

THE LIBRARY
THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
TORONTO

PRESENTED BY

Rev. G.B. Phelan

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

Gerald B. Phelan.

DE
PERSONALI ET ORIGINALI PECCATO

COMMENTARIUS IN PRIMAM SECUNDAE (Qq. 71-89)

AUCTORE

LUDOVICO BILLOT S. I.

IN PONTIFICIA UNIVERSITATE GREGORIANA

THEOLOGIAE PROFESSORE

QUARTA EDITIO

AUCTA ET EMENDATA

PRATI

EX OFFICINA LIBRARIA GIACHETTI, FILII ET SOC.

1910

OCT 7 2 1939.

11506

PROOEMIUM

De peccato nunc loquimur, prout peccatum convertitur cum culpa, id est, cum actu moraliter malo. Sciendum enim est quod apud antiquos philosophos hoc nomen *peccatum* largiorem habet acceptionem, ut bene declarat S. Thomas, *de Malo*, Quaestione 2, a. 2, ostendens quomodo haec tria, videlicet MALUM, PECCATUM, et CULPA, ad invicem se habeant iuxta primam nominum impositionem.

Malum, inquit, communius est. Ubicumque enim est privatio formae, aut ordinis, aut mensurae debitaе, sive in subiecto, sive in actu seu operatione ipsius, ibi habetur ratio mali. Quippe, malum est omnis negatio perfectionis quae in aliquo esse debet. Sed **peccatum** iuxta Philosophum in secundo Ethicorum, non dicitur nisi de his quae nata sunt finem consequi, cum finem non consequuntur. Et quia quaelibet res nata est consequi finem suum per suam operationem, peccatum non est nisi malum operationis quae non recte dirigitur ut finis exigit, puta cum grammaticus non recte scribit, nec recte medicus parat potionem. Quare, generatim loquendo, peccatum est actus qui debito ordine caret, in quantum scilicet deviat a fine vel termino quem respicit

operationis principium, et hac ratione omnis operatio defectuosa vocatur peccatum, vel naturae, vel artis, vel moris (1). Peccatum quidem *naturae*, si principium operationis sit potentia per se ad unum determinata, quae tamen propter defectum organi aut aliquod aliud superveniens impedimentum deficit a suo fine recte attingendo, sicut accidit in generatione monstri. Peccatum *artis*, si principium operationis sit ratio practica deficiens a particulari fine quem artificis voluntas consequendum praestituerat. Denique peccatum *moris*, si carentia rectitudinis afficiat operationem formaliter ut est a voluntate domina sui actus. Voluntas autem de sui ratione est appetitus intellectualis respiciens bonum non particulare, sed universale atque absolutum, et ideo inordinatio operationis voluntariae in quantum huiusmodi, nihil aliud esse potest quam deviatio ab ordine veri summi boni sive veri ultimi finis totius humanae vitae qui Deus est. Sic igitur patet quod in solo peccato moris invenitur ratio voluntarii, quia formaliter loquendo, nec in operatione naturae, nec in operatione artis, principium operandi est libera voluntas. Unde etiam, solum peccatum moris est vituperabile, et pro tanto speciale nomen *culpa*e obtinuit. Quare, si primam nominum impositionem consideres, malum communius est quam peccatum, et rursus peccatum latius patet quam culpa. At vero in usu theologorum pro eodem sumuntur peccatum et culpa, quia theologo considerant peccatum in moralibus tantum, non autem in naturalibus vel artifi-

(1) S. Thom., 1-2, Quaest. 21, a. 1 et 2, praesertim ad 2um.

cialibus, ubi non consistit in deviatione a fine ultimo et supremo quem principaliter respicit theologia.

Nostra igitur consideratio versatur circa illud malum, cuius formalis ratio reponitur in defectu actus liberi recedentis a regula moralitatis quae se tota dirigit in Deum sub ratione ultimi finis. « Peccatum, « ut pertinet ad praesentem considerationem, inquit « S. Thomas in II, D. 24, q. 3, a. 2, non est aliud quam « inordinatus actus ad genus moris pertinens ». Et brevius, *de Malo*, Quaest. 7, a. 3, est « actus malus « moraliter ». Sciendum tamen est quod cum dicitur peccatum in actu consistere, signatur id in quo primo et originaliter invenitur peccati ratio; nam peccatum proprie etiam est id quod consequitur ad actum peccaminosum, a quo scilicet homo denominatur habitu peccator seu existens in statu peccati, usque dum remissionem sit consecutus. Unde Magister Sententiarum l. 2, Dist. 42: « Praeterea quaeri solet, « cum ab aliquo, peccato voluntate perpetrato, voluntas id agendi et actio transierit, nondum tamen « vera poenitentia habita, utrum illud peccatum « usquequo poeniteat, sit in eo. Quod non esse videtur.... Sed non est ignorandum, peccatum duobus « modis in aliquo dici et transire, scilicet *actu* et « *reatu*. Actus est in aliquo, dum ipsum quod peccatum est ut actio vel voluntas, in peccante est; « reatu vero, cum pro eo, sive transierit sive adsit, « mens hominis polluta est et corrupta, totusque « homo supplicii obligatur aeternis ». Porro peccatum hoc modo acceptum dicitur a recentioribus *peccatum habituale*. Dicitur a Magistro ubi supra, *reatus*

BQT

1803

B59

culpae, nam « reatus in Scriptura, inquit, multipli-
 « citer accipitur, scilicet pro culpa (habituali), pro
 « poena, pro obligatione poenae temporalis vel aeter-
 « nae ». Dicitur saepius a S. Thoma *macula peccati*,
 nam, inquit, « in peccato duo possunt considerari,
 « scilicet actus culpae, et macula sequens » (1). Quae
 omnia nomina unam eandemque rem signant sub
 formalitatibus diversis, ut suo loco videbitur.

Verum non est solum attendenda in peccato di-
 stinctio inter actum culpae et consequentem ma-
 culam sive reatum, sed est etiam consideranda di-
 visio peccati in *personale* et *originale*, in *mortale* et
veniale. De qua quidem divisione iam ab initio ani-
 madvertes, non esse divisionem generis in species
 quae aequaliter rationem generis participant, sed
 analogi in ea de quibus praedicatur secundum prius
 et posterius, fere eo modo quo ens dividitur in sub-
 stantiam et accidens. « Duplex est modus dividendi
 « commune in ea quae sub ipso sunt, sicut est du-
 « plex communitatis modus. Est enim quaedam di-
 « visio univoci in species, per differentias quibus
 « aequaliter natura generis in speciebus participa-
 « tur, sicut animal dividitur in hominem et equum
 « et huiusmodi. Alia vero divisio est eius quod est
 « commune per analogiam, quod quidem secundum
 « perfectam rationem praedicatur de uno dividen-
 « tium, et de altero imperfecte et secundum quid,
 « sicut ens dividitur in substantiam et accidens, et
 « in ens in actu et in ens in potentia; et haec divisio
 « est quasi media inter aequivocum et univocum,

(1) S. Thom., 1-2, Quaest. 87, a. 6.

« et talis divisio est peccati in mortale et veniale, etc. »(1). Ratio autem praedictorum est quia duo sunt de communissima notione peccati, ut ex sequentibus manifestius apparebit: *deordinatio* ab ultimo fine, unde habet peccatum rationem mali, et *voluntarietas*, unde habet rationem culpae. Manifestum est autem quod deordinatio minime univoca est in mortali peccato et in veniali; nam veniale non simpliciter a fine deordinat, sed solum aliquo modo retardat, ordine ad finem salvato. Similiter voluntarietas est omnino diversa in personali peccato et in originali, nam peccatum personale, etiam veniale, est voluntarium voluntate istius personae, originale autem voluntate capitis naturae tantum. Cum ergo diversificentur ipsae rationes quae sunt de conceptu peccati communissime accepti, impossibile est ut peccatum sit genus respectu mortalis et venialis, personalis et originalis. Sed unum est quod per prius peccatum dicitur, scilicet peccatum personale mortale, quia in eo solo plene et perfecte peccati ratio invenitur, in aliis vero non adest nisi deficienter, et ideo per posterius (2).

(1) S. Thom., in II, D. 42, q. 1, a. 3.

(2) « Peccatum non dicitur univoce de omnibus generibus peccatorum, sed per prius *de peccato actuali mortali*, a quo peccatum veniale deficit ex hoc quod non omnino a fine deordinat, sed aliquo modo a fine retardat, ordine ad finem salvato; unde deficit ex parte illa ex qua peccatum formaliter rationem mali habet. Originale autem deficit ab eo ex parte ipsius substantiae actus; actuale enim mortale est voluntarium voluntate propria illius in quo est, sed originale est voluntarium voluntate alterius; unde deficit ex parte illa e qua peccatum habet rationem culpae. Et ideo non oportet quod definitio peccati in genere conveniat nisi illi peccato, in quo

Quae igitur cum ita sint, non sic ordinanda est disputatio, ut primo dicatur de peccato in genere, deinde vero de mortali et veniali, vel de personali et originali, *quasi de totidem speciebus*. Sed primum omnium dicendum est de eo cui perfecte peccati ratio inest, tum de iis quibus convenit imperfecte et per posterius. Et S. Thomas quidem, quaestiones de originali peccato intermiscet quaestionibus de causis peccati communiter accepti, sumpta occasione ex hoc, *quod homo habet quemdam specialem modum causandi peccatum in alterum per originem* (1). Nunc vero, visum est magis expedire, si omnia prius ponerentur quae quocumque modo spectant peccata personalia, disputatio autem de originali, inverso paulisper ordine S. Thomae, ultimo loco adiungeretur.

Hoc itaque pacto, materia tota in tres sequentes partes distributa relinquitur. Prima erit de peccato personali mortali (Qq. 71-87). Secunda, de veniali (Qq. 88-89). Tertia, de originali (Qq. 81-83). Ubique autem doctrinam Angelici, quantum Deus dederit, fideli commentario prosequemur.

« perfecte ratio generis invenitur; potest autem et definitio peccati « in genere eis secundum quid convenire, sicut et ratio generis in « eis per posterius invenitur ». S. Thom. in II, D. 33, q. 1, a. 2, ad 2um.

(1) 1-2, Q. 81, in proemio.

PARS PRIMA

DE PECCATO PERSONALI MORTALI

PARS PRIMA

DE PECCATO PERSONALI MORTALI

Circa peccatum mortale primo dicendum *de actu* (Quaest. 76-84), deinde de his quae actum consequuntur, et maxime quidem *de duplici reatu*, culpae nimirum et poenae (Quaest. 85-87).

CAPUT PRIMUM

DE ACTU PECCATI

Circa actum peccati, *primo* agendum de ratione sive definitione eius in generali; *secundo* de distinctione peccatorum tam secundum speciem quam secundum gravitatem; *tertio* de subiecto et causis eorundem.

QUAESTIO LXXI.

DE RATIONE SEU DEFINITIONE PECCATI

Cum iuxta Philosophum parvus error in initio evadat maximus in fine, necesse profecto est ut solutio huius primae quaestionis, ex qua omnis fere dicendorum series et ordo dependet, quam accuratissime tradatur. Et ideo, maioris claritatis gratia, visum est praemittere sub distinctis quibusdam capitulis expositionem principiorum quae totam materiam illustrant, et a S. Thoma tanquam alibi passim tradita nunc praesupponuntur. Ordinem autem a definitione nominali, per

hoc nomen *peccatum* generaliter intelligentes, ut supra dictum est, quemlibet actum moraliter malum, sive omnem actum inordinatum ad genus moris pertinentem. Prae primis igitur versari debet consideratio nostra circa propriam rationem moralis malitiae.

§ 1.

Quod in moralibus bonum et malum contrarie opponuntur.

Praeobservandum est quod < illa proprie dicuntur contra-
< ria, quarum utrumque est aliquid secundum naturam (vide-
< licet aliquid positivum); sed alia, quarum unum est secun-
< dum naturam, et aliud recessus a natura, non opponuntur
< proprie ut contraria, sed ut privati et habitus > (1). In-
super, nulli hominum dubium esse potest quin ipsa ratio mali
universalissime accepta, in quadam privatione formaliter con-
sistat. < Sicut album, ita et malum dupliciter dicitur. Uno
< enim modo cum dicitur album, potest intelligi id quod est
< albedini subiectum; alio modo album dicitur id quod est
< album in quantum est album, scilicet ipsum accidens. Et
< similiter malum uno modo potest intelligi id quod est sub-
< iectum mali, et hoc aliquid est; alio modo potest intelligi
< ipsum malum, et hoc non est aliquid, sed est ipsa privatio
< alienius particularis boni > (2). Quae igitur cum ita sint,
iure inquiritur quid sibi velit S. Thomas, cum in eadem quae-
stione de Malo, art. 1 ad 4^m act., in *moralibus magis quam
in naturalibus, malum contrarium bono dicit*, et infra ad 12^m,
quod *in moralibus malum positive aliquid dicitur*, et infra q. 2,
a. 5 ad 6^m, quod *bonum et malum in moralibus opponuntur
contrarie, et non secundum privationem et habitum*. Nam si de
malo concrete accepto sermo sit, constat quod tam in natu-
ralibus quam in moralibus bonum et malum opponuntur ut

(1) S. Thom., *de Malo*, Quaest. 1, a. 1 ad 2^m.

(2) *Ibid.* in corp.

duo positiva, sicut vivens contrarie opponitur mortuo, et videns caeco. Si autem de malo in abstracto, sic non minus in moralibus quam in naturalibus bonum et malum privative opponi dicenda sunt, cum nusquam in re positiva ratio mali formaliter reponi queat. Ad huius igitur dubii solutionem quae fundamenti instar in praesenti disputatione esse debet, nonnulla sunt animadvertenda.

In primis sciendum est quod duplex privatio distinguitur. Alia enim est privatio pura, sicut tenebra quae nihil lucis relinquit, et mors quae non relinquit aliquid vitae. Alia est privatio non pura, de cuius ratione est ut non tollat totum bonum cui opponitur, sed aliquid eius relinquat, et hoc modo aegritudo non tollit totaliter commensurationem humorum quae requiritur ad sanitatem, nam si totum tolleretur, iam non esset amplius aegritudo, sed alia species privationis. Quia igitur in privationibus primi generis totum privatur, et id quod positive dicitur non est de ratione privationis, sed merum subiectum eius, constat quod in huiusmodi, inter bonum et malum non potest esse nisi privativa oppositio, sicut inter caecitatem et visum, mortem et vitam, atque ita porro. Sed quia in privationibus secundi generis, *id quod positive dicitur est de ratione eius quod dicitur privative* (1), sicut privatio valetudinis in febricitante de sui ratione importat positivum aestum sanguinis, et defectus claudi positivam curvitatē cruris: oportet profecto ut ibi intercedat oppositio etiam contrarietatis, non quod ipsa ratio *mali ut sic* aliquid positivum sit, sed quia est de ratione *talis mali* ut nequaquam purum existat, seu ut non privet totum particulare bonum cui opponitur.

His itaque praemissis, ulterius considerandum est quod in naturalibus privationes utriusque generis inveniri possunt et de facto inveniuntur, quemadmodum in praedictis exemplis

(1) S. Thom., *de Male*, q. 2, a. 9, in corp.

videre est. ex quibus etiam constat, privationem mixtam esse viam ad privationem absolutam, sicut « aegritudo est via in mortem, et ophthalmia est via in caecitatem » (1). Quare accidit malo physico in quantum physici ordinis est, ut contrarie bono opponatur: quin imo, quoties pertingit ad ultimum sui, non opponitur nisi ut privativum positivo. At contra in moralibus aliter sentiendum est, quia moralia sunt actus agentis voluntarii qui suae actionis dominus est. Unde in tantum posset esse in huiusmodi privatio pura, id est tollens totum bonum moralitatis, in quantum creata libertas posset ferri in malum sub ratione mali, intendendo ipsam deformitatem seu inordinationem moralem qua talem. Sic enim haberetur actus in esse physico ut subiectum privationis, et privatio ipsa absolute removens bonum moris: adeoque peccatum formaliter qua peccatum non diceret privationem involutam in positivo, sed privationem et nihil aliud quam privationem, sicut mors vel caecitas. Atqui constat hoc esse impossibile, quia voluntatis dominium consentaneum sane est naturae omnis appetitus, in cuius obiecto adaequato non est malum sub ratione mali. Quapropter forma moralitatis nunquam potest totaliter corrumpi, quia intentio actus liberi nunquam terminari potest ad recessum a summo bono secundum se, sed semper fertur in aliquid in quo summi boni relucet participatio, quamvis praeter vel contra ordinem rectae tendentiae in ipsum. Unde Augustinus l. 2 Confess. c. 6, Deum alloquens dicit: « Perverse te imitantur omnes qui longe se a te faciunt, et extollunt se adversum te. Sed etiam sic te imitando indicant creatorem te esse omnis naturae, et ideo non esse quo a te omni modo recedatur ». Et S. Thomas, in 1-2, Quaest. 73, a. 2: « Non enim remanere posset substantia actus vel affectio agentis, nisi aliquid remaneret de ordine rationis ». Et iterum, *de Malo*, Quaest. 2, a. 6: « Non pot-

(1) S. Thom., *ibid.*, q. 1, a. 1, ad 2^m.

« est, actu remanente, totaliter rationis proportio tolli; unde « dicit Philosophus quod si malum sit integrum, importabile « fit et seipsum destruit ». Semper igitur in actu moraliter malo habetur positio ordinis ad quemdam finem qui non omnino bonitate caret, sed ei admiscetur privatio finis debiti, ex quo ratio mali incidit. Hinc in malo morali praecise qua morale est, necesse est inveniri aliquid positivum quod de ratione privationis sit, quatenus non potest ibi concipi privatio non retinens aliquid de genere boni quod privatur, et pro tanto recte dicuntur bonum et malum in moralibus contrarie opponi.

Sic ergo patet responsio ad rationes dubitandi initio positas. Dicitur enim malum morale esse aliquid positivum, non quidem quantum ad id quod formaliter causat rationem mali, nam istud est privatio. Neque etiam quantum ad subiectum mere materialiter ad privationem se habens, quia hoc modo omne malum tam in moralibus quam in naturalibus aliquid ponit. Sed quantum ad id cui per se admiscetur privatio, videlicet quantum ad liberam electionem particularis boni quae privationem ordinis iustitiae sic coniunctam habet, ut de huius privationis ratione existat, omnia intelligendo iuxta superius praemissa. Unde S. Thomas, *de Malo*, Quaest. 2, a. 5, ad 3um: « Malum (in moralibus) ponit aliquid, in quantum consequitur quemdam ordinem vel modum vel speciem », seu in quantum « ad positionem alicuius modi vel speciei vel ordinis, sequitur privatio debiti modi aut speciei vel ordinis », ut idem S. Doctor dicit, art. praeced. ad 8um.

§ 2.

Quod ad rationem peccati duo concurrunt: substantia actus et defectus rectitudinis.

Haec est positio S. Thomae plurimis in locis (1), quae etiam nihil aliud est quam conclusio praecedentis, nec iam

(1) « Ad rationem peccati duo concurrunt, scilicet actus voluntarius, « et inordinatio eius. Horum autem duorum unum per se comparatur ad

potest esse ambigua, si tamen fundamentale principium mox expositum recte teneatur.

Tota difficultas est in assignando, quid per *substantiam actus* in praesenti significetur. Suppono ut satis notum, quod substantia dupliciter dicitur: « Uno modo dicitur substantia, « secundum quod significat rationem primi praedicamenti.... « Alio modo dicitur substantia, illud quod significat *quid* in « omnibus rebus, sicut dicimus quod definitio significat rei « substantiam, et hoc modo quidquid positive dicitur, in « quocumque genere sit, substantia est vel substantiam habet; « sic enim substantia pro essentia sumitur » (1). Verum, quia de actibus humanis loquimur, substantia actus sumi potest, vel *in esse moris* vel *in esse naturae*. In esse quidem naturae, si consideretur ut egrediens a voluntate in quantum voluntas est potentia physica, determinata ad bonum sibi conveniens. In esse vero moris, si consideretur ut egrediens a voluntate in quantum voluntas est domina determinationis suae, et in latitudine sui obiecti quod est bonum, pro suo arbitrio ad utrumlibet oppositorum se habens: quippe, ut dicitur in II, D. 24, q. 3, a. 2, genus moris incipit ubi primo dominium voluntatis invenitur.

Dubium igitur esse posset an substantia actus quae dicitur *concurrere ad ipsam rationem peccati*, sumenda sit pro actu in quantum est ens naturae, id est emanatio quaedam secundum physicam virtutem agentis. Verum diligenter consideranti apparet hoc esse impossibile, quia actio peccati in esse naturae mere materialiter se habet in peccato, tamquam extra rationem

« peccantem, qui intendit talem actum voluntarium exercere in tali materia; aliud autem, scilicet inordinatio actus, per accidens se habet ad « intentionem peccantis, etc. ». Ita S. Thomas, 1-2, Quaest. 72, a. 1. — Et iterum, in II, D. 35, Quaest. 1, a. 2: « Peccatum dicit malum quod « in operatione consistit; unde ad rationem peccati duo concurrunt, scilicet actus et ipse defectus, ex quo ratio mali incidit ».

(1) S. Thom., in II, D. 37, q. 1, a. 1.

eius existens. Tunc enim sumitur pure et simpliciter prout est secundum naturalem inclinationem appetitus ad bonum, quo sub respectu abstrahit a prohibito vel non prohibito, a licito vel illicito. Praeterea, peccatum dividit actus humanos reduplicative in quantum actus humani sunt; sed actus humanus non est nisi actus in esse moris. Denique, de substantia actus nunc agitur secundum quod per se ei annectitur privatio ordinis iustitiae. Hoc autem non est nisi actus prout a libera voluntate inordinate eligente bonum particulare, rectitudinis regula praetermissa. Nam « deformitas peccati non « consequitur speciem actus secundum quod est in genere naturae, sic autem a Deo causatur, sed consequitur speciem « actus secundum quod est moralis, prout causatur a libero « arbitrio » (1). Relinquitur ergo ut cum dicuntur duo ad peccati rationem concurrere, primum, id est substantia actus, sumi debeat pro actu in esse moris; sic enim non tam subiectat quam involvit moralem deformitatem, eo modo quo positivus sanguinis aestus involvit physicum defectum in febricitante. — Quod ut melius intelligas, attende exemplum claudicationis in qua tria possunt distingui: primo *motus* in quantum huiusmodi, secundo *curvitas* sive obliquitas motus, tum tertio, quae in hac curvitate involvitur *debitae commensurationis privatio*. Constat tamen quod ad ipsam claudicationis rationem non nisi duo posteriora concurrunt, nam motus quata talis mere subiective se habet respectu eius a quo homo claudicans denominatur. Similiter ergo in peccato tria sunt: primo *substantia actus in esse naturae*, ut est motus appetitus in bonum; secundo *substantia actus in esse moris*, ut est libera determinatio ad bonum illud cuius appetentia rectae tendentiae in summum bonum contrariatur; tum tertio *privatio debiti ordinis in finem ultimum*, quae in praedicta determinatione est involuta. Et hic etiam, primum ex tribus se habet mere ma-

(1) S. Thom., *de Malo*, Quaest. 3, a. 2, ad 2um.

terialiter in peccato, cuius constitutivam rationem duo posteriora tantum ingrediuntur.

Sed statim occurrit difficultas, quia si substantia actus mali etiam in esse moris, aliquid positivum est, ipsamque peccati rationem ingreditur, iam consequitur unum de duobus: vel quod peccatum sit a Deo, vel quod non omne positivum in rebus a causa prima dependeat. — Respondeo, substantiam actus mali in esse moris sumi dupliciter: primo *inadaequate*, prout est retinens aliquid de ordine rationis, secundo *adaequate*, prout retinendo aliquid de ordine rationis deviat ab eo quod est iustum simpliciter. Primo modo consideratur positivum pure et praecisive in quantum positivum est; secundo modo consideratur positivum reduplicative prout defectum fundat, videlicet in quantum est per se involvens moralis rectitudinis privationem. Porro, secundum considerationem inadaequatam nondum intelligitur ad rationem peccati pertinere, quia sic dicit illud quod de naturali voluntatis inclinatione semper servat libertas. Praeterea, hoc ipsum aliquid boni est, quod rationis ordo non totaliter corrumpatur, et quod voluntas non tendat in moralem deformitatem directa intentione. At vero, secundum considerationem adaequatam constat quod actus malus non habet causam nisi voluntatem creatam deficienter eligentem, id est, sese determinantem ad unum oppositorum praeter et contra regulam rectitudinis. Et simile est si quis a summo artifice haberet artem incidendi lignum, simul cum mensura ad incidendum recte, sed procederet ad incidendum non tenens mensuram. Quidquid enim est de arte in defectuosa incisione deberet refundi in primum sicut in causam principaliorem, sed incisio prout debitae rectitudinis carentiam involvens, non esset nisi a secundo agente qui mensuram in incidendo non tenuit. Unde S. Thomas in II, D. 37, Quaest. 2, a. 2, ad 2um: « Illud dicitur ad malum cooperari « quod inclinatur ad actionem secundum quod actio deformi- « tati substat, unde mala est. Hoc autem Deo non convenit,

« et ideo non oportet ut ad malum cooperari dicatur, quam-
 « vis actionis illius causa sit in qua malum consistit, secun-
 « dum quod influit agenti esse, posse, et agere, et quidquid
 « perfectionis in agente est » (1).

Et hucusque quidem ostensum est, *peccatum qua peccatum* non esse privationem puram, sed *actum humanum debita rectitudine privatum* (2). Nunc igitur, undenam habeat ut sit debita rectitudine carens, investigandum est.

§ 3.

Quod privatio debitae rectitudinis actui morali inest, in quantum caret commensuratione ad regulam legis aeternae per dictamen conscientiae voluntati applicatam.

Rursus prae oculis habendum est, considerari actum in ordine morali, scilicet secundum quod est malus formaliter ut voluntarius, *defectu cadente super ipsam rationem voluntarii*. Nam, « actionum quae ab homine aguntur, illae solae pro-
 « priae dicuntur humanae, quae sunt propriae hominis in quan-
 « tum est homo. Differt autem homo ab aliis irrationabilibus

(1) Hoc supponit fuisse alias demonstratum quod contingens *determinatio* actus ad unum e duobus oppositis, est a sola voluntate, sicut fert ipsa essentialis ratio liberi arbitrii. Nam si Deus esset determinans voluntatem ad bonum inhonestum, esset causa actionis in quantum involvit deformitatem, ac per hoc, causa peccati qua peccatum est.

(2) Quidam hic haerent in peccato omissionis, quasi non verificaret rationem *actus positivi inordinati*, et de hoc infra. Interim dicendum est, tam secundum doctrinam S. Thomae quam secundum rationem omnino cogentem, peccatum omissionis radicaliter consistere in actu positivo, quatenus quidquid voluntarietatis est in omissione formaliter considerata, derivat a deliberatione qua homo positive decrevit vel omittere rem praeeptam, vel facere aliquid quod sit cum ea impossibile.

« creaturis, ex hoc quod est suorum actuum dominus... per
 « rationem et voluntatem; unde et liberum arbitrium esse
 « dicitur facultas voluntatis et rationis. Illae ergo actiones
 « proprie humanae (seu morales) dicuntur, quae ex voluntate
 « humana procedunt » (1). Dictum est autem supra in pro-
 oemio, quod in unoquoque genere, sive naturae, sive artis,
 sive moris, privatio debitae rectitudinis in actione contingit
 propter deviationem a termino quem principaliter respicit
 actionis principium. Itemque ostensum est quod in moralibus
 principium activum, utpote rationalis appetitus, principaliter
 respicit bonum universale, sive finem simpliciter ultimum qui
 est finis totius humanae vitae. Unde concludebatur, actum mo-
 ralem qua talem, in tantum esse malum in quantum deviat
 ab ordine eius in quo *vere* ratio ultimi finis vitae humanae
 invenitur, ac per hoc, in quantum non est commensuratus
 regulae dirigenti in ipsum, quae regula moralitatis vel regula
 actuum humanorum nominatur (2).

Nunc autem, ex hoc ipso quod humana voluntas possi-
 bilis est ad defectum, sequitur in primis, dictam moralitatis

(1) S. Thom., 1-2. Quaest. 1, a. 1, in corp.

(2) Nota quod voluntas non est naturaliter determinata ad ultimum
 finem in concreto; unde potest sibi finem ultimum assignare in variis
 bonis, puta in bono divitiarum, voluptatum, etc. Sed haec et alia eiusmodi
 non sunt id in quo *vere* salvatur ultimi finis ratio, videlicet ratio summi
 atque absoluti boni. Non enim salvatur nisi in Deo; in Deo, inquam, non
 praecise quatenus est summe bonus nobis, sed quatenus est in seipso ab-
 solute perfectus, propter seipsum super omnia diligibilis et diligendus,
 etiam super nosmetipsos et super beatitudinem nostram; nam beatitudo
 non est nisi *finis sub fine*, seu finis ut quo coniungimur ultimo fini, ipsi
 per laudem perfectam et consummatam charitatem inhaerendo. « Deus,
 « ait S. Thomas, in II, D. 38, a. 2 in corp., rectorum voluntatum finis est,
 « et charitas, et bona delectatio, et beatitudo: ita tamen quod *Deus ul-*
 « *timus finis sit, et beatitudo charitatem et delectationem complectens sit sicut*
 « *finis sub fine, coniungens ultimo fini* ».

regulam ab eadem voluntate realiter distingui. Quippe, « nul-
« lus actus a rectitudine declinare contingit, cuius regula est
« ipsa virtus agentis. Si enim manus artificis esset ipsa regula
« incisionis, nequaquam posset artifex nisi recte incidere; sed
« si rectitudo incisionis sit ab alia regula, contingit incisionem
« esse rectam et non rectam » (1). Rursus, ex hoc quod vo-
luntas humana non est regula sui actus, eo ipso sub regula
sit necesse est quasi regulae subiecta et per regulam obligata.
Et si est sub regula quasi per regulam obligata, oportet ut
regula ei ab aliquo superiore imponatur, quandoquidem subie-
ctio qualiscumque respectu abstractionis quae nullum haberet
esse extra intellectum considerantis, omnino non concipitur.
Porro superiorem hunc esse solum Deum, tribus potissimum
rationibus manifestum fiet. Etenim *primo*, cum regula mo-
rum homini dominetur in quantum est homo, ab eo solo im-
posita esse potest, cui homo subest secundum quod naturam
humanae speciei participat. Ipse autem non est nisi Deus,
qui solus humanae naturae auctor est et dominus. Praeterea
secundo, regula moralitatis non potest contineri nisi in eo
cuius intentio a moralitatis fine omnino nequeat deficere,
quique per essentiam absolute impeccabilis existat, utpote
voluntate sua indeclinabiliter atque immobiliter inhaerens su-
premo bono quod totius moralis ordinis principium est et
terminus. Sed voluntas ista non est nisi divina, nam ut dicitur
in Compendio theologiae, c. 113: « Sicubi voluntas non potest
« a fine deficere, manifestum est quod ibi defectus voluntariae
« actionis esse non potest. Voluntas autem deficere non potest
« respectu boni quod est ipsius volentis natura. Quaelibet enim
« res suo modo appetit suum esse perfectum, quod est bonum
« uniuscuiusque; respectu vero boni exterioris deficere potest,
« bono sibi connaturali contenta. Cuius igitur volentis natura
« est ultimus finis, in hoc defectus voluntariae actionis con-

(1) S. Thom., 1. Quaest. 63, a. 1.

« tingere non potest: hoc autem solius Dei est, nam eius bonitas quae est ultimus finis rerum, est sua natura. Aliorum autem volentium natura non est ultimus finis; unde potest in eis defectus voluntariae actionis contingere per hoc quod voluntas remanet fixa in proprio bono, non tendendo ulterius in summum bonum quod est ultimus finis ». Denique *tertio*, moralis obligatio non est nata descendere nisi ab eo summo superiore qui non solum est in seipso absolute sanctus, verum etiam necessario vult omnes alias voluntates esse servandi ordinis debitrices. Hoc autem iterum solius Dei est, cui idem est, velle seipsum ut ultimum finem omnium rerum, et velle servari in universo ordinem iustitiae, quandoquidem ordo iustitiae et ordo ultimi finis adaequate convertuntur. — Sic igitur constat, regulam obligatoriam humanorum actuum nullam aliam esse praeter legem Dei, sive rationem divinae sapientiae prout voluntate adiuncta, praeceptiva est eorum quae ad finem conducunt et pro tanto rectitudinem ordinis servant, prohibitiva vero eorum quae a fine abducunt et pro tanto ordinem perturbant. Quo sensu dixit S. Thomas, Q. 63, a. 1, quod « divina voluntas sola est regula sui actus, quia « non ad superiorem finem ordinatur; omnis autem voluntas « cuiuslibet creaturae rectitudinem in suo actu non habet, nisi « secundum quod regulatur a voluntate divina ad quam pertinet ultimus finis » (1).

Sed nunc ulterius procedendo, statim apparet impossibile esse ut lex Dei prout in Deo est et est ipse Deus, regula existat *proxima* actuum humanorum. Obiectum enim voluntatis est illud quod proponitur a ratione, cum semper voluntas feratur in aliquid ut apprehensum. Ideoque homo voluntarie deviat vel non deviat ab ordine ultimi finis, prout in agendo se conformat vel non, dictamini rationis proponentis has numero actiones ut legi Dei conformes, has vero alias ut

(1) Vide etiam *de Malo*, Quaest. 1, a. 1, in corp.

ab eadem dissonantes, ac pro tanto illicitas atque omittendas. Huiusmodi autem dictamen, fundamentaliter quidem in scientia legis reponitur, formaliter vero in iudicio quo iudicatur de actibus in particulari, an sint secundum legem necne, quod fit per applicationem scientiae ad ipsos. Et quia hanc applicationem nomine *conscientiae* solemus significare (1), hinc tandem dicitur duplicem esse regulam actuum humanorum: unam propinquam et homogineam quae est conscientia, aliam vero primam et remotam quae est lex aeterna, seu *ratio vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari iubens, perturbari vetans*, ut ait Augustinus l. 22 c. Faustum, c. 27. — De prima regula scriptum est, Psalm. XVIII-8: « Lex Domini immaculata, convertens animas », id est, dirigens eas in viam iustitiae. De proxima vero, Rom. XIV-22: « Omne quod non est ex fide (2), peccatum est ». De utraque simul, Psalm. IV-6: « Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine », ut sit sensus: Lumen ra-

(1) « Nomen conscientiae significat applicationem scientiae ad aliquid; unde conscire dicitur quasi simul scire..... Applicatur autem aliqua notitia ad aliquem actum dupliciter: uno modo secundum quod consideratur an actus sit vel fuerit; alio modo secundum quod consideratur an actus sit rectus vel non. Et secundum primum modum applicationis dicimur habere conscientiam alicuius actus, in quantum scimus illum actum esse factum vel non factum..... Secundum vero alium modum applicationis quo notitia applicatur ad actum, ut sciatur an actus sit rectus vel non, duplex est via. Secundum enim quod applicatur scientia ad actum ut dirigens ipsum, secundum hoc dicitur conscientia *instigare*, vel *inducere*, vel *ligare*. Secundum vero quod applicatur scientia ad actum per modum examinationis eorum quae iam acta sunt, sic dicitur conscientia *accusare* vel *remordere*, quando id quod factum est invenitur discordare a scientia ad quam examinatur, *defendere* autem vel *excusare*, quando invenitur id quod factum est processisse secundum formam scientiae ». S. Thom., *de Verit.*, q. 17, a. 1, in corp.

(2) Ex fide, id est, ex conscientia.

tionis quod in nobis est, in tantum potest nobis ostendere bona et nostram regulare voluntatem, in quantum est lumen vultus tui, id est a claritate aeternae sapientiae tuae derivatum.

Relinquitur ergo dicendum quod actus moralis malus est actus *non concordans rationi informatae lege divina, vel naturaliter, vel per doctrinam* (1): quod est, privationem rectitudinis in actu humano nihil aliud esse quam carentiam commensurationis ad regulam legis aeternae per conscientiae dictamen voluntati adhibitam. Sed iam exinde perspicere licet quid sentiendum sit de peccato quod nonnulli *philosophicum* dixerunt, et ad huius conclusionis elucidationem pertinet assertio sequens.

§ 4.

Quod malum morale nec esse nec concipi ullo modo potest abstractione facta a lege Dei et fine quem respicit lex divina, et quod peccati philosophici notio est metaphysice repugnans.

De peccato philosophico celebris quondam exstitit controversia, quae non fuit hic omnino negligenda, maxime propter placita eorum qui moralem, ut aiunt, independentem statuunt. Porro nomine peccati philosophici intelligi solet actus moraliter malus quo solus violaretur rationis naturalis ordo, minime vero lex divina. De quo tamen triplex esse potest dicendi modus.

Primus est eorum qui divinam legem de medio tollunt, vel quia dicunt Deum non existere, vel quia ponunt ipsum non curare de humanis actibus, ac per hoc negant Deum legislatorem, iudicem, et remuneratorem. Quorum sententia, ut constat, non solum adstruit possibilitatem peccati philo-

(1) S. Thom., *de Malo*, q. 2, a. 6.

sophici, verum etiam pro chimaera habet peccatum theologicum in Dei offensa consistens. Et hos relinquamus, cum evidenter appareat opinionem eorum eodem loco esse habendam quo haberi debet ipse atheismus.

Alius igitur est dicendi modus a praecedenti longe diversus, eorum scilicet qui solum posuerunt dari de facto in praesenti rerum ordine quosdam actus moraliter malos, offensam Dei eatenus non includentes, quatenus fiunt contra conscientiae dictamen ab iis qui vel ignorantes Deum, vel de Deo et lege eius omnino non cogitantes, ordinem quidem rectae rationis violant, sed reatum transgressionis divini praecepti nequaquam incurrunt, cum sit impossibile ut offendatur Deus quin aliquo modo cognoscatur et in consideratione peccantis obversetur. Horum positio proscripta est ut *erronea* ab Alexandro VIII, in damnatione sequentis propositionis: « Peccatum philosophicum seu morale est actus humanus disconveniens naturae rationali et rectae rationi, theologicum vero et mortale est transgressio libera divinae legis. Philosophicum quantumvis grave, in illo qui vel Deum ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque poena aeterna dignum » (1). Proscripta est, inquam, ut *erronea*, quia etsi praefata peccati divisio in philosophicum et theologicum non immediate forsitan opponatur veritati revelatae, certo tamen certius eius falsitas facili ratiocinio ex ea eruitur, saltem quod attinet ad praesentem ordinem providentiae. Huc faciunt frequentia illa Scripturae testimonia quibus edocemur Deum esse vindicem omnium omnino malorum operum quae sunt a libero hominum arbitrio. Nam profecto, si in praesenti ordine locus esset peccato philosophico, non omnia opera mala deberent in foro Dei puniri, quia nusquam punitur delinquens nisi in eo foro cuius

(1) Enchirid., n. 1157.

legis violator exstitit. Si ergo universaliter pronuntiat Apostolus, Rom. II, 5-11, tribulationem fore et angustiam in Dei iudicio super omnem animam hominis operantis malum, Iudaei primum et Graeci; si Christus Dominus, Ioan. V, 28-29, sine restrictione asserit venturum esse tempus in quo omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filii Dei, ut qui bona fecerunt procedant in resurrectionem vitae, qui vero mala in resurrectionem iudicii: sequitur sane, nullum esse opus malum, saltem in praesenti ordine rerum, per quod divina lex de facto non violetur. Quicumque enim sine lege revelata peccaverunt, habuerunt opus divinae legis scriptum in cordibus suis, testimonium perhibente ipsis conscientia ipsorum. Iure ergo meritoque censurata est doctrina asserens vel supponens existentiam peccati non includentis divinam offensam. Nam etsi concederetur posse adhuc absolute concipi actum moraliter malum in eo qui nullo modo, et ne confuse quidem, Deum legislatorem apprehendit, adhuc tamen remaneret dicendum secundum Scripturas, hypothesim hanc nusquam contingere, sed esse meram abstractionem quae ad summum in quodam alio possibili ordine auxiliorum et providentiae potuisset inveniri. Nec improbabiliter censet Viva (1), damnationem propositionis ad hos limites restringi, adeoque censuram non attingere eos qui solam possibilitatem metaphysicam peccati philosophici adhuc adstruerent.

Hinc datur et tertia opinio, eorum scilicet qui cum Cardinali de Lugo (2), hanc ipsam peccati philosophici possibilitatem agnoscunt, tametsi fateantur eam non reduci ad actum, quatenus in praesenti providentia contingere non potest ut detur invincibilis Dei ignorantia aut inadvertentia ad legem eius, dum peccatur. Sed haec sententia, etsi praefatae censu-

(1) Viva, *de duabus propositionibus ab Alexandro VIII proscriptis*, 24 Augusti 1690, n. 3.

(2) Lugo, *de Incarn.*, Disp. 5, Sect. 5.

rae non certo subiaceat, adhuc tamen communiter a theologis respuitur, quia conscientiae dictamen essentialiter et ex natura rei cognitionem involvit legis divinae ut principii obligationis moralis, ac per hoc, metaphysice repugnat ut qui Deum non cognoscit, vel ad eius legem confuse saltem non advertit, habeat unquam conscientiam actus moraliter mali. Quare, vel non est morale peccatum, nisi forsitan mere materiale, vel si est peccatum, eo ipso est de sui ratione peccatum theologicum et Dei offensivum, utpote in violationem legis eius admissum.

Et re quidem vera, omnis actio quae proponitur in conscientia uti moraliter mala, hoc ipso apprehenditur ut prohibita, et quod amplius est, in eo foro prohibita in quo nulla hominum intervenit auctoritas. Sed prohibitio nequit intelligi nisi intelligatur prohibens, et prohibens in eo foro in quo nullus hominum aut ligat aut solvit, cadere non potest in apprehensione nisi sub ratione plus minusve confusa summi legislatoris qui supra homines sit, et a quo homines necessario dependeant; talis autem est Deus. Ergo quisquis actus humani capax discernit inter bonum at malum morale, eo ipso scit se esse positum sub potestate alicuius Entis supremi, cuius aequissima voluntas naturalem ordinem servari vult, perturbari vetat. Quin imo, pro tanto apprehendit aliquid ut prohibitum in conscientia, pro quanto invisibilis et indeclinabilis superioris legem agnoscit. « Quamvis cognitio explicitè attingens peccatum ut dissonum naturae rationali, non eate-
 « nus attingat explicitè illud ut transgressivum divinae legis,
 « nihilominus repugnat quod peccatum sub illo priori conceptum attingatur, quin simul attingatur implicite sub hoc
 « secundo, quantum satis est ad contemptum divinae legis,
 « atque adeo ad offensam Dei; ergo metaphysice repugnat
 « peccatum mortale pure philosophicum. Antecedens probatur
 « quia praecise per hoc quod peccatum attingitur explicitè ut
 « disconveniens naturae rationali et rectae rationi, attingitur

« implicite ut illicitum, atque adeo ut prohibitum et nullatenus patrandum: ergo etiam attingitur implicite ut oppositum divinae voluntati illud prohibenti, atque adeo ut contemptivum divinae prohibitionis. Probatur haec consequentia, quia quoties peccatum apparet ut prohibitum, ita ut nullatenus liceat, apparet ut prohibitum ab ea voluntate quae unice potest illud prohibere. Atqui sola Dei lex et voluntas potest peccatum prohibere, ita ut nullatenus liceat, quibuscumque creaturis illud suadentibus aut praecipientibus. Ergo quoties peccatum apparet ut omnino prohibitum, apparet etiam oppositum divinae voluntati illud prohibenti, atque adeo contemptivum divinae legis » (1).

Et confirmatur, quia quisquis male agit moraliter, contra notam conscientiae obligationem agit. Videndum igitur est, in cuius virtute conscientia liget, ut siquidem intelligi possit veri nominis obligatio in foro interno, non intellecta lege Dei, peccatum philosophicum absolute possibile dicatur: sin autem minus, absolute repugnans. Atqui manifestum est quod conscientia non ligat nisi in quantum est cognitio praecepti, scilicet in virtute legis quam certe ipsa non facit, sed monstrat etiam nolenti. Monstrat, inquam, non ut ab ipso homine derivatam, (cum nemo sibi ipsi obligationem possit imponere, praesertim contra propriam voluntatem), sed ab eo cui velit nolit, natura rationalis est necessario subiecta. Unde conscientia ligare dicitur vi praecepti divini, cuius actualem notitiam ex sui ratione involvit, et pro tanto, absolute impossibilis est actus contra conscientiam, qui eo ipso non sit vera et proprie dicta legis Dei transgressio (2).

Obiicies tamen primo: *Dicit S. Thomas* (3), « quod a theologis consideratur peccatum praecipue secundum quod est

(1) Viva, *op. cit.*, n. 3.

(2) S. Thom., *de Verit.*, q. 17, a. 3, et in II, D. 30, q. 3, a. 3, ad 3um.

(3) S. Thom., 1-2, Q. 71, a. 6, ad 5um.

*«offensa contra Deum, a philosopho autem morali secundum
«quod contrariatur rationi». Ergo ratio peccati seu mali mo-
ralis iam actui humano inesse intelligitur, ex hoc solo quod sit
contra rationis regulam, praescindendo a lege Dei prohibente;
nam alias, nulla foret oppositio inter theologicam illam et phi-
losophicam peccati considerationem quam asserit Angelicus. Di-
cendum igitur, aliam esse formalem rationem peccati apud phi-
losophum, aliam vero apud theologum; ex quo demum conse-
quitur, absoluta possibilitas peccati mere philosophici, in eo
scilicet qui invincibiliter Deum ignoraret.*

Respondeo concedendo auctoritatem S. Thomae, et negando consequentiam. Ad cuius negationis evidentiam dico dupli-
cem esse praecisionem, aliam absolutam et simpliciter dictam
qua totaliter removetur conceptus rei praecisae, alteram im-
perfectam et secundum quid, qua res praecisa non removetur
nisi secundum explicatam considerationem eius, sicut cum
unum attributum divinum consideramus praecisive ab altero,
puta sapientiam praecisive a iustitia, atque ita porro. Sicubi
ergo dicatur philosophus considerare peccatum secundum
quod rationi contrariatur, non ideo asseritur praecisio abso-
luta ab ordine ultimi finis et a lege aeterna in ipsum diri-
gente. Sed cum sit duplex regula moralitatis, remota videlicet
et proxima, iure meritoque explicita regulae supremae consi-
deratio theologo attribuitur prae philosopho, cuius speculatio
versatur potissimum circa oppositionem quam peccatum habet
ad rationem. At vero, cum naturalis ratio non sit regula obli-
gatoria nisi in quantum signatum est super eam lumen legis
aeternae, constat quod philosophus considerans peccatum ut
rationi contrarium, eo ipso implicite attingit ipsum ut Dei
offensivum. Quare, si secundum explicitam considerationem
praescindit ab offensa divina, hoc demum et nihil aliud con-
cludere licet: notionem peccati apud moralem philosophum
esse imperfectam et ulterius expoliendam. Non autem sequi-

tur: ergo, absolute sistendo in sola oppositione actus cum ratione, moralis malitia actui humano iam inesse concipitur.

Obiicies secundo: *Perrulgata est distinctio inter ea quae sunt mala quia prohibita, et ea quae sunt prohibita quia mala. Sed si malum morale nec esse nec concipi posset, abstractione facta a lege Dei prohibente, sequeretur omnia esse mala quia prohibita, nihilque esse prohibitum quia malum. Ergo antecedenter ad legem Dei prohibentem et independentem ab ea malum morale concipitur et est.*

Respondeo: *Dist. mai.* Et haec distinctio importat, aliqua esse mala quae antecedenter ad prohibitionem mala sunt, praecise quia et in quantum ordinem rationis violant, in sensu adversariorum, *neg. mai.* Aliqua esse mala antecedenter ad formalem prohibitionem divinae voluntatis, quia et in quantum repugnant ex natura sua tendentiae in Deum finem ultimum, qui est proprius legis divinae finis, *subdist.* Hoc sensu quod completa ratio moralis malitiae antevertat prohibitionem, iterum *neg. mai.* Hoc sensu quod antecedenter ad prohibitionem invenitur in quibusdam actibus malitia radicalis, propter insitam oppositionem ad finem illum in quem divina lex necessario cuncta dirigit, *conc. mai.* — Hinc ad minorem dico: Si malum morale nec esse nec concipi posset abstractione facta a lege Dei prohibente, sequeretur omnia esse mala quia prohibita, hoc sensu quod completa ratio malitiae moralis semper adveniret ex prohibitionem Dei vel libera vel necessaria, *conc. min.* Hoc sensu quod ante signum voluntatis divinae prohibentis, nulla esset etiam radicalis atque intrinseca malitiae ratio, *subdist.* Sequeretur hoc, si lex Dei prohibens nihil aliud esset quam voluntas vetans, *conc.* Si lex illa importat per prius rationem divinae sapientiae in qua relucet unumquodque secundum naturalem suam consonantiam vel contrarietatem ad finem ultimum, *neg.* — Et sane, in signo priori ad prohibitionem, divinus intellectus considerat divinam bonitatem ut finem, videtque ea quae ex in-

trinseca natura sua rectam tendentiam creaturae rationalis in ipsam vel destruunt vel impediunt, et cum talia habeant in se unde necessario a Deo prohibeantur, merito dicuntur prohibita quia mala, non autem mala pure et simpliciter quia prohibita.

Obiicies tertio: *Non sola lex divina, sed et lex humana ligat in conscientia; unde eius transgressio constituit actum moraliter malum. Potest igitur concipi actus moraliter malus abstractione facta a lege Dei et fine ultimo humanae vitae.*

Respondeo: *Dist. mai.* Lex humana ligat in conscientia, virtute legis aeternae, *conc. mai.* Virtute sibi propria, in quantum humana est, *neg. mai.* Nisi enim lex aeterna iuberet et prohiberet quidquid a legitima auctoritate iuste imperatur aut prohibetur, nullum esse posset conscientiae ligamen. — Unde etiam contradistinguitur consequentia: Transgressio humanae legis constituit actum moraliter malum, praescindendo a lege divina a qua omnes aliae leges habent vim obligandi, *neg. consequent.* Quatenus, sicut ait Apostolus Rom. VIII-1, *omnis potestas humana a Deo est*, et ideo *qui potestati resistit* in his quae ad potestatis ordinem pertinent, *Dei ordinationi resistit*, et secundum hoc efficitur reus quantum ad conscientiam (1), *conc. consequent.* — Sane vero, « lex im-
« portat rationem quandam directivam actuum ad finem. In
« omnibus autem moventibus ordinatis oportet quod virtus
« secundi moventis derivetur a virtute moventis primi, quia
« movens secundum non movet nisi in quantum movetur a
« primo. Unde in omnibus gubernantibus idem videmus,
« quod ratio gubernationis a primo gubernante ad secundos
« derivatur, sicut ratio eorum quae sunt agenda in civitate,
« derivatur a rege per praeceptum in inferiores administra-
« tores; et in artificialibus etiam, ratio artificialium actuum
« derivatur ab architectore ad inferiores artifices qui manu

(1) S. Thom., 1-2, Quaest. 96, a. 4, ad 1um.

« operantur. Cum ergo lex aeterna sit ratio gubernationis in
 « supremo gubernante, necesse est quod omnes rationes gu-
 « bernationis quae sunt in inferioribus gubernantibus a lege
 « aeterna deriventur. Huiusmodi autem rationes inferiorum
 « gubernantium sunt quaecumque aliae leges praeter aeter-
 « nam. Unde omnes leges, in quantum participant de ratione
 « recta, in tantum derivantur a lege aeterna » (1).

Sic igitur, ratio malitiae moralis semper habetur ex defectu commensurationis actus ad legem divinam, vel quod redit ad idem, ex defectu proportionis cum fine quem respicit divina lex. Nunc autem non omnia quae lege illa prohibentur, eodem modo prohibentur; quo fit ut non omnes actus mali in eodem malitiae ordine sint, et hoc restat ad complementum huius praeambulae disputationis convenienter exponendum.

§ 5.

Quod lex Dei quaedam prohibet intentione primaria, quaedam vero intentione secundaria tantum; et quod ideo quidam actus dicuntur mali in quantum sunt contra legem, alii vero in quantum sunt praeter.

Lex aeterna, ut dictum est, dirigit voluntates creatas in Deum finem ultimum. Porro in ordine voluntatis creatae ad Deum, duplex veluti gradus est distinguendus: primus quoad substantiam ordinis, alter quoad eius complementum. Primus est ut voluntas bene se habeat circa finem ipsum, scilicet ut non sit ab eo aversa, sed imo ei subiecta tanquam summo suo diligibili. Secundus est ut conversione in finem praesupposita, voluntas bene etiam se habeat respectu eorum quae sunt ad finem, dum in eis non immoratur actu retardante a fine et in finem non referibili. Sicut si dicerem quod in ordine corporis gravis ad centrum terrae, aliquid consideratur

(1) S. Thom., 1-2, Quaest. 93, a. 3.

ut principium ordinis, aliquid vero ut post principium. Salvatur enim principium ordinis, quamdiu est et manet gravitas per quam corpus quodammodo habitualiter convertitur ad centrum suum. Attamen complementum ordinis ulterius requirit ut supposita gravitatis permanentia, non superveniat impedimentum retardans motum et coniunctionem cum termino.

Sunt igitur quaedam quae lex Dei prohibet ut abducentia seu avertentia a fine, quibus scilicet commissis, non manet amplius ipsum principium ordinis; et ista sunt omnes actus dilectioni Dei super omnia, vel *immediate* vel *mediate* repugnantes. — Quo in genere, primo loco veniunt quaecumque contra Deum ipsum committuntur, ut blasphemia, infidelitas, desperatio, periurium, et huiusmodi; haec enim fini opponuntur *immediate*, ut constat ex terminis. — Secundo loco recensentur illa quae tollunt ordinatum amorem hominis ad seipsum, quia cum ordinatus sui amor praedispositive se habeat ad dilectionem Dei super omnia, quidquid destruit rectitudinem dilectionis qua homo semetipsum prosequi debet, eo ipso prosecutioni ultimi finis *mediate* contrariatur. Ad cuius evidentiam considerandum est, nihil esse conveniens appetitui nisi sit, vel propria perfectio appetentis, vel perfectio eorum cum quibus appetens est aliquo modo unum, vel demum et maxime, perfectio illius entis a quo participat esse, vivere, intelligere, et quidquid aliud habet aut habere potest. Quare, si Deum iubemur amare super omnia et supra nosmetipsos, ratio sumitur ex hoc quod bonum nostrum minus est in nobismetipsis quam in Deo, in quo eminenter continetur tanquam in causa principe et ratione altissima totius esse creati. Unde S. Thomas in prima parte, Quaest. 60, art. 5: « Inclinatio naturalis in his quae
« sunt sine ratione, demonstrat inclinationem naturalem in
« voluntate intellectualis naturae. Unumquodque autem in
« rebus naturalibus quod secundum naturam hoc ipsum quod

« est, alterius est, principalius et magis inclinatur in id cuius
 « est, quam in seipsum. Et haec inclinatio naturalis demon-
 « stratur ex his quae naturaliter aguntur... Videmus enim
 « quod naturaliter pars se exponit ad conservationem totius,
 « sicut manus exponitur ictui absque deliberatione ad con-
 « servationem totius corporis. Et quia ratio imitatur natu-
 « ram, huiusmodi imitationem invenimus in virtutibus poli-
 « tics; est enim virtuosi civis ut se exponat periculo mortis
 « pro totius reipublicae conservatione; et si homo esset na-
 « turalis pars huius civitatis, haec inclinatio esset ei natura-
 « lis. Quia igitur bonum universale est ipse Deus, et sub hoc
 « bono continetur etiam angelus, et homo, et omnis creatura,
 « quia omnis creatura naturaliter secundum id quod est, Dei
 « est, sequitur quod naturali dilectione etiam angelus et
 « homo plus et principalius diligit Deum quam seipsum ». At vero, necessario ad hoc praerequiritur ut non corrumpatur per abusum liberi arbitrii, naturalis amor quo homo amat in se id quod est Dei. Destructa enim ordinata illa dilectione, consequens est ut non possit amplius consistere affectus quo super omnia in Deum ferimur tanquam in ens omnium optimum, cuius absoluta atque imparticipata bonitas totius nostri boni causa est, et exemplar, et ratio suprema. Bene ergo lege aeterna prohibitum asseritur quidquid recto sui ipsius amori contrarium est. Asseritur, inquam, prohibitum, non praecise in quantum est proprii boni corruptivum, sed in quantum tollit praerequisitum ordinis quo Deo ut ultimo fini summoque diligibili inhaeremus. — Ast nondum satis, nam in iis quae sub aversione a Deo per Dei legem vetantur, tertio tandem loco commemorari debent quaecumque contra humanae societatis foedus existunt, et haec recensentur dupliciter. Quaedam enim sunt quae ex sese destruunt convenientem praedictae societatis propagationem, puta peccata de genere luxuriae. Alia vero sunt de sui ratione eversiva societatis iam existentis, sicut ea quae tollunt vel pietatem

ac subiectionem erga maiores, vel iustitiam erga aequales et inferiores, vel demum simplicem charitatem erga omnes. Quaecumque autem modo sociali foederi ista repugnent, statim intelliguntur prohibita in vi fundamentalis principii moralitatis. Cum enim homo sit naturaliter animal sociale, finem suum non nisi in societate et per societatem consequi potest; societas autem non tam medium quam impedimentum existeret, nisi eius membra concorditer ad invicem ordinarentur. Itaque corrumpere foedus humanae societatis, nihil aliud est quam corrumpere necessarium medium tendendi in ultimum humanae vitae finem, et pro tanto, vere dicitur esse contra finem ipsum sin minus immediate, at certe *mediate*, quantum est ex natura sua. — Quare Dominus in Evangelio omnia hactenus exposita compendiose attingens, Matth. XXII, 37-40, ait: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, « et in tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem simile est « huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus « mandatis universa Lex pendet et Prophetæ ». Sublimis sane sententia, quæ in summa simplicitate totam de integro comprehendit regulam moralitatis. Praecipit enim ipsum ordinis principium, cum dicit: *Diliges Dominum Deum tuum*. Praecipit et illud sine quo principium stare omnino nequit, cum addit: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, quibus verbis et ordinatus sui amor, et humanae societatis foedus, iuxta mox praemissa, sancte servanda iubentur.

Haec igitur dicta sint de iis quæ prohibentur ut contraria ultimo fini. Nunc autem ulterius considerandum venit, aliqua esse quæ ex natura sua essentiam ordinis non tollunt, quia nec immediate sunt *contra* ipsum Deum, nec etiam *mediate*, quatenus bonum humani convictus aut charitatem hominis ad seipsum graviter non laedunt, sed utrumque, quoad substantiam illaesum relinquunt. Quo tamen non obstante aliquam inordinationem involvunt, vel quia nonnihil tollunt de reve-

rentia erga res divinas, vel quia debitae proximo charitati et iustitiae quadantenus detrahunt, vel certe quia iusta necessitate necnon et pia utilitate carent, sicut leve furtum, mendacium officiosum, ludus superfluus, et alia similia. Itaque in huiusmodi, aliqualis ratio malitiae moralis invenitur, non tamen inducens aversionem a Deo, quia quantum est ex natura obiecti, aliquid admittitur quod in Deum referibile non est, sed nondum a subiectione ad ipsum tanquam ad ultimum finem super omnia dilectum receditur (1). Talia igitur sunt solum *praeter* finis ultimi ordinem, quamvis ad ea quae sunt contraria fini aliqualiter disponant.

His igitur suppositis, constat quod intentio legis semper respicit finem; unde actus humani sub voluntate praeceptiva vel prohibitiva legislatoris aliter et aliter cadunt, secundum quod in ordine aut extra ordinem finis aliter et aliter se habent. Idcirco ea quae simpliciter tollunt subiectionem ad ultimum finem Deum, primaria intentione prohibentur, sicut intentione pariter primaria praecipuntur ea sine quibus recte servatis ordo ille non manet. Illa vero quae ordinem finis non tollunt, sunt tamen ad finem irreferibilia, prohibentur intentione tantum secundaria, et idem proportionaliter dicendum

(1) Nec quaerendum est ad quem ultimum finem referatur huiusmodi actus peccaminosus, si nec est referibilis ad Deum, nec inducit finem Deo oppositum. Dicendum enim quod *ad nullum finem ultimum determinatum* refertur, sed ad finem indeterminatum qui est bonum in genere, sicut infra videbimus agentes de peccato veniali; quo in loco difficultas ex professo examinabitur. Attamen iam notandum est, haec esse intelligenda per respectum ad hominem in praesenti statu. Si enim exempli gratia sermo esset de angelo qui in omnibus necessario agit propter finem ultimum determinatum, iam distinctio introducta inter actus qui sunt *contra*, vel tantum *praeter* finem, locum amplius non haberet. Et sane, finge in angelo mendacium de suo genere leve; foret in eo mortale peccatum, non praecise quia mendacium, sed quia mendacium relatum ad finem peccati mortalis, sicut si quis levem summam furaretur propter finem adulterii. Sed de his, infra.

de praecepto. Quare, sumendo nunc legem pro eo quod est principale in lege, id est comparando actus humanos ad regulam legis praecisive consideratam quoad ordinationem primario intentam, constat non omnes actus moraliter malos esse contra legem, quia non omnes sunt contra finem legis, sed quosdam esse *contra*, quosdam vero *praeter*. Et hoc sensu dicit S. Thomas in III, D. 38, Quaest. 1, a. 4 ad 5um: « Di-
« vino praecepto prohibetur aliquid dupliciter. Uno modo di-
« recte, quod *contra praeceptum* dicitur, et sic prohibetur
« mendacium perniciosum... Alio modo indirecte, quod *prae-*
« *ter praeceptum* dicitur, et sic mendacium iocosum et officio-
« sum, sicut et alia peccata venialia, praecepto divino prohi-
« bentur ». Et eadem docet in 1-2, Q. 88, a. 1 ad 1um; et *de*
Malo, Q. 14, a. 2 ad 8um; et in II, D. 42, Q. 1 a. 4, etc.

Ex dictis concludes, non esse cur simus multum solliciti de argumentis quae adversus praedictam divisionem afferuntur a nonnullis contendentibus omne peccatum indiscriminatum esse *contra* legem. Si enim per legem intelligas quidquid quolibet modo in lege continetur, sic verum est quod ipsi dicunt. Sed si legis nomine accipias principalem et directam legis intentionem, iuxta superius declarata, sic omnino evidens est distinctio S. Thomae. Tunc enim *praeter* vel *contra* legem, idem est ac *praeter* vel *contra* finem quem respicit lex. Ad rem Caietanus in 1-2, Q. 88, a. 1: « Dicendum, inquit, quod
« in verbis laborat argumentum. Concedimus gratis, omne
« peccatum veniale esse *contra* legem secundum quid, et hoc
« est esse *praeter* legem. Est enim *contra* legem quidquid a
« legis fine discordat: si simpliciter, simpliciter: si secundum
« quid, secundum quid. Sed *simpliciter a fine non discordat,*
« *nisi quod contrarium inducit finem*; secundum quid vero, quod
« finis assecutionem impedit; illud in mortali, hoc in veniali.
« Ad plenioram doctrinam scito quod cum dicitur veniale ex
« genere esse *praeter*, non *contra* legem, potest dupliciter in-
« telligi. Primo, ut ita sit *praeter* legem, ut *contra* nullam sit

« legem, et in hoc sensu falsum est; nam mendacium est se-
 « cundum se pravum et contrarium virtuti, ac per hoc, con-
 « tra legem illius virtutis, et tamen non est mortale ex genere
 « suo. Alio modo, ut sit praeter legem et non contra, quia non
 « est contra intentum finem legis; et hoc modo, contra nullam
 « legem est veniale, quia finis cuiusvis legis est dilectio Dei,
 « sui et proximi, contra cuiusvis bonum, nisi secundum quid,
 « non fit per veniale. Praeter autem legem est, quia... vio-
 « latur debitus modus quo secundum rationem referenda est
 « materia illa ad finem ».

Sed iam ad ipsam definitionem peccati mortalis acceden-
 dum est, de qua S. Thomas in articulis ultimis huius quae-
 stionis. Hinc:

THESIS I.

(ART. 5-6).

**Peccatum mortale ex parte substantiae actus conve-
 nienter definitur: dictum vel factum vel concupitum
 contra legem aeternam. Ex parte vero defectus seu
 privationis, aversio a Deo sine ultimo per voluntariam
 conversionem ad bonum commutabile.**

De illo peccato nunc agitur, ut supra dictum est, cui pec-
 cati ratio plene, perfecte et simpliciter inest, seclusa omni
 conditione diminuente. Dicitur autem *mortale*, ducta analogia
 ex iis quae in corporalibus considerantur. « Duplex enim est
 « inordinatio. Una per subtractionem principii ordinis; alia
 « qua, etiam salvato principio ordinis, fit inordinatio circa ea
 « quae sunt post principium. Sicut in corpore animalis quan-
 « doque quidem inordinatio complexionis procedit usque ad
 « destructionem principii vitalis, et haec est mors; quando-
 « que vero, salvo principio vitae, fit deordinatio quaedam in
 « humoribus, et tunc est aegritudo. *Principium autem totius*

« *ordinis in moralibus est finis ultimus...* Unde quando anima « deordinatur per peccatum usque ad aversionem ab ultimo « fine, tunc est peccatum *mortale*; quando vero fit deordina- « tio citra aversionem a Deo, est peccatum veniale » (1). Recte igitur et rationabiliter peccatum perfectum in ratione peccati, seu peccatum quo quis simpliciter deviat ab ordine finis, eam obtinuit denominationem cuius convenientiae adhuc magis in sequentibus apparebunt.

Sicut autem ex superioribus liquet, duo ad obiectum prae- sentis considerationis pertinent, scilicet defectus ex quo ratio- nem mali habet, et substantia actus moralis secundum quam actuale peccatum dicitur (2). Quo fit ut duplici modo pec- catum definiri contingat: uno modo, sumendo ipsum ex parte substantiae actus qui defectum involvit; alio modo, ex parte ipsius formalis defectus qui involvitur in actu. Quorum haec est differentia, quod in primo modo quidquid in peccato po- sitivum est ponitur in recto, et id quod ad privationem per- tinet consequitur in obliquo; in secundo autem modo est e converso. Prior tamen modus magis proprius est, quia pec- catum est actus voluntarius; voluntas autem non fertur in privationem directa intentione, sed in bonum positivum quod est proprium eius obiectum.

Nunc igitur facile declaratur legitimitas primae de- finitionis. Omnia enim sequuntur ex praemissis in prolego- meno. Et re quidem vera, propria nota peccati mortalis in hoc est, quod sit perfectum in ratione peccati. Atqui in tan- tum est peccatum, in quantum est actus voluntarius discor- dans a lege aeterna (3); et in tantum est perfectum in ratione

(1) S. Thom., 1-2, Q. 72, a 5.

(2) Cf. S. Thom. in II, D. 35, Divisio textus.

(3) Regulae obligatoriae actuum humanorum sunt primo *lex naturalis*, quae continetur in naturali iudicatorio rationis humanae; secundo *lex divina supernaturalis*, quae continetur in deposito revelationis; denique

peccati, in quantum discordat, non utcumque, sed ut simpliciter tollens ordinem in finem legis, qui est verus ultimus finis totius humanae vitae. Huiusmodi autem actus dicitur esse *contra* legem, ut in superioribus explicatum est. Quare, cum actus voluntarii distinguantur in elicitos et imperatos, seu in interiores qui sunt *concupita*, et exteriores qui sunt *dicta* et *facta*, sequitur rectam esse definitionem peccati mortalis quam tradidit Augustinus l. 22 contra Faustum c. 27: « Ergo peccatum est factum vel dictum vel concupitum contra aeternam legem ».

Caeterum solutiones argumentorum in textu S. Thomae sunt clarae, nec apparet specialis difficultas nisi quod attinet ad peccatum omissionis, cui non videtur convenire proposita definitio. Sed sciendum est quod de huiusmodi peccato loqui possumus dupliciter: vel considerando omissionem secundum se, et sic est aliquid negativum; vel considerando causam omissionis, et sic est semper actus positivus quo quis directe vult omittere rem praeceptam, aut certe vult aliquid aliud per quod impeditur a faciendo quod debet (1). Si ergo lo-

lex humana tam canonica quam civilis, quae continetur in utroque iure. Verum lex tam naturalis quam supernaturalis nihil aliud est quam directa emanatio legis aeternae quae continetur in Deo, et est ipse Deus; rursus lex humana non nisi a lege aeterna vim obligandi habet, ut dictum est superius. Et ideo, uno nomine comprehendendo regulam cui actus nostros oportet commensurari, convenienter ponitur lex aeterna, profecto in quantum homines respicit, et est humanarum voluntatum directiva.

(1) « Si in peccato omissionis intelligantur etiam causae vel occasiones
« omittendi, sic necesse est in peccato omissionis aliquem actum esse. Non
« enim est peccatum omissionis, nisi cum aliquis praetermittit quod po-
« test facere et non facere. Quod autem aliquis declinet ad non faciendum
« illud quod potest facere et non facere, non est nisi ex aliqua causa vel
« occasione coniuncta vel praecedente. Et si quidem causa illa non sit
« in potestate hominis, ommissio non habet rationem peccati... Si vero
« causa vel occasio omittendi subiaceat voluntati, ommissio habet rationem
« peccati, et tunc semper oportet quod ista causa, in quantum est voluntaria,

quamur de actu positivo qui est causa omissionis, et ex quo ommissio ipsa habet ut sit voluntaria, sic manifestum est quod definitio proposita convenit ei formaliter. Si vero de omissione secundum se, sic convenit ei reductive, quatenus negatio reducitur ad genus affirmationis, sicut in divinis ingenitum reducitur ad relationem, ut Augustinus dicit in 5 de Trinit., c. 6. Unde pro eodem accipiendum est, dictum et non dictum, factum et non factum. — Et de mortali quidem peccato considerato ex parte substantiae actus, hactenus.

Sin autem sumatur peccatum ex parte privationis, quae in aversione a Deo, vero fine ultimo, iam noscitur consistere, considerandum est quod aversio huiusmodi non potest esse per se voluntaria, cum nullus intendens ad malum operetur, ut dicit Dionysius, de divin. nom. c. 4. Et nihilominus nisi certa quadam ratione esset voluntaria, non haberet rationem culpae. Relinquitur ergo ut sit voluntaria indirecte, id est non ratione sui, sed ratione cuiusdam conversionis ad bonum creatum in quod directe fertur motus voluntatis: dum scilicet, duobus sibi propositis, homo magis eligit incurrere inordinationem peccato inhaerentem, quam ab actu cessare et delectatione privari. Hinc postquam positum est id quod defectum audit, oportet addere illud unde defectui accidit ratio voluntarii, et sic remanet dicendum quod defectus peccati consistit in aversione a Deo per conversionem ad bonum commutabile.

« *habeat aliquem actum, ad minus interiorem voluntatis.* Qui quidem actus
 « quandoque directe fertur in ipsam omissionem, puta cum aliquis vult
 « non ire ad ecclesiam, vitans laborem.... Quandoque autem actus vo-
 « luntatis directe fertur in aliud per quod homo impeditur ab actu de-
 « bito, sive illud in quod fertur voluntas sit coniunctum omissioni,
 « puta cum aliquis vult ludere quando ad ecclesiam deberet ire, sive
 « etiam sit praecedens, puta cum aliquis vult diu vigilare de sero, ex
 « quo sequitur quod non vadat hora matutinali ad ecclesiam ». S. Thom.
 hic, art. 5, in corp.

Hic tamen occurrit difficultas, quia constat esse speciale peccatum quod dicitur odium Dei, in quo peccantis intentio videretur directe ferri super aversionem ipsam. Imo idem observatur in omni peccato contra virtutes theologicas. Sed sciendum est quod *aversio de qua nunc loquimur, est aversio a Deo sub ratione summi boni seu veri ultimi finis*, quae quidem *ut sic* non potest induere boni apparentiam, ac per consequens nequit esse unquam per se voluntaria. Aversio autem a Deo *sub ratione prohibentis peccatum et vindicis ordinis iustitiae*, potest aliquando apprehendi a peccatore ut bonum, et pro tanto directe intendi, ita ut sit obiectum positivi motus appetitivae potentiae, seseque teneat ex parte substantiae actus in supradicto peccato quod est omnium gravissimum (1). Tunc igitur aversio sumpta pro formali privatione ut supra, involvitur in positiva renitentia qua quis movetur contra summum iudicem quem apprehendit ut nocivum sibi, in quantum est peccatorum prohibitor et poenarum inflictor. Haec autem positiva renitentia ultimo radicatur in conversione ad bonum commutabile, puta in appetitu propriae independentiae et libertatis, quia « nihil odio habe-

(1) « Odium est quidam motus appetitivae potentiae, quae non move-
 « tur nisi ab aliquo apprehenso. Deus autem dupliciter ab homine ap-
 « prehendi potest: uno modo secundum seipsum, alio modo per effectus
 « suos. Deus autem per essentiam suam est ipsa bonitas, quam nullus
 « habere odio potest, quia de ratione boni est ut ametur... Sed effectus
 « eius aliqui sunt qui nullo modo possunt esse contrarii voluntati hu-
 « manae, quia *esse, vivere, et intelligere* est et appetibile et amabile omni-
 « bus, quae sunt quidam effectus Dei. Unde etiam secundum quod Deus
 « apprehenditur ut auctor horum effectuum, non potest odio haberi.
 « Sunt autem quidam effectus Dei qui repugnant inordinatae voluntati,
 « sicut inflictio poenae et etiam cohibitio peccatorum per legem divi-
 « nam, quae repugnant voluntati depravatae per peccatum; et quantum
 « ad considerationem talium effectuum, ab aliquibus Deus odio haberi
 « potest, in quantum scilicet apprehenditur peccatorum prohibitor, et
 « poenarum inflictor ». S. Thom., 2-2, Quaest. 34, a. 1.

« tur, nisi hoc quod contrariatur convenienti quod amatur ». Quare aversio a Deo ut fine ultimo nunquam est voluntaria, nisi ratione appetentiae commutabilis boni et renitentiae contra privativum eius, in qua sola potest directa voluntarietas inveniri.

COROLLARIUM

Ergo in mortali peccato aliquid considerari debet ut materiale, et aliquid ut formale. Ut materiale quidem, quatenus homo se convertit ad id quod est extra ordinem finis, indebito modo fruens creatura. Ut formale vero, quatenus ita ad creaturam convertitur ut a Deo sese avertat, in commutabili bono suum ultimum finem constituens.

Primum omnium observabis duplici modo sumi posse *materiale* peccati: vel pro eo quod est contra rationem constitutivam eius, vel pro eo quod est de ipsius essentia, non tamen ut pars perfectiva. Et simili est etiam in aliis rebus; nam si quis diceret quod materiale albi est substantia, sic assignaret id quod mere subiective se habet ad album in quantum huiusmodi, quia substantia est omnino extra albedinis quidditatem. Sed si dicas quod materiale hominis est animalitas, sic assignas id quod essentiam hominis ingreditur, utique tanquam pars perfectibilis per rationalitatem quae se habet ut forma. Cave ergo aequivocationem, ubi sermo est de peccato. Quandoque enim dicitur quod materiale peccati est a Deo ut a causa prima, et sic *materiale* sumitur pro eo quod est extra essentiam peccati qua peccatum est, mere subiective in eo se habens. Quandoque etiam dicitur quod pro materiali peccati infligitur poena sensus, pro formali vero poena damni, et tunc *materiale* sumitur pro aliquo quod pertinet ad ipsam peccati essentiam, sicut pars determinabilis.

Materiale autem peccati priori modo acceptum, nihil aliud est quam substantia actus *in esse naturae*, prout scilicet phy-

sica virtute voluntatis elicitur, minime vere prout est ab eligente unum prae opposito quod pariter erat in eius potestate. Et de huiusmodi materiali non agitur in praesenti, quia nunc intendimus assignare quid materialiter, quidve formaliter se habeat in ipsa ratione peccati constitutiva: quae quidem ratio competit actui considerato *in esse moris*, secundum quod procedit a voluntate reduplicative ut domina suae determinationis. Porro in actu peccati mortalis qua talis, duplex moralis inordinatio continetur. Prior est *conversio ad bonum commutabile extra ordinem veri ultimi finis totius humanae vitae*. Hinc enim iam intelligitur actus malus moraliter, id est carens debita commensuratione ad regulam legis aeternae, quandoquidem lex aeterna nihil permittit quod ad finem referibile non sit. At vero si nihil plus haberetur quam indebita creaturae fruitio, non esset inordinatio tanta, quae ad mortale peccatum sufficeret, ut ex praemissis iam constat, et amplius constabit ex dicendis de peccato veniali. Unde S. Thomas, 2-2, Quaest. 20, a. 3: « In quolibet peccato mortali
« principalis ratio mali et gravitas est ex hoc quod avertit
« se a Deo. Si enim posset esse conversio ad bonum commu-
« tabile sine aversione a Deo, quamvis esset inordinata, non
« esset peccatum mortale ». Illud ergo quod moralem inordinationem consummat et veluti constituit in actu perfecto, est *conversio ad commutabile bonum, non solum extra, sed etiam contra ordinem finis*, pro quanto homo, postposito Deo, in aliqua re creata suum finem ultimum ponit, eique adhaeret ut summo diligibili (1). Recte igitur hoc postremum in malitia mortalis peccati consideratur ut formale, primum vero ut materiale.

(1) Iterum atque iterum animadvertite quomodo peccator semper convertatur ad bonum finitum tanquam ad ultimum finem, etiam quando peccatum actu aversativo absolvitur, quia eiusdem rationis est aversari malum et prosequi bonum oppositum; omne enim odium in amore contrarii boni fundatur. Unde consequens est, ait Caietanus in 1-2, Quaest. 87,

QUAEST. LXXII-LXXIII.

DE DISTINCTIONE PECCATORUM

Deinde considerandum est de distinctione peccatorum, **primo** quantum ad speciem, **secundo** quantum ad gravitatem.

THESIS II.

(QUAEST. 72).

Peccata specie distinguuntur ex parte actus voluntarii, potius quam ex parte inordinationis in peccato existentis, secundum obiecta moraliter mala ad quae peccans convertitur.

1. Videretur tamen dicendum cum Scoto in II Sent. D. 35, quod peccata specie distinguuntur ex parte inordinationis in peccato existentis, potius quam ex parte actus voluntarii

a. 4, ut in omni peccato sit conversio ad commutabile bonum, quamvis diversimode, quia in prosequendo bonum est conversio *formalis*, in fugiendo vero malum est tantum *aequivalens*, dum scilicet fugitur malum quia contrariatur illi commutabili bono. « Peccator namque nimis seipsum « amans, ac per hoc, seipsum constituens sibi ut finem ultimum, amando « inordinate aliquid, seipsum amat; odiendo vero inordinate aliquid, « odit illud ut contrarium sibi amato, et sic etiam in odio convertitur « ad seipsum ». — Considerandum tamen quod potest esse conversio ad creaturam tanquam ad ultimum finem, vel signate, vel tantum exercite. **SIGNATE** quidem, si peccator eousque procedat ut velit creaturae rationem ultimi finis, expresse et formaliter eam sibi summum bonum constituendo; sicut quando Deum amore charitatis prosequimur, non solum diligimus eum super omnia, sed etiam volumus ei bonum quo dignus est amore super omnia. **EXERCITE** vero, si peccator, etsi non velit creaturae rationem ultimi finis, tamen de facto adhaeret ei non secus ac si esset ultimus finis, praeferens eam Deo. Quocumque autem modo creaturae inhaereatur, peccatum mortale est, tametsi prior modus habeat gravitatem incomparabiliter maiorem; importat enim summum ac supremum gradum superbiae.

vel positivae conversionis ad bonum commutabile. Ait enim ipse S. Thomas (1), quod aversio a Deo est in peccato sicut formale, conversio autem ad creaturam sicut materiale. Sed species semper accipitur ex parte formalis. Si autem peccati species se tenet ex parte inordinationis, differentiae peccatorum specificae non debent sumi ab obiectis ad quae peccans sese convertit, sed magis ab oppositis virtutibus a quarum honestate peccando receditur.

2. Praeterea, in superioribus duplex definitio peccati fuit assignata: una ex parte substantiae actus, altera ex parte defectus sive privationis. Cuius ratio videtur esse, quia peccatum duplicem habet formalitatem, scilicet formalitatem mali, et formalitatem voluntarii. Ergo non est altera tantum specificatio afferenda, reliqua omissa. Et si dicitur quod una est privativa et altera positiva, hoc neutram exclusionem causat, quia species alicuius assignantur iuxta naturam eius; unde si peccatum sit duarum formalitatum, ambae sunt assignandae; si unius, una tantum. Ita iterum Scotus apud Caietanum in praesenti.

3. Praeterea, esto quod peccata specie distinguantur ex parte substantiae actus, adhuc tamen insufficienter specificativum sumeretur ab obiecto. Contingit enim ut peccata obiecto differant, et nihilominus specie convenient, sicut videre est exempli causa in peccato inobedientiae, quod esse potest circa materias seu obiecta diversissima, imo inter se omnino contraria. Unde dicit Bernardus, idem esse inobedientiae genus, tam pro somno quam pro vigilantia monasterii statuta convellere, tantumque esse abbatis transire praeceptum ut dormias, quam si contempnas ut legas. — Sed forsitan respondetur, peccata habere speciem ab obiecto formali, non autem a materiali. At contra, quia obiectum formale videtur esse illud quod movet operantem. Atqui multa sunt peccata quae

(1) S. Thom. 3, Q. 86, a. 4, ad 1um.

speciem trahunt aliunde quam ex motivo, sicut apparet in eo qui furatur ut pauperi eleemosynam tribuat, vel ut committat adulterium. Nam in primo casu actus non est peccatum ex motivo; in altero autem, tametsi sit ex motivo malus, non tamen propria et specifica malitia furti.

4. Insuper peccatum est actus humanus. Sed actus sive operationes distinguuntur specie, non solum secundum fines vel terminos, verum etiam secundum principia activa a quibus exoriuntur, ut S. Thomas dicit, art. 3 huius quaestionis. Non ergo sufficienter accipitur specificativum peccati ex parte obiecti.

5. Praeterea, dantur circumstantiae vel speciem mutant, vel novam speciem actui superaddentes. Redit igitur eadem conclusio: non a solo obiecto peccata specificari.

6. Denique, in confessione sacramentali nihil aliud aperire necesse est nisi mortalia peccata quoad speciem et numerum. Sed poenitens tenetur declarare an peccatum fuerit opere consummatum, necne. Ergo peccatum opere consummatum specie differt a non consummato, quamvis utrumque circa idem obiectum versetur, et sic, idem ac prius.

Sed contra est primo, quod nomina peccatorum specifica sunt nomina actuum positivorum, non autem privationum, iuxta illud Matth. XV-19: « De corde exeunt cogitationes « malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae ». Sed contra est secundo, quod actus humani sive morales communiter dicuntur specificari ab obiectis ad quae motus voluntatis terminatur.

Respondeo dicendum quod peccatum qua tale non est pura privatio, sed actus voluntarius debito ordine carens, pro quanto terminatur ad aliquod commutabile bonum praeter et contra regulam iustitiae. Necesse igitur est ut peccata specie distinguantur eodem modo ac caeteri actus voluntarii seu morales. Huiusmodi autem consequuntur speciem ab obiectis ad quae terminantur, ut nunc suppono ex materia de actibus humanis. Quot igitur sunt obiecta moraliter mala specie di-

versa, id est speciali modo a lege aeterna et regula morum discordantia, tot etiam dantur distinctae peccatorum species.

Ad 1um ergo dicendum quod inordinatio in peccato existens duplici modo considerari potest. Uno modo *absolute secundum se*, et hac ratione non est aliquatenus voluntaria, cum voluntas nunquam terminetur ad malum sub praecisa ratione mali, etiam ut ad obiectum mere materiale; nondum ergo tenetur ipsa intrinseca peccati formalitas, in cuius latitudine speciem inveniri necesse est. Alio modo consideratur inordinatio *prout involuta in prosecutione alicuius boni praeter et contra iustitiae regulam*, et sub hoc respectu tantum voluntarietatem habet, ac per hoc, rationem culpaе. Voluntatis enim obiectum sunt res ut consistunt in suo esse extra voluntatem. Unde si quod bonum contra ordinem ultimi finis existat, nequit appetitus terminari ad ipsum cum praecisione eiusmodi contrarietatis, sed necessario fertur in illud prouti est, et inde in ipso voluntario ratio inordinationis enascitur. Quia igitur inordinatio secundum se non habet genericam peccati rationem, neque etiam habere potest specificas eius differentias, sed necesse est ut species se teneat ex parte actus positivi involventis privationem, et per consequens sumatur ab eius obiecto. Ubi autem docet S. Thomas aversionem a Deo esse in peccato sicut formale, conversionem vero ad creaturam sicut materiale, intelligendus est modo iam dicto in corollario thesisi praecedentis, de aversione prout contenta in prosecutione boni creati. Alias, omnia mortalia eiusdem speciei forent, cum aversio a vero ultimo fine sit communis nota omnium. Caeterum, ut ipse Angelicus dicit in praesenti, art. 1 ad 2um, etiamsi peccata specie distinguerentur secundum oppositas virtutes a quarum honestate peccando receditur, « in idem « rediret; virtutes enim distinguuntur specie secundum obiecta ». Porro recessus a bono et accessus ad malum oppositum sunt duo correlativa quae mutuo se inferunt, ideoque oppositio ad obiectum distinctae virtutis optime arguit spe-

ciem peccati, quae tamen, proprie et formaliter loquendo, desumenda est ex obiecto moraliter malo ad quod actus peccaminosus terminatur.

Ad 2um dicendum quod duplex definitio in superioribus proposita, non est nisi duplex modus enuntiandi unam eademque indivisibilem peccati quidditatem, secundum quod ab una vel altera e duabus notis in ea concurrentibus initium definiendi accipitur. Sed non ponit duas formalitates mere concomitanter in peccato se habentes, quia si a deordinatione praescindas voluntarium, vel a voluntario deordinationem, perit ratio peccati quod non est malum sic et simpliciter, sed malum tale, id est morale, seu consistens in actu voluntario inordinato. Falso igitur assumit Scotus, duplex specificativum esse assignandum.

Ad 3um dicendum quod obiecta a quibus species humanorum actuum desumuntur, non sunt obiecta in esse naturae, sed in esse moris. Contingit autem ut plura obiecta physice diversissima conveniant in una eademque specie morali, quando induunt unam eademque rationem sive laudis sive inhonestatis. Unde dormire vel vigilare contra praeceptum superioris computatur pro uno obiecto moraliter malo, sicut etiam discredere Trinitatem Personarum vel septenarium numerum sacramentorum, quia utrobique eadem est inhonestatis ratio in contemptu auctoritatis Dei revelantis consistens. — Ad instantiam vero in obiectione positam facilis responsio est, si modo aequivocationem removeas quae circa obiectum formale nunquam accidere solet. Nam sicut formale peccati quandoque opponitur ei quod est extra rationem peccati constitutivam (1), sic etiam formale obiectum actus humani dicitur per oppositionem ad illud quod est extra rationem obiecti considerati in esse moris. Cogita verbi gratia specialem malitiam furti quae consistit in accipiendo rem alienam; sane vero, nihil refert an

(1) Vide supra, pag. 43 et seq.

sit pecunia, vel ager, vel domus, aut aliquid aliud, sed sufficit ut habeatur ratio rei alienae, quae sola pertinet ad formale obiectum peccati in quantum huiusmodi. Sumendo igitur obiectum materiale pro eo quod mere subiective se habet ad id unde ratio malitiae vel laudis enascitur, specificatio actuum humanorum nunquam est a materiali obiecto, sed solum a formali. — Nunc autem formale obiectum quandoque etiam sumitur pro eo quod movet agentem ut finis operantis, materiale vero pro eo quod assumitur ut medium ad finem, et in hac acceptione specificatio non est a solo formali obiecto. Considerandum enim quod obiectum specificat, non praecise quia movet, sed quia terminat actum, nam actus assimilatur motui qui habet speciem a termino (1). Equidem fateri necesse est, actum semper specificari etiam a motivo, quia semper ad illud terminatur, imo multo magis, cum non terminetur ad medium, nisi ut stat sub ordine finis qui principaliter intenditur. Attamen, etsi secundario, adhuc vere in medium fertur voluntas agentis, et ideo actus contrahit specialem malitiam quae forte in eo continetur, ut sic maneat in tuto veritas vulgati axiomatis: finis non legitimat media.

Ad 4um dicendum quod *actus morales praecise in quantum*

(1) Nec obstat quod S. Thomas passim, a solo motivo speciem peccati desumere videatur, sicut cum art. 7 in corp., ait: « Patet quod haec « tria (peccatum cordis, oris, et operis), pertinent ad unam perfectam « peccati speciem, cum ab eodem motivo procedant ». Et iterum, art. 8: « Ubicunque occurrit diversum motivum inclinans intentionem ad peccandum, ibi est diversa species peccati ». Sciendum quippe est quod in his et similibus, nomine *motivi* non intelligitur praecise id quod movet ut finis operantis, sed intelligitur una specialis ratio obiectiva in quam feratur motus voluntatis. Cum enim aliquid boni in ea eluceat, semper habet in se unde possit movere et inclinare appetitum, etiamsi de facto non moveat operantem qui forte intendit alium finem. Unde, cum dicuntur peccata vel alii actus humani specificice distingui secundum motiva, sensus est quod distinguuntur secundum speciales rationes obiectivas ad quas actus voluntarii terminantur.

huiusmodi, non nisi ab obiecto specificari possunt, minime vero a principio activo vel impulsivo a quo exoriuntur. Et ratio est quia principium actuum moralium quae morales sunt, est libera voluntas, quae cum sit active indifferens, aequaliter se habet ad utrumlibet. Porro ex indifferenti specificativum sumi non potest, ut evidenter constat. — Sed alia ratio est de actu considerato in esse naturae, prout scilicet procedit a principio determinato ad unum. Unde Angelicus: « Principia activa naturalia, inquit (1), sunt determinata semper ad eosdem actus, « et ideo diversae species in actibus naturalibus attenduntur « non solum secundum obiecta quae sunt fines vel termini, « sed etiam secundum principia activa, sicut calefacere et in- « frigidare distinguuntur specie secundum calidum et frigidum. « Sed principia activa in actibus voluntariis, cuiusmodi sunt « actus peccatorum, non se habent ex necessitate ad unum, « et ideo ex uno principio activo vel motivo possunt diversae « species peccatorum procedere, sicut ex timore male humili- « liante potest procedere quod homo furetur, quod occidat, « et haec eadem possunt procedere ex amore ». — Quapropter animadvertere hic iuvat quomodo ex communi doctrina de specificatione actuum nequaquam sequatur, actus supernaturales *qua supernaturales* desumere speciem suam ab obiecto. Non enim eadem est moralitatis et supernaturalitatis formalitas. Insuper principium supernaturale, puta habitus infusus vel quidquid supplet eius vices, minime indifferens est ad utrumque oppositorum; unde ratio non amplius applicatur. Nihil ergo mirum si multi theologi sentiant supernaturales actus virtutum non tam ab obiecto quam a principio elicitive supernaturalitatem trahere: quod tamen ut obiter nunc dictum accipias, quia a quaestione satis complexa et praesenti indagini extranea oportet abstrahere.

Ad 5um dicendum quod omnes specificationes ex circum-

(1) S. Thom., hic, art. 3 in corp.

stantiis desumptae reducuntur ad eam quae est ex obiecto. Pro cuius evidentia praemittendum est, circumstantias ad actus morales per se pertinentes, illas solas esse quae ponunt aliquid repugnans regulae rationis et legis aeternae. Omissis autem eis quae sunt mere aggravantes, non relinquitur nisi duplex circumstantiarum genus, quarum aliae trahunt actum in aliam speciem moralem, aliae vero novam speciem disparatam ei superaddunt. Nam, ut dicitur *de Malo*, Quaest. 2, a. 6 ad 2um, non est inconueniens eundem actum esse sub diversis speciebus peccati, quia species peccati non est species actus secundum suam naturam, sed secundum esse morale, quod comparatur ad naturam actus sicut quale ad substantiam, vel potius sicut deformitas qualis ad subiectum. Sicut ergo non est inconueniens quod idem homo sit caecus et surdus, ita non est inconueniens, eidem actui peccati diuersas species morales inesse. — Nunc autem circumstantiae quae speciem moralem mutant, non sunt nisi *circumstantiae obiecti*, includendo in eis circumstantias actus externi quem quis intendit exercere, quia respectu actus interioris voluntatis, in quo sicut in radice peccatum consistit, actus externus se habet ut obiectum. Iam vero circumstantiae obiecti actum specificantes circumstant quidem obiectum in prima sui consideratione acceptum, et pro tanto circumstantiae nomen iure sibi vindicant; sed in ulteriori processu rationis accipiuntur ut ponentes in obiecto specialem quamdam convenientiam vel repugnantiam ad regulam morum (1). Et ideo evidens est quod non differt specificatio peccati ex circumstantiis obiecti a specificatione ex obiecto ipso, « quia circumstantia quae « dat speciem actui consideratur ut quaedam conditio obiecti, « et quasi quaedam specifica differentia eius » (2). — Circum-

(1) Cogita fornicationem prout cum persona alteri obligata vinculo coniugii, vel delectationem carnalem prout speciali lege voti ipsi peccanti vetitam, et sic de aliis.

(2) « Sicut species rerum naturalium constituuntur ex naturalibus for-

stantia autem quae speciei actus praeintellectae superaddit aliam speciem disparatam, non est nisi *circumstantia actus*, et haec est finis operantis, « sicut si quis furetur ut fornicetur, additur quaedam alia species peccati, propter actum intentionis tendentem in malum finem ». Verum praedictus finis est obiectum intentionis, et ideo, licet non det speciem ut ponens aliquam conditionem circa obiectum actus furandi, actum tamen illum specificat secundum quod consideratur ut obiectum alterius actus circumstantis, cuius rationem furtum participat, utpote ab eo imperatum. Et sic iterum reducitur specificatio ad eam quae est ab obiecto.

Ad 6um denique dicendum quod in obligatione confitendi speciem peccati includitur obligatio declarandi id quod facit

« mis, ita species moralium actuum constituuntur ex formis prout sunt
 « a ratione conceptae. Quia vero natura determinata est ad unum, nec
 « potest esse processus naturae in infinitum, necesse est pervenire ad
 « aliquam ultimam formam ex qua sumatur differentia specifica, post
 « quam alia differentia specifica esse non possit. Et inde est quod in
 « rebus naturalibus id quod est accidens alicui rei, non potest accipi ut
 « differentia constituens speciem. Sed processus rationis non est deter-
 « minatus ad aliquod unum, sed quolibet dato, potest ulterius proce-
 « dere; et ideo, quod in actu uno accipitur ut circumstantia superad-
 « dita obiecto quod determinat speciem actus, potest iterum accipi a
 « ratione ordinante ut principalis conditio obiecti determinantis speciem
 « actus. Sicut tollere alienum habet speciem ex ratione alieni, ex hoc
 « enim constituitur in specie furti; et si consideretur super hoc ratio
 « loci vel temporis, se habebit in ratione circumstantiae. Sed quia ratio
 « etiam de loco vel de tempore et aliis huiusmodi ordinare potest, con-
 « tingit conditionem loci circa obiectum accipi ut contrariam ordinis
 « rationis, puta quod ratio ordinat iniuriam non esse faciendam loco
 « sacro. Unde tollere aliquid alienum de loco sacro addit specialem re-
 « pugnantiam ad ordinem rationis. Et ideo locus qui prius consideraba-
 « tur ut circumstantia, nunc consideratur ut principalis conditio obiecti
 « rationi repugnans. Et per hunc modum, quandocumque aliqua circum-
 « stantia respicit specialem ordinem rationis, vel pro, vel contra, oportet
 « quod circumstantia det speciem actui morali vel bono vel malo ».

S. Thom. 1-2, Quaest. 18, art. 10.

peccatum in sua specie completum. Sciendum enim est quod aliqua peccata sunt quae perficiuntur solo corde, ut haeresis, delectatio morosa, et alia eiusmodi; unde si addatur opus externum, utputa si haeresis manifestetur in sermone, tunc est novum peccatum omnino distinctum a priori, et ex consequenti distincte in confessione manifestandum. Alia autem peccata sunt quae perfectionem sui non habent nisi in opere, sicut furtum, adulterium, fornicatio, homicidium, etc., et in hoc genere peccatum cordis et peccatum operis non differunt ut peccata diversarum specierum, sed sicut incompletum et completum in eadem specie. « Aliqua, inquit S. Thomas (1), inveniuntur differre specie dupliciter: uno modo, ex eo quod utrumque habet speciem completam, sicut equus et bos differunt specie; alio modo, prout secundum diversos gradus in aliqua generatione vel motu accipiuntur diversae species, sicut aedificatio est completa generatio domus, collocatio autem fundamenti et erectio parietis sunt species incompletae.... Sic igitur peccatum dividitur per haec tria, scilicet peccatum cordis, oris, et operis, non sicut per diversas species completas, nam consummatio peccati est in opere; unde peccatum operis habet speciem completam. Sed prima inchoatio eius est quasi fundatio in corde, secundus autem gradus eius est in ore, tertius autem gradus iam est in consummatione operis. Et sic, haec tria differunt secundum diversos gradus peccati ». Itaque necessitas aperiendi in confessione executionem operis, non est quia executio trahit in aliam speciem, sed quia id quod ad speciem pertinet nondum satis innotescit, praetermisso eo unde peccatum habet ut sit in esse specifico completum, et ideo ratio obiecta non concludit.

Recte igitur ad distinctionem specificam peccatorum pertinere dicitur divisio qua dividuntur in spiritualia et carnalia

(1) S. Thom. hic, art. 7 in corp.

(art. 2), in peccata contra Deum, contra seipsum, et contra proximum (art. 4), item in peccata superabundantiae et defectus; non autem divisio secundum causas impulsivas (art. 3), vel secundum omissionem et commissionem quando omissio et commissio ex sese ad idem ordinantur (art. 6). Prior enim illa divisio sumitur ex obiectis, minime vero haec posterior.

Denique animadvertes quod etsi peccatum veniale et peccatum mortale differant in infinitum ex parte inordinationis (1), nihil tamen prohibet quominus venialia ad genus et speciem mortalium peccatorum aliquo modo pertineant. Ratio est quia specificatio sumitur ex parte conversionis ad obiectum actus. Sed peccatum mortale et peccatum veniale quandoque conveniunt in eodem genere obiecti, sicut in hoc quod est accipere alienum, imo etiam in eodem obiecto simpliciter, nam primus motus semideliberatus circa adulterium est peccatum veniale. Non tamen pertinent ad idem genus vel eandem speciem nisi omnino secundum quid, sicut perfectum generis et imperfectum, quatenus scilicet in veniali obiectum est in se imperfectum ratione parvitatatis materiae, vel certe est imperfecte volitum ratione defectus sufficientis deliberationis. De quo iterum infra, ubi ex professo natura venialis peccati exponetur. Nunc de comparatione peccatorum ad invicem agendum est. Hinc:

(1) « Cum peccando fit aversio a fine, est peccatum mortale; cum autem peccando aversio non simpliciter, sed quaedam fit, citra tamen « *postergationem* finis, fit veniale, circa quodcumque obiectum haec accidant ». Caietanus in Comment. huius quaestionis, art. 5.

THESIS III.

(QUAEST. 73)

Non omnia peccata mortalia sunt inter se paria, sed dantur alia aliis graviora, sive ex genere suo, sive ex circumstantiis intra eandem speciem aggravantibus, sive demum ex maiori intensione voluntatis.

§ 1.

Haec positio est contra Stoicos et quosdam antiquos haereticos quos refert et confutat S. Thomas, *de Malo*, Quaest. 2, a. 9. Sed et expresse tradita invenitur in Scripturis. Dicitur enim Ioan. XIX-11: « Qui me tradidit tibi, maius peccatum « habet ». Et iterum, Matth. V-22: « Omnis qui irascitur fratri « suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit raca, reus erit con- « cilio. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennae ignis ». Accedunt etiam omnia loca ubi poenae inferni inaequales esse asseruntur: « Verumtamen, inquit Matth. XI-22, Tyro et Si- « doni remissius erit in die iudicii quam vobis ».

Ratio autem intrinseca sequitur ex dictis, quia gravitas peccati ex quantitate inordinationis manifeste sumenda est. Porro in moralibus inordinatio non est pura privatio, sed privatio semper retinens aliquid de ordine rationis, ut supra in prolegomeno ostensum est. Et ideo suscipit magis et minus ex parte eius quod remanet de opposito, ut scilicet quanto plus tollitur de rectitudine actus, tanto etiam longius a Deo fine ultimo recedatur, tantoque gravior incurratur reatus. « Stoici, inquit « S. Thomas (1), ducebantur ex hoc quod considerabant pec- « catum ex parte privationis tantum, prout scilicet est recessus « a ratione; unde simpliciter aestimantes quod nulla privatio « susciperet maius et minus, posuerunt omnia peccata esse

(1) S. Thom., hic art. 2.

« paria. Sed si quis diligenter consideret, inveniet duplex pri-
 « vationis genus. Est enim quaedam simplex et pura privatio
 « quae consistit quasi in corruptum esse, sicut mors est pri-
 « vatio vitae, et tenebra est privatio luminis; et tales priva-
 « tiones non recipiunt magis et minus, quia nihil residuum
 « est de habitu opposito; unde non minus est mortuus aliquis
 « primo die mortis et tertio vel quarto, quam post annum
 « quando iam cadaver fuerit resolutum; et similiter non est
 « magis tenebrosa domus si lucerna sit operta pluribus vela-
 « minibus, quam si sit operta uno solo velamine totum lumen
 « intercludente. Est autem alia privatio non simplex, sed ali-
 « quid retinens de habitu opposito, quae quidem privatio magis
 « consistit in corrumpi quam in corruptum esse.... Huiusmodi
 « autem privationes recipiunt magis et minus ex parte eius
 « quod remanet de habitu contrario. Multum enim refert ad
 « aegritudinem vel turpitudinem, utrum plus vel minus a de-
 « bita commensuratione humorum vel membrorum recedatur...
 « Et similiter dicendum est de vitiis et peccatis; sic enim in
 « eis privatur debita commensuratio rationis, ut non totaliter
 « ordo rationis tollatur... Et secundum hoc dicendum est quod
 « non omnia peccata sunt paria ».

Dices: *Non datur infinitum infinito maius. Sed gravitas cuiuslibet peccati mortalis est infinita, propter offensam Dei quae in eo continetur. Ergo in gravitate peccatorum mortalium diversi gradus nequaquam esse possunt.*

Respondeo, infinitatem peccati non esse infinitatem simpliciter, ad quam non sufficit infinitas dignitatis ex parte offensi, sed necessaria etiam esset ex parte offensoris adaequata cognitio maiestatis quam contemnit. Quare infinitas ista non est nisi secundum quid, videlicet per comparisonem ad obsequia et satisfactiones purae creaturae, a quibus quantumvis perfectione et numero crescentibus divina iniuria nunquam compensari potest, ut in materia de Incarnatione explicari solet (1).

(1) Cf. *de Verbo incarnato*, Quaest. 1, Thes. 2.

Porro omne infinitum secundum quid, est finitum simpliciter, adeoque in suo genere diversitatem graduum admittit, praesertim si, ut in casu, non alia de causa rationem infinitatis prae se ferre dicatur, nisi quia gravitate sua transcendit omnem assignabilem quantitatem reparationis quae ab hominibus possit Deo offerri.

Dices iterum: *In quolibet peccato mortali ratio mali et gravitas est ex hoc quod avertit se a Deo. Sed aversio a Deo ultimo fine est simplex privatio conversionis, quae ex sui ratione magis et minus non suscipit. Ergo omnia mortalia peccata in gravitate aequalia sunt.*

Respondeo: *Dist. mai.* Ratio mali et gravitas est ex hoc quod se avertit a Deo fine ultimo, aversione quae sit secundum se voluntaria, *neg. mai.* Aversione quae non est voluntaria nisi prout involvitur in prosecutione cuiusdam boni, vel veri vel apparentis, *conc. mai.* — Et similiter distinguenda minor. Aversio non susciperet magis et minus, si esset voluntaria directe et secundum se, *conc.* Si est voluntaria tantummodo ratione conversionis ad aliquod commutabile bonum, *neg.* Sic enim evidens est quod quanto magis bonum istud opponitur ultimo fini per maiorem contrarietatem ad bonum charitatis, tanto etiam magis peccator a Deo se elongat. Et ad eandem conclusionem devenitur si consideretur maior minorve intensitas cum qua homo adhaeret creaturae, rectitudinis regula praetermissa.

Dices tertio: *Omnia peccata mortalia contrariantur substantiae charitatis; ergo omnia eiusdem gravitatis sunt.*

Respondeo: *Dist. antec.* Omnia peccata mortalia eodem modo contrariantur substantiae charitatis, *neg. antec.* Diverso modo, id est, vel directe vel indirecte, et si solum indirecte, vel plus vel minus, secundum quod bonum a peccatore concupitum plus minusve opponitur Deo ut summo ac supremo diligibili, *conc. antec.* Unde negatur consequentia. — Et re quidem vera, peccatum directe charitati oppositum non est

nisi peccatum quo odio habetur Deus, quia contrarium amoris odium est. Et licet non possit odio haberi Deus praecise ut Deus; sed ut privativus commutabilis boni nimis amati a peccatore, adhuc tamen charitas et odium circa idem *obiectum quod* versantur, et hoc sufficit ad directam oppositionem. — Indirecte autem charitati opponitur omne peccatum quo quis, etsi Deum non oderit, nihilominus postposito Deo, magis appreciative amat aliquod bonum creatum. Et in hoc ordine iterum multi gradus assignari possunt; nam aliqua sunt peccata quae etsi non habeant directam oppositionem ad charitatem, directe tamen opponuntur aliis officiis circa Deum, puta fidei vel religioni, et ista magis repugnant subiectioni hominis ad verum ultimum finem humanae vitae, quam si solum subverterent medium tendendi in ipsum. Plus enim elongatur ab amando Deo super omnia, qui vult esse independens a Deo veritate prima per incredulitatem, quam qui solum perrumpit foedus societatis humanae subripiendo rem alienam. Quare, hisce principiis innitendo, pronum est determinare unde accipi debeant gradus gravitatis in peccato.

§ 2.

Primo accipitur *ea genere seu specie peccati*, ac per consequens, ex morali specie obiecti; actus enim speciem habet ex obiecto, ut in propositione praecedenti dictum est. « Gravitas
« ergo peccati quam habet ex specie sua attenditur ex parte
« obiecti sive materiae, et secundum hanc considerationem
« gravius peccatum dicitur ex suo genere, quod maiori bono
« virtutis opponitur. Unde cum bonum virtutis consistat in
« ordinatione amoris, ut Augustinus dicit, Deum autem super
« omnia diligere debeamus, peccata quae sunt (directe) in Deum,
« sicut idololatria, blasphemia, et huiusmodi, secundum suum
« genus sunt reputanda gravissima. Inter peccata autem quae
« sunt in proximum, tanto aliqua sunt aliis graviora, quanto

« maiori bono proximi opponuntur. Maximum autem bonum
 « proximi est ipsa vita hominis, cui opponitur peccatum ho-
 « micidii quod tollit actualem hominis vitam, et peccatum
 « luxuriae quod opponitur vitae hominis in potentia, quia est
 « inordinatio quaedam circa actum generationis humanae.
 « Unde inter omnia peccata quae sunt in proximum, gravius
 « est homicidium secundum genus suum, et secundum locum
 « tenet adulterium, et fornicatio, et huiusmodi peccata car-
 « nalia; tertium autem locum tenet furtum, et rapina, et hu-
 « iusmodi, per quae in exterioribus bonis laeditur proximus.
 « In singulis autem horum generum sunt diversi gradus, in
 « quibus mensuram peccati secundum genus suum oportet
 « accipere secundum quod bonum oppositum magis vel minus
 « per charitatem debet amari » (1).

Secundo accipitur peccati gravitas ex circumstantiis quae dicuntur simpliciter aggravantes, quia vel augent deformitatem proveniente ex alia circumstantia, vel multiplicant rationem peccati in eadem specie. « Circumstantia tripliciter se habere
 « potest ad actum peccati. Quandoque enim neque variat spe-
 « ciem, neque aggravat, sicut percutere hominem indutum
 « veste alba vel rubra. Quandoque vero speciem peccati con-
 « stituit, sive actus cui advenit circumstantia ex suo genere
 « indifferens sit, sicut cum aliquis levat festucam de terra in
 « contemptum alterius, sive sit bonus ex genere, sicut cum
 « aliquis dat eleemosynam propter laudem humanam, sive sit
 « malus ex genere et addatur sibi alia species malitiae ex cir-
 « cumstantia, sicut cum aliquis furatur rem sacram. Aliquando
 « vero aggravat quidem peccatum, non tamen constituit pec-
 « cati speciem, sicut cum aliquis furatur multum. Et huius
 « diversitatis ratio est, quia si circumstantia adveniens actui
 « indifferenter se habeat quantum ad rationem, talis circum-
 « stantia nec dat speciem peccato, nec aggravat. Si vero dif-

(1) S. Thom., *de Malo*, Quaest. 2, art. 10.

« ferentiam aliquam habeat per comparisonem ad rationem,
 « aut importat aliquid repugnans rationi primo et per se, et
 « tunc dat peccato speciem, sicut accipere alienum; aut primo
 « et per se non importat aliquid rationi repugnans, sed per
 « comparisonem ad id quod primo et per se rationi repugnat,
 « aliquam repugnantiam habet ad rationem, sicut accipere ali-
 « quid in magna quantitate nihil repugnans rationi potest dici,
 « sed accipere alienum in magna quantitate dicit maiorem re-
 « pugnantiam ad rationem. Unde ista circumstantia aggravat
 « peccatum, in quantum est determinativa illius circumstantiae
 « quae dabat speciem peccato » (1). Potest etiam gravitas
 maior accidere ex circumstantia multiplicante rationem pec-
 cati, « sicut si prodigus det quando non debet et cui non
 « debet, multiplicius peccat eodem genere peccati, quam si
 « solum det cui non debet, et ex hoc ipso peccatum fit gravius,
 « sicut etiam aegritudo est gravior quae plures partes corporis
 « inficit » (2).

Tertio demum peccati gravitas sumitur ex intensione vo-
 luntatis; ex quo fit ut plerumque plus peccet qui peccat vo-
 luntate et actu, quam qui sola voluntate. « Sunt enim aliqui
 « actus peccati delectabiles in quibus voluntas augetur quasi
 « remoto freno rationis quae ante actum aliquantulum remurm-
 « rabat; qualitercumque autem sit inaequalitas voluntatis est
 « inaequalitas peccati » (3). Et ex eadem ratione provenit quod
 peccata carnalia, ut plurimum, minoris culpae sint quam spi-
 ritualia, quia in carnalibus plura sunt incentiva voluntatem
 ad peccandum inclinantia praeter naturam et ordinem volun-
 tatis quae nata est moveri libere ex seipsa secundum iudicium
 rationis. Porro quidquid minuit voluntarium minuit in eadem
 proportione et peccati gravitatem.

(1) S. Thom. *ibid.* a. 7, in corp.

(2) S. Thom. *hic*, art. 7.

(3) S. Thom. *de Malo*, q. 2, a. 2, ad 8um.

QUAEST. LXXIV-LXXXIV.

DE SUBIECTO ET CAUSIS PECCATORUM.

Deinde considerandum est de subiecto et causis actuum peccati. In quo quidem, omissis iis quae vel sunt facillioris intellectus, vel originale peccatum specialiter respiciunt, vel denique ad materiam theologiae moralis exclusive pertinent, haec pauca sufficere animadvertere.

§ 1.

Actus peccati est operatio voluntaria debito ordine carens. Operatio autem voluntaria dicitur non tantum quasi elicit a voluntate, sed etiam quasi ab eadem imperata. Unde subiectum actus peccati non est sola voluntas, sed omnis etiam potentia quae nata est, vel moveri ad actus suos per voluntatem, vel ab eis ponendis impediri.

Considerandum tamen est quod si de subiecto peccati loquamur, *cui peccatum attribuitur*, sic subiectum peccati non est nisi potentia principaliter operans, quia « actio magis attribuitur principali et primo agenti quam instrumento », ut dicitur *de Malo*, Quaest. 7, a. 6 in corpore. — Hinc PRIMO, subiectum peccati hoc modo acceptum non debet reponi in exterioribus membris corporis, quae utpote mera organa, comparantur ad animam moventem sicut servus qui agitur et non agit (1). — Hinc SECUNDO, subiectum peccati potest esse sensualitas prout est participative rationalis et libera, si quando inordinate se

(1) « Membra corporis non sunt principia actuum, sed solum organa; unde et comparantur ad animam moventem sicut servus qui agitur et non agit. Potentiae autem appetitivae interiores comparantur ad rationem quasi liberae, quia agunt quodammodo et aguntur ». S. Thom., hic, Q. 74, a. 2, ad 3um.

moveat praeter regulam rationis cui nata est obedire (1). — Verum TERTIO, peccatum quod sensualitati attribuitur, non potest esse nisi veniale, quia in motum sensualitatis inordinatum vel consentit voluntas plene deliberata, vel secus. Si consentit, iam non sensualitati ut principaliter agenti attribui debet peccatum, sed voluntati seu rationi quae circa delectationem malam immoratur nec eam repellit, « tenens et volvens libenter quae statim ut attigerunt animum, respui debuerunt », ut Augustinus dicit, l. 12 de Trin. c. 12. Si secus, potest equidem sensualitati tanquam principali peccatum attribui, eo quod deest simpliciter dictus rationis consensus; verum in his rerum adiunctis, locum amplius non habet aversio ab ultimo fine, quae in omni et solo mortali peccato invenitur (2). — Quapropter QUARTO, mortale peccatum non nisi in voluntate et ratione est; voluntatem dico et rationem, pro quanto motus voluntatis potest dici rationalis, et actus rationis voluntarius (3). — Sed QUINTO, quia ratio versatur tam circa divina quam circa temporalia, et sic distinguitur in superiorem et inferiorem, dicendum est peccatum mortale esse proprie in ratione superiori, ad quam cum pertineat consideratio ultimi finis et legis aeternae in hunc ipsum finem dirigentis, pertinet etiam ordinare omnia inferiora secundum rationes quae in lege illa continentur (4). — Nihilominus SEXTO, per hoc non excluditur quin ratio superior possit esse subiectum peccati etiam venialis ex genere suo, si forte deliberate consentiat iis quae ex sese sunt praeter, et non contra ordinem finis ultimi cui conspiciendo intendit (5). — Quin imo SEPTIMO, circa ipsum proprium eius obie-

(1) S. Thom. *ibid.* art. 3.

(2) *Ibid.* art. 4.

(3) *Ibid.* art. 5, ad 2um.

(4) S. Thom. *hic*, Quaest. 74, art. 7.

(5) *Ibid.* art. 9.

ctum, propter imperfectionem actus, veniale peccatum in ea esse contingit, sicut cum quis habet semideliberatum motum infidelitatis, vel desperationis, vel blasphemiae, aut si quid aliud eiusmodi (1).

§ 2.

De causis peccati adhuc brevior sermo nobis esse debet. Constat quippe peccatum habere causam, et maxime *causam interiorem*, cum causa sufficienter complens peccatum sit sola voluntas, quae tamen in volendo regulatur ex iudicio rationis, et saepe trahitur ex inclinatione appetitus sensitivi. Et ideo tres praecipuae peccatorum causae interiores recensentur: IGNORANTIA ex parte rationis, infirmitas seu PASSIO ex parte appetitus sensitivi, ac demum MALITIA ex parte voluntatis. Dicitur autem peccatum esse ex certa malitia, quando voluntas ex seipsa in malum movetur, et non ex incentivo passionis quasi extrinseco impulsu ad peccandum. Sed haec in theologia morali ex professo explicantur.

De causis *exterioribus* dicendum est quod sunt vel homo vel daemon, suggerendo, suadendo, et tentando; nullo autem modo Deus, tametsi Deus sit causa prima totius actionis in esse physico consideratae, iuxta superius declarata in prolegomeno § 2.

Denique de causa peccati *secundum quod unum peccatum ex alio oritur*, observa originem eiusmodi multiplici modo considerari posse, sed praesertim in quantum obiectum unius peccati in finem alterius ordinatur; et quia in moralibus species est ab obiecto, ideo haec est formalis et completa origo peccati ex peccato, a qua vitium *capitale* nominatur. Porro, « salvatur ibi metaphora *capitis*, secundum quod principem « alicuius exercitus caput in exercitu dicimus, quia princeps

(1) Ibid. art. 10.

« exercitus est ad cuius bonum totus exercitus ordinatur, ut
« ex 12 Metaphysicorum patet; et per hunc modum illud vi-
« tium ad cuius finem alia ordinantur, caput eorum dicitur.
« Et ideo Gregorius ponit vitia capitalia quasi duces, et alia
« vitia quae ex eis oriuntur, ponit exercitum eorum ». De
quibus legendus est S. Thomas, tum hic, tum praesertim *de*
Malo, Quaest. VIII-XV, ubi etiam maxime illustrat funda-
mentale principium quo peccata ex genere suo mortalia, ab
iis quae sunt ex genere venialia discernuntur.

CAPUT SECUNDUM

DE HIS QUAE ACTUM PECCATI CONSEQUUNTUR

Deinde considerandum est de effectibus actus peccati, et primo de corruptione naturae. Porro in bonis naturae recensentur, tum ipsa principia naturae constitutiva et proprietates ex his causatae, sicut potentiae animae et alia huiusmodi, tum inclinatio ad virtutem quam homo ex natura habet secundum quamdam inchoationem (1), tum denique gratuitum

(1) « Aliquid dicitur alicui homini naturale dupliciter, inquit S. Thomas, 1-2, Q. 63, a. 1: uno modo ex natura speciei, alio modo ex natura individui. Et quia unumquodque habet speciem secundum suam formam, individuatur vero secundum materiam, forma vero hominis est anima rationalis, materia vero corpus: ideo id quod convenit homini secundum animam rationalem est ei naturale secundum rationem speciei, id vero quod est ei naturale secundum determinatam corporis complexionem, est ei naturale secundum naturam individui.... *Utroque autem modo virtus est homini naturalis secundum quamdam inchoationem.* Secundum quidem naturam speciei, in quantum in ratione hominis in sunt naturaliter quaedam principia naturaliter cognita tam scibilium quam agendorum, quae sunt quaedam seminaria intellectualium virtutum et moralium.... Secundum vero naturam individui, in quantum ex corporis complexione aliqui sunt dispositi vel melius vel peius ad quasdam virtutes.... Sic ergo patet quod virtutes in nobis sunt a natura secundum aptitudinem et inchoationem, non autem secundum perfectionem, praeter virtutes theologicas quae sunt totaliter ab extrinseco ».

originalis iustitiae donum quod fuit in primo homine toti naturae humanae collatum. Primum igitur ex his tribus nec tollitur nec diminuitur per peccatum, tertium vero per peccatum primi parentis totaliter ablatum est; sed bonum medium scilicet inclinatio ad virtutem, etsi non possit totaliter consumi quia semper manet eius radix in natura rationali, imminuitur tamen per peccatum personale. Ratio est quia per actus humanos fit quaedam inclinatio ad similes actus, et inclinatio ad unum contrariorum minuit inclinationem ad aliud, ut constat. Quapropter omnia vulnera quae consecuta sunt ex peccato originali, *proportionaliter* etiam in actuali peccato considerantur. « Per iustitiam originalem perfecte ratio conti-
« nebat inferiores animae vires, et ipsa ratio a Deo perficie-
« batur ei subiecta. Haec autem originalis iustitia subtracta est
« per peccatum primi parentis, et ideo omnes vires animae
« remanent quodammodo destitutae proprio ordine quo ordi-
« nantur ad virtutem, et ipsa destitutio vulneratio animae
« dicitur. Sunt autem quatuor potentiae animae quae possunt
« esse subiecta virtutum: scilicet ratio in qua est prudentia,
« voluntas in qua est iustitia, irascibilis in qua est fortitudo,
« concupiscibilis in qua est temperantia. In quantum ergo
« ratio destituitur suo ordine ad verum, est vulnus ignoran-
« tiae. In quantum vero voluntas destituitur ordine ad bo-
« num, est vulnus malitiae. In quantum vero irascibilis desti-
« tuitur suo ordine ad arduum, est vulnus infirmitatis. In
« quantum vero concupiscibilis destituitur ordine ad delecta-
« bile moderatum ratione, est vulnus concupiscentiae. Sic
« igitur ista quatuor sunt vulnera inflicta toti humanae na-
« turae ex peccato primi parentis. Sed quia inclinatio ad bo-
« num virtutis in unoquoque diminuitur per peccatum actuale,
« etiam ista sunt quatuor vulnera ex aliis peccatis consequen-
« tia, in quantum scilicet per peccatum et ratio hebetatur prae-
« cipue in agendis, et voluntas induratur ad bonum, et maior
« difficultas bene agendi accrescit, et concupiscentia magis

« exardescit » (1). Unde Scriptura, Eccli. XXI, 2-5, gravissimis verbis nos admonet: *Quasi a facie colubri fuge peccata, et si accesseris ad illa suscipient te. Dentes leonis dentes eius interficientes animas hominum; quasi rhomphaea bis acuta omnis iniquitas, plagae illius non est sanitas.*

Sed cum in his nihil occurrat quod specialem requirat expositionem, dicendum est potissimum de duplici reatu qui in anima ex actu peccati relinquitur, et primo quidem de reatu culpae.

QUAEST. LXXXVI.

DE REATU CULPAE ET MACULA PECCATI

De eo nunc defectu agimus, quem peccati actus inducit, et a quo homo usquedum remissionem sit consecutus, habitualiter peccator denominatur. Dicitur **reatus culpae** vel **peccatum habituale** (2), et non differt secundum rem a

(1) S. Thom., hic, art. 3 in corp. — Quoad ea quae ibi habentur de subiecto moralium virtutum, nota quod subiectum habitus qui simpliciter virtus dicitur, non potest esse nisi voluntas, vel aliqua alia potentia prout est mota a voluntate. Unde prudentia est in intellectu secundum quod habet ordinem ad voluntatem; et similiter fortitudo et temperantia sunt in appetitu sensitivo, id est in irascibili et concupiscibili, secundum quod sensitivus appetitus natus est moveri per appetitum rationalem. De his cf. 1-2, Quaest. 56, a. 3 et 4.

(2) Cave ne confundas peccatum habituale de quo nunc loquimur, cum habitibus vitiosis qui ex frequentatione actuum peccati generantur. Differt enim ab eis quantum ad causam, et quantum ad essentiam, et quantum ad effectus. *Quantum ad causam*, quia peccatum habituale consequitur quemlibet actum peccati; habitus vitiosus non causatur nisi ex repetitione peccatorum eiusdem speciei. *Quantum ad essentiam*, quia habitus vitiosus est quaedam physica dispositio, in potentiis animae quae ad actum peccati concurrunt subiectata; peccatum vero habituale nihil physicum in anima ponit praeter gratiae privationem. *Quantum ad effectus*, quia

macula peccati de qua S. Thomas in praesenti. Ratione tamen distinguitur quatenus eadem privatio prout tollit ordinem ad Deum finem ultimum, consideratur ut *culpa*, et prout tollit decorem animae debitum, consideratur ut *macula*. Uterque ergo respectus est singillatim declarandus. Sit itaque primo :

THESIS IV.

Peccatum habituale, formali quidem significatione dicit statum culpabilitatis et aversionis a Deo, qui per actum peccandi inducitur. Significatione vero materiali, in praesenti ordine naturae elevatae, dicit privationem gratiae sanctificantis prout dependentem ab actu voluntario qui praecessit, et adhuc imputabiliter quoad sequelas in esse perseverat.

Veritatem peccati habitualis multae auctoritates Sacrae Scripturae attestantur. Nam in Scripturis, « quaedam peccata « dicuntur actualia..., alia vero habitualia, sive in modum « habitus inhaerentia. De actualibus loquitur Ioannes in prima « epistola c. 3, cum ait: *Omnis qui facit peccatum, non est ex « Deo*. De habitualibus autem, cum ait eodem loco: *Et scitis « quoniam in hoc ille apparuit, ut tollat peccata nostra*, quae « scilicet adhuc in modum habitus in nobis manent. Item « Isaias c. 17, cum inquit: *Hic est omnis fructus, ut tollatur « peccatum*. Item David, Psalm. 50: *Et a peccato meo munda « me*. Et denique omnia Scripturae testimonia quibus signi- « ficatur homo habere peccata personalia, vel mundari, libe- « rari, aut ablui ab illis tanquam adhuc in animo haerentibus, « ad eiusmodi genus peccatorum accommodanda sunt. Nam

peccatum habituale facit hominem damnationi obnoxium, dum e contra contingere potest ut nihil damnationis sit in eo qui adhuc multis habitibus vitiosis implicatur.

« actus pravus, cum illico transeat, non tollitur postea velut
 « aliquid animo haerens, sed peccatum in modum habitus
 « manens. Atqui hoc peccati genus est illud a quo quis vere
 « nominatur et est peccator, etiam post peractum opus pra-
 « vum (1).

Nunc autem, ut eius quidditas declaretur, in primis consi-
 derandum est quod peccati actus est violatio divinae legis,
 seu voluntaria eius transgressio. Est etiam, et ex consequenti,
 offensa sive iniuria illata Deo, quia per peccati actum abiicitur
 finis ille ad quem ordinat lex divina, qui est Deus ipse, ut
 postposito Deo, finis collocetur in creatura. Atqui, ait S. Tho-
 mas, *de Verit.* Q. 28, a. 3: « Quicumque rem aliquam digniorem
 « indigniori postponit, iniuriam ei facit, et tanto amplius,
 « quanto res est dignior. Quicumque autem in re temporali
 « finem sibi constituit, ex hoc ipso quantum ad affectum suum
 « praeponit creaturam Creatori, diligens plus creaturam quam
 « Creatorem; finis enim est quod maxime diligitur ».

Insuper considerare oportet quod omne delictum contra
 legem quam dictat conscientia, omnis offensa contra Deum,
 postquam transiit actu, remanet in suo morali effectum, qui
 est debitum sustinendi imputationem culpae, quamdiu non
 intercesserit, vel aequalis retractatio coniuncta cum liberali eius ad
 quem pertinet, condonatione. Id namque sensus communis
 docet, id omnia iura velut inconcussum principium habent.

Denique, prae oculis habendum est quod cum de mortalibus
 peccatis agitur, *condigna* quidem satisfactio a puro homine
 nequaquam dari potest, uti nunc suppono ex dictis de con-
 venientia incarnationis. Potest nihilominus dari satisfactio
 ad destructionem reatus *de congruo* sufficiens, et haec est
 perfecta contritio, in qua, etsi non condignitatis, at certe
 proportionalitatis cuiusdam, respectu condonationis offensae,

(1) **Gregorius de Valentia**, tom. 2, D. 6, q. 2.

aequalitas attenditur. Etenim aequalitas proportionalitatis tunc habetur, quando aequaliter se habet hoc ad illud, sicut aliud ad alterum. Atqui revera, sicut contritio perfecta se habet ad possibilitatem peccatoris, sic offensae condonatio se habet ad id quod decet Deum, quatenus peccator non potest plus, et Deum non decet minus. Non enim salva maneret divinae bonitatis ratio, si peccatori rectificanti se circa ultimum finem, seseque denuo convertenti ad Deum ex toto corde, adhuc remaneret offensa non remissa. Et hoc sensu dici solet quod contritio amore perfecta expellit ex natura rei culpa reatum. Est demum et alia *retractatio imperfecta*, per quam scilicet abiicitur peccati affectus, nondum tamen ex motivo amoris Dei super omnia. Quae etsi neque ex natura rei, neque ex iure positivo sufficiens sit ad ablationem reatus, tollit tamen obicem impediens ne per opus operatum, id est per sacramentum tanquam Dei instrumentum, remissio perficiatur, ut suo loco apparebit. Verum, praeter haec, nulla possibilitas cessationis imputabilitatis culpae, et quamdiu imputabilitas non cessat, tamdiu perdurat reatus seu status culpabilitatis (1).

Quibus suppositis, dico: Peccatum habituale nihil aliud est quam peccatum actuale, reatu manens. Sed peccatum actuale consistit in actu transeunte avertendi se a Deo, per volun-

(1) Nota quod imputabilitas dupliciter accipitur. Primo est imputabilitas peccati considerati in se, id est in sua actualitate transeunte, et per ordinem ad instans in quo commissum est. Et ista est inaufeabilis. Secundo est imputabilitas peccati considerati in suis sequelis, id est, in eo quem induxit culpabilitatis statu, et per ordinem ad durationem quae instans commissionis consequitur. Et ista est aufeabilis per satisfactionem et condonationem, quia satisfactio et condonatio vere destruit culpam, non quidem in se, faciendo ut quod commissum est, commissum non fuerit, aut non ab eo commissum qui reapse commisit; sed in suis consequentiis, faciendo ut in posterum amplius non valeat ad perseverantiam moralis status quem prius induxerat.

tariam conversionem ad bonum creatum. Oportet igitur ut habituale peccatum formaliter sit status aversionis a Deo, dependens ab actione peccaminosa, secundum quod in ordine ad suas sequelas manet non destructa. Habes itaque assignatam formalem nominis significationem, cum de habituali culpa sermo est.

At vero, bene notavit S. Thomas, *de Pot.* Q. 9, a. 4, quod aliud est loqui de formali ratione alicuius nominis, aliud vero de eo in quo talis ratio salvatur. Sicut hoc nomen *persona*, formali quidem significatione importat distinctum subsistens in natura intellectuali, significatione vero materiali in divinis dicit relationem, quatenus in Deo nihil aliud praeter relationem potest esse distinctum. Et aliquid simile contingit in praesenti. Si enim loquamur de formali significatione huius nominis *habituale peccatum*, non nisi una est, et semper eadem. Verumtamen non in eodem verificatur pro duplici hypothese naturae purae vel elevatae. Nam certe, homo in praesenti ordine est habitualiter conversus ad finem suum, per supernaturalem habitum gratiae et charitatis. Ergo et ab eodem fine habitualiter aversus, per hoc quod gratia sanctificante privatur. Ergo etiam, in hac ipsa privatione peccatum habituale nunc consistat necesse est. Non tamen in ea praecisive sumpta, sed sumpta cum eo quod est ratio eius, id est, cum actu voluntario malo, secundum quod in esse morali imputabilitatis adhuc perseverat. Nam « privatio gratiae non habet rationem culpae, sed poenae, nisi in quantum est ex voluntate » (1).

Quae igitur cum ita sint, statim liceat concludere quod in praesenti ordine, remissio culpae consistit in duobus inseparabiliter connexis: Tum in hoc quod offensa per condonationem destruitur, ut non valeat amplius ad effectum constituendi hominem in statu aversionis a Deo; tum in hoc quod

(1) In II, D. 33, a. 1 ad 2um.

ipse status aversionis aufertur per reordinationem hominis ad Deum (1). Quorum utrumque fit formaliter per infusionem gratiae. Nam si consideretur infusio gratiae ut a Deo, sic importat receptionem in amicitiam, et receptio in amicitiam formaliter aufert offensae imputabilitatem. Si autem consideretur ut in homine, sic importat inductionem status conversionis ad Deum, et inductio status conversionis ad Deum formaliter aufert statum aversionis a Deo, ut in terminis constat. Sed de his alias.

Interim vero cavendum est ne in reatu culpaе sola consideretur absolute sumpta gratiae privatio, sed per prius atten-

(1) Cf. S. Thom. *de Verit.* Q. 28, a. 6, ubi comparat remissionem culpaе ablationi umbrae. Sicut, inquit, ablatio umbrae importat non solum remotionem tenebrae, sed remotionem corporis impediens diffusionem luminis: ita remissio culpae non solum importat ablationem absentiae gratiae, sed ablationem impediens gratiae quod erat ex actu peccati praecedente, non ut actus ille non fuerit, quia hoc est impossibile, sed ut propter illum influxus gratiae non impediatur.

Notabis etiam, quid distat inter *condonationem offensae* de qua nunc sermo, et *non imputationem eius sensu protestantico intellectam*. Nam illa condonatio, quae semper supponit mutationem voluntatis in peccatore, dicit veram destructionem debiti super quo imputatio fundatur, ut scilicet vere, et non fallaciter cesset imputari id quod reipsa imputabile amplius non est. In systemate autem protestantico, cum nihil omnino mutetur, nec in voluntate nec in statu peccatoris, ista quam dicunt, *non imputatio*, plena est falsitatis, quia per illam non imputantur ea quae semper manent imputabilia et imputanda, permanente scilicet fundamento seu debito imputationis. Sed in hunc suum errorem inductus est Lutherus per hoc quod dicitur in Psalmo: *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum*, non intelligens quod cum de non imputatione Dei agitur, necessario est accipienda talis non imputatio, quae sit efficax suae veritatis, ac per hoc, destructiva reatus, quo perdurante, mendax esset imputatio iustitiae, seu non culpabilitatis. Unde, praescindendo etiam ab eo quod in remissione culpae addit praesens nostra ad supernaturalem ordinem elevatio, evidenter falsa et erronea est protestantium de iustificatione opinio. — Cf. S. Thom. 1-2, Q. 113, a. 2 ad 2um.

denda ratio privationis, quae in aliqua actus voluntarii imputabilitate consistit. Alias, nec staret culpae formalitas, nec possibile esset reatus peccatorum multiplicari, aut reatum unum alio graviolem existere. Quippe, privatio gratiae secundum se, non nisi una est, nec maior in uno, nec minor in altero. Nunc autem si gratiae destitutio rationem culpae non habet nisi in sua connexione cum voluntariis actibus imputabiliter (sensu declarato) perstantibus, apparet quomodo ex hac parte, reatus peccatorum tam numero quam gravitate distinguantur. Et idem proportionaliter sentiendum est quoad maculam peccati, de qua sit sequens propositio.

THESIS V.

Macula peccati est re idem cum culpa habituali, sed ratione differt, et ideo dupliciter potest peccatum auferri, vel per modum ablutionis maculae, ut fit in Baptismo, vel per modum remissionis culpae, ut in sacramento Poenitentiae.

Peccatorum maculas omnes fere paginae Scripturae commemorant. Nam Ezech. XXXVI-25, de futuro baptismo Novae Legis dicitur: *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Et Isai. IV-4: *Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion.* Et iterum Iosue XXII-17: *An parum vobis est quod peccatis in Beelphegor, et usque in praesentem diem macula huius sceleris in vobis permanet?* — Ratio etiam apud S. Thomam in praesenti evidens est. Nam sicut macula in corporalibus proprie dicitur quando aliquod corpus nitidum perdit suum nitorem ex alterius corporis contactu: ita sane in spiritualibus dicitur metaphoricè, quando anima decorem gratiae amittit ex spirituali velut conglutinatione ad commutabile bonum cui per amorem inhaesit inordinate. Recte igitur et convenienter privatio nitoris gratiae

in ordine ad suam causam quae est actus peccati, macula nominatur.

Atque hinc etiam evidenter apparet quomodo macula et culpa habitualis sint re omnino idem. Quod autem formalitate differant, non minus perspicuum est. Ratio enim culpae semper accipitur per respectum ad Deum, in quantum culpa ponit voluntariam aversionem ab ultimo fine, et ratio maculae accipitur per respectum ad subiectum, in quantum macula debitum decorem ab anima aufert. Et ideo, sicut iam supra dictum est, eadem gratiae privatio subit aliam atque aliam denominationem, secundum quod consideratur uno modo ut detrimentum nitoris proveniens ex spirituali contactu obiecti moraliter mali, vel alio modo ut habitualis separatio a Deo opposita unioni charitatis (1).

Porro, si macula et culpa sunt idem realiter, constat quod macula auferri nequit quin eo ipso auferatur et culpa, vel viceversa. Sed si sunt ratione distincta, duplici modo iustificatio impii potest signo sacramentali significari, quatenus sacramentum vel significat directe emundationem a maculis, vel significat directe solutionem a vinculo culpae: hoc in Poenitentia, illud in Baptismo. Nam forma baptismi est: *ego te baptizo*, id est, te abluo a maculis; sed forma Poenitentiae est: *ego te absolvo a peccatis tuis*, id est, ego iudex dico sive facio ius secundum quod debitum est ut pro reo innocens

(1) Haec facile intelliges si animadvertas, gratiam sanctificantem dupliciter considerari: *primo*, ut principium rectae habitudinis ad Deum, conversionis ad Deum, debitae ordinationis ad Deum; *secundo*, ut principium beatitudinis animae, perfectionis animae, decoris animae, summi bene esse animae. Proinde, si primo modo consideretur gratia, tunc privatio eius habet rationem habitualis aversionis a Deo, ac per hoc, culpae. Si secundo modo, rationem habet destitutionis debiti decoris in anima ipsa, ac per hoc, non tam culpae quam poenae, ut in sequenti quaestione dicetur. Cf. **Gregorium de Valentia**, ubi supra, Q. 16, Punct. unic.

habearis, adeoque ut a morali ligamine imputationis peccatorum quo erga Deum eras obstrictus, liber existas. Et haec animadversio maximi momenti est ad distinctionem utriusque sacramenti intelligendam, uti suo loco ostendetur: in praesenti enim sufficiat innuisse.

QUAEST. LXXXVII.

DE REATU POENAE

Deinde considerandum est de reatu poenae, qui nihil aliud est quam obligatio ad poenam, ut habetur in II, D. 42, q. 1, a. 2. Ad rectam autem dicendorum intelligentiam necesse est aliqua praemittere de poena in genere, et de variis poenarum generibus.

1. **De ratione poenae in generali.** — Sciendum in primis est quod in rebus voluntariis malum poenae dividitur contra malum culpae, et ita quidem dividitur, ut *secundum praesentem providentiae ordinem* (1), quidquid in rationali creatura mali rationem habet, vel culpa sit, vel poena. « Ha-

(1) Atqui praesens providentiae ordo non est ordo debitus conditioni nostrae; quod quidem serio considerandum est contra aliquos adeo praesumentes de iuribus creaturae adversus Deum, ut existiment iniustum esse si creatura patiat, secluso peccato: quo vix absurdius aliquid cogitare est. Deus enim nihil debet creaturae, et creatura nullum ius habet adversus Deum. Si quid ergo creaturae debitum dicitur, in tantum dicitur debitum, in quantum Deus suae sapientiae et bonitati debet ut creaturae aliquid conferat. Porro ordo sapientiae et bonitatis divinae minime exigit ut creatura ponatur in statu praeternaturali; aliunde vero impassibilitas est praeternaturalis creaturae, praesertim corporali, cum ipsa ex suis principiis propriis sit malo physico obnoxia. Ne ergo ex sensibilitate vel imaginatione res metiaris, sed magis ex ratione. Verum, ad factum quod attinet, per revelationem accepimus tantam fuisse liberalitatem Dei erga creaturas racionales ut in eo statu eas condiderit in quo, si non peccassent, nihil mali paterentur. Hoc igitur sensu dicendum est, malum earum vel sub culpa vel sub poena contineri.

« bet enim hoc traditio fidei, ait S. Thomas, *de Malo*, q. 1,
 « a. 4, quod nullum nocumentum creatura rationalis potuisset
 « incurrere, neque quantum ad animam, neque quantum ad
 « corpus, neque quantum ad aliqua exteriora, nisi peccato
 « praecedente vel in persona vel saltem in natura. Et pari
 « ratione in angelis, et sic omne malum rationalis creaturae
 « vel sub culpa vel sub poena (de facto) continetur ».

Differentia autem inter poenam et culpam est triplex, ut passim docet S. Doctor. Nam primo, culpa est prior poena ut poenae inductiva; poena vero est posterior culpa ut per ipsam inducta. Secundo, culpa rationem habet voluntarii, poena autem est contra voluntatem; voluntatem dico vel actua-lem, sicut cum quis scienter sustinet aliquod nocumentum, vel habitualem, sicut cum alicui ignoranti subtrahitur aliquod bonum de quo doleret si sciret. Tertio demum, culpa importat deviationem ab ultimo fine humanae vitae, prout a voluntario agente est; poena vero importat corruptionem proprii ac privati boni eius qui peccat, prout in invito patiente est.

Itaque, dum culpa opponitur bono honesto, poena opponitur bono delectabili, ac per hoc generaliter definiri potest: *Ablatio seu privatio boni delectabilis quam ratione culpae, contra naturalem appetitum suae voluntatis, creatura rationalis patitur.* Dixi contra naturalem appetitum voluntatis, quia dupliciter consideratur voluntas, vel ut natura, vel ut ratio. Porro ad rationem poenae sufficit ut sit contra voluntatem ut naturam, etsi forte consentiat voluntas ut ratio, sicut cum in recompensationem culpae praeteritae aliquis sibi poenam spontaneus assumit, vel etiam a Deo illatam patienter sustinet (1).

(1) « Aliquid dicitur voluntarium dupliciter. Uno modo, voluntate ab-
 « soluta, et sic nulla poena est voluntaria, quia ex hoc est ratio poenae,
 « quod voluntati contrariatur. Alio modo dicitur aliquid voluntarium
 « voluntate conditionata, sicut ustio est voluntaria propter sanitatem
 « consequendam, et sic aliqua poena potest esse voluntaria dupliciter.

Utroque tamen modo, quantum tollitur de involuntario, tantum adimitur de poenalitate.

2. **De poena concomitante, et poena inflictâ.** — Cum igitur culpa de sui ratione sit voluntaria deviatio a fine universi, poena vero importet detrimentum quo quis invitus suo proprio bono privatur: impossibile sane est, *ut idem secundum idem sit poena simul et culpa*, quia idem secundum idem non potest esse voluntarium et contra voluntatem, neque etiam idem secundum idem privat ordinem finis universi, et tollit privatum bonum peccatoris. Sed, *secundum diversa nihil prohibet quominus idem sit poena et culpa*, sicut nihil impedit quin ei quod volumus, sit aliquid coniunctum quod naturaliter voluntati repugnet, ita ut quaerendo quod volumus, incurramus in id quod nollemus (1). Unde etiam minime repugnat quin culpa secum ipsa poenam concomitanter afferat; imo vero in peccantibus necesse est id evenire. Et re quidem vera, fieri omnino nequit ut quis tendat in commutabile bonum tanquam in finem ultimum, quin incurrat in seipso deformitatem et privationem perfectionis sibi maxime debitae. Haec autem deordinatio habet omnes poenae conditiones, tum quia privat propriam animae rectitudinem quae est unicuique delectabilis, tum quia etsi indirecte simpliciter voluntaria, semper tamen est involuntaria secundum quid. Si enim peccator posset frui bono quod concupiscit, non incurrendo illam, profecto illam non vellet. Et simili modo omnes passionum an-

« Uno modo, quia per poenam aliquod bonum acquirimus, et sic ipsa voluntas assumit poenam aliquam, ut patet in satisfactione, vel etiam quia ille libenter eam accipit, et non vellet eam non esse, sicut accidit in martyrio. Alio modo, quia quamvis per poenam nullum bonum nobis accrescat, tamen sine poena ad bonum pervenire non possumus, sicut patet de morte naturali, et tunc voluntas non assumit poenam, et vellet ea liberari, sed eam supportat, et quantum ad hoc voluntaria dicitur ». S. Thom., in IV, D. 21, q. 1, a. 1, q. 4.

(1) S. Thom., *de Malo*, Q. 1, a. 4 ad 1um.

xietates sunt in peccantibus contra naturalem tendentiam voluntatis eorum, nam iracundus eligit sic insurgere in punitionem alterius, ut ipse ex hoc nullam molestiam, nullum laborem pateretur; unde cum in ista incidit, poenale ei est, idemque dic de conscientiae remorsu, aliisque eiusmodi. Haec itaque sunt quae vocantur poena peccati *concomitans*, de qua intelligitur clamor impiorum in novissimo die, Sap. V-7. « Las-
« sati sumus in via iniquitatis et perditionis, ambulavimus
« vias difficiles » (1).

Sed ab hac poena concomitante distingui debet poena quae est ab extrinseco, utpote a vindice Deo *inflicta*, iuxta illud S. Thomae in II, D. 27, q. 1, a. 5: « Culpae redditur duplex
« poena. Una quae concomitatur ipsam culpam, ut conscientiae
« remorsus et huiusmodi, secundum quod Augustinus dicit
« l. 1 Confess. c. 12, quod inordinatus animus sibi ipsi est
« poena. Alia quae infligitur a iudice Deo vel homine ». Et
omnis ratio differentiae inde est repetenda, quod poenae con-
comitantis sufficiens causa est peccatum, non modo meritoria,
verum etiam effectiva et quasi executiva; poenae vero infli-
ctae causa efficiens non est nisi Deus, large nunc sumendo
rationem effectiois, prout se extendit etiam ad eas privatio-
nes quarum aliquis est auctor, non quidem agendo, sed po-
tius non agendo.

(1) Hae viae sunt difficiliores, id est anxietatibus omnis generis magis refertae, quam viae iustorum in hoc mundo. Dicit alicubi Philosophus quod delectatio perficit operationem sicut pulchritudo iuventutem; est enim sicut quidam decor operationis, ipsa delectatio; quo fit ut beati-
tudo in sua essentia nihil aliud sit quam operatio perfectissima circa
obiectum altissimum, cui adnexa est delectatio summa ut connaturalis
proprietas. Quare, cum eadem sit contrariorum ratio, sicut delectationis
puritas perfectioni operationis proportionatur, ita anxietas et pertur-
batio inordinationi eius; non enim frustra homo ab ordine sui veri finis,
etiam nunc se subtrahit, et propter hoc dicent impii in inferno: *Ambu-
lavimus vias difficiles!*

Hinc vides privationem gratiae sub alio et alio respectu pertinere tum ad culpam habitualement, tum ad poenam concomitantem, tum ad poenam inflictam. Nam secundum quod accipitur ut verificans in praesenti ordine rationem aversionis a fine qui Deus est, sic est constitutiva culpae habitualis, omnia intelligendo iuxta praemissa in quaestione praecedenti. Rursus, secundum quod in eodem praesenti ordine verificat rationem inquinamenti quod actus peccati imputabiliter perseverans ponit in anima, sic est poena concomitans. At vero, considerata absolute prout est physica destitutio radicalis principii supernaturalis beatitudinis, sic non habet causam nisi eum solum a cuius physico influxu pendet gratiae infusio et conservatio, et pro tanto ad poenam inflictam pertinere dicenda est.

Haec igitur de poena concomitante et inflictam generaliter dicta sint: in quo solum restat observandum quod ubi de *reatu poenae* agitur, prior illa omittitur, et sola considerari debet haec posterior.

3. De poena quae infligitur in remedium salutis, et ea quae est ex pura iustitia in vindictam violationis ordinis. — Ulterius nunc considerandum venit quod poena inflictam dupliciter considerari potest: vel ut denunciata seu comminata, vel ut actu illata seu inferenda. Et siquidem sumatur ut comminata, sic semper medicinalis est, utpote habens pro fine retractionem hominum a peccato, iuxta illud Psalmi LIX-6: « Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus, ut liberentur dilecti tui » (1). Si autem

(1) Sensus est: *Dedisti metuentibus te significationem*, sive denunciationem et comminationem poenarum aeternarum, ut a peccato abstinentes *fugiant a facie arcus*, hoc est a poenis peccatoribus praeparatis, et *liberentur* atque in aeternam beatitudinem recipiantur *dilecti tui*. Sicut si dux volens auferre militibus velleitatem abeundi retro, et compellere eos ad victoriam, publicaret se posuisse in posterioribus exercitus, qui in ore

sumatur ut actu illata, sic non semper est medicina iis qui eam subeunt, sicut patet evidenter de poenis quae inferuntur post mortem.

Sumendo igitur poenam inflictam prout actu illatam vel inferendam, dividitur in eam quae est in remedium salutare (sive eius qui punitur, sive etiam aliorum), et eam quae est pure in vindictam violationis ordinis iustitiae. — Ad primum genus pertinent poenae vitae praesentis, de quibus tamen nihil taxatum invenitur in Dei providentia, hoc sensu scilicet quod nec infallibiliter consequuntur culpas, nec eisdem certa lege commensurantur; quin imo, saepe saepius a maximis peccatoribus absunt, cum maior punitio sit non puniri hoc genere poenae quam puniri (1). Hinc de iniquis dicitur Iob. XXI-7: *Impii vivunt, sublevati sunt, confortatique deliciis*. Et Habac. I-13: *Quare respicis super iniqua agentes, et taces, devorante impio iustio rem se?* Et Psalm. LXXII-3: *Quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns...; in labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur, ideo tenuit eos superbia*. — Ad secundum autem genus pertinent poenae futurae quae non ex Dei misericordia, sed ex sola iustitia procedunt, et ideo rigorose commensurantur culpis, cum venerit dies Domini in quo unicuique a iusto iudice retribuetur secundum opera sua. Atqui iterum illae solae sunt quae considerari debent in praesenti, nam per reatum poenae intelligitur obligatio ad poe-

gladii percutiant fugientes. Et sic verum est quod poena qua denuntiata, semper est in bonum rationalis creaturae, ut scilicet saltem metu compellatur tendere in veram beatitudinem, quam alias in tenebris huius vitae constituta et fascinatione nugacitatis decepta, negligeret. Et sic etiam verum est quod nemo regulariter perveniret in caelum si non esset infernus denuntiatus, quia non amplius foret locus *initio sapientiae*, quod est timor Domini.

(1) Nam et medici austeras potiones propinant infirmis, ut conferant sanitatem.

nam infallibiliter taxatam iuxta culpae quantitatem, et haec est poena venturi aevi.

4. **De poena inflictâ futuri saeculi prout in poenam damni et poenam sensus dividitur.** — Utriusque ratio distinctiva tripliciter assignata invenitur a S. Thoma: vel scilicet per respectum ad Deum a quo poena infligitur, vel per respectum ad subiectum cui infligitur, vel denique per respectum ad culpam propter quam infligitur.

Per respectum ad Deum qui infert poenam, sic ad poenam damni pertinet omnis poena cuius Deus est auctor per simplicem subtractionem influxus, ad poenam vero sensus ea cuius est auctor per actionem etiam positivam. « Quaedam
« est *poena damni* ut subtractio gratiae et huiusmodi, et ha-
« rum poenarum Deus causa est, non quidem agendo aliquid,
« sed potius non agendo; ex eo enim quod Deus gratiam
« non influit, consequitur in isto gratiae privatio. Quaedam
« vero *poena sensus* est, quae per aliquam actionem infligitur,
« et huius, etiam agendo, Deus est auctor » (1). — Per respectum autem ad subiectum cui poena infertur, sic *poena damni* est omnis poena formaliter consistens in simplici privatione, *poena vero sensus* ea quae consistit in cruciatu positivo. Unde S. Thomas (2) poenam sensus removens a pueris in solo originali decedentibus, excludit ab eis illud omne cui proprie convenit nomen tormenti, supplicii, cruciatus, vel gehennae. Imo in articulo sequenti expresse refert ad poenam sensus, afflictionem quae alias ex privatione visionis Dei consequitur: « Nulla, inquit, ratio videtur esse quare subtrahatur
« eis (pueris) exterior poena sensus, si attribuitur eis interior
« afflictio quae est multo magis poenalis, et magis opponitur
« mitissimae poenae quam Augustinus eis attribuit ». — Denique per respectum ad culpam pro qua poena infertur,

(1) S. Thom., in II, D. 37, q. 3, a. 1, in corp.

(2) *De Malo*, Quaest. 5, a. 2.

sic poena sensus illa est quae respondet conversioni ad commutabile bonum, poena vero damni illa quae respondet aversioni ab incommutabili bono: « Ex parte igitur aversionis
 « respondet peccato *poena damni*, quae etiam est infinita; est
 « enim amissio infiniti boni, scilicet Dei. Ex parte autem inordinatae conversionis respondet ei *poena sensus* quae etiam
 « est finita » (1).

Quibus suppositis, facile possunt ad concordiam redigi varia dicta doctorum; potest etiam videri quis sit aptior modus loquendi, ut claritati consulatur. Equidem iuxta omnes privatio gloriae secundum se ad poenam damni exclusive pertinere dicenda est, quacumque consideratione facta; et similiter gehenna ignis ad poenam sensus. Unde non occurrit dubium nisi de afflictione maxima quae oritur ex privatione visionis Dei in iis qui personaliter peccaverunt, et in termino vitae iam constituti sciunt se ad gloriam caelestem advocatos, sua maxima culpa a tanto bono excludi. Sed dicendum quod sub alia et alia consideratione, modo ad poenam damni, modo ad poenam sensus recte reducitur. Si enim attendas divisionem poenae sensus et poenae damni per respectum ad subiectum, prout scilicet ponit in eo vel puram privationem vel dolorem positivum: sic evidens est quod praedicta afflictio ad poenam sensus est referenda (2). Si autem divisio attendatur per respectum ad Deum inflictorem poenae, vel ad culpam pro qua poena infligitur, sic e contra referri debet ad poenam damni ut naturalis sequela eius. Non enim positiva actione punitiva infert Deus afflictionem hanc, sed ipsa ad subtractionem beatitudinis propter personales culpas

(1) S. Thom., hic, a. 4, in corp.

(2) « Poena sensus, inquit S. Thomas *de Malo*, q. 5, a. 2, in corp., « opponitur integritati naturae et bonae eius habitudini ». Atqui afflictio quaelibet, undecumque orta, privat bonam naturae habitudinem, ut constat. Ergo ex hac parte dolor ortus ex privatione supernaturalis beatitudinis pertinere dicendus est ad poenam sensus.

sponte sua consequitur. Et simili modo in taxatione poenae pro aversione a Deo non seiungitur privatio ab annexa afflictione, sed per modum unius iure meritoque sumitur. Nunc vero observa quod modus loquendi *plerumque* conformis est huic posteriori considerationi. Nam cum poena damni nominatur, generatim consignificari solet interior afflictio privationem beatitudinis consequens, ita ut ex parte poenae sensus sola se teneat gehenna ignis. Verumtamen si sermo sit de iis qui decedunt in originali absque reatu peccatorum personalium, poena damni nihil aliud importat quam puram privationem, eo quod pro originali peccato nulla est poena positiva in futura vita, uti suo loco dicetur. Vide ergo quomodo ex subiecta materia amplitudo sensus sit semper determinanda.

Ultimo animadvertendum occurrit quod in purgatorio dilatio gloriae non habet *simpliciter* rationem poenae damni, quandoquidem anima ibi possidet gloriam in radice inamissibilis gratiae, necnon et in expectatione quam scit absolute certam atque infrustrabilem. Est tamen dilatio ista maxime poenalis, quia etsi in hac vita carentia visionis Dei non sit privatio veri nominis, (nam ut dicitur l. 3 c. Gent., c. 144, privatio alicuius non est nisi quando natum est haberi, non enim catulus mox natus dicitur visu privatus): at certe statim post finem vitae talis efficitur, et ex tunc annexam habet punitivam afflictionem. Verum in infinitum distat a poena damnatorum (1) cui soli nomen damni attribuere solent; et

(1) In inferno nullus ordo sed sempiternus horror inhabitat, nec aliquid tollitur de ratione poenae, quia damnati utpote voluntatem habentes obstinatam in malo, iustitiae Dei totaliter repugnant. Ast in purgatorio adest charitas, imo charitas confirmata quae nec potest amitti, nec iam compatitur motum aut affectum ullum qui praeter rectum ordinem existat. Quapropter purgantes animae consentiunt poenis suis, sicut et Dei iustitiae quae poenas ordinat. Porro, ut supra habitum est, quantum adimitur de involuntario, tantum tollitur de poenaltate.

hoc debuit convenienter hic notari, ne forte ex confusione nominum sequatur aliquando confusio conceptuum. Nunc autem post notiones praeambulas, ad ipsam doctrinae expositionem accedamus oportet. Hinc:

THESIS VI.

(ART. 1).

Omne peccatum inducit reatum poenae proportionatae pro futura vita in foro Dei.

Haec est fundamentalis assertio, cuius sensum recte assequaris oportet. Non enim dicitur omne peccatum in praesenti vita commissum, fore de facto puniendum in futura; contingit enim peccatum hic remitti et quantum ad culpam et quantum ad poenam. Sed asseritur semper induci reatum, id est ligationem ad poenam alterius vitae, sive postea reatus ille ante mortem solvatur, sive non.

Hoc igitur sensu, assertio est valde obvia tam in Scripturis quam in doctrina Sanctorum. Inter alia autem revelationis testimonia ponderandum est verbum Domini, Matth. XII-36: « Dico autem vobis quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii » (1). Nam de eo solo reddetur ratio in futuro iudicio,

(1) Vix potest aliquid inveniri quo fundamentale principium moralitatis magis illustretur; hinc enim habemus quod *verbum otiosum* est quoddam malum morale; nunc autem iure inquiritur quidnam verbo otioso inesse possit, unde ei mali moralis ratio conveniat? Et nihil aliud occurrit nisi irreferibilitas in finem; quippe *otiosum* idem est ac extra ordinem finis (quod redundat et non est ad rem). Sed quis tandem ille est finis, cuius respectu verbum dici potest otiosum, et quia otiosum, ideo deordinatum ac punibile? Non certe ipse homo, cui si verbum dicere lubet, per hoc ipsum implet beneplacitum suum et in hoc ordine nihil otiosum facit. Neque etiam alius finis a quo homo se toto non dependeat: nec tu, nec ille, nec creatura qualiscumque; nam etiamsi re-

de quo est poena taxata in foro Dei. Sed in futuro iudicio rationem reddent homines etiam de verbo otioso, hoc est de omni actu qui ex suo genere omnino indifferens, tantummodo iusta necessitate caruit, vel pia utilitate; et hoc est minimum quid in ordine peccatorum. Ergo a fortiori reatus poenae inducitur per quamlibet aliam culpam, nihilque excipitur a generalitate verborum Apostoli, Rom. II-9: « Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis « malum. Iudaei primum et Graeci ».

Ratio etiam intrinseca est in aperto, nam lex de sui ratione habet vim coercitivam; coercitio autem legis est per timorem poenae; requiritur ergo ut lex poena proportionata sanciat. Sed lex Dei prohibet omne peccatum. Ergo omne peccatum inducit in foro Dei reatum poenae; non autem pro praesenti vita, ut constat ex praemissis (1); ergo pro futura, in qua unicuique iuxta opera sua a iusto iudice retribuitur. Accedit et argumentum S. Thomae in praesenti. Videmus enim hoc esse in natura rerum, ut quisquis insurgit contra ordinem aliquem, a principe huius ordinis deprimatur. Ergo omnis qui insurgit contra ordinem iustitiae, deprimi debet ab eo qui huius ordinis princeps existit, contrahendo scilicet reatum poenae in iudicio eius. Sed omnis peccans agit contra iustitiae ordinem cuius princeps est Deus. Ergo sequitur eadem conclusio, in qua cum non occurrat specialis obscuritas, statim ad ampliores quasdam determinationes veniendum est, ut in thesi sequenti.

spectu tui, vel illius, vel cuiuslibet creaturae, otietur verbum meum, quaeso te, quis adeo desipiet ut dicat ipsum esse hoc titulo inordinatum? Non enim constituor ego sub ordine tuo, nec tu sub meo; unde nihil est deordinationis si nec actio tua ad me tendit, nec mea ad te. Ergo unus solus finis est, cuius respectu aliquid intelligitur ex ipsa sua otiositate malum: ille, inquam, finis ad quem omnes meas actiones referre teneor, et iste est Deus, totius moralitatis principium et terminus.

(1) Vide supra pag. 81.

THESIS VII.

(ART. 3-5).

Omne et solum peccatum mortale per se inducit reatum poenae aeternae, quae etiam est duplex: poena quidem damni respondens inordinationi aversionis a vero ultimo fine, et poena sensus respondens inordinationi conversionis ad indebitum finem. Porro aeternae punitionis ultima ratio est aeterna permanentia moralis inordinationis in humana voluntate, quae post mortem non est amplius flexibilis circa ultimum finem, sed in eo fine cui in instanti mortis adhaerebat, immobiliter ac necessario ex rei natura obfirmatur.

Iterum distingue reatum poenae a punitione ipsa, quia potest incurri reatus, quin sequatur punitio, si forte reatus solvatur antequam veniat tempus luendi poenam. Hinc duplex pars in thesi iure meritoque distinguitur; et primo agendum de ipso reatu quem *ex sese* et *suapte vi* peccatum inducit, considerando poenam peccati tam quoad durationem quam quoad quidditatem.

§ 1.

Quod omne mortale peccatum inducat reatum aeternae poenae damni, indubia Sacrae Scripturae testimonia attestantur. Legitur enim in 1 Cor. VI-9: *Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles.... regnum Dei possidebunt*. Ergo quisquis elapso tempore viae, quod solum iuxta Scripturas assignatur poenitentiae et remissioni peccatorum, reus invenitur alicuius e supradictis sceleribus, ita ut fornicarius vel adulter vere nominetur et sit (1): iste absolute

(1) Nota hic, quod de aliis mortalibus peccatis eadem evidenter ratio est.

et in perpetuum a regno Dei manet exclusus, ideoque aeterna poena damni punitur per privationem beatitudinis caelestis. Porro huius poenae reatus non incurritur, ut constat, quando homo moritur, sed quando peccat; post mortem enim incipit tantum inamovibiliter persistere et ad executionem perducitur. Peccatum itaque semper efficit hominem reum aeternae poenae damni, tametsi toto tempore quo vita praesens agitur, reatus ille simul cum culpa quam consequitur, possit auferri. — Et eodem modo ratiocinaberis circa illud Evangelii, Matth. XXIV-41: *Tunc dicet et his qui a sinistris erunt: Discedite a me, maledicti.* Quid est enim excludi a consortio Christi regis gloriae in illa regeneratione et novo natali totius universi, nisi longe fieri ab ea Ierusalem ubi est haereditas filiorum in visione Dei? Iterum ergo inculcatur poena damni, cuius reatum incurrit quisquis malus efficitur per voluntariam a Deo aversionem, et quantum est ex vi huius aversionis, debet habere locum inter eos qui a sinistris erunt. — Item, Apoc. XXI-XXII, describens Ioannes regnum in quo Sancti Deo fruuntur, munditiam absolutam aeternae illius civitatis multis prosequitur: ubique aurum mundum simile vitro mundo, ubique plateae nitidissima luce resplendent, nec sine sacro quodam terrore cogitari potest, quanta sit puritas requisita ut quis ambulet per fulgentes vias, et vel appropiet ad muros quorum singuli lapides margaritae sunt. Quare ab hoc paradiso gloriae vox egreditur dicens: *Foris canes, et venefici, et impudici, et homicidae, et idolis servientes, et omnis qui amat et facit mendacium.* In quo iterum atque iterum denuntiatur peccatoribus finalis et definitiva a beatitudine exclusio; unde eadem conclusio sequitur ac supra.

Reatum quoque **aeternae poenae sensus** notissimae auctoritates nos edocent. Dicitur enim Marc. IX-42: *Et si scandalizaverit te manus tua, abscide illam, bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire... in ignem inextinguibilem.* Sed nulla esset haec consequentia si mortale

peccatum, cuius occasio vel causa hic removeri iubetur, non faceret hominem reum gehennae ignis perpetui. Dicitur etiam Matth. XXV-41: *Discedite a me in ignem aeternum*, et infra: *Ibunt hi in supplicium aeternum*, et Isaiiae ultimo: *Ignis eorum non exstinguetur*, et Apoc. XIV-11: *Et fumus tormentorum eorum ascendet in saecula saeculorum*. De quibus grandis nobis sermo esse deberet, si occurreret necessitas demonstrandi proprietatem verborum Scripturae quoad ignem inferni, vel etiam declarandi qua ratione ignis torqueat animas et spiritus angelicos. Sed haec omnia non sunt huius loci, cum praesens indago solum respiciat veritatem reatus interminabilis poenae quae non solum in privatione beatitudinis, sed etiam generatim in positiva inflictione alicuius contrarii consistat. Porro, quocumque modo ignem interpreteris, duo saltem satis superque perspicua sunt: primo quidem nomine ignis significari positivum instrumentum divinae iustitiae ad vindictam peccati; tum praeterea, huius ignis poenam denuntiari aeternam, id est nunquam omnino finiendam. — Constat primum, quia ignis qui paratus est diabolo et angelis eius (1), ignis exstans in loco tormentorum (2), ignis qui armatur ad ultionem inimicorum (3), gehenna quam sicut torrens sulphuris succendit flatus Domini (4), profecto non est aliquid de genere privationum, sed res quaedam a Deo facta, et ab eo ordinata in cruciatum impiorum. — Constat pariter et secundum, cum ubique ignis ille dicatur inexstinguibilis, et expresse appelletur aeternus. Nec valet si opponas quod in poeticis locutionibus V. T., aeternitas quandoque non absolutam interminabilitatem, sed solum durationis diuturnitatem significet. Nulla enim hic paritas esse potest, tum quia in Novo Testa-

(1) Matth., XXV-41.

(2) Luc., XVI, 24-29.

(3) Sap., V-18.

(4) Isai., XXX-33.

mento nusquam vox *αἰώνος* eo sensu adhibita invenitur, tum quia eodem tenore impiis denuntiatur ignis aeternus quo iustis vita aeterna, tum denique quia subiecta materia et scopus orationis omnem haesitationem manifeste excludunt, quandoquidem in praefatis locis aliisque similibus explicatur consummatio saeculi et ultimus terminus omnium rerum, post quem nihil ultra expectandum erit, regno caelorum in toto universo immobiliter constituto (1).

Nunc si praedictorum rationem intrinsecam quaeras, considera primo quam necessario per mortale peccatum *aeterna poena* incurratur. Et principium totius argumentationis hinc

(1) « Commoneo ut de diaboli angelorumque eius correctione et in
 « pristinum statum reparatione sapere nihil audeas, non quia diabolo et
 « daemonibus invidemus... sed quia ultimae sententiae summi et vera-
 « cissimi Iudicis ex nostra praesumptione addere nihil debemus. Ipse
 « enim se similibus eorum dicturum esse praedixit: *Ite in ignem aeter-*
 « *num qui paratus est diabolo et angelis eius.* Nec movere debet, ut hoc
 « loco aeternum pro diuturno accipiamus, quod alibi scriptum est: *In ae-*
 « *ternum et in saeculum saeculi....* Sed quisquis prudenter advertit quod
 « dictum est, *ite in ignem aeternum*, illud esse dictum quod non habet
 « finem, a contrario probat eo ipso loco evangelico de vita aeterna quam
 « iusti accepturi sunt; non enim et ipsa habet finem. Ita enim conclu-
 « sit: *Ibunt illi in ambustionem aeternam, iusti autem in vitam aeternam.*
 « In utroque graecus *αἰώνιον* habet. Si misericordia nos provocat cre-
 « dere non futurum impiorum sine fine supplicium, quid de praemio
 « iustorum credituri sumus, cum in utraque parte, eodem loco, eadem
 « sententia, eodem verbo pronuntietur aeternitas?... Postremo si aeter-
 « num et aeternale, hoc est *αἰών* et *αἰώνιον*, sub utroque intellectu in
 « Scripturis poni solet, aliquando sine fine, aliquando cum fine, quid de
 « illis Prophetarum verbis responsuri sumus, ubi scriptum est: *Fermis eo-*
 « *rum non morietur, et ignis eorum non extinguetur?* Qualiscumque poena
 « significata sit nomine vermis atque ignis, certe si non morietur nec
 « extinguetur, sine fine praedicta est, nec aliud agebat Propheta cum
 « hoc diceret, nisi ut eam sine fine praediceret ». **August.** contra *Priscillianistas*, c. 5-6.

sumendum est, quod quidquid moralitatis ordinem irreparabiliter pervertit, interminabilis etiam poenae reum hominem efficere debet, in foro utique illius ad quem spectat ordo moralitatis sive ultimi finis, id est in foro Dei. Quamdiu enim manet deordinatio a statu iustitiae, tamdiu reordinatio per poenam duret necesse est: non quod duratio reatus culpae sit causa meritoria durationis poenae, sed conditio sub qua causa meritoria quae in actu peccati praecessit, semper exserit vim suam. Atqui omne et solum peccatum mortale *quantum est de se*, irreparabiliter pervertit ordinem moralitatis et iustitiae. Subtrahit enim ipsum ordinis principium quo voluntas hominis subditur Deo ut fini ultimo, id est gratiam et charitatem. Et quia subtracta charitate et gratia, nihil in homine relinquitur unde ipsa charitas possit reparari, dicendum superest quod *quantum est ex parte peccantis*, semper inducitur irreparabilis subversio ordinis moralis. Ergo ex natura rei consequitur reatus poenae nunquam desiturae. « Peccatum inquit S. Tho-
« mas (1), ex hoc inducit reatum poenae, quod pervertit or-
« dinem. Manente autem causa, manet effectus: unde, quamdiu
« perversitas ordinis remanet, necesse est quod remaneat rea-
« tus poenae. Pervertit autem aliquis ordinem quandoque
« quidem reparabiliter, quandoque autem irreparabiliter. Sem-
« per enim defectus quo subtrahitur principium, irreparabilis
« est; si autem salvetur principium, eius virtute alii defectus
« reparari possunt, sicut si corrumpatur principium visivum,
« non potest fieri visus reparatio nisi sola virtute divina; si
« vero, salvo principio visivo, impedimenta adveniant visioni,
« reparari possunt per naturam vel artem. Cuiuslibet autem
« ordinis est aliquod principium, per quod aliquis fit parti-
« ceps illius ordinis. Et ideo, si per peccatum corrumpatur
« principium ordinis quo voluntas hominis subditur Deo, erit
« inordinatio quantum est de se irreparabilis, etsi reparari

(1) S. Thom., hic, art. 3.

« possit virtute divina. Principium autem huius ordinis est
 « ultimus finis cui inhaeret per charitatem. Et ideo quaecumque
 « peccata avertunt a Deo, charitatem auferentia, quantum est
 « de se inducunt reatum aeternae poenae ».

Exigit autem iustitia ut poena ista sit in primis *poena damni*. Fert enim aequitas ut qui se a Deo separavit separatione quae opponitur unioni charitatis, puniatur per separationem a Deo oppositam beatificae fruitioni, et universaliter loquendo, quisquis contra legem peccat contemnendo finem legis, debet secundum iustitiae regulam amittere beneficium finis. Sed quisquis peccat mortaliter, iste legis aeternae finem contemnit, sese ab eo avertendo. Ergo oportet ut amittat beneficium sive fruitionem huius finis qui est ipsa per essentiam bonitas. Rursus, amissio alicuius boni non est, nisi sit definitiva et perpetua privatio eius, quandoquidem id cuius possessio solum differtur, nusquam dicitur amissum, sed prorogatum. Necessesse igitur est ut peccato mortali ex parte aversionis respondeat poena perpetuae privationis summi illius boni, in cuius possessione sita est hominis beatitudo, et in hoc poenam damni dicimus consistere. « Naturalis aequitas, inquit Angelicus l. 3 c. *Gent.* c. 144, hoc habere videtur, quod unusquisque
 « privetur bono contra quod agit: ex hoc enim reddit se tali
 « bono indignum. Et inde est quod secundum civilem iusti-
 « tiam, qui contra rempublicam peccat, societate reipublicae
 « privatur omnino, vel per mortem, vel per exilium perpe-
 « tuum: nec attenditur quanta fuerit mora temporis in pec-
 « cando, sed quid sit contra quod peccavit. Eadem est autem
 « comparatio totius vitae praesentis ad rempublicam terrenam,
 « et totius aeternitatis ad societatem beatorum qui ultimo fine
 « aeternaliter potiuntur. Qui ergo contra ultimum finem pec-
 « cat, et contra charitatem per quam est societas beatorum,
 « in aeternum debet puniri (privatione huius finis et socie-
 « tatis), quamvis aliqua brevi temporis mora peccaverit ».

Tandem oportuit ut poenae damni poena etiam sensus

inseparabiliter coniungeretur. Et prima ratio sumi potest ex necessitate sanctionis quae sit sufficiens ad retrahendum homines a peccato. Etenim « nullus timet amittere id quod non « desiderat adipisci; qui ergo habent voluntatem aversam ab « ultimo fine, non timent excludi ab illo. Non ergo per so- « lam exclusionem ab ultimo fine, a peccando revocarentur. « Oportet igitur peccantibus aliam poenam adhiberi, quam « timeant peccantes « (1). Verum, argumentum principale trahitur ex ipsa intrinseca indole peccati. Etenim poena debet proportionaliter culpae respondere. Per culpam autem non solum avertitur mens ab ultimo fine, sed etiam indebite convertitur in alia quasi in fines, et licet aversio realiter involvatur in conversione, ut dictum est supra, tamen haec duo ratione distinguuntur et duplicem important inordinationem, dum scilicet peccans fruitur bono creato, et per hoc ipsum a Deo se avertit. Non solum ergo puniendus est ille qui peccat, per hoc quod excludatur a fine, sed etiam per hoc quod ex aliis rebus sentiat nocumentum, iuxta illud Apoc. XVIII-7: *Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum.*

Obiicies tamen: *Secundum quantitatem culpae debet esse et quantitas poenae. Sed ille qui peccat, non peccat infinito tempore, quamvis in infinitum bonum peccet. Ergo non debet puniri poena aeterna, sed solum ad tempus privatione infiniti boni, vel etiam positiva castigatione propter abusum creaturae.*

Respondeo: *Dist. mai.* Secundum quantitatem culpae debet esse et quantitas poenae, hoc est, gravitati culpae respondeat necesse est poenae acerbitas, *conc. mai.* Hoc est, durationi culpae debet respondere duratio poenae, *subd.* Durationi culpae ex parte maculae vel reatus, iterum *conc. mai.* Ex parte actus, *neg.* — Ad minorem autem dico: Ille qui peccavit mortaliter, non peccavit infinito tempore, id est non

(1) S. Thom., 1. 3 c. *Gent.*, c. 145.

fuit in actu peccandi per infinitum tempus, *conc. min.* Id est, non se deordinavit, quantum in ipso fuit, deordinatione irremediabili, nec se obligavit ut in peccati reatu aeternaliter permaneret. radicitus corrumpendo principium ordinis quo voluntas est habitualiter Deo subdita, id est charitatem, *nego.* Et ideo absolute negatur consequentia. — Caeterum ne in humano quidem iudicio assumitur ut mensura durationis poenae duratio delicti. Non enim quia adulterium vel homicidium in momento committitur, inquit Angelicus in resp. ad 1um, propterea momentanea poena punitur, sed quandoque quidem perpetuo carcere vel exilio, quandoque etiam morte, in qua non consideratur occisionis mora, sed potius quod in perpetuum auferatur reus a societate viventium, et sic poena ista repraesentat suo modo aeternitatem poenae inflictæ divinitus. Porro, si duratio poenae nequaquàm respondet durationi sceleris in legibus etiam humanis, quamvis ipsae non respiciant nisi forum externum, et nihil attendant praeter actionem transeuntem prout est nociva communitati, quanto minus in lege divina quae prohibet peccatum secundum quod perversivum est interioris ordinis iustitiae. Si quid igitur ex sese ordinem hunc irreparabiliter pervertat, consequens omnino est ut ei interminabilis poena in iudicio Dei debeatur (1).

(1) Considerandum etiam quod etsi voluntarius peccati actus in momento temporis existat, adhuc tamen ille qui peccat, tali modo peccato adhaeret, ut in actu peccandi perpetuo maneret, si posset; convertitur enim ad obiectum prohibitum ut ad summum diligibile. « Peccans mortaliter, inquit S. Thomas in II, D. 42, q. 1, a. 5, finem delectationis
« suae in eo in quo mortaliter peccat, ponit, ut etiam Deum pro illo
« contemnat. Constat autem quod quicumque summe diligit aliquid sicut
« finem suae voluntatis, ex hoc ipso vellet semper ei adhaerere; et ideo
« peccans mortaliter, illo actu voluntatis quo peccatum mortale eligit,
« eligit peccato semper adhaerere nisi per accidens retrahatur, vel timore
« poenae, vel aliquo huiusmodi; sed si infinite adhaerere posset, semper
« adhaereret, et ideo in suo aeterno peccat, et propter hoc aeterna poena

Dices iterum: *Peccatum mortale, quantumvis grave, est semper remissibile, ac per hoc, reparabile. Non ergo inducit aeternae poenae reatum, cuius causa non est nisi illud quod irreparabiliter pervertit ordinem.*

Respondeo: *Dist. antec.* Peccatum mortale est reparabile tempore praesentis vitae, quantum est ex virtute Dei, *conc. antec.* Quantum est ex facto peccantis, *nego antec.* Porro, cum de reatu agitur, id est de obligatione ad poenam quae actum peccati naturaliter consequitur, nihil aliud attendi debet nisi irreparabilitas se tenens ex parte hominis delinquentis. Unde etiamsi per respectum ad potentiam Dei ordinatam peccatum foret tam in praesenti quam in futuro remissibile, adhuc vere ex actu peccati sequeretur aeternae poenae reatus, habens rationem sui in irreparabili subversione ordinis iustitiae quantum est ex facto peccatoris. Quippe considerare nunc oportet quid per se sequatur ex actu hominis, non autem quid valeat divina virtus efficere.

Caeterum virtus divina in gubernatione rerum sese accommodat earum conditioni, ideoque quamdiu liberum hominis arbitrium remanet naturaliter flexibile a malo ab bonum, tamdiu virtus Dei omnipotens ipsum movet per actualem gratiam ad reparationem habitualis gratiae et charitatis. Ubi vero in eo statu ponitur in quo amplius non est mutabile ab uno fine in alium finem, sicut de voluntate post separationem a corpore doctrina Sanctorum et Scripturae testimonia docent, tunc absolute subtrahitur motio gratiae, et sic, ordinis perversitate immobiliter perseverante ex quadam insita rerum necessitate, poena de facto infligitur in aeternum duratura.

Iterum ergo apparet distinctio inter poenae reatum et actua-

« est dignus ». Considerandum denique quod gravitas peccati, propter infinitam offensi dignitatem, semper excedit quamlibet possibilem poenarum acerbicatem, et ideo oportet ut quod de aequalitate iustitiae necessario deest, recompensetur aliquo modo per infinitam durationem.

lem punitionem. Sufficiens causa reatus est peccatum prout irreparabile per virtutem illius qui peccavit. Sed ad actuale interminabilis poenae inflictionem ulterior conditio requiritur, ut scilicet auferatur etiam id quod de reparabilitate adhuc remanebat *ex parte mobilitatis humanae voluntatis sub Dei operatione et gratia*. « Non enim, inquit Angelicus l. 4 c. *Gent.*, « c. 93, esset perpetua poena animarum quae damnantur, si « possent voluntatem mutare in melius, quia iniquum esset « quod ex quo bonam voluntatem haberent, perpetuo punirentur ». Et hoc sensu in thesi additum est, ultimam rationem punitionis aeternae esse aeternam permanentiam inordinationis in humana voluntate, quae post mortem in eo fine cui ante mortem adhaerebat, immobiliter ac necessario firmatur.

§ 2.

Haec *necessaria voluntatis obfirmatio*, non dico in iis quae sunt ad finem (cum circa illa essentialiter versetur exercitium liberi arbitrii), sed in eo in quo ante mortem, suum supremum finem ac summum diligibile ultimo constituerat: haec, inquam, obfirmatio continet unam e profundioribus quaestionibus tum theologiae tum naturalis philosophiae, quae etiam ad regulam vitae moralis suppeditat materiam cogitationum nusquam exhaustiendam. Et nunc quidem humanae voluntates mobilitatem corporis corruptibilis participant, non solum circa media mutant consilia, sed etiam circa ipsos supremos fines hinc et inde moventur, modo subditae Deo vero ultimo fini, modo conversae ad fines oppositos, et sic describunt lineas curvas velut arundo vento agitata. Ast ubi pervenitur ad immobile littus futuri aevi, non amplius potest mutari voluntas quantum ad id quod est in moralibus sicut prima principia in intelligibilibus, sed, *si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit* (1).

(1) Eccl. XI-3.

De qua veritate dico in primis eam esse in communi sensu hominum. Si enim eos excipias qui animae immortalitatem negant, vel absurdam metempsychosim statuunt, omnium animis insitum est, defunctos constitui in quodam immobilitatis statu, quatenus reputantur vel immutabiliter boni vel immutabiliter mali, ac per hoc, in bono vel malo fine obfirmati, cum ex ultimo fine tota dependeat vel bonitas vel malitia voluntatis. — Et re quidem vera, videmus cunctis entibus praefixum fuisse a natura terminum durationis sui motus in perfectionem; nec mirum hoc videri debet, quia mobilitas in perfectionem competit ei quod adhuc est quodammodo in fieri, natura autem nulli rei aeternum fieri assignat. Oportet igitur ut omni enti naturaliter attribuatur certum spatium perveniendi ad ultimum factum esse, sive ad statum quemdam in quo semper necessario permaneat, si sit de genere eorum quibus competit essendi perpetuitas. Nunc autem, cum finis habeat rationem boni et perfectivi, ex adhaesione ad finem adipiscitur creatura intellectualis perfectionem seu veram seu falsam, pro libertate sui arbitrii. Quapropter praecedit aliquis status in quo potest moveri ad finem, et sequitur alius status perpetuus in quo necessario immobilizatur in fine quem sibi praestituit, quicumque tandem ille sit. Et quia anima unitur corpori ut in eo existens perficiatur quasi ad perfectionem mota, status ille prior durat toto tempore praesentis vitae, incipit hic posterior statim ac fit separatio a corpore. « Anima
« igitur, quemcumque finem sibi ultimum praestituisse inve-
« nitur in statu mortis, in eo fine perpetuo manebit.... Sic igi-
« tur, post hanc vitam qui boni in morte invenientur, habe-
« bunt perpetuo voluntatem firmatam in bono; qui vero mali
« tunc invenientur, erunt perpetuo obstinati in malo » (1). Et hoc quidem argumentum sumitur ex notione viae et termini, quae in duratione creaturae rationalis necessario est introdu-

(1) S. Thom. *Comp. theol.* c. 174.

cenda; nihil enim aliud est via quam status tendentiae in finem, nihil aliud terminus viae quam status mansionis sive immobilizationis in fine. — Sed ad eandem conclusionem deveniet quisquis diligenter attendet quid sit adhaerere alicui bono tamquam ultimo fini. Etenim amor quo aliquid amatur ut summum diligibile, semper est *per se* definitivus et irrevocabilis, eo quod amor summi diligibilis revocari non potest per aliquid amatum magis, sicut nec error circa principia per aliqua certiora. Sicubi ergo contingat mobilitas quoad finem ultimum, hoc non est nisi *per accidens*, videlicet ratione coniunctionis ipsius intellectus et voluntatis cum corpore eis deserviente ad proprias operationes. Ex mobilitate enim corporis movetur et dispositio animae, fitque ut recedat ab eo iu quo prius fixa permanebat, et vice versa. At puri spiritus nequaquam retrahibiles sunt a fine ultimo quem primo amplexi sunt, nec animae humanae ab eo cui vel actualiter vel habitualiter inhaerebant in instanti separationis, dicente Damasceno: *Hoc est hominibus mors, quod angelis casus.* « Dis-
 « positione manente qua aliquid desideratur ut ultimus finis,
 « non potest illius finis desiderium moveri, quia ultimus finis
 « maxime desideratur; unde non potest aliquis a desiderio
 « ultimi finis revocari per aliquid desiderabile magis. Anima
 « autem est in statu mutabili quamdiu corpori unitur, non
 « autem postquam fuerit a corpore separata. Dispositio enim
 « animae movetur per accidens secundum aliquem motum
 « corporis; cum enim corpus deserviat animae ad proprias
 « operationes, ad hoc ei naturaliter datum est, ut in ipso
 « existens perficiatur quasi ad perfectionem mota; quando
 « igitur erit a corpore separata, non erit in statu ut moveatur
 « ad finem, sed ut in fine adepto semper quiescat. Immobilis
 « igitur erit voluntas eius quantum ad desiderium ultimi finis;
 « ex ultimo autem fine dependet tota bonitas vel malitia vo-
 « luntatis, quia bona quaecumque aliquis vult in ordine ad
 « bonum finem, bene vult, male autem quaecumque in ordine

« ad malum finem. Non est igitur voluntas animae separatae
« mutabilis de bono in malum, licet sit mutabilis de uno
« voluto in aliud volutum, servato tamen ordine ad eundem
« ultimum finem. Ex quo apparet quod talis immobilitas vo-
« luntatis libero arbitrio non repugnat, cuius actus est eli-
« gere; electio enim est eorum quae sunt ad finem, non
« autem ultimi finis. Sicut igitur non repugnat libero arbitrio
« quod immobili voluntate desideramus beatitudinem et mi-
« seriam fugimus in communi, ita non erit contrarium libero
« arbitrio quod voluntas feratur in aliquid determinatum sicut
« in ultimum finem, quia sicut nunc immobiliter nobis inhae-
« ret natura communis per quam beatitudinem appetimus in
« communi, ita etiam immobiliter manebit illa specialis di-
« spositio per quam hoc vel illud desideratur ut ultimus finis.
« Substantiae autem separatae, scilicet angeli, propinquiore
« sunt secundum naturam in qua creantur ultimae perfectioni
« quam animae, quia non indigent acquirere scientiam ex
« sensibus, neque pervenire ratiocinando de principiis ad con-
« clusiones, sed per species inditas statim possunt in contem-
« plationem veritatis pervenire, et ideo, statim quod debito
« fini vel indebito adhaeserunt, immobiliter in eo permanse-
« runt. Non est tamen aestimandum quod animae, postquam
« resument corpora in resurrectione, immobilitatem voluntatis
« amittant, quia ut supra dictum est, corpora in resurrectione
« disponentur secundum exigentiam animae, non autem ani-
« mae immutabuntur per corpora, sed immobiliter perseve-
« rabunt » (1).

Hae igitur et aliae eiusmodi considerationes ostendunt, communem generis humani persuasionem circa statum defunctorum esse rationi maxime consentaneam, adeoque criterium veritatis in se continere. Verumtamen habemus certiolem propheticum sermonem, cui bene faciemus attendentes quasi lu-

(1) S. Thom. 1. 4 c. *Gent.* c. 95.

cernae lucenti in caliginoso loco. Revelationi autem inhaerentes, tria haec inconcussa persuasione tenebimus: **Primo**, obstinatio voluntatis in fine cui ultimo adhaesit dum esset in via, res est extra omnem dubitationem posita; connectitur enim logice cum dogmate quo credimus malos dare de facto *poenas in interitu aeternas* (1). Si enim unquam posset voluntas rectificari circa verum finem ultimum qui Deus est, non posset amplius esse poena perpetua, quia iniquum foret perpetuo puniri eos qui iam bonam voluntatem haberent, ut supra cum Angelico Doctore notatum est. **Secundo**, obstinatio ista non procedit a Deo qui neminem a se avertit, neminem in affectu peccati confirmat. Quin imo non est effectus aeternitatis poenae, sed magis ratio eius vel conditio sine qua non. Damnati enim non ideo obstinantur quia aeternis poenis addicuntur, sed e converso, ideo addicuntur poenis aeternis quia voluntate eorum in malo confirmata, moralis deordinatio quam mortale peccatum induxit, semper duret necesse est. **Tertio** igitur dicendum remanet obstinationem hanc esse ex natura rei, id est sequelam necessariam liberae determinationis in qua mors invenit voluntatem; sic olim Iahel uxor Haber Sisaram clavo confixit in eo ipso situ et loco in quo oppressus somno ceciderat.

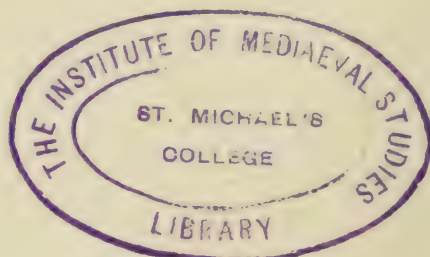
Ergo, *superbia eorum qui te oderunt ascendit semper* (2), et propterea, *fumus tormentorum eorum ascendet in saecula saeculorum* (3).

Nec obstat illud quod de impiis in novissimo die legitur Sap. V-2: *Videntes turbabuntur timore horribili, dicentes intra se, poenitentiam agentes, et prae angustia spiritus gementes: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum et in similitudinem improperii.... Ergo erravimus a via veritatis, et iustitiae lumen non*

(1) 2 Thessal. I-9.

(2) Psalm. LXIII-23.

(3) Apoc. XIV-11.

luxit nobis, etc. Non enim ea poenitentia hic signatur, qua quis ab affectu peccati, adeoque a pravo fine ultimo retrahit voluntatem, quia iniqui in inferno non hoc refugiunt in peccatis quod prius appetiverunt, puta proprium suum ac privatum bonum tamquam summum ac principale, sed aliquid aliud, videlicet poenam. Sciendum quippe est quod poenitere de peccato dicitur dupliciter: « Uno modo per se, et alio modo « per accidens. Per se quidem de peccato poenitet quis, qui « peccatum, eo quod est peccatum, abominatur; per accidens « vero qui illud odit ratione alicuius adiuncti, utpote poenae, « vel alicuius huiusmodi mali. Igitur non poenitebunt per se « loquendo de peccato, quia voluntas malitiae peccati in eis « remanet; poenitebunt autem per accidens, in quantum affli- « gentur de poena quam pro peccato sustinent » (1). Nec iterum opponas quod timor vel odium poenae apud nos corrigit voluntatem. Nam primo, etiam apud nos, hunc effectum non semper nec necessario habet, ut patet in Antiocho 2 Machab. IX, et in aliis plurimis quos videmus quandoque scienter in infernum descendere, et licet in timore horribili constitutos, tamen usque ad extremum contra Deum insurgere hac blasphemia: *non flectar*. In quo quidem adumbrationem quamdam obstinationis damnatorum medias inter gehennae poenas nobis exhibent. Praeterea, odium poenae vel timor potest quidem esse principium rectificandi affectus quamdiu homo est in statu praesenti, in quo propter specialem modum operandi tam intellectus quam voluntatis adhuc mutabilis existit ab uno fine in alium, non autem postquam in termino erit constitutus. Et universim loquendo, cavendum maxime est ne ea quae nunc in corpore corruptibili experimur, inconsulto transferamus ad futuram vitam, quasi esset univoca utrobique cognitionis et exercitii libertatis ratio. Caeterum haec omnia amplio-rem declarationem habebunt in tractatu de Poenitentia,

(1) S. Thom., in IV, D. 50, q. 2, a. 1, q. 2.

cum attritionis natura exponenda veniet; ubi etiam examinabitur singularis casus hominis qui decederet in mortali post actum contritionis imperfectae absque sacramento.

COROLLARIUM

(Art. 6).

Licet in iustificatione impii, remissio culpae necessario inferat remissionem reatus poenae aeternae, nihil tamen prohibet quominus post iustificationem adhuc remaneat reatus poenae temporalis.

Non assumitur hic demonstrandum, permanere de facto huiusmodi reatum, nam opportunior huic quaestioni locus reservatur, ubi de effectu poenitentiae quoad mortalium remissionem (1). Sed facto interim supposito, propositum intentionis est ostendere qualiter sit explicanda res; multum enim hoc iuvat ad penitentiorem cognitionem naturae peccati, necnon et habitudinis qua poena se habet ad culpam.

Mortale peccatum, ut ex superioribus iam abunde constat, duplicem continet inordinationem (2). Est enim primo, *extra* ordinem veri ultimi finis, secundum quod indebite quis commutabili bono fruitur, assumens sibi id quod sibi non competit. Est etiam *contra* verum ultimum finem, secundum quod in appetitu indebiti boni includitur contemptus Dei et eius amicitiae. Hinc homo mortaliter peccans proportionalitate quadam se habet sicut qui in humanis violaret amicitiae foedus, aliquid ab amico auferendo (3). Quod quidem scelus si quando

(1) Vide *Commentarium in tertiam partem*, Quaest. 86, a. 4.

(2) Vide supra, ubi de definitione peccati.

(3) « Dicendum quod tam iustitia quam amicitia in aequalitate quadam consistat. Qui ergo aliquem offendit, contra aequalitatem amicitiae peccat, in quantum affectum debitum non impendit, et contra aequalitatem iustitiae, in quantum rem debitam subtrahit. Et sicut haec duo in offensa quandoque dividuntur, ita etiam in recompensa-

admittitur, iure meritoque offensus amicitiam subtrahit cum omnibus eam consequentibus, iure etiam compensationem repetit pro ablato, et haec duo duplicem poenam damni et sensus suo modo repraesentant. Aut si forte excusatione offensoris commotus veniam concedere non renuit, cum offensam condonat resarciendo amicitiam, non est consequens ut ipso facto remittat obligationem restituendi, nam simul cum statu recuperatae amicitiae componi potest debitum compensationis. — Haec nunc applica proposito.

In foro Dei inducitur reatus poenae damni pro violatione amicitiae, reatus vero poenae sensus pro indebita fruitione creaturae, quia omnino iustum est « ut qui voluntati suae « plus indulsit quam debuit (id quod suum non erat sibi at- « tribuendo), contra voluntatem suam aliquid patiat: sic « enim erit aequalitas » (1). Cum autem Deus movens hominem ad poenitentiam gratis remittit culpam restituendo gratiam (2), consequens equidem est ut ipso facto remittatur

« tione separantur, sicut quando poena per violentiam offendenti infer- « tur, fit recompensatio quantum ad iustitiam, sed non quantum ad ami- « citiam. Similiter quando offendens offensum verbis placat, nondum re « subtracta restituta, fit recompensatio amicitiae, sed non iustitiae. Pec- « cator ergo per affectum peccati amicitiam Dei violavit, et per inobe- « dientiam divinae legis honorem debitum Deo subtraxit; et ex primo « amittit gratiam et incurrit offensam; ex secundo meretur poenam (sen- « sus), ut ab eo qui per inobedientiam subtraxit, subtrahatur per poe- « nam. Et ideo per poenitentiam qua homo se Deo supponit, peccata « praeterita detestando, remittitur quidem peccatum quantum ad offen- « sam, sed non oportet quod remittatur quantum ad totum reatum, nisi « poena iam soluta, et sic per poenitentiam non simul cum culpae di- « missione totus etiam reatus dimittitur ». S. Thom. in IV, D. 14, q. 2, a. 1, q. 2.

(1) S. Thom. 3, Quaest. 86, a. 4.

(2) Remissio culpae semper est gratuita, quia pro formali peccato nulla est possibilis satisfactio de condigno.

poena damni violationi amicitiae correspondens, non tamen poena sensus quae respondet indebitae conversioni ad bonum delectabile, et se habet sicut restitutio ablati in exemplo supra memorato. Unde ex natura rei tantummodo est ut non maneat poena sensus *qua aeterna*, tum quia causa aeternitatis poenae, id est perversio ordinis iustitiae per destructionem charitatis, amplius non existit; tum quia inordinatio conversionis secundum se nullam infinitatem habet; tum denique quia reatus poenae aeternae est evidenter impossibilis cum charitate et gratia ex qua homo habet ius ad caelestem beatitudinem. Ad haec, necesse est ut non maneat poena residua secundum eandem omnino rationem intrinsecam, quia ut dicit S. Thomas in praesenti, « macula peccati ab homine
« tolli non potest, nisi voluntas hominis ordinem divinae iu-
« stitiae acceptet, ut scilicet vel ipse sibi poenam spontaneus
« assumat in recompensationem culpae praeteritae, vel etiam
« a Deo illatam patienter sustineat », et utroque modo, ut iam superius dictum est, diminuitur de ratione poenae pro quanto diminuitur de ratione involuntarii. Superest ergo concludendum quod « remota macula culpae, potest quidem
« remanere reatus, non poenae simpliciter, sed satisfacto-
« riae » (1).

Dices: *Remota causa, removetur effectus. Sed culpa est causa reatus poenae. Ergo remota culpa, necessario debet omnis reatus cessare.*

Respondeo: *Dist. mai.* Remota causa, removetur effectus: hoc est, causa nunquam existente, numquam existit effectus, *conc. mai.* Hoc est, causa cessante, cessat etiam effectus, *subdist.* Si effectus pendeat a causa tam in fieri quam in esse, *conc.* Si solum in fieri, *neg.* Non enim est consequens, si desinat architectus, ut desinat etiam domus ab eo aedificata.

(1) S. Thom. 1-2, q. 87, a. 6, in corp.

Ad minorem vero dico: Causa a qua reatus poenae pendet *in fieri*, est culpa, intelligendo per culpam, actum peccati, *conc. min.* Causa, vel melius conditio a qua reatus poenae pendet *in esse*, est macula permanens, *subdist.* Sensu affirmante, quatenus manente macula, necesse est remanere poenae reatum, *conc.* Sensu negante, quatenus ablata macula, necesse est et poenae reatum auferri, iterum *subdist.* Auferri necesse est quoad ea omnia quae sunt impossibilia cum statu charitatis et gratiae, iterum iterumque *conc. min.* Quoad caetera quae impossibilia non sunt, *neg. min.* Et quia reatus poenae temporalis sive poenae purgatoriae supra declaratae minime opponitur restitutae cum Deo amicitiae, non oportet ut remissa culpa, omni etiam ex parte poena extinguatur.

Et haec quidem de reatu poenae generaliter dicta sufficiant; cum enim doctrina duorum posteriorum articulorum partim quidem obvia sit, partim vero non respiciat directe peccatum personale, non est in his nunc specialiter insistendum. Si quis tamen de poenalitatibus praesentis vitae, prout consequuntur peccatum originale et manent etiam post baptismum, ampliora desideret, videat S. Thomam *de Malo*, Quaest. 5, a. 4-5, et praesertim in II, D. 32, Quaest. 1.

PARS SECUNDA

DE PECCATO VENIALI

PARS SECUNDA

DE PECCATO VENIALI

QUAEST. LXXXVIII-LXXXIX.

Fides catholica docet dari peccata venialia, id est, quae suapte natura ita levia sunt, ut non separent hominem a Deo, nec sint per se aeterna damnatione digna. Haeretici autem Calvinistae hanc Ecclesiae doctrinam improbant; improbavit et Baius, cuius propositio vigesima ex octoginta sex damnatis a S. Pio V, sic habet: « Nullum est peccatum ex natura sua « veniale, sed omne peccatum meretur poenam aeternam » (1). Prae primis igitur tractanda quaestio *an sit*, pro qua statuitur sequens assertio:

THESIS VIII.

(QUAEST. 89 — ART. 2).

Per lignum, fenum, et stipulam, quae 1 Cor. III-12, dicuntur iuxtaponi fundamento spiritualis aedificii, intelligi debent venialia peccata. Quapropter recte damnata est in Baio propositio asserens nullum esse peccatum ex natura sua veniale, sed omnem culpam mereri poenam aeternam.

De venialibus peccatis plura equidem exstant Scripturae testimonia, puta Prov. XXIV-16: *Septies cadet iustus et re-*

(1) Enchirid. n. 900.

surget, et Eccl. VII-21: *Non est homo iustus in terra qui faciat bonum et non peccet*, et 1 Ioan. I-8: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est*. Ubique enim insinuat peccatum quo quis a statu iustitiae non decedit, et ex consequenti, reatum poenae aeternae non incurrit; et hoc est sine dubio veniale peccatum.

His tamen praetermissis, unus principalis et vere classicus locus est, in quo simul cum veritate venialium peccatorum proponitur dogma purgatorii (1). Habetur autem in 1 Cor. III, 11-15: *Fundamentum aliud, inquit, nemo potest ponere praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem supraedificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, uniuscuiusque opus manifestum erit; dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur, et uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit quod supraedificavit (2), mercedem accipiet. Si cuius opus arserit (3), detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*. Qua in re considerandum est quid

(1) Obiter hic observabis, qua ratione cum venialium peccatorum existentia, connectatur dogma purgatorii. Non quod, ut multi de vulgo existimant, sola venialia in igne purgatorio puniantur; quin imo, puniuntur *vel maxime* mortalia quae ante terminum viae in gratuita iustificatione fuerunt iam remissa, nondum tamen extincto remanente temporalis poenae reatu de quo supra in corollario. At vero transitoria purgatorii poena non competit mortali peccato nisi aliqua suppositione facta, id est, si iam sit ablata eius macula per poenitentiam et Dei misericordiam; peccato autem veniali debetur antecedenter et absolute. Recte ergo Scriptura connectit dogma purgatorii cum reatu venialium peccatorum, sicut connectit dogma inferni cum reatu mortalium, utrobique respiciens id quod est per se, sive id quod propriam consequitur utriusque peccati rationem et naturam.

(2) Huiusmodi est qui supraedificavit aurum, argentum, et lapides pretiosos.

(3) Huiusmodi est qui supraedificavit lignum, fenum, et stipulam.

sit fundamentum et qui sint supraedificantes, itemque quid aurum, argentum, cum caeteris hic recensitis; quis demum dies Domini, quis ignis, et quae per ignem salvatio.

Porro concordi sententia statuunt interpretes, graeci pariter et latini, fundamentum de quo loquitur Apostolus esse fundamentum fidei in Christum; supraedificantes vero esse fideles huic fundamento imponentes vel opera bona et viva, aeterna mercede remuneranda, quae per aurum et argentum et lapides pretiosos significantur, vel opera quaedam mala, nomine ligni et feni et stipulae designata. Nunc autem Chrysostomus et qui ipsum sequuntur, volunt haec mala opera esse peccata mortalia, fundamento *fidei mortuae* supervenientia, eademque aeterno igne punienda. Sed huic intellectui *evidenter* obstat illud quod postea sequitur, cum supraedificans ligna et fenum et stipulam, dicitur fore salvus quasi per ignem. Quod enim Graeci illi censent talem dici salvum per ignem, quia quamvis in gehennam mittendus, nunquam tamen consumetur, sed perpetuo in igne servabitur, vel, ut aiunt, superstes erit recens semper ad poenam (1): haec, inquam, in-

(1) « *Detrimentum patietur, ecce unum supplicium, Ipse autem salvus* « *erit, sic tamen quasi per ignem, ecce secundum. Hoc autem vult signi-* « *ficare: non sic ille peribit ut opera, ad nihilum redactus, sed manebit* « *in igne. Salutem itaque hanc rem vocat, sed non simpliciter; adiecit* « *enim, quasi per ignem. Nam nos quoque solemus dicere, in igne salvus* « *est, de iis quae non comburuntur, nec statim in cinerem abeunt. Ne* « *ergo quia ignem audisti, putes eos qui comburuntur, in nihilum re-* « *digi. Si vero tale supplicium salutem vocat, ne mireris; solet enim* « *etiam in iis quae male sonant, pulchris uti nominibus, et in bonis,* « *contrariis. Verbi gratia, captivitatis nomen malae rei nomen esse vi-* « *detur, sed in re bona illo usus est Paulus dicens: *In captivitatem re-** « *digentes omnem intelligentiam ad obedientiam Christi. Et in re mala, bene* « *sonante nomine usus est dicens: *Regnavit peccatum, quamquam nomen** « *regni potius bene sonet. Sic et hoc loco cum dicit, *salvus erit, nihil** « *aliud quam augmentum supplicii indicavit, ac si dixisset: Ipse autem*

terpretatio praeter omnem fidem est, et omnem probabilitatem. Sane vero usus loquendi id non habet, « nec unquam Scripturā
« sic loquitur, ut salvus dicatur qui superstes est in malis, quin
« potius tales et vulgo et more Scripturae periisse dicuntur:
« quo genere argumenti commentarium hunc Graecorum Pa-
« tres Latini in Concilio Florentino refutarunt » (1).

Manifesta igitur cogit nos necessitas ut per lignum et fenum et stipulam intelligamus peccata quae cum fundamentum charitatis sive *fidei vivae* non destruant, ex sese poenam merentur, non aeternam, sed temporalem, et pro tanto venialia appellantur. « Sicut enim, inquit S. Thomas, huiusmodi con-
« gregantur in domo (videlicet lignum, fenum, etc.), et non
« pertinent ad substantiam aedificii, et possunt comburi aedificio remanente: ita etiam peccata venialia multiplicantur
« in homine, manente spirituali aedificio, et pro istis patitur
« ignem vel temporalis tribulationis in hac vita, vel purgatorii post hanc vitam, et tamen salutem consequitur aeternam ». Rationem vero convenientis distributionis in ternarium ligni, feni, et stipulae, assignans idem Angelicus in IV, D. 21, q. 1, a 2: « Dicendum, ait, quod venialia chari-

« manebit in aeternum cruciatus ». Ita **Chrysostomus**, Hom. 9 in epist. 1 ad Cor. — Quanto melius Augustinus, Enarr. in Psalm. 37, n. 3, orat Deum: « Ut in hac vita purges me, et talem me reddas, cui iam emendatorio igne non opus sit, propter illos qui *salvi erunt, sic tamen quasi per ignem*. Quare, nisi quia hic aedificant supra fundamentum ligna, fenum, stipulam? Aedificarent autem aurum, argentum, lapides pretiosos, et de utroque igne securi essent; non solum de illo qui in aeternum cruciaturus est impios, sed etiam de illo qui emendabit eos qui per ignem salvi erunt. Dicitur enim: *Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*. Et quia dicitur, *salvus erit*, contemnitur ille ignis. Ita plane, quamvis salvi per ignem, gravior tamen erit ille ignis quam quidquid potest homo pati in hac vita, etc. » — Cf. etiam Enarrat. in Psalm. 80, n. 20 et seq.

(1) Estius, in cap. 3 ep. 1 ad Cor.

« tati adiuncta possunt per aliquam poenam consumi, et ideo
 « convenienter secundum metaphoram signantur illa quae per
 « ignem consumuntur. Et quia quanto aliquod peccatum est
 « gravius, tanto difficilius purgatur, in peccatis autem venia-
 « libus invenitur alterum altero gravius, ideo convenienter
 « eorum diversitas signatur per diversitatem eorum quae fa-
 « cilius et tardius consumuntur ab igne. Et quia perfectio
 « cuiuslibet quantitatis ternario comprehenditur, propter prin-
 « cipium, medium, et finem, ideo triplex differentia ponitur,
 « quia quaedam sunt gravissima in genere venialium, et dif-
 « ficillime purgabalia, et haec per *lignum* signantur; quaedam
 « minima, quae per *stipulam*; quaedam media, quae per *fenum*
 « signantur ». Habes itaque legitimam huius loci expositionem,
 quae etiam egregie confirmatur, praescindendo a quacumque
 opinione particulari tam circa personas vel opera quae directe
 in praesenti respicit Apostolus, quam circa ignem vel diem
 Domini de quo terret Corinthios.

In primis nil refert an *directe* agatur de omnibus indiscri-
 minatim culpis quae superveniunt fundamento fidei per cha-
 ritatem formatae (non destruendo illud), an specialiter, magis
 inhaerendo contextui, de defectibus qui a praedicatoribus ad-
 mittuntur in ipso praedicandi ministerio, veluti si doctrina
 eorum sit, non quidem haeretica aut perniciosa, sed minus
 sincera minusque solida, humanis ac philosophicis opinionibus
 admixta plus satis, si curiosa magis quam utilis, si vana qua-
 dam oblectatione mentes christianas occupans, ut contingit
 in iis qui studio placendi plus aequo indulgent. Nihil, inquam,
 hoc ad propositum refert, cum sit par atque eadem de uno ge-
 nere venialium ratio, ac de aliis quibuslibet. Caeterum, omnino
 dicendum videtur quod Paulus, occasione accepta a praedi-
 catoribus de quibus ab initio epistolae sermo fuit, tradidit
 generalem doctrinam circa peccata quae substantiae charitatis
 non opponuntur, adeoque salutem non impediunt, sed tran-

ditorii sive purgatorii ignis reum hominem efficiunt. Quippe inter eos magistros de quibus Corinthii inter se contendebant, inveniebantur nonnulli qui pro humana fragilitate affectus minus bene ordinatos miscebant zelo annuntiandi Christum.

Multo minus scire interest de die Domini de quo vers. 13 dicitur: *uniuscuiusque opus manifestum erit, dies enim Domini declarabit, etc.*, an scilicet hoc vocabulo designetur particulare iudicium, vel potius universale. Quamquam rectius ad litteram intelliges ultimum adventum et extremae conflagrationis ignem, iuxta illud 2 Petr. III-12: *Expectantes et properantes in adventum diei Domini, per quem caeli ardentis solventur, et elementa ignis ardore tabescent.* Ubique enim in Scriptura dies Domini pro universali iudicio accipitur, quando nimirum apparebit Dominus in gloria et maiestate et supremo suo posse. Et nunc quidem dies hominis peragitur, quamdiu homini permittitur praevalere adversus Christum. Tunc autem, non amplius hominis, sed Domini erit dies, cum ipse venerit ponere inimicos suos scabellum pedum suorum, et adimplere figuram Melchisedech: primum quidem qui interpretatur rex iustitiae, deinde rex pacis, imo vero, ideo rex pacis, quia ut verus iustitiae rex, sub immobili lege regni caelorum tranquillitatem ordinis in toto universo instaurabit, unumquemque componendo in loco et gradu suo. — Sed dicet aliquis, si dies Domini in igne revelandus significat ad litteram ultimum iudicis adventum, et qui ante ipsum praecedet conflagrationis ignem, quid tandem pro dogmate purgatorii praesens facit testimonium, cum iuxta Ecclesiae fidem, purgatorium animarum nunc existat, et in consummatione saeculi debeat desinere? Ad hoc respondeo morem esse Scripturae ut de hominibus loquatur, quasi viventes eos omnes deprehensurus esset dies Domini: itemque ut futuram vindictam recapitulet in igne quo tamquam instrumento iustitiae suae, Christus iudex tunc utetur. Et ille quidem ignis cunctos probabit qui tunc vivi erunt super terram, sed eos tantum purgabit quos quadantenus im-

puros inveniet. Si quos autem omnino puros et antea purgatos, hos illaesos transmittet ad regnum; impios vero et Dei inimicos corripiet, inflammabit, cruciabitque in aeternum, sicut post Psalmistam expressius de eo scribit Apostolus, 2 Thessal. I, 7-10: *In revelatione Domini Iesu de caelo cum angelis virtutis eius in flamma ignis dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, et qui non obediunt evangelio Domini Iesu Christi, qui poenas dabunt in interitu aeternas a facie Domini, et a gloria virtutis eius, cum venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri omnibus qui crediderunt.* Iam vero, ut bene ratiocinatur Estius in c. 3 epist. 1 ad Cor.: « Sicut Scriptura
« saepe ex generali iudicio vult intelligi particulare, et ex die
« novissimo quo omnes iudicabuntur, vult intelligi diem mor-
« tis uniuscuiusque quo singuli iudicantur, ita ex igne qui fa-
« ciem Christi iudicis antecessurus est ad universale iudicium,
« et purgaturus quidquid illo tempore purgandum restabit,
« intelligendum relinquit ignem aliquem quo statim post hanc
« vitam ad purgandas animas particulare iudicium exerceatur.
« Itaque hac ratione, poena purgatoria animarum ex hoc
« Pauli loco bene et solide colligitur. Sed cur Apostolus,
« omissa mentione purgationis animarum quae fit medio tem-
« pore, loquitur tantum de igne extremi iudicii? *Primum*, quia
« non de animabus solis, sed de hominibus anima et corpore
« constantibus sermo erat. Unde et universalis iudicii multo
« saepius mentionem habemus in Scripturis, quam particularis,
« quod nimirum de iudicio quo iudicabuntur homines agant
« Scripturae. *Deinde*, quia solet Apostolus de se et aliis vi-
« ventibus sic loqui, tamquam adventus Domini ad iudicium
« ipsos viventes esset occupaturus. Unde dicit cap. 15 huius
« epistolae: *Mortui resurgent incorrupti, et nos, id est qui vi-*
« *ventes reperiemur, immutabimur;* et 1 Thessal. IV, semel et
« iterum, *nos qui vivimus, qui residui sumus,* » etc. Uno igitur
« verbo, cum eiusdem conditionis sint in ordine ad divinam
« iustitiam, tam ii qui nunc moriuntur, quam illi quos vivos

deprehendet ultimus adventus, quemadmodum ii qui iuxtaposita habebunt fundamento fidei vivae lignum et fenum et stipulam, tunc salvabuntur, sic tamen quasi per ignem, ita et nunc. Unde etsi sermo Apostoli non respiciat directe ignem purgatorium qui nunc est, indirecte tamen et ex consequenti ipsum adstruit, aut verius ex concomitanti. Intendit enim instruere fideles de poena quae propter leves culpas eos manet, transfigurando omnes in personam eorum quibus non communis mors, sed ipsa saeculi consummatio finem viae afferet.

Haec tamen de purgatorio animarum velut obiter dicta accipiantur, cum disputatio ista non sit huius loci; sufficit enim si de veniali peccato sententia Scripturae dubitare nos non sinat. Sed nunc, post quaestionem *an sit*, exponendum superest *quid sit*, ut sequitur.

THESIS IX.

(QUAEST. 88. ART. 1-2).

Peccatum veniale, si etymon vocis attendatur, nihil aliud est quam peccatum ex sese condonabile. Si autem consideretur ratio impositionis nominis, est actio moraliter mala quae non tollit principium ordinis per aversionem a Deo fine ultimo, et pro tanto dici potius debet praeter quam contra legem aeternam, sive sit venialis ex genere suo, sive ex imperfectione actus tantum.

§ 1.

Quoad etymon vocis, evidens est quod veniale dicitur a venia. Tripliciter autem, ut docet S. Thomas, potest aliquod peccatum a venia denominari. — Uno quidem modo, quia iam consecutum est veniam, sicut cum Ambrosius dicit quod mortale peccatum fit per poenitentiam veniale, sed haec est denominatio pure extrinseca quae sumitur ab eventu. — Alio

modo peccatum potest denominari veniale, quia habet in se causam minoris punitionis propter circumstantias attenuantes quae in eo considerantur, et sic peccata mortalia quae ex infirmitate sive passione fiunt, quandoque dicuntur venialia, non quidem simpliciter, sed secundum quid, et comparative ad ea quae ex certa malitia procedunt. --- Tertio tandem modo peccatum denominatur veniale, quia *quantum est de se*, habet causam veniae totalis, utpote non aeterna, sed temporaria tantum poena dignum, et hoc est peccatum veniale simpliciter, condivisum contra mortale, de quo in praesenti loquimur.

§ 2.

Verum *venialis* nomen desumptum est ab aliqua proprietate quae consequitur essentiam talis peccati, et non constituit eam. Non enim ideo est tale peccatum quia transitoria tantum poena ei debetur, sed omnino e converso. Inquirendum igitur superest quid speciale habeat peccatum hoc secundum suam essentiam consideratum, ut ex sese poenae aeternae reatum non inducat. Quaestio autem facile solvitur ex principiis superius traditis de peccato mortali. Etenim: « Cum peccatum
 « sit quaedam infirmitas animae, inquit Angelicus in praesenti,
 « peccatum aliquod mortale dicitur ad similitudinem morbi
 « qui dicitur mortalis ex eo quod inducit defectum irrepara-
 « bilem per destitutionem alicuius principii. Principium autem
 « spiritualis vitae quae est secundum virtutem, est ordo ad
 « ultimum finem, qui quidem si destitutus fuerit, reparari non
 « potest per aliquod principium intrinsecum, sed solum per
 « virtutem divinam.... Defectus ergo ordinis ultimi finis non
 « potest per aliquid aliud reparari quod sit principalius, sicut
 « nec error qui est circa principia, et ideo huiusmodi peccata
 « dicuntur mortalia, quasi irreparabilia. *Peccata autem quae
 « habent inordinationem, conservato ordine ad ultimum finem,
 « reparabilia sunt* (per principium interius), *et haec dicuntur*

« *venialia*. Tunc enim peccatum veniam habet, quando reatus « poenae tollitur, qui cessat cessante peccato » (1). Et eadem habet S. Thomas, *de Malo*, Quaest. 7, a. 1.

Est igitur de essentiali ratione venialis peccati, ut deordinationem moralem habeat citra aversionem a Deo. Quod autem actio aliqua, etsi irreferibilis in Deum, nihilominus aversionem a Deo non contineat, contingit dupliciter. — Uno modo ex parte subiecti, id est ratione imperfectae voluntarietatis, quando actus ex plena deliberatione non procedit. Et re quidem vera voluntas non avertitur a Deo nisi creaturae adhaerendo, vel signate vel exercite, ut fini ultimo. Atqui conversio ad aliquid ut ad finem, nusquam esse potest per actum non plene deliberatum. Finis enim ultimus se habet in operabilibus sicut primum principium in intelligibilibus. Sed in intelligibilibus non tenetur aliquid ut primum principium, quamdiu non habetur de eo nisi formidolosa vel opinativa aestimatio, et similiter in operabilibus, quisquis non fertur in aliquid nisi actu imperfecte voluntario, nondum ei adhaeret tamquam supremo diligibili quod sit ratio caetera diligendi. Impossibile igitur est ut motus voluntatis semideliberatus vim unquam habeat destruendi subiectionem ad Deum ut ad finem, de qua subiectione dicitur: « Diliges Dominum Deum tuum « ex totò corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente « tua ». — Alio autem modo contingit peccatum esse absque aversione a Deo, ratione scilicet obiecti, quod tantummodo praeter, et non contra ordinem finis ultimi est, omnia intelligendo iuxta ea quae superius in Prolegomeno declarata sunt (2). Qui enim aliquid vult quod est solum praeter ali-

(1) *Qui cessat, cessante peccato*: id est, qui aliquando saltem cessare debet, cessante culpa reatu; nam ut dictum est, necessaria conditio aeternitatis poenae est aeterna permanentia perversionis ordinis quam peccati actus induxit.

(2) Vide supra, de ratione seu definitione peccati, § 5.

quem finem, et aliunde non ordinat illud ad finem oppositum, nequaquam se a praedicto fine avertit, tametsi aliquid faciat quod nequit ad ipsum referri, ac per hoc, verissimam continet deordinationem, si de eo fine sermo sit ad quem nos et omnia nostra referre tenemur. — Ast:

Contra praedicta obiicitur primo: *Peccatum veniale in iis etiam esse potest qui sunt gratia et charitate destituti. Ergo propria eius ratio non in hoc consistit, quod deordinationem habeat, conservato ordine ad ultimum finem.*

Respondeo quod cum dicitur *conservato ordine ad ultimum finem*, intelligendum est ordinem illum non destrui ex vi peccati venialis, quo non obstante, semper permanet et conservatur quando est. Si autem aliunde destructus supponatur, non ideo variatur intrinseca levis culpae ratio; nam etsi haec culpa de facto non componatur cum manente fundamento charitatis, ex sese tamen cum eo componi potest. Hinc peccatum veniale tam in iustis quam in peccatoribus est, quamquam in peccatoribus sit *per accidens* ab intrinseco irreparabile, et *per accidens* etiam in inferno puniatur poena aeterna, ut in sequenti propositione dicetur; quippe, ex mortalis peccati coexistentia impeditur, aut verius ligatur quodammodo venialitatis proprietatis. Quare, ut distinctiva venialis peccati ratio epurata appareat ab eo quod in ipso non est nisi per accidens, seu propter aliud cui coniunctum invenitur, solet veniale considerari ut *de facto* coexistens cum fundamento charitatis, iuxta illud Apostoli: *Si quis autem supraedificat super fundamentum hoc... ligna, fenum, stipulam., detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Unde etiam vides doctrinam S. Thomae circa differentiam qua mortale a veniali distinguitur, ex purissimis Scripturae fontibus fuisse depromptam.

Obiicitur secundo: *Quisquis quacumque ratione, actu saltem deliberato peccat, praefert voluntatem suam voluntati Dei, adeoque amat aliquid supra Deum. Sed amare aliquid supra*

Deum, est adhaerere creaturae ut summo diligibili, ac per hoc, non amplius subiici Deo ut ultimo fini. Ergo omne peccatum ex natura sua continet aversionem a Deo.

Respondeo: *Dist. mai.* Quisquis quacumque ratione peccat, praefert voluntatem suam voluntati Dei, id est, praefert voluntatem suam creatam voluntati increatae quae est ipse Deus, *neg. mai.* Id est, praefert rem a se concupitam rei a Deo praeceptae, *subdist.* Ita tamen ut res praecepta, vel sit de genere eorum sine quibus recte servatis principium ordinis quod est charitas super omnia Deo adhaerens, amplius non stat, vel e contra adhuc consistere potest (prout scilicet transgressionis obiectum aut contra, aut tantum praeter ordinem finis existit), iterum *conc. mai.* Alias *neg.*, et concessa minore, nego consequentiam.

Sane vero, cum homo peccans dicitur voluntatem suam voluntati Dei praeferre, voluntas Dei evidenter hic sumitur pro re quam praecipit Deus. Videndum igitur est, cuiusmodi praeceptum imponatur, ut si quidem sit sub aversione a Deo, ponatur homo in necessitate eligendi inter Deum et rem prohibitam, unumque alteri praeferendi, ac per consequens, vel abstinendi ab eo quod prohibetur, vel adhaerendi commutabili bono ut fini, Deo derelicto. Si autem praeceptum sub aversione a Deo non sit, tunc nequaquam ponitur homo in necessitate eligendi inter unum et alterum finem. Imo vero, adhuc potest Deum diligere super hanc ipsam rem quam inordinate appetit, quia actio eius talem compatitur animi dispositionem, qua, si res prohiberetur ut contra ordinem veri ultimi finis existens, illam non vellet, sed magis eligeret eius emolumento carere, quam Dei amittere amicitiam. Et sic etiam contingit in humanis quod aliquis nollet pro ulla re mundi offendere amicum offensione separativa ac per se dissolvente foedus amicitiae, tametsi quandoque faciat ea quae amico vere displicent. Tunc enim non praefert amico id quod appetit praeter amicitiae ordinem, sed paratus esset illud relinquere, si

aliter retineri amicitia non posset; in huiusmodi ergo offenditur amicus, non simpliciter, sed secundum quid. Haec nunc applica proposito, et cum proportionem ratiocinare. — Ast, nondum omnino quiescit animus, nam:

Obiicitur tertio: *Necesse est ut omnia quae appetit homo, appetat propter ultimum finem qui est consummatum bonum eius, ut dicitur in 1-2, q. 1, a. 6. Ergo et obiectum venialis peccati propter ultimum finem semper appetitur. Sed non potest appeti propter ultimum finem qui Deus est, cum sit ad Deum irreferebile; ergo propter ultimum finem qui est creatura. Si autem propter ultimum finem qui est creatura, statim consequitur quod in omni peccato inducitur finis Deo oppositus, vel aliis verbis, quod nullo pacto aliquis possit peccare, conservato ordine ad Deum sub ratione ultimi finis.*

Respondeo quod de ultimo fine loqui possumus dupliciter: uno modo secundum rationem abstractam ultimi finis, alio modo secundum id in quo ratio ultimi finis invenitur. Quantum igitur ad rationem abstractam ultimi finis, sicut in ultimo fine omnes conveniunt, ita in omnibus illum appetunt, ad eumque referunt omnes actus suos; hoc enim nihil aliud dictum est nisi quod semper appetimus nostram perfectionem adimpleri. At quantum ad id in quo praedicta ratio ultimi finis reponitur, non est necesse ut omnis actio nostra ad aliquid determinatum referatur, sed potest esse quod aliquid velimus, non ut summum appetibile, ex solo desiderio boni in genere, parati interim illud relinquere potius quam aliud principalius amatum amittere. Et hoc ex duobus provenit. Primo ex hoc quod in obiecto apparet aliqua bonitas absoluta, ratione cuius potest terminare appetitum voluntatis ut finis intermedius. Secundo ex hoc quod intellectus noster in praesenti statu unionis ad corpus, modum habet cognoscendi abstractivum et discursivum, quem consequitur proprius modus operandi per voluntatem. — Et re quidem vera, in hac vita accipit mens nostra cognitiones suas a rebus sensibilibus per abstra-

ctionis viam, habetque per prius generalem et confusam notionem boni et beatitudinis in communi, praescindentem ab omni determinatione entis realis in quo ratio ista sit repouenda. Insuper, cum apprehendit bona concreta in quibus pro suo arbitrio finem sibi praestituat, non uno eodemque actu intelligit finem et ea quae sunt ad finem, sed seorsum utrumque considerat. Cum autem voluntas sequatur intellectum, potest adhaerere alicui determinato medio tamquam medio, (id est non ut summo diligibili), quin appetat *aliquid determinatum* ut finem ultimum sibi praestitutum, sed solum *finem in communi, sive bonum in genere*. Quocirca, sicut homo in statu peccati mortalis manens potest coniungere habitualem conversionem ad finem pravum cum quibusdam actibus bonis qui nondum includunt conversionem ad Deum ut ad finem cui super omnia adhaereat: ita ex adverso, homo existens in statu gratiae potest coniungere habitualem conversionem ad Deum cum actibus venialiter malis, qui etsi ad Deum irreferribiles, non ideo referuntur ad creaturam ut ad ultimum finem Deo oppositum. — Et per hoc patet solutio rationis inductae, quae quidem valeret pro angelo vel anima separata, ut in corollario mox dicitur, sed nullam vim habet quoad hominem in praesenti statu, quia eius voluntas non semper fertur in media secundum quod stant sub ordine *determinati finis*. Unde nihil prohibet quominus, conservato ordine ad unum finem ultimum determinatum, velit aliquid quod sit praeter ordinem huius finis, *in vi solius appetitus boni in genere*.

Manet igitur peccati venialis ratio ab Angelico tradita: « Secundum habitum, inquit (1), avertitur a fine incommutabili, qui sibi alium finem contrarium ponit, et hoc est in peccato mortali; unde qui peccat mortaliter, est sicut recedens a via. In actu vero tantum aliquis avertitur, quando aliquis actum aliquem facit quo in Deum non tendit, ex eo

(1) S. Thom. in II, D. 42, q. 1, a. 3, ad 5um.

« quod inordinate ei quod est ad finem inhaeret, non tamen
 « ita ut illud quod est ad finem quasi finem constituat, et
 « hoc est in peccato veniali. Unde peccans venialiter simi-
 « latur ei qui nimis moratur in via, et hoc non est averti nisi
 « secundum quid, sicut etiam quod retardat motum corporis
 « gravis, non aufert gravitatem et inclinationem in finem; au-
 « ferret autem si contrarium sibi motum daret, ut quando ex
 « gravi leve generatur ». Hinc peccatum veniale, ex parte
 substantiæ actus definiri potest: *Dictum vel factum vel concu-*
pitum praeter legem aeternam (1). Ex parte vero privationis
 seu defectus: *Moralis deordinatio consistens, vel in indeliberata*
conversione ad quodlibet obiectum per legem aeternam prohibi-
tum, vel in deliberata inhaesione ad medium quod finem Deo
oppositum non inducit, et tamen ad Deum non est referibile.
 Sicut autem in mortali, ita in veniali aliquid consideratur ut
 materiale et aliquid ut formale; materiale est conversio ad
 obiectum extra ordinem finis existens, formale est conversio
 eadem prout privat motum in finem et repugnat fervori cha-
 ritatis.

(1) Iterum animadvertite peccatum veniale dici *praeter legem Dei*, qua-
 tenus est praeter et non contra finem ultimum quem respicit lex, atque
 ideo, praeter et non contra id quod primario ac principaliter in regula
 legis continetur. Ad rem **Caietanus**, in 1-2, q. 88, a. 1: « Venialia qui-
 « dem ex imperfectione actus, sunt secundum quid, id est secundum
 « imperfectum motum contra legem Dei, ut primus motus infidelitatis et
 « adulterii testantur. Venialia autem ex genere sunt secundum quid, id
 « est secundum imperfectam materiam, contra legem Dei, ut mendacium
 « iocosum et risus superfluus testantur ».

COROLLARIUM

(ART. 3-4).

In angelo peccatum veniale omnino esse non potest. Sed nec potuit esse in homine, quamdiu per gratuitum originalis iustitiae donum, inferiora sub superioribus infallibili ordine continebantur.

Haec conclusio, si modo de substantiis separatis et de originalis iustitiae statu recte sentiamus, ultro sequitur ex praemissis, sed et multum confert ad hoc ut natura venialis peccati penitus inspiciatur. Ideo, maioris claritatis gratia, distincte est exponenda, primo quoad angelum, deinde vero quoad hominem in statu innocentiae.

§ 1.

« In angelo bono vel malo, inquit Angelicus (1), peccatum
 « veniale esse non potest. Ratio est quia angelus non habet
 « intellectum discursivum, sicut nos habemus. Hoc autem per-
 « tinet ad rationem intellectus discursivi, ut principia seorsum
 « interdum consideret, et conclusiones seorsum, et sic con-
 « tingit quod ab uno in alterum discurrat, nunc hoc, nunc
 « illud considerans. Hoc autem in intellectu deiformi non
 « discursivo esse non potest, sed semper conclusiones consi-
 « derat in ipsis principiis absque omni discursu. Dictum est
 « autem quod sic se habet finis ad ea quae sunt ad finem in
 « appetibilibus et operativis, sicut se habet principium inde-
 « monstrabile ad conclusiones in demonstrativis. Unde in nobis
 « contingit quandoque quod cogitamus vel afficimur circa ea
 « quae sunt ad finem tantum, et quandoque solum circa finem,

(1) *De Malo*, quaest. 7, a. 9, in corp.

« quod in angelis esse non potest, sed semper motus mentis
 « angelicae simul fertur in finem et in ea quae sunt ad finem;
 « unde nunquam in eis potest esse deordinatio circa ea quae
 « sunt ad finem, nisi simul existente deordinatione circa finem
 « ipsum. In nobis autem contingit esse deordinationem circa
 « ea quae sunt ad finem per peccatum veniale, mente hominis
 « habitualiter existente fixa in fine, et idcirco in hominibus
 « contingit esse peccatum veniale sine mortali, non autem in
 « angelis, sed omnis inordinatio est in eis per aversionem a
 « fine ultimo, quod facit peccatum mortale. Ex hoc enim an-
 « gelus peccat, quod inhaeret alicui bono creato, avertendo
 « se a bono increato ». Hactenus doctrina S. Thomae, ad cuius
 meliorem intelligentiam suppone hominem qui mendacium
 officiosum ordinaret ad finem adulterii; talis profecto peccaret
 mortaliter, et non venialiter tantum, quia etsi mendacium ex
 genere suo in venialibus debeat recenseri, ex quo tamen re-
 fertur ad finem mortalis peccati, sine dubio mortale efficitur.
 Proinde mendacium officiosum apud nos, ideo veniale pec-
 catum plerumque est, quia potest homo mentiri quin ordinet
 mendacium suum ad malum ultimum finem, multoque minus
 ei ut fini inhaereat. Sed hoc non potest homo nisi propter
 modum abstractivum et discursivum suae cognitionis, sicut
 paulo supra ostensum est in responsione ad 3um. Nunc igitur
 cum talis modus in angelo non sit, fit ut voluntas eius nun-
 quam feratur in ea quae sunt ad finem, nisi secundum quod
 stant sub ordine *determinati* cuiusdam finis ultimi, qui vel
 Deus est vel creatura: « Propter hoc ex natura sua habent
 « (angeli), quod non possit in eis esse deordinatio..., nisi simul
 « sit circa finem ipsum. Sed angeli boni non moventur in ea
 « quae sunt ad finem, nisi in ordine ad finem debitum, qui
 « est Deus, et propter hoc omnes eorum actus sunt actus cha-
 « ritatis, et sic in eis non potest esse peccatum veniale. An-
 « geli vero mali in nihil moventur nisi in ordine ad finem

« peccati superbiae ipsorum, et ideo in omnibus peccant mortaliter, quaecumque propria voluntate agunt » (1).

Haec si bene consideres, videbis sensum huius doctrinae minime assecutos eos fuisse, qui conclusionem S. Thomae impugnant quasi ipse doceret materiam venialem in homine evadere mortalem in angelo, aut naturam peccati immutari secundum solam diversitatem subiectorum: quae omnia facile falsa demonstrantur. Sed docet Angelicus, duo ad veniale peccatum requiri (2): primo ut voluntas tendat in aliquid quod est de se *praeter* ordinem finis legis aeternae, secundo ut illud non ordinet ad finem contrarium, quia alias, sicut constat ex terminis, *contra* finem ipso facto evaderet. In quocumque ergo operante haec conditiones verificantur, non mortale, sed veniale peccatum est. Nunc autem in angelo postrema conditio verificari nequit, quia angelus non potest aliquid velle sicut nos ex appetitu boni *in abstracto*, sed quidquid vult infra finem, vult propter aliquem ultimum finem *in concreto*, et ideo, si quid appetat quod ad Deum referibile non sit, illud appetit propter finem contrarium Deo, ac per hoc, vel agit ex charitate, vel mortaliter peccat.

(1) S. Thom., hic, q. 89, a. 4, in corp. — Ea autem quae de angelo dicuntur, propter paritatem rationis dici etiam debent de animabus separatis, et de homine integro postquam corruptibile hoc induerit incorruptionem. Quo fit ut animae sanctae in charitate decedentes non sint amplius capaces ullius actus etiam venialiter mali, animae vero damnatae in malo obstinatae, ullius affectus moraliter boni. Ad finem enim in quo immobiliter figuntur necessario cuncta referunt, non valentes amplius operari *praeter* finem illum. Propterea in purgatorio est pulchritudo pacis, in inferno autem nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.

(2) In his semper agitur de veniali quod tale est ex obiecto, non autem ex imperfectione actus. Quod enim in angelo non possit esse actus semideliberatus, nimis evidens est quam ut demonstratione indigeat.

§ 2.

Ex dictis hactenus satis superque apparet quod *prima radix* unde in nobis provenit possibilitas venialiter peccandi, consistit in modo intelligendi qui huius vitae proprius est. Sed nunc ulterius considerandum venit quod *radix proxima* invenitur in insubordinatione partis inferioris ad superiorem; qui defectus, etsi naturaliter consequatur praesentem modum unionis animae cum corpore, potuit tamen impediri et de facto fuit aliquando per donum gratuitum impeditus. Et re quidem vera, si sub ratione superiori omnes nostrae potentiae et vires infallibili lege continerentur, nusquam posset homo operari praeter ordinem illius finis in quo eius mens habitualiter fixa existit. Nusquam enim ratio inferior quae occupatur circa media, subtraheret se ab imperio superioris quae inhaeret ultimo fini. Unde in sensu composito habitualis conversionis ad Deum, omnes hominis actus essent necessario ad Deum relati, nec relinqueretur locus *illogicitati practicae* (si liceat dicere), qua quis uni summo ac supremo fini affectu coniungitur, et tamen multa facit quae sub ordine huius finis non stant. — Quia igitur in statu innocentiae originalis cunctae hominis vires perfecte rationi subdebantur, veniale peccatum tunc possibile omnino non fuit, quamdiu scilicet permansit ille status, hoc est, antequam per peccatum mortale ratio superior sese a Deo averteret.

« Communiter ponitur, inquit Angelicus (1), quod homo in
 « statu innocentiae non potuit venialiter peccare. Hoc autem
 « non est sic intelligendum, quasi id quod nobis est veniale,
 « si ipse committeret, esset sibi mortale propter altitudinem
 « sui status. Dignitas enim personae est quaedam circumstantia
 « aggravans peccatum, non tamen transfert in aliam speciem,

(1) S. Thom., hic, q. 89, art. 3, in corp.

« nisi forte superveniente deformitate inobedientiae, vel voti,
 « vel alicuius huiusmodi, quod in proposito dici non potest.
 « Unde id quod est de se veniale, non potuit transferri in
 « mortale propter dignitatem primi status. Sic ergo intelli-
 « gendum est quod non potuit peccare venialiter, quia non
 « potuit esse ut committeret aliquid quod esset de se pecca-
 « tum veniale, antequam integritatem primi status amitteret,
 « peccando mortaliter. Cuius ratio est, quia peccatum veniale
 « in nobis contingit, vel propter imperfectionem actus, sicut
 « subiti motus in genere peccatorum mortalium, vel propter
 « inordinationem existentem circa ea quae sunt ad finem, ser-
 « vato debito ordine ad finem. Utrumque autem horum con-
 « tingit propter quemdam defectum ordinis, ex eo quod in-
 « ferius non continetur firmiter sub superiori. Quod enim in
 « nobis insurgat subitus motus sensualitatis, contingit ex hoc
 « quod sensualitas non est omnino subdita rationi; quod vero
 « insurgat subitus motus in ratione ipsa, provenit in nobis
 « ex hoc quod ipsa exsecutio actus rationis non subditur de-
 « liberationi quae est ex altiori bono. Quod vero humanus
 « animus inordinetur circa ea quae sunt ad finem, servato de-
 « bito ordine ad finem, provenit ex hoc quod ea quae sunt ad
 « finem non ordinantur infallibiliter sub fine qui tenet summum
 « locum, quasi principium in appetibilibus. In statu autem
 « innocentiae erat infallibilis ordinis firmitas, ut semper infe-
 « rius contineretur sub superiori quamdiu summum hominis
 « contineretur sub Deo, et ideo oportebat quod inordinatio
 « in homine non esset, nisi inciperet ab hoc quod summum
 « hominis non subderetur Deo, quod fit per peccatum mortale.
 « Ex quo patet quod homo in statu innocentiae non potuit
 « peccare venialiter, antequam peccaret mortaliter » (1).

(1) Hanc rationem quae est ex natura rei, recentiores theologi post Suarezium non recipiunt, sed dicunt quod venialia a statu innocentiae abfuissent propter specialem Dei providentiam, quae a peccato veniali

Hinc consequitur B. Virginem nullius unquam venialis noxae ream exstitisse, ut catholica tenet sententia. Ipsa enim in sua conceptione accepit donum originalis iustitiae quantum ad omnia quae animae perfectionem spectant, et in hoc Adae innocenti comparatur. Nunc autem, ne peccaret mortaliter, supra Adam habuit confirmationem in gratia per ea Spiritus Sancti adiutoria sub quibus praevidebatur semper inhaesura Deo ut fini ultimo. Ergo tota pulchra fuit, in omnibus immaculata.

hominem avertisset. Nituntur autem hoc argumento: *Qui potest plus, potest et minus; atqui homo in statu innocentiae potuit plus, id est, peccare mortaliter; ergo potuit et minus, id est, peccare venialiter.* Verum argumentum in aequivoco laborat. Transmissa enim maiore, negabis suppositum minoris. Nam cum de peccato agatur quod integritati primi status coexistat, vel comparatio inter veniale et mortale peccatum omnino extra quaestionem versatur, vel supponitur in minore, hominem potuisse componere mortalem culpam simul cum iustitia originali, quod profecto falsum atque contradictorium est. — Dicendum igitur, et melius, quod homo innocens, sicut potuit peccare mortaliter, sed amittendo *ipso facto* originalem iustitiam, ita potuit peccare et venialiter, sed amittendo *per prius* hanc eandem originalem integritatem. Unde in sensu composito status innocentiae nullum peccatum esse potuit, nec mortale, nec veniale. Fuit tamen in potestate hominis ut hunc statum destrueret per mortalem culpam, qua semel admissa, ablatoque ordine quo sub ratione superiori cuncta continebantur, incepit etiam venialis peccati capax existere.

THESIS X.

(QUAEST. 89, a. 1 - De Malo, QUAEST. 7, a. 11).

Peccatum veniale habituale est ipse peccati actus prout imputabiliter permanens, denominat hominem reum cuiusdam deviationis extra et praeter ordinem veri ultimi finis. Coniunctum cum mortali participat eius irreparabilitatem, et per accidens habet in inferno poenam aeternam. In iusto autem est simpliciter et absolute ab intrinseco reparabile, poena expiandum temporali tantum.

§ 1.

Quoad *peccatum veniale habituale*, proportionaliter applicanda sunt principia de mortali peccato superius tradita (1). Sed duplex attendi debet differentia quantum ad id in quo habitualis culpa ratio salvatur.

Prima differentia est quod reatus culpa mortalis privat sanctificantem gratiam, qua sola homo habitualiter convertitur ad Deum finem supernaturalem. Hoc autem in venialibus non est, quia veniale peccatum non excludit nec diminuit habitum charitatis aliarumve infusarum virtutum, et non causat proprie loquendo maculam in anima (2). Quapropter, cum ve-

(1) Vide supra, Thes. 4.

(2) « Macula importat detrimentum nitoris ex aliquo contactu, sicut
« in corporalibus patet, ex quibus per similitudinem nomen maculae ad
« animam transfertur. Sicut autem in corpore est duplex nitor, unus
« quidem ex intrinseca dispositione membrorum et coloris, alius autem
« ex exteriori claritate superveniente: ita etiam in anima est duplex
« nitor, unus quidem habitualis quasi intrinsecus, alius autem actualis
« quasi exterior fulgor. Peccatum autem veniale impedit quidem nito-
« rem actualem, non tamen habituaalem, quia non excludit neque dimi-

niale dicitur contrariari fervori charitatis sicut mortale contrariatur substantiae ipsiusmet, sensus non est quod culpa venialis habitualis consistat in aliqua privatione fervoris quae sit cogitanda ad modum privationis habitus in mortali. Sed sensus est quod inordinatio cuius venialiter peccans reus efficitur, opponitur tantum perfectae dominationi charitatis in homine, pro quanto fervidae charitatis est nihil permittere in conversatione nostra quod non referatur ad Deum super omnia amicabiliter dilectum. Caeterum charitatis fervor aliquid actuale est, in cuius defectu physice considerato habituale peccatum reponi omnino nequit. Nec obstat quod S. Thomas passim dicat venialia haud aliter quam per fervorem charitatis remitti. Per hoc enim non intendit quod ipse fervor sit causa formalis remissionis, sicut in mortalibus infusio gratiae, sed vult quod imputatio sive reitas venialis culpae non auferatur ex opere operantis, nisi mediante actu qui compenset perversionem ordinis per venialem actum inductum.

« Aliter ergo, inquit *de Malo*, Quaest. 7, a. 11 in corp., remittitur peccatum veniale, et aliter mortale. Nam quantum

« ad culpam, ad hoc quod peccatum mortale non imputetur,

« oportet quod tollatur impedimentum quod erat ex corruptione principii per novam charitatis et gratiae infusionem.

« Hoc autem non requiritur in peccato veniali, quia charitas manebat; sed oportet quod tollatur impedimentum per aliquem fortem impulsam repugnantem impedimento quod erat appositum ex obice veniali. Sicut impedimentum quod contingit ex gravis corruptione, non potest tolli nisi per ite-

« nit habitum charitatis et aliarum virtutum. Macula autem importat aliquid manens in re maculata; unde magis videtur pertinere ad detrimentum habitualis nitoris quam actualis. Unde, *proprie loquendo*,

« peccatum veniale non causat maculam in anima. Et si alicubi dicatur maculam inducere, hoc est secundum quid, in quantum impedit nitorum qui est ex actibus virtutum ». S. Thom. hic, q. 89, a. 1.

« ratam eiusdem generationem ; impedimentum vero quod
 « esset ex aliquo obice apposito, tollitur per aliquem violen-
 « tum motum removentem ipsum obicem. Sic ergo et veniale
 « quantum ad culpam remittitur per fervorem charitatis, mor-
 « tale per gratiae infusionem ». Ubi vides quod in exemplo
 proposito violentus motus non se habet ut causa formalis re-
 motionis obicis, sed magis ut causa efficiens. At contra, im-
 pedimentum quod in ipsius gravitatis corruptione consiste-
 bat, per iteratam eiusdem generationem formaliter aufertur.
 Et haec quidem maxime notata velim quoad primam diffe-
 rentiam inter habitualement venialem culpam et mortalem.

Sed et alia differentia sequitur ex prima. Dum enim re-
 missio mortalis culpae in duobus consistit, tum scilicet in hoc
 quod Deus offensam condonando destruit, ut non valeat am-
 plius ad imputationem reatus, tum in hoc quod tollit aver-
 sionem infundendo gratiam: remissio culpae venialis repo-
 nitur tantum in uno, id est in ablatione reitatis, quamvis ad
 eam essentialiter requiratur praesentia gratiae in anima, sicut
 ex iam dicendis evidentius apparebit.

§ 2.

Quod enim peccatum veniale coniunctum cum mortali, par-
 ticipet eius irreparabilitatem (1), facile constat ex causa ir-
 reparabilitatis superius assignata. Nam mortale peccatum in
 tantum est per se irreparabile, in quantum tollit ipsum prin-
 cipium ordinis quo voluntas hominis subditur Deo ut fini ul-
 timo. Sed impossibile est reparari id quod est post principium,
 antequam reparetur principium ipsum, et repugnat ut sanetur
 defectus per se oppositus fervori charitatis, nondum reparata
 charitate quoad sui substantiam. Quare, si quis in statu aver-
 sionis a fine ultimo existat, praecedens vel superveniens ve-

(1) Vide supra, Thes. 7,

nialis noxae reatus profecto auferibilis non est, nisi praesupposita reparatione principii quod est gratia habitualis. Quo fit ut adventante termino viae, maneat in perpetuum, interminabili poena puniendus, nam: « Aeternitas poenae, ut dictum
« est, concomitatur carentiam gratiae, ex qua provenit aeter-
« nitas culpae. Et inde est quod peccatum veniale in eo qui
« decedit cum mortali, quia nunquam remittitur, aeterna poena
« punitur propter gratiae carentiam » (1).

Hanc conclusionem communius recipiunt theologi (2), negat tamen Schotus cum sua schola, et ratio controversiae altius est repetenda. Quisquis enim intelligit quod in foro Dei taxantur poenae eodem omnino modo ac in foro iustitiae humanae, ita scilicet ut nihil aliud consideretur nisi transiens actus culpae, praeciso omni respectu ad perversionem interioris ordinis quam post se relinquit, iste necessario debebit Schoto consentire. Sic enim poena tam quoad durationem quam quoad acerbitatem, haberet mensuram a sola gravitate transientis actus, et veniale peccatum, quamvis in aeternum manens secundum culpae reatum, temporaliter tantum in inferno puniretur. Quamquam nescio quomodo in his principiis recte adhuc explicari possent ea quae de peccato mortali omnes pariter confitemur. Scimus enim peccato mortali reddi poenam aeternam tum damni tum sensus; scimus etiam poenam damni esse propter aversionem a Deo, et poenam sensus propter conversionem ad commutabile bonum, iuxta illud Scripturae: *Quantum in deliciis fuit, tantum date illi tormentum*. Nunc autem, etsi in gravitate aversionis a Deo sit quaedam infinitas, cui adhuc responderet poena duratione infinita: non tamen in gravitate conversionis ad bonum creatum, si secun-

(1) S. Thom., *de Malo*, q. 5, a. 2, ad 8um. — Et idem docet in 1-2, q. 87, a. 5, ad 3um. — In II, D. 33, q. 2, a. 1, ad 2um. — In IV, D. 21, q. 1, a. 2, q. 3, etc.

(2) Cf. Gregorium de Valentia, Disp. 6, q. 17, Punct. 4.

dum se consideretur. Sequeretur ergo solam poenam damni debere esse sine fine, contra verbum Domini dicentis: *Ite in ignem aeternum*. — Quanto igitur melius dices cum S. Thoma, quod in foro Dei duratio poenae non potest esse minor duratione perversionis ordinis moralis quam peccati actus induxit. Hoc enim vel maxime interest inter iudicem Deum et iudicem hominem, quod iudex homo curam habet ordinis particularis et mere exterioris, ideoque dum iudicat de actibus prout laedunt exteriorem ordinem communitatis, debet sistere in solo actu transeunte cum suis exterioribus consequentiis, minime attendendo ad perversionem ordinis interioris quae forte manet vel non manet intus in corde. Sed Deus universalis ordinis iustitiae princeps est, et propter hoc in foro eius eadem norma eademque mensura non tenet. — Sciendum itaque, quod quisquis peccat, meretur in aeternum puniri, si perversitas ordinis per actum peccaminosum inducta in aeternum manet. Nunc autem, quia peccatum mortale habet ex natura sua et quantum est ex parte peccantis, ut irreparabiliter pervertat interiorem ordinem, ideo *per se* inducit aeternae poenae reatum. Quia vero peccatum veniale ratione sui id non habet, ideo *per se* inducit poenam temporalem. Verumtamen, quia veniale coniunctum cum mortali, in sensu composito huius coniunctionis reparabile non est, ideo *per accidens*, seu ratione irreparabilitatis quam ab alio participat, punitur in gehenna poena nusquam finienda.

In iustis autem veniale non invenitur nisi secundum ea quae sibi conveniunt *per se*, et est reparabile per principium interius charitatis quod remansit. Non tamen statim ac culpa tollitur, necessario etiam consumitur totus poenae reatus, quia pro materiali culpa remanere potest debitum cuiusdam restitutionis in igne purgatorio. Imo sic necesse est accidere quoties iustus decedit cum venialibus ante mortem non retractatis. « Oportet dicere, inquit Angelicus, *de Malo*, Quaest. 7, « a. 11, quod venialia remittuntur eis post hanc vitam, etiam

« quantum ad culpam, eo modo quo remittuntur in hac vita,
« scilicet per actum charitatis in Deum, repugnantem venia-
« libus in hac vita commissis. Quia tamen post hanc vitam
« non est status merendi, ille dilectionis motus in eis tollit
« quidem impedimentum venialis culpae, non tamen meretur
« absolutionem vel diminutionem poenae sicut in hac vita ».
Sed de his opportunior disserendi locus erit in tractatu *de*
Poenitentia.

PARS TERTIA

DE PECCATO ORIGINALI

PARS TERTIA

DE PECCATO ORIGINALI

QUAEST. LXXXI-LXXXIII.

Peccatum originale pro distinctiva nota habet quod sit peccatum, non personae, sed naturae. « Non est peccatum huius personae inquit S. Thomas, Q. 81, a. 1, nisi in quantum haec persona recipit naturam a primo parente. Unde et vocatur peccatum naturae, secundum illud Eph. II-3: *Erasmus natura filii irae* ». Et in II, D. 20, Q. 2, a. 3 ad 1um: « Peccatum originale est primo et per se peccatum naturae, et per posterius personae; actuale autem est proprie peccatum personae quod per personalem actum incurritur ». Et *de Pot.* Q. 3, a. 9 ad 3um: « Peccatum originale dicitur peccatum totius naturae, sicut peccatum actuale dicitur peccatum personale. Unde, quae est comparatio peccati actualis ad unam personam singularem, eadem est comparatio peccati originalis ad totam naturam humanam traditam a primo parente ». Et *de Malo*, Q. 4, a. 1: « Dicitur esse peccatum totius naturae, nec ad personam pertinet, nisi in quantum natura inficit personam. » Et sic in aliis locis sine numero, nec ullus theologus est, qui in hoc non consentiat.

Nunc autem de peccato naturae, in ipso limine disputationis statim occurrit quaestio, quid sibi velit tale peccati genus. Constat enim, peccatum naturae nunc non accipi in eodem sensu in quo accipiebatur in prooemio tractatus, quando

sermo erat de peccato seu operatione defectuosa in triplici ordine naturæ, artis, et moris. Constat, inquam, agi omnino de peccato ordinis moralis, id est theologico, quod eatenus naturæ dicitur, quatenus non a persona particulari qua tali ortum habuit, nec personam particularem qua talem infecit, sed communem naturam quæ generatione propagatur. De tali ergo peccato quaeritur quæ sit notio eius, quis verus ac legitimus conceptus. Nam si huic quaesito per prius satisfiat, recte et intelligibiliter procedet doctrina de peccato originali. Sin autem minus, in perpetuo versabitur æquivoco. Et inde enascitur necessitas praeambulae disquisitionis, quæ ad tria sequentia capita commode revocari potest.

§ 1.

Peccatum naturæ, quid?

Peccatum, ut ex præcedentibus liquet, duobus modis accipi solet: primo ut actus, secundo ut habitualis defectus consequens actum. Et utroque modo sumitur, sive de personæ, sive de naturæ peccato sermo sit. Sed, ut differentia inter unum et alterum appareat, per prius videre oportet, quis sit habitualis defectus rectæ habitudinis ad Deum, cuius natura est capax, reduplicative in quantum natura est.

Defectus quippe rectitudinis, in materia de peccato, concipitur dupliciter. Uno modo, ut positiva aversio a Deo, per positivam conversionem ad oppositum, id est, ad creaturam ut ad ultimum finem. Alio modo, ut aversio pure privativa, per solam negationem debitæ ad Deum ordinationis.

Si quis autem bene consideret, vel primo intuitu videbit quod natura ut talis, id est natura specifica quæ per generationem communicatur, incapax est defectus rectitudinis primo modo intellecti. In natura enim communi nihil omnino excogitabile est, per quod sit conversa ad ultimum finem

Deo contrarium; sed ubicumque talis deordinatio invenitur, id quidem non nisi ratione eius quod ultra naturalia in origine accepta, persona superinduxit per liberam electionem sui proprii arbitrii. Quidquid ergo ad eiusmodi defectum pertinet, sive in statu habituali, sive in actu quo status inducitur, totum hoc exclusive proprium est peccato personali, de cuius ratione et natura satis est disputatum in superioribus.

Consideratio itaque restringitur ad defectum rectitudinis secundo loco positum, consistentem nempe in simplici destitutione principii quo deberet natura perfici, et ad Deum ordinari. Et quaeritur utrum hoc saltem modo, natura communis quae a parente in prolem, et de generatione in generationem traducitur, possit esse debita rectitudine carens. In quo quidem opus est distinctione. Nam si cogitetur natura per Deum conditorem instituta in puris naturalibus, iterum impossibile erit concipere in ea quamlibet privationem debita rectitudinis. Non enim potest communis natura usquequaque destitui aliquo quod ad eam pertineat secundum seipsam, id est ut causatum ex propriis principiis eius. Aliunde vero, uti per hypothesim supponitur, creata a Deo fuisset tamquam in proprio ordine circumscripta, seclusa quacumque elevatione ad ordinem superiorem. Quare, si quo forte rectitudinis modo carere inveniretur, non esset ille modus debitus, sed modus cuius carentia pertineret ad defectum mere naturalem, ad puram negationem perfectionis transcendentis, ac per hoc, non haberet rationem destitutionis, nec privationis, nec deordinationis ab ultimo fine Deo.

At longe aliter dicendum si natura nunc cogitetur instituta in quodam elevationis statu. Si, exempli causa, supponatur primitus aucta ea perfectione quae nomine iustitiae originalis apud theologos venit. Si perfectio illa, etsi in se undequaque gratuita, collata tamen fuisset *velut accidens naturae speciei* (1): non

(1) S. Thom. 1^a Part. Q. 100, a. 1. Et supra, Q. 95, a. 1.

equidem eo sensu quo accidens speciei dicitur quasi ex speciei principiis causatum, sed hoc sensu quo illud etiam non immerito per modum accidentis speciei acciperetur, quod gratis datum esset toti naturae tamquam quaedam eius proprietas, eo scilicet tenore, ut quantum esset ex parte ordinationis Dei, deberet non modo naturam perpetuo comitari, verum etiam simul cum natura a parente in prolem traduci, non secus ac caetera ad speciem pertinentia in quibus generans genitum sibi assimilat. Tunc ergo esse non posset quod natura careret eiusmodi perfectione (quae in rectitudine ad Deum finem supernaturalem supponeretur consistere), quin eo ipso carentia ista indueret rationem privationis, imo et aversionis ab ultimo fine Deo: intelligendo iterum aversionem, non per modum conversionis ad contrarium finem, sed per modum destitutionis a gratuita et intenta a Deo iustitia, iuxta declarationes prius factas.

Sed iam ulterius procedendo in eadem semper suppositione, facile quoque apparebit, destitutionem eiusmodi nequaquam possibilem fore nisi ex aliqua actuali culpa. Quidquid enim quocumque modo rationem habet habitualis aversionis a Deo, non nisi per voluntariam culpam inducitur, ut per se evidentissime constat. Et ideo statim quaeritur utrum culpa aliqua excogitari queat proportionata huic effectui, tollendi nimirum a communi natura gratuitam rectitudinem, faciendique ut natura ipsa, ad quoscumque ex traduce propagata perveniret, secum ferret privationis debitum, simul cum eo qui in privatione involveretur, culpae reatu. Et ratio dubitandi vel prima fronte occurrit, quia natura communis nec existit, nec agit, nec peccat, sed culpa nusquam est nisi a determinata et singulari persona. Verumtamen, etiam atque etiam considerandum est quod natura communis de qua nunc sermo, non est natura in abstracto, sumpta cum intentione universalitatis: quo quidem modo, utique non existit nisi in solo intellectu. Sed est natura prout et in quantum tra-

ducibilis ad posteros; natura secundum quod forma, in qua, per naturalem generationem progenitor sibi assimilat prolem. Atqui natura communis sic intellecta, revera est a parte rei, utpote communitatem non habens nisi secundum rationem communicabilitatis ad alia possible individua; revera est in singulari persona a qua tamquam ab activo principio esse potest naturae propagatio; revera est in Titio, in Caio, in Socrate, sicut erat in Adamo, in unoquoque eorum communis existens per ordinem ad respectivam singulorum progeniem vel futuram vel futuribilem.

Hoc ergo semel posito, et ut par est rite intellecto, dico duplicem hypothesim hic considerandam occurrere. Prima est secundum quam natura communis singularem personam informans, iam supponeretur *praecorrupta* eo corruptionis modo, quo solo communis natura corruptibilis intelligitur, videlicet per destitutionem *gratuitae*, et tamen *quasi specificae* perfectionis de qua supra. Et tunc manifestum per se est quod culpa personae nullatenus afficeret communem naturam in persona existentem, sed relinqueret eam sicut antea erat, plane invariata, absque defectu vel reatu novo in ea inducto: siquidem iam completam inveniret corruptionem illam, praeter quam non est alia possible in natura. Foret igitur culpa personae ut personae, non autem ut fontis naturae, eo quod, in dicta hypothesi caput naturae qua tale, culpae capax amplius non existeret; ac per hoc, actio peccaminosa haberet pure et exclusive rationem peccati personalis cum omnibus et solis consequentiis quae eidem propriae sunt.

Nunc autem aliter omnino se res haberet in hypothesi opposita, secundum quam natura communis in Titio existens ut in activo propagationis principio, *adhuc integra* praesupponeretur. Tunc enim, superveniens culpa Titii duplicem haberet aspectum: culpae individui, et culpae capitis seu fontis naturae. Et haec eadem culpa, tum in persona, tum in natura reatum induceret, diversi tamen generis pro diversa capacitate utrius-

que. Ut culpa individui, induceret personalem reatum positivae a Deo aversionis, tollendo gratiam secundum quod gratia huic particulari personae principium erat rectae habitudinis ad Deum. Ut culpa fontis naturae, induceret in natura reatum recessus e statu gratuita iustitiae, tollendo gratiam secundum quod gratia erat proprietas quasi specifica, instar caeterarum proprietatum naturalium a parente ad posteros propaganda. Et hoc ipsum aptissime posset illustrari exemplo desumpto e re in se quidem impossibili, sed impossibilitate proveniente e sola conditione materiae, quae idcirco non impedit quin, suppositione semel facta, consequentiae recte deducantur. Simile nimirum esset, si homo quispiam *radicitus* a se exstirparet facultatem aliquam naturalem, puta visivam vel auditivam. Nam, hoc faciendo, corrumperet homo ille et personam et naturam: personam quidem, referendo ad se individuum: naturam vero, referendo ad suam progeniem, eo quod post radicalem dictae facultatis exstirpationem, generaret filios eadem facultate orbatos, et illi alios, et sic in indefinitum. Et adhuc magis simile esset, si iterum per impossibile, eiusmodi radicalis exstirpatio dependeret a violatione legis, et involveret in se rationem deordinationis a regula legis. Tunc enim delictum huius hominis, non modo mancam, sed et ream communem naturam efficeret, et rei nascerentur filii, non quidem reatu personali inferente debitum poenae positivae, sed reatu naturali inferente debitum poenae negativae, id est subtractionis omnium beneficiorum quae usum visus, vel auditus, vel cuiuspiam alius talis facultatis, consequuntur.

Haec nunc applica in casu Adae et generis humani, et conceptum habebis peccati naturae, qualis in doctrina S. Thomae ubique proponitur. Vide illum in 1-2, Q. 81, a. 2, et in II, D. 31, a. 1, et in 4 c. *Gent.* c. 52, etc. Verum, idem ille conceptus clarior adhuc fiet ex responsione ad quaesitum quod sequitur.

§ 2.

Actus peccati naturae, a capite iuridico, an a capite naturae simpliciter et sine addito?

Hic tangitur radicale discrimen inter conceptionem S. Thomae de peccato originali, et conceptionem apud theologos recentiores vulgatam. Ipsi enim non concipiunt peccatum mundi, seu peccatum naturae, nisi in quantum fuisset a pro-
toparente tamquam ab eo qui per positivum decretum Dei institutus esset *caput morale sive iuridicum* totius generis humani: habens nimirum translatas in se voluntates posterorum, non physice quidem, sed veluti legaliter, quatenus quidquid faceret ipse quoad observationem vel violationem praecepti de non comedendo fructu vetito, facere censerentur et posterii.

« Suppono tertio, inquit Billuart, *de actibus humanis*, Diss. 6, « a. 2, Adamum fuisse a Deo constitutum caput non solum « naturale, sed morale omnium hominum quantum ad con- « servationem aut amissionem iustitiae originalis, ita ut ipse « Adam et omnes eius posterii censi debeant tamquam unum « corpus cuius ipse Adam sit caput, atque gerat personam « omnium in eo in quo est caput, et voluntas ipsius in ra- « tione capitis sit voluntas omnium posterorum, sicque quid- « quid vellet in ratione capitis, ipsi etiam vellent, non volun- « tate propria et personali, sed communi voluntate capitis.... « Ad hoc autem ut Adam esset caput nostrum morale, et vo- « luntates nostrae includerentur in eius voluntate quoad con- « servationem aut amissionem iustitiae originalis, duo fuerunt « necessaria, unum ex parte Dei, alterum ex parte Adami. Ex « parte Dei fuit necessarium decretum quo Deus statuerat « voluntatem Adae esse habendam pro voluntate nostra. Ex « parte Adae, fuit necessarium ut istud decretum illi manife- « staretur ». Similiter Wirceburgenses, *de Pecc. n. 95*: « Est

« communior sententia recentiorum, qui volunt posterorum
 « voluntates moraliter fuisse translatas in voluntatem Adae
 « per pactum initum, quatenus Deus Adamum caput poste-
 « rorum morale instituit, ita ut velut omnium nomine prae-
 « ceptum Dei servaret vel pro lubitu violaret, et eo quidem
 « in iustitia et obedientia persistente, eius posteri gratiam et
 « iustitiam originalem obtinerent, eo autem peccante, posteri
 « peccato inficerentur, fierentque inimici et invisi Deo ». Porro,
 ad eandem sententiam, velint nolint, satis *accedunt* illi etiam
 moderni qui etsi pactum initum inter Deum et Adam ad fabulam
 amandantes, et inclusionem nostrarum voluntatum in Adami
 voluntate verbo tenus reiicientes, adhuc tamen in medium ad-
 ducunt *legem positivam qua Deus statuisset nexum moralem inter
 voluntatem Adami et universam familiam humanam*; qui dicunt
 Adam constitutum fuisse *repraesentantem genus humanum*, et
generis humani vicarium in eo quod spectabat observationem
 vel transgressionem praecepti, et in summa, Adae posteros as-
 similant *pupillis qui priusquam possunt proprium actum ponere,
 iam per caput suum volunt et agunt*. Haec enim et similia nihil
 aliud sonant quam quod aliis verbis aiebant auctores praecitati:
 voluntatem nempe Adami ex divina ordinatione continuisse
 voluntates posterorum, non quidem physice, sed iuridice, *ut
 quod ipse Adam faceret, censerentur posteri etiam moraliter et
 imputabiliter facere* (1). Caeterum, si quis bene consideret, vi-
 debit omnino evidenter, nullum alium esse possibilem dicendi
 modum, ad substantiam quod attinet, semel ac in Adamo,
*praeter rationem capitis naturae, ponitur ratio capitis moralis
 seu iuridici*, ut ex qua peccati originalis explicatio foret de-
 sumenda.

Nunc autem, si de hac conceptione iudicium ferre oportet,
 in primis dici forsitan posset quod absolute accepta, continet
 nescio quid fictitium, imo et iustitiae veritatisque contra-

(1) Wirceburg. *de Pecc.* n. 99.

rium, quod sensui morali repugnat. Ad fictionem enim pertinet, quod ego censear fecisse id quod non feci, sed fecit meus parens quando nondum existebam ego. Iustitiae pariter et veritati contrarium videtur, quod mihi imputetur actio quae mihi imputabilis non est, cum nullas in ea, nec directe nec indirecte, nec immediate nec mediate, habuerim partes. Sed et frustra sunt exempla rerum humanarum in medium adducta. Tutor nomine pupilli agit, sed pure et simpliciter in ordine ad administrationem bonorum quam ei lex bona et iusta commisit. Paterfamilias nomine familiae in obligationem aliquam consentit, sed ita ut singulum quodque familiae membrum subiectum attributionis esse possit, quantum ad obligationem quae est effectus consensus capitis, non quantum ad consensum ipsum qui causa obligationis fuit. Censetur populus vel natio fecisse id quod fecit eius gubernium, sed utique populus ut populus, collectio ut collectio, cuius scilicet possibile organum non est praeter eos qui summo potiuntur imperio. At neque hic, neque alibi occurrit exemplum alicuius capitis communitatis, cuius libera determinatio sit moraliter imputabilis vel imputata cunctis de communitate existentibus, et tam omnibus collective, quam singulis etiam distributive. Neque igitur exempla aliquid probant, neque rationes intrinsecae tales sunt, quae ab institutione capitis iuridici maxima inconvenientia superius memorata procul pellere queant.

Verumtamen, ne a subiecta materia divertere videamur, id pro nunc animadvertere satis sit, videlicet: Quod cum conceptione capitis iuridici, perit omnino propria ratio, propriusque conceptus *peccati naturae*, et fit reductio ad nescio quod genus peccati personalis, id est, directe et immediate personam afficientis. Certe personae sunt, quae ut tales in capite iuridico transferuntur. Personae sunt, quae moraliter censentur facere quod facit caput iuridicum. Personae etiam esse debent, quae ut personae primo et per se reatum contraherent. Unde non remanet sensus possibilis in quo adhuc com-

muni naturae peccatum attribuatur. Neque enim esset a capite et fonte naturae in quantum huiusmodi; nec haberet reatum in communi natura subiectatum; imo nec per naturalem generationem, formaliter loquendo, posset propagari, cum naturalis generatio nullam per se habitudinem dicat ad iuridicam corporationem cuius vices protoparens egisset in paradiso. Relinquitur ergo peccatum personale, quod tamen simul esset non personale: personale, quia personis qua talibus imputatum; non personale, quia non propter personalem actum; in omni autem modo, non ideo non personale, quia naturae proprium, secundum quod communis natura a singularibus personis in ea existentibus, contradistinguitur. Propterea dico necesse esse, aut valedicere conceptioni capituli iuridici, aut non insistere amplius rationi peccati naturae, cum de originali sermo est, quaerendo aliam interpretationem verbis apostoli: *eram natura filii irae*.

Sane vero, S. Thomas qui omnem explicationem ipsius originalis peccati e formali ratione peccati naturae derivat, de capite iuridico nihil scit, nihil novit, et non solum de eo altum silentium servat, verum etiam illud evidentissime excludit in omnibus et singulis suae doctrinae punctis. Excludit, cum docet quod si Adam non peccasset, peccasset autem quilibet e posteris eius, iste induxisset originale peccatum in suam propriam posteritatem, sicut de facto Adam illud induxit in totum genus humanum: « In quocumque homine fuisset inventa humana natura integra, per peccatum ipsius poterat corrumpi in eo et in his qui ab eo descenderent (1). Si ergo aliquis ex posteris Adae peccasset, eo (Adam) non peccante, moreretur quidem propter suum peccatum actuale sicut Adam mortuus fuit, sed posterius eius morerentur propter peccatum originale » (2). Excludit, ubicumque rationem reddit cur pec-

(1) In II, Dist. 33, Q. 1, a. 1 ad 3um.

(2) De Malo, Q. 5, a. 4 ad 8um.

cata proximorum parentum, vel alia peccata Adae praeter primum, in posteros non traducantur. Non enim allata ab eo ratio est, quia nec proximi parentes, nec ipse Adam quoad praecepta alia a praecepto de non comedendo fructu arboris scientiae boni et mali, constituti sunt capita iuridica suae posteritatis. Sed ratio una, constans, invariabilis assignatur: quia peccata illa invenerunt et inveniunt naturam iam corruptam, quantum corrumpi poterat, et ideo ex natura rei est quod in filios transire nequeant: « In Adam fuit natura integra, do-
 « tata munere quod Deus naturae humanae gratis contulerat;
 « unde per peccatum ipsius potuit natura corrumpi in ipso,
 « et per consequens in omnibus qui naturam humanam ab eo
 « acciperent... In aliis autem hominibus invenitur natura iam
 « corrupta; unde illius corruptionis ulterius istud peccatum
 « causa esse non potest, sicut quod semel mortuum est, ite-
 « rum non occiditur (1). Peccata proximorum parentum nihil
 « in naturam corruptionis inducunt, in quantum natura est,
 « quia natura iam corrupta est secundum quod corrumpi po-
 « tuit, per peccatum primi hominis, et ideo natura cum illa
 « corruptione pervenit ad proximos parentes, et cum illa cor-
 « ruptione naturam traducunt..., et ita patet quod ex solo pec-
 « cato primi parentis originale contrahitur » (2). Excludit, ubicumque docet quod peccatum quo infectam est genus humanum, fuit esus pomi vetiti, non praecise quia fuit violatio talis determinati praecepti, in ordine ad quod fuisset Adam institutus tamquam repraesentans genus humanum; sed pure et simpliciter quia et in quantum fuit de facto peccatum *primum*. Semper enim ad peccatum primum, ut primum, nos revocat Angelicus: « Defectum ad naturam pertinentem solum
 « primum peccatum induxit; ipsum enim discontinuavit ad-
 « haesionem hominis ad Deum... Interea autem prima obe-

(1) In II, Dist. 33, Q. 1, a. 1 ad 3um.

(2) Ibid. ad 1um. — Cf. 1-2, Q. 81, a. 2. Et *de Malo*, Q. 4, a. 8.

« dientia per hoc quod ratio primi hominis a Deo aversa est
 « per peccatum, consecuta est disturbatio ordinis... Sequentia
 « autem peccata non sunt causa huius intercisionis..., et ideo
 « peccata actualia proximorum parentum nullo modo ad filios
 « transeunt (1). Impossibile est quod aliqua peccata proximo-
 « rum parentum, vel etiam primi parentis praeter primum,
 « per originem traducantur (2). Primum peccatum corrumpit
 « naturam humanam corruptione ad naturam pertinente; alia
 « vero peccata corrumpunt eam corruptione pertinente ad
 « solam personam » (3). Excludit denique, cum explicans uni-
 tatem secundum quam multi homines ex Adam derivati se
 habent ut multa unius corporis membra, ait: « Omnes homi-
 « nes qui nascuntur ex Adam, considerari possunt ut unus
 « homo, in quantum conveniunt in natura quam a primo pa-
 « rente accipiunt... Et sicut peccatum actuale quod per mem-
 « brum aliquod committitur, non est peccatum illius membri,
 « nisi in quantum illud membrum est aliquid ipsius hominis,
 « propter quod vocatur peccatum humanum: ita peccatum
 « originale non est peccatum huius personae, nisi in quan-
 « tum haec persona recipit naturam a primo parente; unde
 « et vocatur peccatum naturae » (4).

Ex his igitur et aliis multis locis quae adduci possent, ma-
 nifestissimum est quod S. Thomas institutionem positivam
 Dei, quae ibi aliqua necessario agnoscenda est, non eam esse
 sentit, quam posuerunt posteriores illi theologi, quorum opi-
 nio nunc vulgatur. Hi positivam institutionem referunt *ad*
personam Adae, quam constituisset Deus loco generis humani,
 quantum ad imputationem servati vel violati specialis prae-
 cepti circa lignum scientiae boni et mali. At S. Thomas eam

(1) Ibid. in corp.

(2) In 1a-2ae, Q. 81, a. 2 in corp.

(3) Ibid. ad 3um.

(4) Ibid. a. 1 in corp.

unice refert ad naturam humanam, cui addiderat Deus per modum accidentis specifici, iustitiam originalem. « Ad naturam, « inquit in 1-2, Q. 81, a. 2, potest aliquid pertinere secundum « seipsam, scilicet quod causatur ex principiis eius, et aliquid « ex dono gratiae. Et hoc modo iustitia originalis erat quod- « dam donum gratiae toti naturae humanae divinitus colla- « tum ». Et rursus, in 1^a Part. Q. 100, a. 1: « Iustitia origi- « nalis fuit accidens naturae speciei, non quasi ex principiis « speciei causatum, sed tantum sicut quoddam donum divini- « tus datum toti naturae ». Haec est sola institutio positiva quam agnoscit, quae etiam sola solide demonstratur ex Scriptura, et ex qua una, cum summa simplicitate et absque deviatione ulla a formali ratione peccati naturae, explicantur ea omnia quae originalem culpam spectant.

Certe, per primum peccatum amissa est gratia cum omnibus donis quae ex gratia dependebant. Et semel amissa, semel pro semper amittebatur ut dos quasi specifica naturae humanae. Neque enim, ut talis recuperari poterat per poenitentiam vel meritum Adae aut alicuius posterorum eius, quia gratia ut accidens speciei, id est, ut bonum totius naturae, evidenter excedit proportionem personalis meriti cuiuscumque puri hominis, seu condigni seu etiam mere congrui. Sed nec erat de facto restituenda ex pura Dei liberalitate. Cuius signum est, quod gratia initio data ut accidens speciei, inseparabilis erat a dono integritatis, caeterisque praeternaturalibus donis, quae nullo modo erant in nobis unquam instauranda. Sic igitur, amissio erat definitiva. Adhuc quidem poterat in praesenti ordine providentiae ex divina misericordia, in singulis individuis, et tam in Adam quam in caeteris, gratia instaurari, sed iam ut dos mere personalis. Atqui, ut dicitur in 1-2, Q. 81, a. 2, ea quae sunt pure personalia, per originem non traducuntur: « Cuius ratio est quia homo generat sibi idem in specie, non autem secundum individuum, « et ideo ea quae directe pertinent ad individuum non tradu-

« cuntur a parentibus in filios..., sed ea quae pertinent ad naturam speciei traducuntur a parentibus in filios, etc. ». Quidquid ergo deinceps futurum esset de personali sanctitate progenitorum, natura speciei in quantum huiusmodi, originali gratia et iustitia remanebat orbata. Quapropter debitum erat ut a parente in prolem cum tali privatione semper traduceretur, adeoque cum reatu illo cuius communis natura est capax: reatu, inquam, culpae voluntariae voluntate capitis in quo ut in fonte ipsa continebatur.

Hinc igitur explicatam habes veram rationem peccati naturae, quin personis ut personis imputare oporteat id quod non commiserunt. Explicatam habes universalem derivationem huius peccati in totum genus humanum, quin necesse sit recurrere ad fictionem iuris secundum quam voluntas Adae reputata fuisset voluntas posterorum. Explicatum denique habes proprium medium propagationis huius peccati, quod est naturalis generatio, quin deducaris ad anomaliam illam in qua peccatum a capite iuridico esset, transmissio vero peccati a capite naturali. Et dico anomaliam, quia sunt duo ordines ex toto disparati, imo inter se oppositi, ordo naturalis et ordo iuridicus.

Sed remanet forte aliqua adhuc obscuritas, ad quam removendam iuvabit discussio tertii et ultimi quaesiti, ut sequitur.

§ 3.

In capite naturae, quo sensu omnes posteri peccasse dici possint?

Ponitur haec quaestio propter verba Apostoli, Rom. V-12: *Ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον*. Ubi primum dico, retinendam omnino esse, meo quidem iudicio, versionem vulgatae: *In quo (Adamo) omnes peccaverunt*. Erasmus quidem vertit: *ἐφ' ᾧ, eo quod, seu quia omnes peccaverunt*. Quae tamen versio nullo solido

nititur fundamento, et habet contra se auctoritatem omnium veterum interpretum, excepto haeretico Pelagio inter Latinos, et Theodoreto necnon et schismatico Photio inter Graecos. Argumentum Erasmi est, quod praepositio *ἐπι* constructa cum dativo, sensum causalem reddit. Quod forte est semper verum secundum proprietatem attici sermonis, non autem secundum graecitatem N. T., ut apparet per exempla quae affert Estius in commentario. « Constat enim apostolum
 « Paulum in epistolis, et Lucam in Actis, indifferenter uti in-
 « terdu[m] tribus hisce praepositionibus *ἐπι*, *ἐν*, et *εἰς*, pro una
 « latina praepositione *in*. Quanquam etiam hic causa signifi-
 « catur, cum dicitur *in quo* Adam. Certe paulo post, ubi nos
 « legimus, *in similitudinem praevaricationis Adae*, graece est
 « *ἐπι τῷ ὁμοιώματι*, *in similitudine*, sicut hic, *in quo*; licet alias
 « dicere soleat *ἐν ὁμοιώματι*, ut supra cap. 1, et infra cap. 8,
 « et ad Philipp. cap. 2. Sic, Act. II: *Baptizetur unusquisque*
 « *vestrum in nomine I. C.*, graece *ἐπι τῷ ὀνόματι*, quod passim
 « dicitur *ἐν τῷ ὀνόματι*, et interdum *εἰς τὸ ὄνομα*, ut Matth. 10
 « et 28. Sic etiam, Heb. IX: *In cibis et potibus*, ac rursum:
 « *Testamentum in mortuis confirmatum est*. Utrobique, graece
 « *ἐπι*. Quae loca nec Erasmus aliter vertit » (1).

(1) Quatuor argumentis demonstrat Bossuetius contra Richardum Simon, legitimitatem versionis in quo.

Primum argumentum est, quia est versio Ecclesiae.

« Pour l'Écriture, le principal fondement (de la foi du péché originel)
 « est dans ce passage de S. Paul: *Le péché est entré dans le monde par*
 « *un seul homme... en qui tous ont péché*. Il y a deux versions de ce pas-
 « sage: l'une au lieu de ces mots: *en qui*, *in quo*, met *parceque*, *qua-*
 « *tenus*, *quia*, *eo quod*. C'est celle qui favorise le plus les pélagiens, et
 « qui leur donne lieu de dire que le péché est entré dans le monde par
 « Adam, à cause seulement que tous ont péché à son exemple, de la-
 « quelle explication Pélage est constamment le premier auteur. La se-
 « conde version est celle de toute l'Église, selon laquelle il faut lire:
 « *Que le péché est entré dans le monde par un seul homme en qui tous ont*

Caeterum, lectio *in quo*, etsi non in littera, adhuc tamen esset in sensu Apostoli, ut omnes catholici fatentur. Unde iam quaeritur quo modo intelligi possit et debeat, omnes

« *péché*, ce qui ne laisse aucune ressource à ceux qui nient le péché original. C'est un fait constant, que cette dernière version, qui est celle « de notre Vulgate, l'est aussi de la Vulgate ancienne, comme il paraît, « non seulement par S. Augustin, mais encore par le diacre Hilaire, « par S. Ambroise, par Pélage même, qui lit comme les autres, *in quo*, « dans son Commentaire, encore que dans sa note il détourne le sens « naturel de ce passage, de la manière qu'on vient de voir. M. Simon « convient aussi que selon l'explication de S. Chrysostôme, il faut tra- « duire *in quo*, et on en peut dire autant d'Origène, de sorte que les « anciens Grecs ne diffèrent point des Latins. La suite fera paraître quel « est parmi eux l'auteur de l'innovation. Quoi qu'il en soit, il est bien « certain que depuis le temps de Pélage, tous les docteurs qui ont « disputé contre lui: tous, dis-je, sans exception, lui ont opposé ce pas- « sage, et ont suivi en cela S. Jérôme et S. Augustin. Après un consen- « tement si universel et si manifeste de tout l'Occident à traduire *in* « *quo*, il n'est pas permis de douter qu'il ne faille tourner ainsi ce cé- « lèbre $\epsilon\varphi' \tilde{\omega}$ de S. Paul, puisque tous les Latins l'ont pris naturellement « de cette sorte » (Défense de la tradition et des SS. Pères, l. 7, c. 12).

Secundum argumentum est, quia quatuor Concilia, inter quae Tridentinum, pro fundamento suae definitionis habent: *In quo omnes peccaverunt*, et declarant sic esse intelligendum textum Apostoli, quemadmodum Ecclesia toto orbe diffusa semper intellexit.

« Le premier Concile est celui de Milève où 60 évêques rapportent « ce passage selon la Vulgate, et n'allèguent que celui-là dans leur lettre « synodique à S. Innocent, avec un autre de même sens du même S. Paul, « ce qui montre qu'ils en faisaient le principal fondement de la con- « damnation des pélagiens. Le second concile est celui de Carthage ou « d'Afrique, de 214 évêques, qui dans le chapitre 2, après avoir établi « la foi du péché originel sur le baptême des enfants, anathématise les « contredisants: à cause, dit-il, qu'il ne faut pas entendre autrement ce que « dit l'apôtre: le péché est entré dans le monde par un seul homme en qui « tous ont péché, que comme l'Eglise catholique répandue par toute la terre

Adae posteros in Adam peccasse. Sed post praemissa, responsio fere obvia est.

Et nota in primis, quod verbum activum *peccare* importat

« *l'a toujours entendu*. Où le Concile en suivant la version qu'on veut con-
 « tester, dit deux choses. Premièrement, que le sens qu'il donne à ce pas-
 « sage n'est pas seulement le véritable, mais encore celui qui a toujours
 « été reçu dans l'Eglise universelle. Secondement, que pour cela même il
 « n'est pas permis de ne pas le suivre, à moins qu'on ne dise en même
 « temps qu'il est permis de s'opposer à l'intelligence constante et per-
 « pétuelle de toute l'Eglise. Le troisième concile est celui d'Orange,
 « qui, dans une semblable décision, allègue pour tout fondement le même
 « passage entendu de la même sorte, traduit de la même sorte. Le qua-
 « trième est le concile œcuménique de Trente, qui répète de mot à mot
 « les décrets de ces deux derniers conciles, et par deux fois le passage
 « dont il s'agit, comme le fondement de sa décision; en déclarant dans
 « les mêmes termes du concile d'Afrique, que l'Eglise catholique l'a
 « toujours entendu ainsi, et qu'il ne faut pas, c'est-à-dire qu'il n'est
 « pas permis de l'entendre autrement. Mais M. Simon ne craint pas
 « d'é luder cette explication, et formellement l'autorité de ces conciles
 « sur ces mots: *in quo omnes peccaverunt...*

« Je vois bien qu'il aura ouï dire qu'en obligeant à recevoir les dé-
 « finitions des conciles, à peine d'être hérétique, les théologiens n'obli-
 « gent pas ordinairement, sous la même peine, à recevoir toutes les
 « preuves dont les conciles se servent. Mais premièrement, les théologiens
 « qui parlent ainsi, ne permettent pas pour cela d'affaiblir ces preuves.
 « Une si étrange témérité est-elle exempte de censure? En matière de
 « religion ne faut il craindre précisément que d'être hérétique? N'est-ce
 « rien de favoriser l'hérésie, et de désarmer l'Eglise, en lui ôtant ses fonde-
 « ments principaux? Que deviendra la saine doctrine, s'il est permis d'en
 « renverser les remparts l'un après l'autre?... Mais secondement, ce n'est
 « pas le cas où les théologiens excusent ceux qui ne veulent pas recevoir
 « toutes les preuves des conciles. Lorsque les conciles déclarent en ter-
 « mes formels, comme ceux de Trente et de Carthage font ici, que le
 « sens qu'ils donnent à un passage est *celui que l'Eglise catholique ré-*
 « *pandue par toute la terre, a toujours reçu*, l'Eglise veut astreindre les

duo: hoc quod est agere male, et hoc quod est incidere in reatum peccati. Quorum primum est causa et ratio secundi. Sicut etiam verbum activum *se dedere* importat hoc quod est

« fideles à la preuve comme au dogme, et n'écoute plus ceux qui la
« rejettent » (Ibid. c. 13-14).

Tertium argumentum est, quia versio eo quod, quia, quatenus a Pelagianis primum introducta, nullum unquam habuit consentientem inter Patres, si unus excipiatur Theodoretus, cuius nulla est in hac parte auctoritas.

« Sans prétendre en aucune sorte que les sentiments de S. Augustin
« soient une décision de foi, on peut bien dire que l'interprétation qu'il
« a rejetée, celle qui met *quatenus* pour *in quo* était nouvelle et fausse.
« Nouvelle, parcequ'elle était contraire à toutes les versions dont l'Eglise
« se servait; nouvelle encore, parceque tous les Pères latins, qui sont
« les seuls qu'il faut consulter sur une version latine, avaient constam-
« ment traduit *in quo*, comme tout le monde en est d'accord. Mais fausse
« de plus parceque sans parler encore de la suite du discours de l'apô-
« tre, qui détermine manifestement à l'explication de S. Augustin, il
« est certain, de l'aveu de M. Simon, qu'elle ôtait à la preuve de
« l'Eglise contre les pélagiens ce qu'elle avait de plus fort et de
« principal...

« Pour ce qui est de Théodoret dont (M. Simon) fait valoir l'auto-
« rité..., comme constamment il est le premier des orthodoxes qui ait
« donné lieu de changer l'*in quo* en *quatenus*, il est d'abord fâcheux
« pour lui qu'il ait suivi en cela une explication dont Pélage l'hérési-
« que a été l'auteur. Je ne veux pas dire pour cela qu'il ait été péla-
« gien. C'est assez qu'il ait été peu attentif, aussi bien que quelques
« autres Grecs, à l'hérésie pélagienne, comme M. Simon le remarque
« lui-même, pour conclure que ce n'est pas de lui qu'il faut apprendre
« les moyens de la combattre. On sait d'ailleurs combien il est attaché
« à Théodore de Mopsueste, qui a écrit contre S. Augustin, qui s'est
« déclaré le défenseur de Pélage, qui en a suivi les faux préjugés sur
« le péché originel, et s'est comme mis après lui, à la tête de ce parti
« réprouvé, en protégeant Julien. Ajoutons que l'étroit commerce qu'eut
« Théodoret à Ephèse, dans le faux concile d'Orient, avec les évêques

ponere deditiois actum, et ex consequenti, hoc quod est contrahere subiectionem erga eum cui deditio fit. Et utrumque per modum unius significatur, ubi simplex est, et sine ad-

« pélagiens intéressés comme lui dans la cause de Nestorius, aura fait
 « peut-être, que trop favorable aux personnes des hérétiques, il aura
 « pris quelque teinture de leurs interprétations, avec d'autant plus de
 « facilité, qu'elles étaient du génie de Théodore un de ses maîtres »
 (Ibid. l. 7, c. 16. Et. l. 9, c. 18).

Quartum argumentum est, quia versio in quo ita est consentanea textui et consequentiae sermonis apostoli, ut ab iis ipsis exercite restituatur, qui eam signate rejiciunt.

« S. Augustin remarque qu'il est ridicule d'attribuer tous les péchés
 « des hommes au mauvais exemple d'Adam, que les hommes pour la
 « plupart, n'ont pas connu. Il leur nuisait donc autrement que par son
 « exemple, comme un père qui les engendre, et non point comme un
 « modèle dont l'exemple les induisait à faire mal ; d'autant plus que
 « visiblement S. Paul comprenait dans sa sentence tout ce qui était
 « sorti d'Adam, et tout ce qui était sujet à la mort. Il y comprenait
 « par conséquent les petits enfants, à qui l'exemple d'Adam, non plus
 « que celui de J. C., ne pouvait ni nuire ni servir. Enfin il s'agissait
 « de montrer dans le genre humain la cause de la mort et de la vie ;
 « l'une dans le péché d'Adam, l'autre dans la justice de J. C. Tous
 « mouraient, et les enfants mêmes. Si par les paroles de S. Paul, le
 « péché était introduit dans le monde par Adam, et la mort par le péché,
 « les enfants qui participaient à la mort d'Adam, devaient aussi parti-
 « ciper à son péché. Autrement, dit S. Augustin,... vous faites passer
 « l'effet sans la cause, le supplice sans la faute... Chicanez, M. Simon,
 « tant qu'il vous plaira : ni vous, ni les pélagiens ne pouvez plus re-
 « culer. Laissez à part pour un moment les noms de Théodoret, de Pho-
 « tius si vous voulez, et des scolastes grecs ; traduisez comme vous
 « voudrez le passage de S. Paul. Voulez-vous traduire par *en qui* ? C'est
 « la bonne, c'est la naturelle version où l'Eglise de votre aveu gagne
 « sa cause, parcequ'on y trouve celui en qui tous étaient un seul homme,
 « comme dans le principe commun de leur naissance, et en qui aussi
 « ils sont tous un seul pécheur dans le principe commun de leur cor-

dito diminvente, vocabuli usurpatio. Sed si esset additum diminuens, ut si qui in suis antenatis sese dedidisse dicerentur, (puta, veteris Delphinatus cives sese in maioribus suis dedidisse coronae Franciae. ea conditione ut coronae haeres Delphini nomine semper insigniretur): constat quod per additum *in suis antenatis*, restringeretur ex natura rei significatio verbi, ita scilicet ut accipi iam deberet pro hoc quod est contrahere subiectionem politicam, minime vero, pro hoc quod est actum deditiois exercere. Haec iam proportionaliter applica dicto Apostoli: *Ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον, in quo omnes peccaverunt.*

Certe, quando peccavit Adam, ipse solus peccandi actionem exercuit, ipse solus male egit, solus quoque ipse fuit

« ruption. Voulez-vous, au lieu d'*en qui*, mettre *parceque*? Vous n'échapperez pas pour cela à la vérité qui vous presse: la mort a passé à tous, parceque tous ont péché. Il faut donc trouver le péché partout où l'on trouvera la mort. Vous la trouvez dans les enfants; trouvez-y donc le péché. S'ils sont du nombre de ceux qui meurent, *par votre propre traduction*, ils sont du nombre de ceux qui pêchent. Ils ne pêchent pas en eux-mêmes. C'est donc en Adam, et malgré que vous en ayez, il faut ici de vous-même rétablir l'*in quo* que vous aviez voulu supprimer. On y est forcé par la seule suite des paroles de S. Paul ». (Ibid. l. 7, c. 20).

Ex his ultimis verbis satis apparet, nos ita defendere legitimitatem versionis *in quo*, ut ultro concedamus posse adhuc demonstrari veritatem peccati originalis cum versione *eo quod*. Sed hoc ideo, quia adhuc demonstrari potest, istos *omnes* qui hic peccavisse dicuntur, esse etiam eos qui nullo modo peccare potuerunt actu proprio per imitationem praevaricationis Adae, et de quibus ex consequenti, ly *peccaverunt* aliter intelligi nequit quam cum addito subaudito: *In Adamo*. Atque hoc modo, ut mox citatus aiebat Bossuetius, lectio *in quo* quae a littera aufertur, in sensu restituitur. « Verba *in eo* (Adamo), inquit Cornely in c. 5 *ad Rom.* « ex contextu... sua sponte suppleri respondemus ». Ut quid tunc, tanta concertatio contra litteralem lectionem Vulgatae, quae tot validis rationibus firmatur?

qui de actione mala respondere debuit Deo. Sed quia sua actione peccandi, ream fecit communem naturam sensu saepe in superioribus explicato: ideo, in ipso peccante omnis eius posteritas incidit in necessitatem trahendi ex origine, simul cum communi natura, illum quoque reatum qui eam ex tunc coepit afficere, et non aliter quam per personale sanctificationis donum, unicuique individuo praeter vim originis, ex Christi meritis collatum, poterat deinceps auferri. Quare posterius Adae dicuntur peccasse in Adam, non quasi in Adam actum aliquem exercentes, non quasi per fictionem iuris censi fecisse quod Adam fecit, non quasi responsables effecti de scelere admissio antequam nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali: sed pure et simpliciter, nec plus nec minus, quatenus in Adam incurrerunt debitum nascendi cum defectu per se naturali, habente tamen rationem deordinationis et culpa, per respectum ad originalem elevationis statum, et ad voluntarium actum illius qui fons et caput et principium naturae existens, ipsam naturam rectitudine privavit, qua gratuito eam dotaverat Deus. « Uno peccante, inquit S. Thomas 4 c. *Gent.* c. 52, omnes peccaverunt in ipso..., non quod essent actu in ipso alii homines, sed virtute, sicut in originali principio. Nec dicuntur peccasse in eo, quasi aliquem actum exercentes, sed in quantum pertinent ad naturam ipsius, quae per peccatum corrupta est ».

His igitur ad claritatem conceptuum praemissis, dicendum est primo de existentia et traductione peccati originalis. Secundo de eius essentia. Tertio de poenis quae ipsum consequuntur.

THESIS XI.

Est peccatum originale, veram ac propriam peccati rationem habens, quod ab Adam in omnes traducitur, qui per viam seminis ex eo generantur.

Sensus terminorum iam fere sufficienter patet ex praemissis. **Dicitur primo:** *Peccatum originale*, hoc est, peccatum aliquod habituale, simul cum natura per originem propagatum. **Secundo:** *Veram ac propriam peccati rationem habens*, cui nimirum vere, et non metonymice tantum, culpae ratio convenit et nomen, salva interim subintellecta semper differentia qua a culpa personali peccatum naturae differt. **Tertio:** *Quod ab Adam traducitur*, seu ab eo qui totius naturae caput fuit, et ut tale, communem naturam per primum suum peccatum, debita ad Deum rectitudine privavit. **Quarto:** *In omnes qui per viam seminis ex eo generantur*, videlicet: In omnes absolute, si de traductione in debito sermo sit. Si autem de traductione in actu, non nisi ita ut firma maneat miraculosa exceptio, aliunde nobis per Scripturam et Traditionem notificata; a qua tamen. utpote in una tantum singulari persona inventa. omnino nunc abstrahitur.

§ 1.

Principalis locus Scripturae pro dogmate peccati originalis, ille est epistolae *ad Romanos*, V-12, adeo celebratus in Conciliis, et praesertim in Tridentino, Sess. 5, can. 2 et 4, ubi non solum in argumentum affertur, verum etiam expresse definitur intelligendus de ipso originali peccato, *quemadmodum Ecclesia catholica ubique diffusa semper intellexit*. Porro in hoc loco ostendit apostolus charitatem Iesu salvatoris erga

homines, et beneficium redemptionis exponit, comparando primum hominem cum secundo; processum peccati ab Adamo, cum processu gratiae destruentis peccatum a Christo; denique, unum illum per quem intravit peccatum et mors, illi uni per quem iustitia et vita.

Haec sunt verba apostoli: *Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.... Sicut (inquam) per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitae. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obediendum iusti constituentur multi.* Haec dico verba apostoli secundum nexum consecutionemque sententiarum, quae unicuique attendenti generale capitis argumentum et totius seriem sermonis, evidens apparebit. Nec obstat omnino, quod inter unum et alterum comparationis membrum interiaceant omnia ea quae a vers. 13° ad 17um inclusive continentur. Id enim frequens est apud apostolum, cuius stylus saepe impeditior, eo quod abreptus impetu spiritus, aut celeri nimium atque praecipiti transitione de uno in aliud prosilit argumentum, aut sermonem ex abrupto suspendens, parentheses interponit circa ea quae incidunt, donec filum resumendo, inceptam absolvat perficiatque sententiam. Et sic plane est in praesenti. Nam in priori membro comparationis ponebatur processus peccati in omnes omnino homines. Unde statim ex obliquo, pericopes de universalitate regni peccati inde ab Adam et praevaricatione eius: *Usque ad legem enim peccatum erat in mundo, peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset. Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae, qui est forma futuri.* Ecce tibi prima parenthesis, in qua sollicitus est ostendere ex universali dominatione mortis, quod peccatum vere in mundo fuit, eo etiam tempore quo ab hominibus

vix cognoscebatur aut attendebatur, quando nondum exsistebat lex positiva, et aliunde lex naturalis erat multum obscurata. At rursus, cum incidisset sermo in Adam formam futuri, novam parenthesesi parenthesesi superaddit, ad explicandum in Adam, hanc ipsam rationem formae seu typi futuri Christi. Quam iterum statim exponit per comparisonem a contrario, ea addita consideratione, quod gratia Christi in bonum, prae peccato Adae in malum, multo potentior fuit, atque efficacior: *Sed non sicut delictum, ita et donum. Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Iesu Christi in plures (multos) abundavit. Et non sicut per unum peccatum, ita et donum; nam iudicium quidem ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiae et donationis et iustitiae accipientes, in vita regnabunt per unum Iesum Christum.* Et haec est secunda parentheses, in qua explicat id quod dixerat de Adam forma futuri. Quo facto, resumit tandem suspensam prius orationem, apponendo alterum membrum comparisonis inceptae in vers. 12: *Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius iustitiam*, et reliqua quae superius transcripta sunt.

Porro, quaecumque in supradictis parenthesesibus intercluduntur, confirmant quidem et illustrant praesentem demonstrationem. Interest tamen claritatis, ut praecisis iis quae ex obliquo sunt, substantiam argumenti desumamus ex directa textura sermonis. Quod quidem faciemus, ostendendo in verbis apostoli: Primo, peccatum proprie dictum. Secundo, ab Adam non imitatione, sed propagatione transfusum in universum genus humanum. Tertio, transfusum per viam originis ab eodem Adamo, tamquam ab activo principio communicationis naturae.

I. — Et primo quidem, peccatum de quo haec praesens Scriptura loquitur, **est peccatum proprie et non metony-**

mice dictum. Quod nempe non accipitur pro poena peccati, uti mors, non pro eo quod tantum inclinatur ad peccatum, uti concupiscentia; sed pro eo quo vere constituitur homo in statu deordinationis a Deo fine ultimo, omnia intelligendo iuxta ea quae saepius praemissa sunt. Et facile declaratur. Nam peccatum illud quod in mundum intravit, dicitur post se induxisse mortem; ergo apprimè distinguitur a morte, in qua omnes peccati poenae ac sequelae usu Scripturae recapitulantur. Deinde dicitur peccatores constituisse multos, idque in oppositione ad iustitiam qua iusti constituuntur multi. Sed nec poena peccati, nec concupiscentia, nec quidquam aliud propriam peccati rationem non habens, aut privat iustitiam, aut cum ea in oppositione est. Denique, de eius ingressu hic sermo est, ad quod destruendum venit Iesus Christus. Id autem esse principaliter peccatum, utique proprio sensu acceptum, nemo in doctrina Scripturarum vel leviter eruditus inficiabitur. Omnia ergo inculcant et demonstrant peccatum secundum veram ac propriam nominis acceptionem.

II. — Secundo, est peccatum ab Adam, non imitatione, sed propagatione transfusum in universum genus humanum. — Dico: **Ab Adam.** Nam, *per unum hominem*, inquit. Et paulo infra, vers. 14, exponens quem hominem dixerit, bis nominat eum qui primus a Deo formatus est pater orbis terrarum, his verbis: *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae.* — Dico insuper: **In universum genus humanum.** Ait enim: *in hunc mundum intravit.* Et hoc idem valet ac: in omnes homines. Sic enim seipsum exponit, statim subiiciens quod processum peccati comitatus est processus mortis, et ita *in omnes homines* mors pertransiit. Et ne forte adhuc obscurum tibi esset, qua ratione universum genus mors invaserit, signanter addit quod in uno illo homine Adam *omnes* peccaverunt, id est, reatum peccati incurrerunt. — Dico praesertim: **Non imitatione, sed propagatione transfusum.** Non imitatione, ut dicebant Pela-

giani volentes eludere vim praesentis testimonii, concedendo quidem quod peccatum per unum Adam in mundum intravit, sed forma tantum et exemplo. « Hoc ibi sentiunt, ait Augustinus, quod et mors ista quae illic commemorata est, non sit corporis, quam nolunt Adam peccando meruisse, sed animae, quae in ipso peccato fit; et ipsum peccatum, non propagatione in alios homines ex primo homine, sed imitatione transiisse » (1). Atqui huiusmodi expositio omnino non sustinetur. Nam in primis, si apostolus peccatum illud commemorare voluisset, quod in hunc mundum, non propagatione, sed imitatione intraverit: eius principem, non Adam, sed diabolum diceret, de quo scriptum est: *ab initio diabolus peccat*. De quo etiam legitur in libro Sapientiae, quod *invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum*. Nam quoniam ista mors a diabolo venit in homines, non in quantum ab illo fuerunt propagati, sed in quantum fuerunt eum imitati, continuo subiunxit eadem Scriptura: *Imitantur autem eum qui sunt ex parte illius*. Proinde apostolus cum illud peccatum ac mortem commemoraret, quae ab uno in omnes propagatione transisset, eum principem posuit, a quo propagatio generis humani sumpsit exordium (2). Deinde quod sequitur, *in quo omnes peccaverunt*, quam circumspecte, quam proprie, quam sine ambiguitate dictum est. Quis, quaeso, unquam dici potuit peccasse in eo a quo pravum peccandi exemplum accepit? Imo, ille potius qui exemplum dedit, dici e converso deberet peccare in iis quos suo exemplo corripit. Et ideo, illud quod legitur in psalmo: *et ab alienis parce servo tuo*, nemo sane intelliget de illis peccatis quae peccans imitatus est, sed e contra de illis quorum aliis se imitantibus causa exstitit et origo. Si ergo imitatio hic in causa esse posset, tolerabilius diceretur Adam peccasse in omnibus, quam omnes peccasse in Adam. Nunc autem

(1) August. l. 1 *de peccatorum meritis et remissione*, c. 9, n. 9.

(2) Ibid.

ait: *in quo* (Adam) *omnes peccaverunt*. Quod eatenus tantum intelligibile est, quatenus peccati reatus quem incurrit Adam, non in eo solo remansit, sed ab eo transiit in mundum, ut concludamus cum Augustino: « Restat intelligenda, non imitatio, sed propagatio peccati » (1). Idem evidenter suadebit oppositio Adae ad Christum. Nam si sola imitatio facit peccatores per unius inobedientiam, sola quoque imitatio faceret iustos per unius obeditionem. *Sicut enim*, ait, *per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obeditionem iusti constituentur multi*. Proinde isti *unus et unus*, non Adam et Christus, sed Adam et Abel constitui potius debuissent. Quoniam si ideo Adam dictus est, in quo omnes imitatione peccaverint, quia primus hominum ipse peccavit, consequens erit, Abel debuisse dici, in quo omnes similiter imitatione iustificentur, quia ipse primus hominum iuste vixit (2). Denique, cum apostolus tanta emphasi dicit, per unum hominem Adam peccatum in hunc mundum intrasse, aliquid profecto intendit quod sit commemoratione dignum, et non in solemnem resolvatur ineptiam. Intendit delictum cuius maximus fuit in genere humano influxus; inobedientiam cuius consequentiae in ordine ruinae aequiparantur consequentiis obedientiae Christi in ordine instaurationis. Nunc autem, pone a parte id quod docet dogma catholicum; fac sermonem revera hic esse de ingressu peccati tamquam in exemplo et forma quae totam Adami posteritatem ad peccandum induxisset. Quid iam absurdius sententia apostoli? quid magis ridiculum? Siquidem de eo peccato agitur, quod in iis praecise circumstantiis commissum est, in quibus nulli hominum exemplo esse, nullum hominum exemplo corrumpere valuit. Neque enim tunc erant qui exemplo traherentur. Aut si dicis, non ipso commissionis tempore incepisse influxum exempli, sed

(1) Ibid. c. 10-13.

(2) Ibid. c. 15, n. 19.

tantum postquam genuisset Adam filios et filias, et eis narrasset ea quae in paradiso acciderant: mirum sane erit, imo supra omnem admirationem et fidem, si in ea narratione per Scripturam usque in praesentem diem nobis conservata, peccati incentivum et non potius peccati horrorem accipere poterit posteritas. Quid plura? Si quispiam interrogatus unquam fuisset, quid causae ad peccandum sibi fuerit Adami exemplum, nonne interrogatorem suum, aut nugari putasset, aut insanire? Rursus ergo, et evidentissime, intelligendum restat, non imitatione, sed propagatione transfusum peccatum in universum genus humanum.

III. — Tertio demum, est peccatum transfusum **per viam originis ab Adamo, tamquam ab activo naturalis generationis principio**. Et iterum demonstratur ex verbis illis: *In quo omnes peccaverunt*. Nam certe, non alia ratione in Adam omnes peccaverunt, quam qua ratione in Adam omnes continebantur. Atqui continebantur in eo ut in fonte totius naturae, ut in origine stirpis, ut in illo uno ex quo fecit Deus omne genus hominum inhabitare super universam faciem terrae. (Act. XVII-26). Haec quippe ratio continentiae est, quae per se evidens est ac manifesta, quam ubique Scriptura assignat, et praeter quam nulla alia excogitabilis est, uti patet ex dictis in antecessum, cum ratio capitis iuridici a recentioribus quibusdam theologis inventa confutabatur. Nunc autem, si peccati reatum omnes incurrerunt in Adam, formaliter qua contenti in eo ut in principio naturalis generationis: eo ipso per eiusdem naturalis generationis viam, idem peccati reatus actu transfundatur necesse est. Et hoc modo ex textu apostoli omnia constant, quae ad peccati originalis existentiam, rationem, et notas distinctivas pertinent. Quanquam ex solutione difficultatum iam nunc occurrentium, adhuc plenior totius argumenti intelligentia expectanda est.

§ 2.

Plures, inquam, difficultates iam occurrunt contra omnia et singula in thesi posita, sive ut in se absolute considerata, sive ut per textum apostoli demonstrabilia. Primo, contra rationem veri ac proprie dicti peccati, (*peccatum originale, veram et propriam peccati rationem habens*). Secundo, contra universalitatem propagationis, (*quod ab Adam in omnes traducitur*). Tertio contra propagationis modum, (*in omnes qui per viam seminis ex eo generantur*).

I. — Et primo quidem, contra rationem veri ac proprie dicti peccati obiicitur: *De ratione peccati est voluntarietas. Ubi ergo voluntarietas non est, neque peccatum proprie dictum. Sed in eo quod origine trahitur, nec est voluntarietas, nec esse potest. Ergo peccatum de quo agit apostolus, vel est imitatione et non origine transfusum, vel si origine transfusum, metonymice dictum intelligatur necesse est.*

Respondeo: **Dist. mai.** De ratione peccati est voluntarietas, quae tamen alio atque alio sensu accipiatur, prout sermo est de actuali peccato vel de habituali, et rursus, de habituali peccato personae, vel de habituali peccato naturae, **conc.** Quae semper eandem voluntarii rationem prae se ferat in omnibus et singulis modis quibus peccatum accipitur, **neg.** Unde et distinguitur minor sic: In eo quod origine trahitur, nec est nec esse potest voluntarietas peccato actuali propria, **conc. min.** (Et nego suppositum, cum peccatum originale nequaquam sit actuale peccatum). Non est voluntarietas quae et prout inveniri debet in peccato habituali, **subdist.** In peccato habituali quod in persona est ratione personae, **conc.** In peccato habituali quod in persona non est nisi ratione naturae, **neg.** Et explicatio deducitur ex praemissis in antecessum, tam circa peccatum in communi, quam circa peccatum naturae in specie,

Peccatum namque theologicum in communi habet duas notas: *deordinationis a Deo fine ultimo, et voluntarietatis*. Rursus, deordinatio a fine ultimo dupliciter consideratur: ut actus, et ut status consequens actum. Si consideretur ut actus, tunc voluntarietas aliquid dicit quod formaliter in voluntate est. Nam actualis aversio a fine ultimo non aliter concipitur quam ut involuta in ipso actu libero voluntatis recedentis ab ordine finis. Sed si consideretur ut status, id est, ut permanens defectus rectae habitudinis ad Deum, sic voluntarietas non amplius aliquid dicit quod *formaliter* in voluntate sit, sed quod *inductive* tantum ab ea est. Neque enim existimandum, voluntarietatem quae est de ratione habitualis peccati, consistere unquam in perseverantia etiam mere habituali voluntariae adhaesionis ad peccatum. Et patet evidenter exemplo eius qui adhuc in statu peccati manet, et quidem secundum plenam atque integram habitualis peccati rationem, etiamsi supponatur ita retractasse peccatum suum per attritionem appetitative summam, ut de voluntate peccaminosa nihil iam formaliter remaneat, neque in actu, neque in habitu. Ergo voluntarietas in peccato habituali nihil plus est, quam transcendentalis relatio status aversionis, ad causam per quam solam inductus est et induci potuit, nimirum ad voluntarium actum qui praecessit, et in ordine ad suam sequelam manet non abolitus. Nunc igitur, si sermo sit de peccato habituali personali, clarum est quod actus ille praecedens a quo derivat voluntarietatis denominatio, debet esse voluntarius actus huius personae. Si autem de habituali peccato naturae (*quod non comparatur ad peccatum personale sicut alia species sub eodem genere, sed sicut aliud analogatum sub communi analogo*), voluntarius ille actus nullus alius esse potest quam actus capitis, a quo in suo fonte natura fuit corrupta, ut explicatum est supra. Non ergo quaerenda ratio voluntarietatis originali peccato propriae, in nostris personis; alias, confunderemus semper peccatum originale cum personali. Sed est quaerenda

in Adamo, et in eo solo: quatenus nempe, defectus rectitudinis ad Deum, propagandae humanae naturae nunc inhaerens, prout et in quantum per liberam praevaricationem protoparentis inductus, eam habet voluntarietatis rationem, quae sufficit ad habitualement culpam, non quidem personalem, sed originale. Unde a primo ad ultimum, nihil obstat quominus peccatum quod apostolus dicit per unum hominem in mundum intrasse, sit peccatum proprie et non metonymice sumptum, idemque origine transfusum.

Instabis: *Etsi nihil obstat, nihil tamen cogit ut sic accipiatur. Quia adhuc salvari possunt verba apostoli, quatenus per unum Adam peccatum intrasset in mundum, non quidem propagatione sui ipsius, sed propagatione eius quod inclinatur ad peccandum, id est, concupiscentiae. Et hoc modo, id quod origine trahitur, esset quidem causa peccati in omnibus hominibus, non autem peccatum in se, verum ac proprie dictum.*

Respondeo primo, negando assumptum et rationem eius. Directe enim agit apostolus de peccato proprie dicto, uti multis iam ostensum est, quod in eos omnes intravit, in quos mors pertransiit, adeoque tam in adultos quam in infantes. Concupiscentia autem, praeterquam quod neminem necessario et infallibiliter ad peccandum pertrahit, procul dubio in infantibus peccati causa nec est, nec esse potest. Non ergo ratione concupiscentiae dici potuit peccatum intrasse in homines universos, et nihil aliud relinquitur intelligendum, nisi propagatio reatus peccati secundum se.

Sed observandum praeterea, quod admissa semel propagatione concupiscentiae tamquam a peccato Adae ortae, eo ipso admittitur principium ex quo necessaria consequentia colligitur veritas originalis peccati sensu catholico intellecti. Iam enim admittitur, Adam peccato suo corrupisse totam naturam, eamque privavisse gratuita illa rectitudine in qua primitus a Deo condita fuerat. Porro haec rectitudo, iuxta doctrinam Scripturarum, non in sola immunitate a concupi-

scientia erat reposita, sed primario ac principaliter in ea sanctitate et iustitia quae per redemptionem Christi in nobis instauratur. Ideo propagatio concupiscentiae tamquam a peccato Adae ortae, adhuc argueret propagationem privationis iustitiae seu ordinis ad Deum finem ultimum, in qua formaliter habitualis culpa ratio consistit. Nihil ergo proficerent adversarii, reducendo ad concupiscentiam id quod ab Adam, iuxta apostolum, origine transfunditur; et hoc ipsum apprime senserunt Pelagiani, qui ad huiusmodi explicationem nunquam recurrerunt.

Iterum dices: *Scriptura alibi docet, Sap. X-2, Adam fuisse a Deo eductum e delicto suo. Et nihil obstat quominus supponatur emundatus ac iustificatus statim post eiectionem e paradiso, antequam incepisset generare filios et filias. Si autem a grandi illo suo peccato iam erat immunis, non potuit transfundere illud in suam posteritatem, cum nemo alteri det id quod ipse non habet. Et haec eadem ratio adhuc evidentius valet de multis patribus post Adam, qui certissime creduntur fuisse ante generationem prolis gratiam iustificationis consecuti. Cogit igitur nos intelligere id quod dicit apostolus, non de proprie dicto peccato ab Adam origine transfuso, sed vel de propagatione peccati per modum imitationis, vel certe, si per modum originis, quantum ad illud tantum quod a peccato est et ad peccatum inclinatur, id est, quoad concupiscentiam.*

Respondeo, transmissionem peccati originalis esse omnino independentem a statu in quo contingebat versari Adam, et caeteros post ipsum, quando genuerunt filios et filias. Cuius conclusionis ratio est desumenda ex propria notione peccati naturae, in prooemio quaestionis declarata. Redi enim mecum ad praemissa. Cogita culpam Adae ut quae peccati reatum in natura induxisset, tollendo rectitudinem ordinis ad Deum finem supernaturalem, secundum quod proprietas erat quasi specifica, instar caeterarum naturalium proprietatum a parente in posteros propaganda. Cogita insuper gra-

tiam Adae poenitenti, restitutam quidem ex meritis Christi redemptoris, sed iam ut dotem mere personalem, quae naturam speciei in quantum huiusmodi, spoliatam relinquebat iis omnibus donis quibus fuerat primitus aucta. Et statim videbis, nihil referre in ordine ad peccati originalis transfusionem, utrum generans fuerit, necne, personaliter emundatus a culpa, siquidem: « homo generat sibi idem in specie » (1).

Unde in forma, ad hoc quod dicitur: Qui in peccato iam non erat, non potuit peccatum transfundere in suam posteritatem: **Dist.** Si traductio peccati originalis intelligi deberet esse a generante, tamquam in suo individuali ac personali statu considerato, **conc.** Si a generante tamquam a fonte communis naturae posteritati communicandae, **subdist.** Supposito quod ablatio maculae in ipso, affecisset naturam speciei in quantum huiusmodi, eamque in primitiva conditione restituisset, iterum **conc.** Supposito quod affecerit, non naturam communem qua talem, sed solum qua in hoc homine individuam, id est, personam in quantum haec particularis persona erat, **neg.** Et explicatio patet ex praemissis.

Et ad hoc quod dicitur: nemo dat quod non habet: **Dist.** Si de re positiva sermo sit, **conc.**, et nego suppositum. Si de defectu annexo rei quae positive communicatur, **subdist.** Si defectus cogitetur annexus dependenter a personali statu communicantis, **conc.** Secus, **neg.** Et potest aliquali illustrari

(1) « Generans univocum naturam suae speciei communicat generato, « et per consequens omnia accidentia quae speciem consequuntur... Si « autem virtus generantis sit fortis, tradit similitudinem suam genito, « etiam quantum ad accidentia individualia. Sed hoc verum est de accidentibus quae aliquantulum ad corpus pertinent, non autem de accidentibus quae solum pertinent ad animam, maxime intellectivam, quae « non est virtus in organo corporali. Homo enim albus plerumque generat filium album, et magnus magnum; nunquam autem grammaticus « grammaticum, aut physicus physicum, etc. ». *De Malo*, Q. 4, a. 8.

exemplo, quo iuветur intellectus: Ut si, per impossibile, facultas visiva fuisset radicitus corrupta in humana natura, et nihilominus forent aliqui individui praeternaturaliter visu donati. Nam illi, non obstante sua personali praerogativa, adhuc communicarent filiis a se genitis naturam caecitate affectam. Exemplum nunc applica in proposito, et cum proportione ratiocinare.

Sic igitur apparet, nihil ex hac quoque parte obstare posse quominus, iuxta naturalem ac proprium sensum verborum, dicta apostoli de vero ac proprie dicto peccato, origine transfuso, accipiantur.

II. — Sed iam contra universalitatem propagationis obiicitur: *Non in plures transit peccatum Adae, quam iustitia Christi. Ait enim apostolus: « Sicut per unius delictum in omnes ho-*
« mines in condemnationem, sic et per unius iustitiam in omnes
« homines in iustificationem vitae». Sed iustitia Christi non transit
in universoni genus humanum. Ergo nec peccatum Adae.

Respondeo, negando maiorem. Ad rationem additam dico, sensum apostoli esse, quod sicut peccatum Adae traducitur in omnes qui ab Adam corporaliter generantur, ita gratia Christi in omnes qui ex Christo spiritualiter nascuntur per fidem et baptismum. Et in hoc est absoluta aequiparatio. Nunc autem, corporalis generatio de Adam, ad totum humanum genus extenditur; non ita spiritualis regeneratio in Christo, et ideo comparatio non tenet, quod attinet ad absolutam hominum universalitatem. « Ob hoc dictum est *omnes* et *omnes*. « Neque enim qui generantur per Adam, iidem ipsi omnes « per Christum regenerantur. Sed hoc recte dictum est, quia « sicut nullius carnalis generatio nisi per Adam, sic spiri- « tualis nullius nisi per Christum. Nam si aliqui possent carne « generari non per Adam, et aliqui generari spiritu non per « Christum, non liquide *omnes*, sive hic, sive ibi dicerentur ». Ita recte Augustinus, l. 1 *de pecc. mer.* c. 15.

Nec quemquam moveat, quod vers. 15 in apostolo legitur:

« Si unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei
 « et donum in gratia unius hominis Iesu Christi *in plures*
 « abundavit ». Nam quod in vulgata vertitur, *in plures*, in graeco
 est, *in multos, εις τους πολλους*. Qui quidem *multi*, tum hic,
 tum infra vers. 19, iidem sunt ac quos vers. 18 *omnes* dicit
 apostolus. « Possunt quippe in aliqua re omnes esse qui pauci
 « sunt. Sed multos habet generatio carnalis, multos et spiri-
 « tualis, quamvis non tam multos haec spiritualis, quam illa
 « carnalis. Verumtamen, quemadmodum illa omnes habet ho-
 « mines, sic ista omnes iustos homines, quia sicut nemo praeter
 « illam homo, sic nemo praeter istam iustus homo, et in utra-
 « que multi. *Sicut enim per inobedientiam unius hominis pecca-*
 « *tores constituti sunt multi, ita per unius obedientiam iusti con-*
 « *stituentur multi* ». Sic iterum Augustinus, ubi supra.

Nulla ergo de transfusione originalis peccati in universum
 genus humanum, remanet ratio dubitandi.

III. — Sed iam ultimo loco veniunt argumenta quae contra
 propagationis modum fiunt: quibus confisi Pelagiani, tamquam
 contumelioso *traducianorum* cognomine, catholicos olim pro-
 sequebantur ut refert Augustinus, l. 1 *op. imperf. c. Iulian.*
 n. 75, et l. 3. n. 91.

Dices enim primo: *Illud quod per viam seminis propagatur,*
per originem carnis traducitur. Sed per originem carnis traduci
peccatum verum ac proprie dictum, omnino non intelligitur.

Respondeo in primis quod etiamsi non intelligeretur, adhuc
 adesset superius fidei lumen, a quo ita esse certissime edoce-
 mur. Ait enim apostolus quod per unum hominem peccatum
 in hunc mundum intravit. Atqui non potuit ex uno homine
 humanum genus infici, nisi eo modo quo totum genus huma-
 num ex uno homine processit. Hoc autem fuit per originem
 carnis. Ergo per originem carnis peccatum originale in nos
 transit a primo parente, in quo omnes peccavimus.

Respondeo secundo, quod peccatum originale non afficit
 singulares personas nisi ratione naturae communis in nativi-

tate acceptae, uti saepe dictum est in superioribus. Oportet igitur intelligere propagationem eius ad modum propagationis naturae, quam utique necessario comitatur, usquedum personali iustificationis gratia in unoquoque purgetur. Nunc autem natura humana non aliter propagatur quam per seminis viam, effective quidem quantum ad corpus, dispositive autem quantum ad animam. Recte ergo, et consequenter, eadem haec via ea esse intelligitur, per quam traducitur originale peccatum.

Instabis: *Oporteret animam esse ex traduce. Nam accidens non potest traduci, nisi traducatur eius subiectum. Sed subiectum peccati est anima. Ergo.*

Respondeo negando assumptum. Ad rationem additam: **Dist. mai.** Nisi traducatur subiectum, vel effective, vel saltem dispositive, **conc.** Solum effective, **neg.** Nam alias, eadem ratione dicendum foret naturam humanam non vere propagari, eo quod ex traduce non est forma per quam perficitur. Sed hoc, quaeso, quis sapiens admittet? Quia etsi virtute seminis forma humana non educatur de potentia in actum, educitur tamen corpus huic formae proportionatum, cum hac forma contemperatum, et hanc formam exigens. Et sicut hoc sufficit ad veram traductionem naturae humanae ab uno in alium, sic etiam sufficit ad traductionem peccati quod afficit et comitatur naturam.

Intelligendum est ergo, propagari animam a semine, non quidem per effectivam productionem eius, sed per dispositionem materiae ei proportionatae et convenientis. Et ideo S. Thomas, 1-2, Q. 83, a. 1 ad 3um, cum sibi obiecisset, peccatum originale ex primo parente a nobis contrahi, prout in eo fuimus secundum rationem seminalem, quo quidem modo non fuit ibi anima, sed sola caro, respondet: « Dicendum quod anima
« huius hominis non fuit secundum seminalem rationem in
« Adam peccante sicut in principio efectivo, sed sicut in
« principio dispositivo: eo quod semen corporale, quod ex

« Adam traducitur, sua virtute non efficit animam rationalem, sed ad eam disponit ».

Rursus dices : *Si anima non est ex traduce, unum iam de duobus dicendum relinquitur: Quod scilicet peccato inquinetur, vel ex creatione sua, vel ex infusione in corpus. Atqui utrumque est impossibile, quia utroque modo esset causa peccati Deus, qui est auctor tum creationis, tum etiam infusionis.*

Respondeo eligendo secundum membrum cum distinctione. Inquinatur anima ex infusione in corpus, non tamen secundum quod infusio importat respectum ad Deum infundentem, sed solum secundum quod importat respectum ad carnem cui fit infusio. Et sic nego quod in Deum sicut in causam, inquinatio animae sit referenda. Nam Deus ut naturae auctor et conservator, animam creat, eamque infundit corpori tamquam materiae praeparatae et ultimo dispositae. Quod autem haec materia sit corpus seminatum ex fonte infecto, et quod ex consequenti, anima corpori infusa efficiatur pars naturae iam privatae dote quasi specifica supernaturalis iustitiae qua primitus fuerat ornata, in causa profecto non est Deus, sed ille solus qui praevaricatione sua communem naturam corrumpit, sensu multoties in superioribus explicato. Unde S. Thomas, ubi supra, in responsione ad 4um: « Infectio originalis peccati
« nullo modo causatur a Deo, sed ex solo peccato primi parentis per carnalem generationem. Et ideo, cum creatio importet respectum animae ad solum Deum, non potest dici
« quod anima ex sua creatione inquinetur. Sed infusio importat
« respectum et ad Deum infundentem, et ad carnem cui infunditur anima. Et ideo, habito respectu ad Deum infundentem, non potest dici quod anima per infusionem maculetur, sed solum habito respectu ad corpus cui infunditur ».

§ 3.

Sic igitur, veritas peccati originalis ex apostolo, Rom. V-12, omnino constat. Constat quoque invaliditas argumentorum quibus Pelagiani, eorumque succedanei, conati sunt vim demonstrativam tam expressae auctoritatis eludere. Sed nec desunt pro eiusdem dogmatis confirmatione, alia etiam Scripturae loca, utputa Eph. II-3, et Psalm. L-7, ad quorum tamen expositionem non vacat nunc divertere.

Argumentum porro antiquae traditionis dabit tibi Augustinus, l. 1 c. *Iulian.* n. 5-20, ubi colligit testimonia Irenaei, Cypriani, Reticii, Olympii, Hilarii, Ambrosii, Innocentii, Nazianzeni, Basilii, et ipsius Chrysostomi, tamquam totidem attestationes simplicis fidei Ecclesiae, nullo adhuc in hac parte insurgente adversario prorsus imperturbatae. Quod si in tanta copia testium, unus aut alter inveniatur qui aliquam difficultatem creet, in memoriam revocabis principia alias tradita pro interpretatione Patrum qui ante ortas haereses scripserunt, praesertim quando in confutandis contrariis erroribus suo tempore grassantibus occupabantur. Et haec principia maxime valent in praesenti materia, cum nulla alia sit quae omnis generis aequivocationibus ansam facilius praebeat. Est enim peccatum originale, peccatum quidem proprie dictum, sed longe alius rationis ac peccatum omnibus notissimum: peccatum naturae, non personae: peccatum voluntarium non voluntate propria, sed voluntate solius capitis humani generis: peccatum quod quodammodo dicitur alienum, et quodammodo nostrum, alienum proprietate actionis, nostrum contagione propaginis. Propterea infans recens natus aliquo sensu innocens est, et aliquo sensu peccator. Propterea grande illud Adae delictum quadantenus ad posteritatem transit, et quadantenus non transit: transit quantum ad reatum, non transit quantum ad actum. Propterea demum, si ante ortam haeresim Pelagianorum

rum, loca sunt patristica in quibus coruscat peccati originalis veritas, alia quoque esse poterunt ubi videbitur doctrina confundi et aequaliter obscurari: sicut videre est apud Chrysostomum in locis illis quos a Pelagianis sibi obiectos, luculenter tibi exponet et explicabit supracitatus Augustinus. Vide praesertim, l. 1 *contr. Iulian.* n. 22.

Sed iam dicendum nobis est de eo in quo reponitur essentia peccati originalis, ut in thesi quae sequitur.

THESIS XII.

Peccatum originale est essentialiter destitutio iustitiae originalis, prout dependens a voluntario actu protoparentis qui fons fuit et principium naturae. Et quia in iustitia originali aliquid se habebat ut formale, id est gratia radix charitatis, et aliquid ut materiale, id est, ipsi charitati annexum integritatis donum quo inferior pars sub dominio rationis continebatur, in peccato quoque originali eadem distinctio attenditur: hinc quidem formale, id est privatio gratiae et charitatis per quam voluntas subdebatur Deo, inde vero materiale, id est concupiscentia sive privatio vigoris quo sub voluntate frenabantur aliae omnes animae vires.

§ 1.

Prior et principalis assertio aperte sequitur ex dictis, tum in propositione praecedenti, tum in thesi 4^a de ratione peccati habitualis in communi. Certe, peccatum habituale semper ponit privationem habitualis iustitiae, cum ordine ad actum per quem inducta est, et a quo pendet haec ipsa iustitiae privatio. Si ergo peccatum originale, peccatum habituale est, et quidem inductum per actum capitis naturae formaliter in quantum huiusmodi: necesse est ut consistat in privatione illiusmet iustitiae qua natura ut natura fuerat primitus or-

nata, et de qua loquitur Tridentinum, can. 2, cum dicit: « Si
 « quis Adae praevaricationem sibi soli, et non eius propagini
 « asserit nocuisse, *et acceptam a Deo sanctitatem et iustitiam,*
 « *quam perdidit, sibi soli, et non nobis etiam eum perdidisse,*
 « *anathema sit* ». Neque in hoc, quod sciam, aliquis est contra-
 dicens inter theologos hodiernos. Sed est residua controversia
 spectans ea quae in thesi addita sunt de formali et materiali
 peccati originalis. Sunt enim qui volunt peccatum originale
 in privatione gratiae ita consistere, ut ne materialiter quidem
 ad constitutum eius pertineat concupiscentia.

Nostra autem assertio est constans assertio S. Thomae,
 praesertim in praesenti, Q. 82, a. 3, et *de Malo*, Q. 4, a. 2. Et
 videtur facile probari ex analysi perfectae illius rectitudinis
 moralis quam in sua creatione natura acceperat, quaeque, uti
 nunc demonstratum suppono in tractatu de Deo creatore,
 duobus absolvebatur: subiectione scilicet partis superioris ad
 Deum finem ultimum per charitatem, et partis inferioris ad
 superiorem per donum integritatis: quorum utrumque ab ha-
 bituali gratia velut a radice dependebat, primum ex natura
 rei, alterum ex positiva ordinatione creatoris. Haec sane mo-
 ralis perfectio est, quam in Adam amisimus. Haec quoque
 sanctitas et iustitia, quae nobis per Christum restituitur, et
 abundantius restituitur, quamquam nonnisi processu et ordine
 quodam: nondum quidem formaliter, durante statu viae, quoad
 integritatis donum, sed tamen virtualiter: relicta interim con-
 cupiscentia ad agonem, ut cum gratiae adiutorio, vi et conatu
 quoad eius fieri poterit reasurgamus ad id unde decidimus,
 componendo omnes animi motus, eosque subiiciendo rationi,
 id est menti et spiritui, donec in termino viae consummatum
 effectum passionis Christi recipientes, plene et perfecte effi-
 ciamur regnum Dei: « In quo, inquit Augustinus, ita sunt
 « ordinata omnia, ut id quod est in homine praecipuum et
 « excellens, hoc imperet, caeteris non reluctantibus quae sunt
 « nobis bestiisque communia, atque idipsum quod excellit in

« homine, id est mens et ratio, subiiciatur potiori quod est
« ipsa Veritas, unigenitus Filius Dei » (1).

Duabus igitur existentibus partibus vel quasi partibus originalis iustitiae, statim intelligitur, rectitudinem appetitus inferioris se habuisse in ea ut materiale, rectitudinem vero superioris animae partis ut formale. Semper enim formale est, a quo species sumitur; iustitia autem de qua in praesenti, speciem suam tota quanta sortitur, secundum quod iustitiae nomine venit recta ad Deum finem ultimum habitudo. Porro, ordinatio inferiorum virium per immunitatem a concupiscentia, ut substans quidem ordinationi mentis per charitatem, hanc ipsam rectam ad Deum habitudinem omnino ingredi concipitur; ut seiuncta vero a charitate, iam non importat quo ad Deum homo recte se habere dicatur. Si enim ratio praesupponatur subiecta Deo, tunc utique subiectio inferiorum virium ad ipsam rationem maximopere conferet ad perfectum ordinem, cuius finis et terminus Deus; sin autem minus, nihil. Itaque bona appetitus sensitivi habitudo, nonnisi a bona habitudine mentis habere poterat ut pars iustitiae et diceretur et esset: eodem plane modo quo nonnisi ab anima rationali habere potest corpus, ut humani corporis rationem obtineat. Quemadmodum igitur in humano composito anima est ut forma, corpus ut materia, ita quoque in iustitia originali aliquid erat ut formale, a quo tota huius iustitiae perfectio dependebat, scilicet gratia cum virtutibus, et aliquid ut materiale, quod a formali perfectionem iustitiae accipiebat, scilicet immunitas a concupiscentia. Nunc autem eadem est ratio privationum, quae est positivorum quorum sunt privationes. Et ideo, si peccatum originale essentialiter est iustitiae originalis privatio, sequitur manifeste quod privatio gratiae se habet in eo ut formale, ut materiale autem privatio

(1) August. 1. 1 de serm. Domini in monte, c. 2.

doni integritatis, quae alio nomine concupiscentiae fomes appellatur (1).

Nec obstat quod baptismus non tollat fomitem, quamvis tollat originale peccatum. Quia ad hoc ut res tolli dicatur, satis est ut tollatur formale ipsius, quo sublato solvitur species, et non remanet materiale sub eadem ratione ac prius. Sicut sublata anima, solvitur species hominis, et non remanet corpus humanum, sed solum reliquia illius qui prius fuit homo. Et sic etiam, sublata per baptismum privatione gratiae, restitutoque ordine in superiori animae parte, tollitur peccatum, tollitur ex consequenti a fomite omnis ratio constitutiva peccati, ut iam non perseveret fomes nisi sub ratione cuiusdam reliquiae de destructo peccato remanentis.

Sed et si quis bene consideret, statim videbit mortalitatem, passibilitatem, caeterasque huius vitae miseras esse alius plane conditionis. Habent quidem rationem poenae, sed non possunt pertinere ullo modo ad ipsam originalis peccati quid-

(1) « Concupiscentia secundum quod pertinet ad originale peccatum, « non est concupiscentia actualis, sed habitualis. Sed intelligendum est « quod ex habitu efficiamur habiles ad aliquid. Dupliciter autem aliquod « agens potest esse habile ad aliquid agendum. Uno modo ex aliqua « forma inclinante ad hoc, sicut corpus grave ex forma sua quam habet « a generante, inclinatur deorsum. Alio modo ex subtractione eius quod « impediēbat, sicut vinum effunditur, fractis circularis qui effusionem im- « pediebant, et equus concitatus praecipitanter vadit, rupto freno quo « retinebatur. Sic ergo concupiscentia habitualis potest dici dupliciter. « Uno modo, aliqua dispositio vel habitus inclinans ad concupiscendum, « sicut si in aliquo ex frequenti actuali concupiscentia causaretur con- « cupiscentiae habitus, et sic concupiscentiam non dicimus originale « peccatum. Alio modo potest intelligi habitualis concupiscentia ipsa « pronitas vel habilitas ad concupiscendum, quae est ex hoc quod vis « concupiscibilis non perfecte subditur rationi, sublato freno originalis « iustitiae. Et hoc modo peccatum originale materialiter loquendo, est « habitualis concupiscentia ». *De Malo*, Q. 4, a. 2 ad 4um.

ditatem, etiamsi cogitentur coniuncta cum gratiae privatione, quia quacumque hypothese facta, nihil tollunt de rectitudine ad Deum, nihil de perfectione morali et plena dominatione gratiae in homine. Et haec ratio est cur, tam in Christo qui ex vi originis, quam in B. Virgine quae ex speciali privilegio, ab originali labe fuerunt omnino immunes, eiusmodi defectus, iique soli, esse potuerunt.

§ 2.

Caeterum, satis superque constat peccatum originale esse tamquam in subiecto in animae essentia, cum essentia animae sedes sit privationis gratiae, a qua velut a radice tota de integro pendet inordinatio per Adami culpam inducta. Et inde derivatur ad potentias, quia defectus ex praevaricatione primi parentis ad totam animam pervenit, ut apparet ex dictis, et late declaratur in Quaest. 4 *de Malo*, art. 4-5.

De poenis autem quae originali culpae debentur, breviter dicendum, eas consistere, formaliter loquendo, pro praesenti vita in sola subtractione donorum praeternaturalium, pro vita vero futura in sola amissione supernaturalis beatitudinis, seclusa omni poena sensus et omni afflictione positiva. Ratio est quia peccatum originale est peccatum naturae, cui debetur poena afficiens naturam qua talem, non vero naturam ut individuatam in hac persona quae voluntate sua nihil contulit ad peccatum. Porro omnis poena quae per inflictionem alicuius contrarii infertur, immediate afficit personam qua haec singularis persona est, sicut cum quis flagellatur, vel occiditur, vel in ignem mittitur, etc. Tunc enim non est privatio inhaerens communi naturae quam ipse a progenitoribus accepit, sed aliquid directe afficiens individuum in quantum huiusmodi. Quapropter poena peccato originali debita non est nisi subtractio gratuitarum praerogativarum primitivae conditionis; sed et afflictiones positivae ad illam non per-

tinent nisi in quantum sunt naturales sequelae huius subtractionis. Atqui afflictiones positivae naturaliter consequentes originalium praerogativarum subtractionem, non sunt neque esse possunt nisi in statu huius vitae. Sunt, inquam, in statu huius vitae, quia remoto freno quo impediabatur naturalis corruptibilitas, sponte sua enascuntur omnia quae nunc patimur. At vero in futura vita corruptibilitas ex natura rei amplius non est: afflictio autem et tristitia interior ex privatione supernaturalis beatitudinis nequaquam esse potest in iis qui illam non cognoscunt, et aliunde fruuntur bonis quae per naturam habent, quales illi sunt qui decedunt in solo originali. Relinquitur ergo quod poena damni in eis condivideatur ab omni tormento positivo.

Concludendum est ergo, maximam esse differentiam inter reatum peccati personalis et peccatum originale. Et personale quidem peccatum bene concipitur, quocumque naturae humanae statu praesupposito: sive enim sit homo ad supernaturalia elevatus, sive in puris naturalibus institutus, semper potest unusquisque proprio actu sese a Deo ita avertere, ut vel signate vel exercite in bono commutabili ultimum sibi constituat finem. Unde ex diversitate status minime immutari potest formalis ratio reatus culpae personalis, tametsi materialiter loquendo, non in eodem verificaretur, uti suo loco dictum est. At vero, peccatum originale nequit omnino concipi, seclusa hypothesis supernaturalis rectitudinis qua fuit humana natura primitus a Deo aucta. Est enim essentialiter originalis et gratuita iustitiae destitutio, inducta per actum eius qui fons erat et principium naturae, aut cum supernaturali sanctitatis rectitudine propagandae, si in ipso fonte remansisset natura talis qualis a Deo erat instituta, aut cum illius privatione, si secus.

Haec itaque dicta sint ut reatum culpae mortalis in originali et personali peccato, non secundum univocitatem intelligas, sed secundum analogiam. Licet enim utrobique habea-

tur privatio gratiae tollens conversionem ad Deum finem supernaturalem, non tamen utrobique eadem existit privationis ratio. Hic reitas simplicis recessus ab ordine gratuita iustitiae, ex capite naturae in omnia eius membra descendens : illic vero, personalis reitas positivae adhaesionis ad creaturam tanquam ad finem supremum postposito Deo. Porro haec est radicalis differentia ex qua omnes aliae derivantur quoad utriusque peccati sequelas et effectus, ut ex hucusque disputatis satis constare videtur.

EPILOGUS

Ecce qui elongant se a te peribunt, perdidisti omnes qui fornicantur abs te, mihi autem adhaerere Deo bonum est (1). Haec ultima praesentis tractatus conclusio sit: in qua, post considerata tria suprema peccatorum genera, aequum est mentem reducere ad peccatum illud in quo perfecte et per prius generis ratio invenitur; perfecte quoque et per prius continetur quidquid alia duo, vel perversitatis habent, vel poenalitatis causant. Et hoc est peccatum personale mortale, quod verbis praecitatis describitur, quantum ad deordinationem actus, quantum ad substantiam eius, et quantum ad irreparabilem miseriam quam inducit.

Deordinatio peccati mortalis designatur cum dicitur: *Qui elongant se a te*, siquidem ut ex praemissis constat, moralis perversitatis ratio in nullo alio esse vel concipi potest, praeterquam in deviatione a Deo vero fine ultimo humanae vitae. Est enim Deus, ipseque solus, totius moralitatis principium et terminus, ita ut tam repugnet concipere bonum vel malum morale, non intellecta convenientia vel disconvenientia cum lege Dei ad seipsum omnia necessario dirigentis, quam repugnat concipere hominem, nondum intellecta rationalitate. Quod si quandoque de bono vel malo morali loquimur secundum convenientiam vel disconvenientiam ad naturam rationalem, hoc ideo est quia ipsam rationalem naturam apprehendimus prout ipsa sub ordine veri ultimi finis constituta, se tota involvit dependentiam ab eodem fine necnon et a lege ipsum respiciente. Sed si talis fieret abstractio per quam to-

(1) Psalm. LXXII, 27.

taliter et absolute removeretur divinae legis et proprii eius finis conceptus, nihil iam ex omnibus ad quae libido humana se extendit, apparere posset ut terminus deordinationis voluntariae, quia tunc liberum arbitrium inveniretur in apice et fastigio ordinis, sibi que ipsi regula foret, ac pro tanto a rectitudine sui actus declinare amplius non valeret.

Vere igitur tota actus moralis malitia in elongatione seu aversione a Deo reponi dicenda est. Ast impossibile sane est ut homo moraliter agens omni modo se subtrahat ab appetitu ultimi finis, sed semper oportet ut de ordine moralitatis remaneat motus in bonum, quin possit unquam voluntas ipsam rationem mali in seipsa intendere. Et hac de causa, explicans Propheta modum quo anima voluntarie a Deo elongatur, addit: *Perdidisti omnes qui fornicantur abs te*. Designat enim fornicatio ista substantiam actus peccati qua homo contra debitum convertitur ad commutabile bonum, ac per hoc ipsum deviat a vero fine. « Si enim mens hominis delectetur in spiri-
« rituali coniunctione ad id cui debet coniungi, scilicet ad
« Deum, et abstineat se ne delectabiliter aliis coniungatur
« contra debitum divini ordinis, dicetur castitas spiritualis
« secundum illud 2 Cor. XI-2: *Despondi enim vos uni viro*
« *virginem castam exhibere Christo*. Si autem delectabiliter con-
« tra debitum divini ordinis coniungatur mens quibuscumque
« aliis rebus, dicetur fornicatio spiritualis, secundum illud
« Ierem. III-1: *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis* » (1).

Sed fornicatio ista ducit ad interitum et perditionem absque remedio, et ideo dicit: *Omnes qui elongant se a te peribunt, perdidisti omnes qui fornicantur abs te*. Quomodo peribunt, et quando perdentur? Cum non dabitur amplius locus poenitentiae qua voluntas aberrans sese rectificat circa ultimum finem, quod erit in termino viae. Et hinc necesse erit consequi extremam miseriam hominum qui a prima Bonitate im-

(1) S. Thom., 2-2, Quaest. 151, 2. 2.

mobilitate aversi, et a vera vita perpetuo exclusi, semper diligenter ea pro quibus punientur et summo odio habebunt poenas quae pro huiusmodi infligentur. Haec est mors aeterna, hic remorsus pertingens usque ad divisionem animae et spiritus, qui in Scripturis metaphorice vermis nominatur, secundum illud Isai. LXIV-24: *Veniet omnis caro ut adoret coram facie mea, dicit Dominus. Et egredientur et ridebunt cadavera virorum qui praerariati sunt in me; vermis eorum non morietur et ignis eorum non extinguetur, et erunt usque ad satietatem visionis omni carni.*

E regione vero ponitur in prophetia illud in quo absoluta hominis felicitas consistit: *Mihi autem, inquit, adhaerere Deo bonum est.* Et ideo certe bonum adhaerere Deo, quia ipse solus est Bonum per essentiam, a quo omnia, per quem omnia, in quo et ad quem omnia. Ipse cuius voluntas, suprema et imparticipata regula honestatis est, a cuius etiam ordine nemo vel leviter absque iactura rectitudinis se subtrahere potest; unde et scriptum est: *Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu, spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam* (1). Ipse demum altissimum obiectum circa quod in futura vita perfectissima erit operatio, eaque annexam habens ut connaturalem proprietatem delectationem purissimam, in qua nimirum nihil miscebitur quod a delectatione alienum sit, nihil turpitudinis, nihil anxietatis, nihil defatigationis. Et ratio est quia « delectatio perficit operationem sicut pulchritudo iuventutem; est enim quidam decor operationis ipsa « delectatio.... Ipsa autem operatio perfecta, beatitudo est: « obiectum autem altissimum, Deus est; delectatio autem purissima est spiritualis delectatio, ut in decimo Ethicorum « probatur. Et ideo in littera dicitur quod Deus rectarum « voluntatum finis est, et charitas, et bona delectatio, et beatitudo: ita tamen quod Deus ultimus finis sit, et beatitudo

(1) Psalm. CXLII-10.

« charitatem et delectationem complectens sit sicut finis sub
« fine, coniungens ultimo fini » (1).

Quae igitur cum ita sint, manifestissime apparet unum esse
verum et summum hominis malum quod est peccatum, et post
peccatum commissum, unum remedium quod est poenitentia,
antequam veniat dies immobilitatis nostrae, in qua, *si ceciderit
lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ceci-
derit, ibi erit.*

(1) S. Thom. in II, D. 37, q. 1, a. 2.

INDEX

PROOEMIUM. Pag. 3-8

PARS PRIMA

DE PECCATO MORTALI

CAPUT PRIMUM. — <i>De actu peccati.</i>	11
QUAEST. 71. — De ratione seu definitione eius	ibid.
<i>Quod in moralibus bonum et malum contrarie opponuntur</i>	12-15
<i>Quod ad rationem peccati duo concurrunt: substantia actus, et defectus rectitudinis.</i>	15-19
<i>Quod privatio debitae rectitudinis actui morali inest, in quantum caret commensuratione ad regulam legis aeternae per dictamen conscientiae voluntati applicatam</i>	19-24
<i>Quod malum morale nec esse nec concipi ullo modo potest, abstractione facta a lege Dei et fine quem respicit lex divina, et quod peccati philosophici notio est metaphysice repugnans</i>	24-32
<i>Quod lex Dei quaedam prohibet intentione primaria, quaedam vero intentione secundaria tantum; et quod ideo, quidam actus dicuntur mali in quantum sunt contra legem, alii vero in quantum sunt praeter</i>	32-38
THESIS I. — Peccatum mortale ex parte substantiae actus convenienter definitur, dictum vel factum vel concupitum contra legem aeternam. Ex parte vero defectus	

seu privationis, aversio a Deo fine ultimo per voluntariam conversionem ad bonum commutabile	Pag. 38-43
COROLLARIUM — <i>Ergo in mortali peccato aliquid considerari debet ut materiale, et aliquid ut formale. Ut materiale quidem, quatenus homo se convertit ad id quod est extra ordinem finis, indebito modo fruens creatura. Ut formale vero, quatenus ita ad creaturam convertitur ut a Deo sese avertat, in commutabili bono suum ultimum finem constituens.</i>	43-44
QUAEST. 72-73. — De distinctione peccatorum.	45
THESIS II. — Peccata specie distinguuntur ex parte actus voluntarii potius quam ex parte inordinationis in peccato existentis, secundum obiecta moraliter mala ad quae peccans convertitur	45-55
THESIS III. — Non omnia peccata mortalia sunt inter se paria, sed dantur alia aliis graviora, sive ex genere suo, sive ex cir- cumstantiis intra eandem speciem aggra- vantibus, sive demum ex maiori intensione voluntatis.	56-61
QUAEST. 74, seq. — De subiecto et causis peccatorum	62-65
CAPUT SECUNDUM. — <i>De his quae actum peccati consequuntur.</i>	66
QUAEST. 85. — De corruptione boni naturae	66-68
QUAEST. 86. — De reatu culpae et macula peccati	68-69
THESIS IV. — Peccatum habituale, formali quidem significatione dicit statum culpa- bilitatis et aversionis a Deo, qui per actum peccandi inducitur. Significatione vero materiali in praesenti ordine naturae ele- vatae, dicit privationem gratiae sanctifi- cantis prout dependentem ab actu volun- tario qui praecessit et imputabiliter adhuc in esse perseverat.	69-74
THESIS V. — Macula peccati est re idem	

cum culpa habituali, sed ratione differt, et ideo dupliciter potest peccatum auferri, vel per modum ablutionis maculae ut fit in baptismo, vel per modum remissionis culpae ut in Sacramento Poenitentiae Pag.	74-76
QUAEST. 87. — De reatu poenae	76
<i>De ratione poenae in generali.</i>	76-78
<i>De poena concomitante et poena inflicta.</i>	78-80
<i>De poena quae infligitur in remedium salutis, et ea quae est ex pura iustitia in vindictam violationis ordinis.</i>	80-82
<i>De poena inflicta futuri saeculi, prout in poenam damni et poenam sensus dividitur.</i>	82-85
THESIS VI. — Omne peccatum inducit reatum poenae proportionatae pro futura vita in foro Dei	85-86
THESIS VII. — Omne et solum peccatum mortale per se inducit reatum poenae aeternae quae etiam est duplex: poena quidem damni respondens inordinationi aversionis a vero ultimo fine, et poena sensus respondens inordinationi conversionis ad indebitum finem. Porro aeternae punishmentis ultima ratio est aeterna permanentia moralis inordinationis in humana voluntate, quae post mortem circa ultimum finem amplius flexibilis non est, sed in eo fine cui in instanti mortis adhaerebat, immobiliter ac necessario ex rei natura obfirmatur	87-102
COROLLARIUM — <i>Licet in iustificatione impii remissio culpae necessario inferat remissionem reatus poenae aeternae, nihil tamen prohibet quin post iustificationem adhuc remaneat reatus poenae temporalis.</i>	102-105

PARS SECUNDA

DE PECCATO VENIALI

- QUAEST. 88-89. — *Introductio*. Pag. 109
- THESIS VIII. — Per lignum, fenum, et stipulam, quae 1 Cor. III-12 dicuntur iuxta-poni fundamento spiritualis aedificii, intelligi debent peccata venialia. Unde recte damnata est in Baio propositio asserens nullum peccatum esse ex natura sua veniale, sed omnem culpam mereri poenam aeternam 109-116
- THESIS IX. — Peccatum veniale, si etymon vocis attendatur, nihil aliud est quam peccatum ex sese reparabile. Si autem attendatur ultima ratio impositionis nominis, est actus moraliter malus qui non tollit principium ordinis per aversionem a Deo, et pro tanto dici debet praeter potius quam contra legem aeternam, sive sit venialis ex genere suo, sive ex imperfectione actus tantum 116-123
- COROLLARIUM. — *In angelo peccatum veniale omnino esse non potest; sed nec potuit esse in homine quamdiu per gratuitum originalis iustitiae donum inferiora sub superioribus infallibili ordine continebantur*. 124-129
- THESIS X. — Peccatum veniale habituale est ipse peccati actus, prout imputabiliter permanens denominat hominem reum cuiusdam deviationis extra et praeter ordinem veri ultimi finis. Coniunctum cum mortali participat eius irreparabilitatem, et per accidens habet in inferno poenam aeternam. In iusto autem est simpliciter et absolute ab intrinseco auferibile, poena expiandum temporali tantum. 130-135

PARS TERTIA

DE PECCATO ORIGINALI

QUAEST. 81-83. — <i>Introductio</i>	Pag. 139-140
<i>Peccatum naturae, quid?</i>	140-144
<i>Actus peccati naturae, a capite iuridico, an a capite naturae simpliciter et sine addito?</i>	145-152
<i>In capite naturae, quo sensu omnes posteri peccasse dici possint?</i>	152-159
THESIS XI. — Est peccatum originale, veram ac propriam peccati rationem habens, quod ab Adam in omnes traducitur, qui per viam seminis ex eo generantur	160-117
THESIS XII. — Peccatum originale est es- sentialiter destitutio iustitiae originalis, prout dependens a voluntario actu proto- parentis qui fons fuit et principium na- turae. Et quia in iustitia originali aliquid se habebat ut formale, i. e. gratia radix charitatis, et aliquid ut materiale, i. e. ipsi charitati annexum integritatis donum quo inferior pars sub dominio rationis con- tinebatur, in peccato quoque originali eadem distinctio attenditur: hinc quidem formale, i. e. privatio gratiae et charitatis per quam voluntas subdebatur Deo; inde vero materiale, i. e. concupiscentia, sive privatio vigoris quo sub voluntate ipsa frenabantur aliae omnes animae vires.	177-181
De subiecto peccati originalis	181
De poenis eius.	Ibid.
EPILOGUS.	184-187

OPERIS APPROBATIO

Facultatem concedimus ut opus, cui titulus *De Peccato Personali et originali* (Quarta editio, aucta et emendata), auctore LUDOVICO BILLOT S. I. conscriptum, typis mandetur, si ita iis, ad quos pertinet, videbitur.

Romae, die 21 mensis Junii 1910.

AUGUSTUS SPINETTI S. I.
Praepositus Provinciae Romanae.

(L. S.)

IMPRIMATUR

Romae, die 21 mensis Junii 1910.

FR. ALBERTUS LEPIDI, Ord. Praed., S. P. A. Magister.

IMPRIMATUR

JOSEPH CEPPETELLI, Patr. Constant., Vicesgerens.

IMPRIMATUR

Prati, die 21 mensis Junii 1910. Can. AEMIDIUS LUMINI, Vic. Gen.

QUAESTIONES
DE NOVISSIMIS

AUCTORE

LUDOVICO BILLOT S. J.

IN PONTIFICIA UNIVERSITATE GREGORIANA

THEOLOGIAE PROFESSORE

Editio tertia aucta et emendata

ROMAE
EX OFFICINA POLYGRAPHICA EDITRICE
Piazza della Pigna, 53

MDCCCXVIII

PROOEMIUM

Praeterit figura huius mundi, ait Apostolus a scenis comicis aut tragicis quae subito cum personis mutantur, metaphoram sumens. Nec sane inepta aut iusta proportione carens metaphora. « Quemadmodum enim in theatro velamina multa « sunt, multique scenici ingressi histrionicam lar- « vam in vultu habent, veterem fabulam tractant, « resque gestas narrant, et alius quidem philoso- « phum agit qui non est philosophus, alius me- « dicus qui ne lignum quidem tractare potest, sed « medici vestibus amictus est; alius servus qui « tamen liber est, alius doctor qui ne litteras qui- « dem novit, nullo modo suam, sed alienam spe- « ciem referentes... Donec autem scena et thea- « trum est, laetique spectatores assident, larvæ « manent; cum autem adveniente vespera thea- « trum solvitur, recedentibus omnibus, larvæ « proiiciuntur..., ita quoque in vita et in fine vitae. « Res praesentes sunt theatrum; histrionicam « agunt divitiae et paupertas, princeps et subdi- « tus, et his similia. Cum autem dies illa transierit,

« et nox illa tremenda advenerit, imo potius dies
 « quae peccatoribus nox, iustisque dies erit, cum
 « solutum fuerit theatrum, cum proiectae fuerint
 « larvae, cum unusquisque et opera ad examen
 « vocabuntur, non unusquisque et divitiae eius,
 « non unusquisque et principatus eius, non unus-
 « quisque et honor eius, non unusquisque et po-
 « tentia eius, sed unusquisque et opera eius...
 « Et quemadmodum hic, postquam solutum fue-
 « rit theatrum, si quis nostrum in edito loco
 « sedens viderit eum qui intus (in theatro) phi-
 « losophus erat, foris aerarium esse, exclama-
 « bit: Hem! annon hic intus philosophus erat?
 « iam foris aerarium video. Annon hic rex intus
 « erat? et iam foris vilem quemdam hominem
 « cerno. Annon hic intus dives erat? at foris pau-
 « perem video: ita et illic erit » (1).

Sed, quod malorum omnium caput est, de iis quae post solutum theatrum erunt, plerique hominum aut nihil sciunt, aut nihil cogitant, aut nihil curant. Et alii quidem in hoc toti incumbunt, ut scenam occupent cum spectatorum admiratione et plausu continuo, personatamque larvam in finem usque, gloriosi mimi sustineant. Quorum omnium typus fuit imperator ille Caesar Augustus, de quo historiae narrant quod supremo die, iamiam efflaturus animam, petito speculo, capillum sibi comi ac malas labentes corrigi praecepit, et amicos admissos percunctatus, *ecquid iis videretur mimum vitae commode transegisse*, con-

(1) Chrysost. Conc. 6 de Lazaro, n. 5.

suetam in comoediis adiecit et clausulam: *date plausum, et vos omnes cum gaudio manus tundite* (1). Alii vero non tam theatri gloriam, quam iucunditatem voluptatemque quaerunt. Horum voces audimus in Sapia: *Umbrae enim transitus est tempus nostrum, et non est reversio finis nostri, quoniam consignata est, et nemo revertitur. Venite ergo, et fruamur bonis quae sunt, et utamur creatura tamquam in iuventute celeriter. Vino pretioso et unguentis nos impleamus, et non praetereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis antequam marcescant, nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra* (2). Quare beatum dixerunt eum cui vere contingit illa sors, beatum qui affluit deliciis, qui prospere it post omnem concupiscentiam, quique *exacto contentus tempore vitae, cedat uti convivae satur* (3). At cum nonnisi paucorum ista conditio sit, ideo irruunt alii, partem suam de larvata felicitate exigentes, et theatri ordinem turbantes, imo sus deque subvertere conantes, ut fiant tandem primi qui erant novissimi, et novissimi qui erant primi. Interim vero super omnes indiscriminatim tonat illud verae sapientiae effatum: *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas*. Et iterum: *Vidi cuncta quae fiunt sub sole, et ecce universa vanitas et afflictio spiritus. Risum reputavi errorem, et gaudio dixi, quid frustra deciperis?*

(1) Sueton. in Augusto, c. 99.

(2) Sap. II-5.

(3) Horat. I. 1 Sat. 1.

Inspiciendum igitur quid post theatrum erit, et illuc transferenda cogitatio ubi res verae sunt, ubi larvae proiiciuntur, ubi fabulae habitus deponitur. Et tunc quoque perspicue apparebit, qua ratione, quove sub respectu humanae res scenico ludo recte comparentur. Numquid enim putabis eatenus tenere comparisonem, quatenus pro inani ioco vita praesens habenda sit? Nihil eo absurdus, vero dissimilius nihil. Sed e contra, in tantum valet analogia in quantum praesentes istae felicitates et miseriae pro quibus vel insequendis vel fugiendis a gravissimo fine humanae vitae turpiter aberramus, tam caducae, tam fluxae, tam fallaces sunt, quam illae mimorum in theatro. « Sicut enim in theatro sedens, si quem videris ex iis qui inferius ludunt, personam gestantem regis, non iudicas eum beatum, neque regem esse credis, imo nec ipse optaris esse talis; sed cum scias quod sit quispiam ex iis qui ficus aut botros vendunt in foro, funium opifex, aut faber aerarius, aut aliud quidquam tale, non iudicas illum beatum ob personam, aut ob vestem, neque ex hisce rebus aestimas illius vitam: sic sane et hic velut in theatro, videlicet in mundo sedens, et in scena ludentes spectans, ubi videris complures divites, ne putes vere divites esse, sed divitum obtectos personis (1) ». Non ergo pro lanugine quae ab aura tollitur, et pro spuma gracili quae a procella dispergitur, et pro fumo qui cito a vento

(1) Chrysost. Conc. 2 de Lazaro, n. 3.

dissipatur, in eorum partes secedendum, a quibus tardior experientia hanc tremendam confessionem aliquando extorquebit: *Ergo erravimus a via veritatis, et iustitiae lumen non luxit nobis, et sol intelligentiae non est ortus nobis!*

Sit itaque de novissimis nostris diligens consideratio. Quae quidem consideratio quatuor capitibus absolvetur. **Primo** de morte termino viae. **Secundo** de statu animarum post mortem, in inferno, in purgatorio, in paradiso. **Tertio** de universali resurrectione. **Quarto** de iudicio ultimo et definitiva omnium ordinatione.

CAPUT PRIMUM

QUAEST. I.

DE MORTE TERMINO VIAE

Duo sunt fundamentales errores circa mortem in sua habitudine ad vitam praesentem.

Primus est materialistarum dicentium mortem esse terminum post quem nihil. Qui error omnium temporum fuit et erit, quia conformis est aestimationi sensuum, et a legis moralis iugo eximens, et libidini frena auferens, hisque de causis mentem carnalis hominis in praeceptis trahens. Et ad eundem errorem pertinet opinio eorum qui nunc dicuntur positivistae, quique a futura vita, an sit vel non sit, se abstrahere fingentes, docent finem ultimum activitati nostrae propositum ultra vitam terrestrem minime subsistere, tametsi non in privato singulorum individuorum bono, sed in progressu totius collectivitatis humanae ipsum repositum velint, et aliquam exinde honestatis speciem suo systemati, quod altruismi nomine decorant, conciliare tentent. Denique sub eadem errantium categoria recensendi quoque illi pantheistae qui mortem concipiunt velut refusionem quamdam in magnum $\Pi\alpha\nu$, seu animam mundi. Et antiqui quidem philosophi, sicut existimabant singulorum animas particulas esse animae mundanae, quarum quaelibet suo corpore ut aqua vase includeretur, ita et reputabant unamquamque animam, corpore dissoluto quasi effracto vase, effluere, ac animae mundi e qua deducta fuerat, iterum uniri. Nec longe

sunt ab hac conceptione plures e modernis, quibus vetera deliria sub formis vix diversis innovare placuit. Constat autem quod materialisticae positioni prorsus aequivalet eiusmodi resorptio, qua omnis individualitas et distincta subsistentia amitteretur; per ordinem enim ad futuram retributionem easdem in facto habet consequentias.

Alius fundamentalis error fuit Pythagoraeorum et Platoniorum qui alterius vitae praemia et poenas non diffitebantur. Verumtamen vitam praesentem minime habebant ut viam et probationem unicam, quam deinde immutabilis status sive in bonis sive in malis consequitur, sed metempsychosim et transmigrations animarum et seriem infinitam vicissitudinum adstruebant. Horum doctrinam secutus est Origenes, praesertim in libris *περὶ ἀρχῶν*. de quibus sic censet Hieronymus epist. 124 ad Avitum: « Quamobrem
 « petis, Avite carissime, ut ipsum ad te exemplar dirigam,
 « quod a me olim translatum, et nulli alii traditum, a (quo-
 « dam) fratre perverse editum est. Accipe igitur quod petisti,
 « sed ita ut scias detestanda tibi in eis esse quam plurima,
 « et iuxta sermonem Domini, inter scorpiones et colubres
 « incedendum, ut est illud statim in primo volumine... Ipsos
 « daemones ac rectores tenebrarum in aliquo mundo, vel
 « mundis, si voluerint ad meliora converti, fieri homines,
 « et sic ad antiquum redire principium: ita duntaxat ut per
 « supplicia atque tormenta quae vel multo vel brevi tem-
 « pore sustinuerint, in hominum eruditi corporibus, rursus
 « veniant ad angelorum fastigia. Ex quo consequenti ra-
 « tione monstrari, omnes rationabiles creaturas ex homi-
 « nibus posse fieri, non semel et subito, sed frequentius,
 « nosque et angelos futuros daemones si egerimus negli-
 « gentius, et rursus daemones, si voluerint capere virtu-
 « tes, pervenire ad angelicam dignitatem... In secundo
 « autem libro mundos asserit innumerabiles, non, iuxta
 « Epicurum, uno tempore plurimos et sui similes, sed post
 « alterius mundi finem, alterius esse principium. Et ante
 « hunc nostrum mundum, alium fuisse mundum, et post

« hunc, alium futurum, et post illum, alium, rursusque
« caeteros post caeteros... In libro quoque tertio haec vitia
« continentur: *Saepe diximus in infinitis perpetuisque*
« *saeculis in quibus anima subsistit et vivit, sic non-*
« *nullas earum ad peiora corruere, ut ultimum malitiae*
« *locum teneant, et sic quasdam proficere, ut de ultimo*
« *malitiae gradu ad perfectam veniant consummatamque*
« *virtutem...* Et post disputationem longissimam qua omnem
« creaturam corpoream in spiritualia corpora et tenuia
« dicit esse mutandam, cunctamque substantiam in unum
« corpus mundissimum et omni splendore purius conver-
« tendam, et talem qualem nunc humana mens non potest
« cogitare, ad extremum intulit: *Et erit Deus omnia in*
« *omnibus, ut universa natura corporea redigatur in eam*
« *substantiam quae omnibus melior est, in divinam scilicet,*
« *qua nulla est melior* ». Haec Origenes, Pythagorae Pla-
tonisque dogmata sequens. Quae etiam usque hodie aliqui
retinent, somniantes rehabilitationem Satanae, et damna-
torum redemptionem, et post longa saecula universalem
cunctorum restitutionem.

Ergo iuxta alios, omnium rerum mors est extremum.
Iuxta alios vero, nequidem est extremum viae, sed solum
unius viae, post quam alia est futura, et post illam alia,
rursusque caeterae post caeteras. Porro inter utramque
positionem medium stat fidei catholicae immobile dogma,
quod sequenti propositione continetur.

THESIS I.

Hominibus vita praesens est via ad futuram, eamque immobilem ac perenniter duraturam, in qua unusquisque recipiet a Domino prout gessit in corpore, sive bonum sive malum. Et huic viae definitivus terminus imponitur per mortem, postquam nullus relinquitur locus, nec ad poenitendum, nec ad merendum, nec denique ad immutandum quavis ratione statum peccati vel gratiae in quo animam ultimum instans deprehenderit.

§ 1.

Esse vitam futuram, eamque perennem et nusquam desituram, in qua pro praesentis vitae meritis retributio fiet, omnes quotquot sunt Evangelii paginae procul dubio protestantur. Ubique enim vita aeterna et regnum coelorum in praemium repromittitur. Ubique etiam e regione ponitur ignis aeternus et locus tormentorum paratus iis qui egerint mala. Ita sane in primo initio et ultima consummatione praedicationis Christi. In primo quidem initio, id est in oratione illa inaugurali, Matth. V-VII, in qua sumpto exordio a beatitudinibus, ad regnum caelorum, ad possessionem terrae viventium, ad visionem aeternam in gloria filiorum Dei cunctos evocat. In consummatione vero, id est in sermone qui ultimus fuit ante passionem, Matth. XXV, ubi descripto adventu Filii hominis in maiestate ad iudicandum omnes gentes, his conclusit verbis: *Et ibunt hi in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam.* Porro principio et fini plane consonant intermedia, et in primis praecipuae evangelicae parabola. Parabola certe zizaniorum: *Sicut ergo, inquit, colliguntur zizania et igni comburuntur, sic erit in consummatione saeculi. Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno eius omnia scandala et eos qui faciunt iniquitatem. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum.* Tum parabola

de sagena missa in mare et ex omni genere piscium congregante, aliis (id est bonis) reservatis in vasis, aliis vero (id est malis) foras missis: *Sic erit in consummatione saeculi. Exibunt angeli, et separabunt malos de medio iustorum, et mittent eos in caminum ignis; ibi erit fletus et stridor dentium.* Rursus parabola de inventione thesauri et pretiosae margaritae, pro quibus emendis omnia quae habet vendere debet homo. Parabola quoque de divite epulone et Lazaro paupere, quorum unus moriens sepelitur in inferno, alter vero portatur ab angelis in sinum Abrahae. Item parabola de villico nequam, cuius exemplo edocemur facere nobis amicos qui recipiant nos in aeterna tabernacula. Parabola demum talentorum in qua dominus peregre rediens praemiatur servos diligentes, servum vero inutilem iubet proiici in tenebras exteriores. Hinc gravissimae illae monitiones quae continuo occurrunt in ore Christi: *Quid prodest homini si mundum universum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur? ... Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opera eius.* Et iterum: *Si manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscide eum et proiice abs te; bonum tibi est ad vitam ingredi debilem vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem aeternum.* Itemque: *Illi qui digni habebuntur saeculo illo et resurrectione ex mortuis, ultra mori (non) poterunt; aequales animi angelis sunt, et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis.* Et rursus: *Attendite vobis ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate et curis huius vitae, et superveniat in vos repentina dies illa.* Et alia eiusdem tenoris eiusdemque sensus pene innumera. Ideo Petrus in ipsa intimatione Legis evangelicae ad primitias gentium: *Praecipit nobis praedicare populo et testificari quia ipse est qui constitutus est a Deo iudex vivorum et mortuorum.* Et Paulus in Areopago: *Nunc annuntiat hominibus ut omnes ubique poenitentiam agant, eo quod statuit diem in quo iudicaturus est orbem in aequitate, in viro in quo*

statuit, fidem praebens omnibus, suscitans eum a mortuis. Hinc demum in symbolo fidei profiteamur: « Inde venturus est iudicare vivos et mortuos. Ad cuius adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, et reddaturi sunt de factis propriis rationem. Et qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam, qui vero mala, in ignem aeternum. Haec est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit ».

Cum igitur futura vita et propria eius praemia et poenae in libris N. T. tam clare, tam asseveranter, tamque instantanter proponantur, de Veteri Testamento paulo difficilior occurrit quaestio, et operae pretium erit si in quaestione discutienda aliquantisper immoremur.

Id in primis ex christiana revelatione certissimum, quod omni tempore omnique aetate, videlicet ab ipso mundi exordio, de alterius vitae remuneratione indubitata fides viguit in populo Dei. Cuius rei fideiussorem habemus Paulum, Heb. XI, ubi absolute asserit nemini unquam contigisse iustitiam apud Deum nisi credenti *quia inquirentibus se remunerator sit*, testaturque omnes antiquos iustos in hac fide testimonium esse consecutos: Abel, Henoc, Noe, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moysen, Gedeon, Barac, Samson, Iephte, David, Samuelem et Prophetas. Neque enim dubium esse potest de qua remuneratione hic sermo sit. Nam praeterquam quod in scripturis apostolicis nulla alia annuntiatur remuneratio nisi illa futuri saeculi, sensum satis declarant ea quae mox subdit Apostolus de Abraham, Isaac, et Iacob: *Fide demoratus est (Abraham) in terra repromissionis tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac et Iacob cohaeredibus repromissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta habentem civitatem.* Et rursus: *Confitentibus quia peregrini et hospites sunt super terram. Qui enim haec dicunt, significant se patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent de qua exierant, habebant utique tempus revertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id*

est caelestem. Eundem sensum confirmant quae infra dicuntur de Moyse: *Magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere incunditatem... Aspiciebat enim in remunerationem,* utique vitae futurae, ut stet oppositio ad delicias temporales quibus potuisset frui in aula Pharaonis. Item quae subduntur de Eleazaro et Machabaeis: *Alii autem distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem,* id est, nolentes illicito pacto vitam redimere, certissima spe vitae melioris animati. Denique ea quae conclusionis instar in fine capitis leguntur: *Et hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.* Ubi iterum sermo est de promissione caelesti, nam terrenae promissiones iam praestitae fuerant illis quibus secundum ordinem providentiae Dei praestandae erant. Nunc autem consummatio remunerationis caelestis in gloriosa resurrectione nondum fuit facta, sed differtur usque in saeculi finem eis pariter et nobis uno eodemque tempore exhibenda. Ex his igitur et aliis Novi Testamenti testimoniis res iam conficitur, nec remanet dubitationi locus, an fuerit in antiquis fidelibus de remuneratione venturi saeculi, non secus ac in nobis, fides constans et invicta. Proinde quaestio solum esse potest de ipsissimis Veteris Testamenti libris. Non enim desunt qui dicere audeant, nihil a paganismo distare litteras istas, quod attinet ad vitam futuram et repositas in ea sanctiones legis moralis qua in conscientia homo obligatur.

Ad huius autem rei convenientem elucidationem praemittere oportet, omnem Scripturam apud Iudaeos, teste Hieronymo in Prologo Galeato, in tres classes fuisse divisam. Prima classis, sive primus ordo qui **Lex** ab eis dicebatur, quinque libros Moysis continebat, id est Pentateuchum. Secundus ordo complectebatur **Prophetas**; sub qua divisione ponebant libros Iosue, Iudicum et Regum, tum Isaiam, Ieremiam, Ezechielem, et duodecim minores. Denique tertius

ordo hagiographa comprehendit, quae novem numerabantur: Iob, Psalmi, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Daniel, Paralipomenon, Esdras, et Esther. Adde tandem **deuterocanonicos** (Sapientiam, Ecclesiasticum, Baruch, Tobiam, Iudith, et duos Machabaeorum), qui apud Iudaeos in magna erant veneratione, quanquam in canone non adscripti, quoniam post tempora Esdrae, ut scribit Iosephus l. 1 c. App. c. 8, « minus explorata fuit successio prophetarum », id est successio eorum virorum qui munere prophetico a Deo insigniti, tantam habuerint auctoritatem quanta requirebatur ad hoc, ut in albo Scripturarum novi libri authentice referrentur. At nobis horum librorum canonicitas ex apostolica traditione certissime innotuit: qui idcirco iure meritoque sub hagiographorum categoria simpliciter et absolute sunt recensendi.

Nunc ergo fatendum omnino est quod in libris proprie legalibus, hoc est in ipsa Lege per Moysis ministerium a Deo data populo Hebraeorum, non continentur promissiones futurae vitae, iuxta illud Apostoli: *Umbram habens Lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum*. Neque enim in vi huius legis ad invisibilia bona homines ordinabantur. Sed, ut alibi expositum est (1), in antiquis fidelibus duplex omnino respectus est distinguendus, prout formaliter considerantur vel ut incorporati hierarchiae V. T., vel ut pertinentes ad testamentum illud quo statuerat Deus universum genus humanum per unum mediatorem Christum in pristinam gratiam reparare. Et primo quidem modo non erant nisi in vestibulo regni Christi, umbratilibus typis ac terrenis figuris insistentes. Alio autem modo evocati erant ad futura bona non secus ac nos. Hinc simul cum Lege Mosaica praesto eis aderat alia doctrina et alia revelatio, eaque antiquitus primum ab Adam et patriarchis de ore in os tradita, deinde vero scripturis etiam sacris commendata, sed iis potissimum scripturis quae in *hagiographorum* ordine paulo supra fuerunt numeratae.

(1) De Ecclesia, Q. 1 in prologo.— De Sacramentis.

Potissimum dixi, at non exclusive. Antiquae enim traditionis et certissimae fidei gentis Hebraeorum de futura vita, in ipsis libris Mosaicis aperta prostant documenta, velut cum de Abraham dicitur, Genes. XXV-8: *Deficiens mortuus est in senectute bona et plenus dierum, congregatusque est ad populum suum* (1). Et de Isaac, Genes. XXXV-29: *Consumptusque aetate mortuus est, et appositus est populo suo senex et plenus dierum*. Et de Iacob, Genes. XLIX-29: *Praecipit eis dicens: Ego congregor ad populum meum. Sepeliteme cum patribus meis in spelunca duplici quae est in agro Ephron Hethaei... Finitisque mandatis quibus filios instruebat, collegit pedes suos super lectulum, et obiit, appositusque est ad populum suum* (2). Et Deuter. XXXII-48: *Locutusque est Dominus ad Moysen dicens: Ascende in montem Nebo... Quem conscendens iungeris populis tuis, sicut mortuus est Aaron frater tuus in monte Hor, et appositus populis suis* (3). Quibus verbis quid aliud significatur nisi translatio e statu viventium in hac mortalitate, ad statum patrum degentium in altera vita, id est ad societatem iustorum, ad quam in morte congregari dicuntur sancti patriarchae, sicut cum de agris in horreum congregatur messis matura? Et bene quidem dicuntur congregari sive apponi *ad populum suum*, quia hic apud nos duae civitates interim permiscetur et permixtae manent quamdiu durat saeculum praesens. In altera vero vita plane separantur, ut unaquaeque seorsum sinu suo proprios excipiat cives, quos iam non caro et sanguis, non terreni generis communitas, non sors nativitatis, sed cognatio animorum, et amores

(1) Hic non potest significari communitas sepulcri, praesertim quia Abraham non habuit communem cum populo suo sepulturam, qui in terra aliena, longe a cognatione sua e qua exierat, vixit et mortuus est.

(2) Distinguitur congregatio ad populum a sepultura cum patribus, quae etiam nonnisi post multos ab obitu dies secuta est, deferente Ioseph corpus patris e terra Aegypti in terram Chanaan.

(3) Et nota quod Moyses mortuus est in solitudine, quin unquam cognoverit homo locum sepulcri eius, ut habetur Deuter. XXXIV-6.

iidem, et similis vitae merita coniunxerunt. Et haec quidem de communione sanctorum post mortem vetus Scriptura habet.

Sed nec de congregatione malorum in inferno silet, imo iis passim utitur verbis quae traditionis Moyse longe antiquioris circa poenas futuras certam faciant fidem. Quid est enim quod infernos manes nomine *gigantum* (Raphaim) appellare consuevit? Sane vero, Proverb. IX-18, Salomon ait quod viae mulieris meretricis ducunt ad locum gigantum: *Et ignoravit quod ibi sint gigantes, et in profundis inferni convivae eius.* Et infra, XXI-16, dicit quod quisquis a via sapientiae deflexerit, *in coetu gigantum commorabitur.* Apud Iob quoque, XXVI-5, legitur: *Ecce gigantes gemunt sub aquis, et qui habitant cum eis. Nudus est infernus coram illo, et nullum est operimentum perditioni.* Denique Isaias, XIV-9, regi Babylonis vaticinatur fore ut, postquam morte percussus fuerit, Raphaim seu gigantes e loco suo obviam ituri sint ut venientem excipiant: *Infernus, inquit, subter conturbatus est in occursum adventus tui, suscitavit tibi gigantes. Omnes principes terrae surrexerunt de solis suis... Universi respondebunt et dicent tibi: Et tu vulneratus es sicut et nos, nostri similis effectus es. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum, subter te sternetur tinca, et operimentum tuum erunt vermes.* Unde inter alias acceptiones huius vocis *gigantes*, communi consensu interpretes ponunt manes impiorum. Sed huiusmodi acceptionis quaenam alia origo esse potest nisi id quod narratur in Genesi (VI-4) de famosis gigantibus qui remanserant in memoria familiae Noe velut quaedam nequitiae personificatio, quorum impietas, ut scribit Hieronymus epist. 10, totius orbis naufragium in diluvio adduxit? Erat igitur in traditione veterum Hebraeorum, quod impiorum animae in infernum descendunt, ibique simul congregantur tanquam in terra miseriae, ut habetur Iob X-22, terra tenebrarum in qua umbra mortis et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.

Verum, ut supra dictum est, ad eos potissimum V. T. libros attendamus oportet, in quibus ex professo et data opera praesens vita ut praeparatio futurae exhibetur. Et in hoc genere, primo loco afferendus liber Ecclesiastae, qui hac unica velut argumentatione totus contitetur. *Cum vana omnia sub sole sint, id unum in homine magnum verumque esse, si Deum timeat, praeceptis eius pareat, ac futuro iudicio purum atque integrum se servet.* Cuius enthymematis antecedens, inquit Bossuetius Praef. in Eccl., « rerum
 « humanarum enumeratione, tantique regis (Salomonis) ex-
 « perimentis constat, ut quia exquisitissimas voluptates
 « assequi alii per egestatem aut imperitiam nequeant, alii
 « temperantia non curent, existat Salomon unus regum
 « opulentissimus, rerumque prudentia clarissimus, qui cum
 « ultro fateatur in tanta bonorum affluentium copia nihil
 « a se denegatum cupiditatibus, simul tamen cogatur agno-
 « scere, non modo vana et nulla, verum etiam irridenda
 « partim, partim etiam deploranda esse omnia, sibi que tam
 « florenti, tam beato, vitam fuisse taedio, ac potiores visos
 « qui necdum nati essent. Id autem sic conficit: Quod homo
 « nascatur ad malorum experientiam, neque quidquam in
 « scientia sit praesidii, neque ea tolli queat caecum illud
 « atque improvidum quo in perniciem, velut obiecto hamo,
 « inscii devolvamur (1). Quin ipsa etiam qualis esse solet
 « in humano genere sapientia, inter vanissima, imo inter
 « cruciatus animi reputanda sit (2). Docet denique, eo de-
 « duci hominem tot aerumnis, curis, libidinibus, laboribus,
 « erroribus, ut caeca mersus caligine, neque sapientem a

(1) *Vidi sub sole, nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum divitias, sed tempus casumque in omnibus. Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, et sicut aves laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo supervenerit.* (Eccl. IX-11).

(2) *Dedique cor meum ut scirem prudentiam atque doctrinam, erroresque et stultitiam, et agnovi quod in his quoque esset labor et afflictio spiritus, eo quod in multa sapientia multa sit indignatio, et qui addit scientiam, addit et laborem.* (I-17).

« stulto, neque, quod gravius est, seipsum a pecude satis
 « discernere valeat (1), donec ad Deum eiusque iudicia con-
 « iectis oculis, deprehendat in se occultum illud quod ad
 « Dei imaginem conditum, dissoluto corpore atque in ter-
 « ram suam abeunte, ad auctorem Deum redeat, eius arbi-
 « trio iudicandum. Atque id quidem ultimo capite et uno
 « verbo transigitur. Caeterum toto libro praeparatur iactis
 « veri seminibus, sanisque sententiis velut radiis inter offu-
 « sas tenebras intermicantibus (2), quae tanquam disiectis
 « nubibus. tandem in limpидissimam lucem erumpunt ». Sic
 enim conclusit Ecclesiastes: *Memento creatoris tui in die-
 bus iuventutis tuae, antequam veniat tempus afflictionis,
 et appropinquent anni de quibus dicas: non mihi placent,
 seniles scilicet, et ad sepulcrum praecipites. Quando com-
 movebuntur custodes domus, id est manus protegendo cor-
 pori natae, et nutabunt viri fortissimi, id est crura quae
 corpus sustentant, et otiosae erunt molentes in minuto nu-
 mero, id est dentes quibus permoliti cibi in alvum trans-
 mittuntur, et tenebrescent videntes per foramina, id est
 oculi quibus aetate confectis caligat acies et intuitus ob-
 scuratur. Et claudent ostia in platea in humilitate vocis
 molentis, id est, quando claudentur labia extrinsecus, sub-*

(1) *Dixi in corde meo de filiis hominum, ut probaret eos Deus, et ostenderet similes esse bestiis. Idcirco unus interitus est hominis et iumentorum, et aequa utriusque conditio: sicut moritur homo, sic et illa moriuntur....? Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, et si spiritus iumentorum descendat deorsum? (III-18). Quis novit? inquit, referens id quod impii dicunt, ac per hoc ostendens abyssum ignorantiae humanae.*

(2) *Vidi sub sole in loco iudicii impietatem, et in loco iustitiae iniquitatem, et dixi in corde meo: Iustum et impium iudicabit Deus, et tempus omnis rei tunc erit. (III-16). Vidi impios sepultos, qui etiam cum adhuc viverent, in loco sancto erant, et laudabantur in civitate quasi iustorum operum, sed et hoc vanitas est. Etenim quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala. Attamen peccator ex eo quod centies facit malum, et per patientiam sustentatur, ego cognovi quod erit bonum timentibus Deum, qui verentur faciem eius. (VIII-10).*

latis dentibus compressa, ut vox exire nisi exilis et fracta non possit. *Et consurgent ad vocem volucris*, quatenus frigescente iam sanguine et humore siccato, quibus materiis sopor alitur, ad levem sonitum senex evigilat, noctisque medio cum gallus cecinerit, festinus exsurgit. *Et obsurdescent omnes filiae carminis*, dum auribus aggravatis, concidet omnis delectatio musicae et cantus. *Excelsa quoque timebunt et formidabunt in via*, pro quanto ardua ingredi senex non valet, et lassis poplitibus ac trementi vestigio etiam in plano itinere fluctuans, offensam gressuum formidat. *Florebit amygdalus, impinguabitur locusta* (vel talus), *et dissipabitur capparitis*, capillo scilicet incanescente, tumescentibus pedibus, et vigore omni propter ruptum membrorum foedus relaxato. Memento itaque creatoris tui antequam veniant dies illi, *et revertatur pulvis in terram suam unde erat, et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum*. Praeclara sane sententia, in qua etiam apparet quorsum in antecedentibus vergebat tam studiosa dissolutionis corporis descriptio: nimirum ut etiam atque etiam inculcaretur quid sit inter animam et corpus discriminis, quave ratione post consummatam machinae paulatim fatiscientis ruinam, animus integer et incorruptus et plane immortalis ad Deum revertatur. Unde iam parata est ultimae conclusioni via. Principium enim repetens a quo exorsus fuerat: *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, et omnia vanitas... Faciendi plures libros nullus est finis, frequensque meditatio carnis afflictio est... Finem loquendi pariter omnes audiamus: Deum time et mandata eius observa, hoc est enim omnis homo. Et cuncta quae fiunt adducet Deus in iudicium pro omni errato, sive bonum, sive malum illud sit*. Haec, inquam, totius libri conclusio est, ad quam lectores omnes provocantur. Haec summa, haec recapitulatio quae, ut dicitur vers. 11, quasi clavus in altum defixus haerere debet, ut iam necesse non sit petere libros qui per hominum manus nullo fine aut operae pretio circumferuntur, sed unum id infigere animo quod omnium caput est: ad hoc scilicet

natum esse hominem, ut creatorem suum intelligens, veneretur cum honore et opere mandatorum. « Siquidem cum « iudicii tempus advenerit, quidquid a nobis gestum est, « stare sub iudice, et ancipitem diu expectare sententiam, « et unumquemque recipere pro opere suo, sive mali quid « gesserit, sive boni » (1). — Vides igitur omne dogma vitae futurae, data opera et omnino ex professo inculcatum in hoc Salomonis libro. Cui ad amussim consonat liber Ecclesiastici, nomine *παραβέβητος* vel Sapientiae Iesu filii Sirach a veteribus passim appellati: velut cum semel et iterum iubemur habere praesentem mortis memoriam, tanquam solidissimum virtutis praesidium et ad omne opus bonum efficacax incitamentum: *Timenti Dominum bene erit in extremis, et in die defunctionis suae benedicetur* (Eccli. I-3). *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis* (VII-40). *Beatus dives qui inventus est sine macula, et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecunia et thesauris... Fecit enim mirabilia in vita sua... Ideo stabilita sunt bona illius in Domino* (XXXI-8). Consonat et divinissimus liber Sapientiae, ubi in primis diserte explicatur cuiusmodi sit bona illa mortis cogitatio ab Ecclesiastico commendata, et quam diversa ab ea quae impios spem futurae vitae non habentes in omne potius flagitium dat praecipites, (Sap. II per totum). Deinde describitur felicitas sanctorum, quorum animae in manu Dei sunt, quos non tangit tormentum mortis, qui visi sunt oculis insipientium mori, dum spes illorum immortalitate plena est, (III, 1-9). Beatificatur iustus praematura morte occupatus, quia in refrigerio erit, quia placens Deo factus est dilectus, quia raptus est ne malitia mutaret cor illius, (IV-16). Denique iudicium extremum intimatur, in quo impii admirantes mutatam sortem eorum quos hic contempserunt, aeternam suam deflebunt miseriam, momentanea felicitate partam: *Videntes turbabuntur timore horribili... Talia di-*

(1) Hieronymus in Ecclesiasten, cap. ult. — Item Bossuet in h. l. passim.

xerunt in inferno hi qui peccaverunt... Iusti autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum, (V. per totum).

Libro Ecclesiastae multo antiquior est liber Iob, in quo reperire est veterem traditionem populi Dei extra stirpem Israeliticam. De eo Hieronymus, epist. ad Paulinum: « Iob « exemplar patientiae, quae non mysteria suo sermone non « complectitur?... Et, ut de caeteris sileam, resurrectionem « corporum sic prophetat, ut nullus de ea vel manifestius « vel cautius scripserit: *Scio, inquit, quod Redemptor meus « vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum, et « rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo « Deum, quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspec- « turi sunt, et non alius. Reposita est haec spes mea in « sinu meo* ». Et hac spe fretus vir iustus, atrocitatem malorum quorum descriptio praecessit (XIX, 8-22), longanimitate tolerabat, erectisque in caelum oculis, inter ruinas domus, poenas ulceris, innumeras orbitates, amicorum obiurgationes, et ad extremum uxoris insidias, invictam tenebat patientiam (1). At miraculo patientiae tres eius amici nequaquam movebantur, nihilque remittebant de inveterato et tenaci praeiudicio quo opinabantur mala huius vitae non nisi in vindictam admissorum scelerum de ira Dei descendere. Hinc ad altiores Providentiae rationes Iob assurgit, seseque contra iniustas imputationes Saphar Naamathitae defendit (XXI per totum). Et in primis ab amicis quaerit, qua tandem ratione impiorum prosperitatem explicabunt, si verum est quod iustitia Dei in praesenti vita secundum merita vel punit vel praemiatur: *Quare ergo impii vivunt, sublevati sunt, confortatique divitiis? Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba et nepotum in conspectu eorum. Domus eorum securae sunt et pacatae, et non est virga Dei (correctionis scilicet) super illos. Bos eorum concepit, et non abortivit; vacca peperit, et non est privata foetu*

(1) Cf. Hierononymus, in cap. 19 Iob.

*suo. Egrediuntur quasi greges parvuli eorum, et infantes eorum exsultant lusibus. Tenent tympanum et citharam, et gaudent ad sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, et in puncto (id est sine dolore, et nequaquam longa aegritudine discruciatii) ad inferna descendunt. Qui dixerunt Deo: recede a nobis, et scientiam viarum tuarum nolumus. Quis est omnipotens ut serviamus ei? et quid nobis prodest si oraverimus illum? Itaque, obsecro, respondete mihi: Numquid vos qui Deum contra me iustum defenditis, iniustitiae simul arguetis, ex hoc quod in me acerbus ultor existat, et in mei similibus clemens? Tum praefatae impiorum prosperitati opponens afflictiones quibus saepissime in finem usque obruitur iustus: *Iste, inquit, moritur robustus et sanus, dives et felix. Viscera eius plena sunt adipe, et medullis ossa illius irrigantur. Alius vero moritur in amaritudine animae absque ullis opibus. Et tamen simul in pulvere dormient, et vermes operient eos.* Ex quo consequens esse vult, ut non in hoc mundo, sed in alia vita parata a Deo retributio sit. Et hanc tacitam consequentiam expressis iam verbis enuntians: *Interrogate quemlibet de viatoribus, et haec eadem illum intelligere cognoscetis, quia in diem perditionis servatur malus, et ad diem furoris ducetur.* Quam quidem diem, diem futurae seu aeternae perditionis necesse omnino est intelligi. De illo enim iniquo sermo est de quo supra; qui laetos dies egit, qui absque dolore mortuus est dives et felix: imo vero, cui nequidem gloria posthuma in terra denegatur, sicut ex proxime consequentibus liquet: *Quis arguet eum coram eo viam eius? et quae fecit, quis reddet illi? Ipse ad sepulcra ducetur cum pompa et maiestate. Ipse in congerie mortuorum vigilabit, quasi princeps super eos constitutus. Dulcis fuit glareis Cocyti (1), et post se omnem hominem trahet, et ante se in-**

(1) Coecytus hic a vulgato interprete pro quovis fluvio vel torrente positus est. Glarea vero genus est terrae arenosae. Quia ergo apud antiquos sepulchra nobilium ad ripas fluminum plerumque ponebantur, *glareas Cocyti*, pro sumptuosis monumentis recte accipies.

numerabiles, dum solemniter delatio cadaveris ad sumptuosum monumentum, non tam tristis et amara fuit, quam laeta et suavis, utpote honoribus referta, floribus ornata, iisque demum omnibus decorata quae mortis horrorem valeant dissimulare. Unde tandem omnem altercationem disputationis suae concludit Iob his verbis: *Quomodo igitur consolamini me frustra, cum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati?* Quippe Eliphaz et Baldad et Saphar convenerant ut afflictum consolarentur. Id tamen non alia via tentaverant, quam exhortando eum ut de admissis sceleribus poenitentiam ageret, pollicentes infallibile fore ut acta semel poenitentia, cuncta ei prospera denuo redirent (1). Hanc ergo consolationem frustraneam et inanem vocat vir sanctus, siquidem ex argumentis quibus adstruxit pios aequae ac impios aerumnis in hac mortali vita affligi, palam apparuit ineptum esse solatii genus, si quis viro afflicto quem censet impium, poenitentiam agere suadeat, promittens, si in gratiam Dei redeat, futurum esse ut secundae res ad votum succedant, et opes, honores, comoda circumfluant. Frivolum, inquam, solatii genus, quia res plane incerta est. Neque enim ex reditu in Dei benevolentiam efficitur ut qui iam pius est, fortunetur: cum constet plerosque iustissimos aerumnis consumptos interire, et e contrario plerosque improbos ad mortem usque florentes perdurare. Plane ergo allata consolatio *repugnare ostensa est veritati*, siquidem habet veritas, bonos et malos promiscue in hac vita affligi, neque ex opibus vel inopia firma vitii aut virtutis argumenta produci, sed superesse aliam vitam in qua boni praemiis cumulandi, improbi vero commeritas poenas in sempiternum daturi sint (2). Haec quidem divina philosophia libri Iob. Et vere dico divinam. Nam postquam Iob pluribus prosecutus esset suam innocentiam, et tres eius amici omisissent respondere ei, locum dantes

(1) Vide consolatoriam promissionem Eliphaz (V, 17-27). Promissionem Baldad (VIII, 2-7). Promissionem Saphar (XI, 14-19).

(2) Ita Corderus in h. l.

quinto interlocutori, nempe Eliu, iuveni loquaci et temerario, qui thesim trium seniorum modo suo reassumit, male eam ab illis propugnatam existimans: ecce tandem Deus ipse disputationi se interponit. lubet silere Eliu; ipsum quoque Iob redarguit, ut qui in suis lamentationibus modum nonnihil excessisset. At nihilominus finem facit confirmando quaecumque ille de rationibus providentiae in ordine ad futuram vitam, contra Eliphaz et Baldad et Sophar disputaverat.

Veniam nunc ad Psalmos, a quibus fidem vitae futurae aliqui tollere non erubescunt, sese potissimum munientes sequentibus locis: *Quoniam non est in morte qui memor sit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi?* (Ps. VI-6). *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos qui vivimus, benedicimus Domino* (Ps. CXIII-17). *Quae utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem? Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?* (Ps. XXIX-10). *Numquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione? Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, et iustitia tua in terra oblivionis?* (Ps. LXXXVII-12). Quae omnia parallela sunt iis quae leguntur in cantico Ezechiae, Isa. XXXVIII-18: *Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te, non exspectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam. Vivens, vivens ipse confitebitur tibi sicut et ego hodie, pater filiis notam faciet veritatem tuam.* — Verumtamen non haec profecto sunt quae vel specie tenus materialisticae interpretationi favere possint. Ibi enim considerat Psalmista ea solummodo quae cadavera in sepulcris patiuntur, et cum laudum meminit, eas laudes significat quibus homines his in terris, meritorie scilicet et cum aedificatione proximorum, Deum prosequuntur; minime vero illas quibus ipsum celebrant animae separatae, a nobis terrigenis et nostris rebus longe longeque remotae. Uno verbo, de mortuis sermo est relate ad mundum in quo sumus, et ad officia quae in eo,

eoque solo adimpleri possunt. Neque enim extra hunc praesentem mundum locus est *praedicandi praeceptum Domini* (1), *annuntiandi nomen Domini in portis filiae Sion* (2), *narrandi nomen Domini fratribus, et in medio Ecclesiae laudandi eum* (3), *benedicendi eum in Ecclesiis* (4), *in ecclesia magna, in populo gravi* (5), *narrandi filiis qui nascentur virtutes eius, et mirabilia eius quae fecit* (6), *notam faciendi filiis hominum potentiam eius, et gloriam magnificentiae regni eius* (7), etc. Quid ergo mirum si dum respicitur ad officium serviendi Deo, per eam praesertim laudem qua etiam caeteri ad divinum cultum informentur, abstractio fiat ab iis quae aguntur in altera vita, ut ea tantum spectentur quae de mortuis residua sunt apud nos, silentium et tenebrae sepulcrorum, pulvis et cineres cadaverum? Quid mirum si duo ex praecitatis psalmis habeantur ut scripti in persona Christi petentis a Patre resurrectionem, sine qua perfici non poterat opus redemptionis? Aut si haec in materialisticum sensum trahere placet, quidni eandem calumniam inferes Evangelio, ubi legitur Ioan. IX-4: *Venit nox* (id est mors), *quando nemo potest operari?*

Et re quidem vera, nihil magis absonum dici unquam poterit, quam quod exsulet fides et spes vitae futurae in psalmis illis qui de Deo eiusque religione et cultu tam sublimibus ubique referti sunt sensibus, quique affectus omnes animae sanctae, animae fidelis, animae in deserto huius mundi peregrinantis, ad vivum sic exprimunt, ut eadem veritate eademque actualitate usque nunc canantur in ecclesia christianorum, qua olim in Israel. Cogita praesertim id quod proprius horum canticorum character, distinctiva-

(1) Ps. II-6.

(2) Ps. IX-15.

(3) Ps. XXI-23.

(4) Ps. XXV-12.

(5) Ps. XXXIV-18.

(6) Ps. LXXVII, 4-6.

(7) Ps. CXLIV-12.

que tessera est: stupendam nimis, fiduciaque simul et humilitate plenam ad Deum familiaritatem (1); amorem ad eius

(1) « Je trouve dans les poètes, dans les écrivains de toutes les nations, les grandeurs de Dieu, et je n'en suis point surpris. Il suffit de regarder le ciel et la terre pour avoir l'idée d'un grand pouvoir, et cette idée est à tous les hommes, excepté aux athées qui se sont mis hors de l'espèce humaine. Mais la bonté de Dieu! Elle a été aussi aperçue chez tous les peuples, j'en conviens; elle est si visible! Cependant je ne la vois sentie que par les auteurs de la Bible et les chrétiens. Eux seuls sont éloquents sur cet attribut de la divinité, qui de tous est le plus près de nous... Que dans les mêmes livres où se montrent sans aucun alliage les idées les plus pures et les plus hautes de la divinité, comme cela n'est pas même contesté: que dans les livres pleins du plus profond respect pour Dieu, et de la crainte de Dieu la plus religieuse, le Très-Haut paraisse en même temps traiter l'homme comme un ami dans la force du terme, sans que cette espèce de commerce si extraordinaire affaiblisse jamais dans l'homme la vénération et la soumission, c'est ce qui est pour moi une démonstration morale de l'inspiration divine, et ce qui devrait être au moins, pour tout homme de sens et de bonne foi, matière à examen et à réflexion... C'est de ce sentiment de la bonté que naît celui de l'amour dans les Prophètes, et principalement dans le Psalmiste. *Il fera, dit David, la volonté de ceux qui le craignent.* Quel homme ne croirait pas dégrader la divinité par de semblables expressions?... C'est que dans toutes nos idées sur les grandeurs divines, quand ces idées ne sont que de nous, nous mêlons toujours involontairement ce qui dans nous se mêle plus ou moins à toute grandeur, l'orgueil. L'orgueil est l'attribut nécessaire de l'imperfection; il appartient à tout ce qui est sujet à comparaison; tout être qui peut se comparer à un autre est donc sujet à l'orgueil. Dieu ne saurait être orgueilleux, parcequ'il ne peut se comparer à rien, et c'est aussi pour cela qu'il ne peut pas craindre comme nous de descendre... La main de Dieu est une figure reçue, mais je ne crois pas qu'aucun auteur eût risqué de dire avec David: *Si le juste tombe, il ne sera pas froissé, parceque le Seigneur avancera la main pour le soutenir.* Cette figure ne nous aurait-elle pas paru trop petite? Mais supposons qu'elle passe, si l'on veut, grâce à l'habitude et à l'éducation, en voici une où tous les lecteurs, quoique bien avertis, vont se récrier tout d'une voix: *Heureux l'homme attentif aux besoins du pauvre et de l'indigent. Le Seigneur l'assistera sur le lit de sa douleur. Oui, Seigneur, votre main retournera son lit pour reposer ses infirmités.* Dieu retourner un lit! Riez, grands esprits. J'avoue que ces figures là ne sont pas de votre rhétorique, mais elles sont du bon Dieu des chrétiens qui savent que rien n'est petit dans sa bonté. David ne tarit pas

conspectum ac praesentiam perpetuo anhelantem (1); dilectionem in eius legem miris undique modis exardescentem. Quam legem divinus Psalter « nocte dieque versat, huic
« intelligendae inhiat, non a manibus, non ab ore dimittit;
« hanc gestat in oculis, hanc imo pectori medullisque infigit;
« huius admiratur speciem, arcana scrutatur; in ea spem,
« gaudia, gloriam, divitias, amicitias, consilia omnia denique
« reponit, huius aequitati ac rectitudini se aptat; ea se regit,
« se tuetur, se exornat... Et postquam voluptate amens a

« sur les miséricordes de Dieu, et sur le bonheur de l'aimer. *Qu'elles sont
« grandes, ô mon Dieu, les douceurs que vous réservez à ceux qui vous
« craignent! Vous les cacherez dans le secret de votre face, loin de la
« persécution des hommes; vous les mettrez en sûreté dans votre taber-
« nacle, à l'abri de la contradiction des langues. Je disais dans l'excès
« de mon trouble: mon Dieu, vous m'avez donc rejeté loin de vous,
« et tandis que je vous adressais ma prière, vous m'aviez déjà exaucé... »*
Laharpe, Discours préliminaire sur les Psaumes.

(1) « David s'écrie au commencement du Psaume 41: *Comme le cerf
« altéré cherche l'eau des fontaines, ainsi mon âme vous désire, o mon
« Dieu! Mon âme a soif du Dieu vivant, du Dieu fort. Oh! quand est-
« ce que j'irai et que je paraîtrai en la présence de mon Dieu? Où
« a-t-on vu ce désir de paraître devant Dieu si vivement exprimé? S'il
« n'était pas surnaturel, on le trouverait dans les prières des autres reli-
« gions; mais il n'y est pas, il n'y est jamais. Horace prédit à Auguste
« qu'il sera dieu, ce qui est beaucoup plus que de voir Dieu; mais il lui
« conseille de ne pas se presser, malgré tout le plaisir qu'il peut y avoir
« à être dans l'Olympe. *Serus in coelum redeas*. Il a raison, il ne faut
« être dieu de cette manière que le plus tard possible... David ne paraît
« jamais vraiment affligé que de deux choses, de ses péchés, et des injures
« qu'on fait à son Dieu. C'est encore ce qu'on ne rencontre pas dans l'an-
« tiquité païenne. Partout, il est vrai, les historiens, les poètes, les philo-
« sophes détestent le sacrilège et l'impiété; c'est une disposition naturelle
« et générale. Mais aucun ne va jusqu'à s'en affliger, jusqu'à s'en faire un
« sujet de chagrin. Il n'y a que David qui dise et redise: *Je me nourris
« le jour et la nuit du pain des larmes, parceque j'entends qu'on me
« dit sans cesse où donc est ton Dieu. Ces blasphèmes sont dans ma mé-
« moire, et je rentre dans mon âme jusqu'au jour où je passerai dans
« la demeure de Dieu, au milieu des cris de louange qui retentiront
« dans les festins des justes. J'ai vu les prévaricateurs, et j'ai séché
« d'affliction parcequ'ils n'observaient pas vos paroles... »* Id. *ibid.**

« lege aberravit, insecuti gemitus tristiores, iique continui.
 « Tum ex imo pectore non modo suspiria, verum etiam fremi-
 « tus; non aves solitariae flebilius sonant, non leo rugit violen-
 « tius. Tum ipso luctu contabescentes artus, nec modus lacri-
 « mis: his cibos, his lectum irrigat; versi in fontes oculi, dedu-
 « ctique in sinum rivi ne ipsa quidem venia exaescunt » (1).
 Quis iam talem Dei amatorem, zelatorem, quaesitorem,
 de aeterna vita nihil scire, nihil cogitare suspicabitur, velut
 aequam reputaret conditionem hominis cum conditione
 iumentum quod hodie est et cras in terram suam totum rever-
 tetur? Sed audi dicentem: *Quid mihi est in caelo, et a te
 quid volui super terram? ... Deus cordis mei, et pars mea
 Deus in aeternum* (2). Et rursus: *Beati qui habitant in
 domo tua, Domine, in saecula saeculorum laudabunt te* (3).
 In aeternum, inquit, et in saecula saeculorum. Non ergo ad
 breve illud spatium vitae, in quo velut herba transit homo,
 mane floret et transit, vespere decedit, indurat, et arescit (4).
 Audi iterum: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, et tor-
 rente voluptatis tuae potabis eos, quoniam apud te est
 fons vitae, et in lumine tuo videbimus lumen*, et nota quo-
 modo exuberantiam istam sanctae et a Deo praestitae vo-
 luptatis, fragilis huius et egenae mortalitatis conditio non
 capit. Audi celebrantem beatitudinem hominis qui operatus
 iustitiam, *non movebitur in aeternum*, sed habitabit in ta-
 bernaculo Domini et requiescet in monte sancto eius (5);
 hominis qui praeventus benedictionibus dulcedinis, *petiit a
 Deo vitam, et accepit longitudinem dierum in saeculum et
 in saeculum saeculi* (6); quem misericordia Dei subsequitur
 omnibus diebus vitae suae, *ut inhabitet in domo Domini
 in longitudinem dierum* (7); cuius denique *iustitia manet*

(1) Bossuet, in Ps.

(2) Ps. LXXII-25.

(3) Ps. LXXXIII-5.

(4) Ps. XXXIX-6.

(5) Ps. XIV, 1-5.

(6) Ps. XX-5.

(7) Ps. XXII-6.

in saeculum saeculi, et cornu exaltabitur in gloria (1). Audi adhuc canentem: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius* (2), et prophetizantem de Christo qui dux nobis est et praecursor in aeternam vitam: *Caro mea requiescet in spe, quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitae, adimplebis me laetitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua usque in finem*, seu, ut vertit Hieronymus: Ostendisti mihi semitam vitae, plenitudinem laetitiarum ante vultum tuum, decores in dextera tua aeternos (3). Audi demum describentem lugendam sortem peccatorum et altissimas providentiae vias, in eo speciatim psalmo septuagesimo secundo ubi diserte proponitur grande aenigma de prosperitate impiorum et piorum afflictione, indeque enascens scandalum in populo Dei: *Quomodo scit Deus, et si est scientia in Excelso? Ecce ipsi peccatores et abundantes in saeculo obtinuerunt divitias. Et dixi: Ergo sine causa iustificavi cor meum et lavi inter innocentes manus meas, et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis?* Et prosequitur Psaltes dicens: *Existimabam ut cognoscerem hoc, labor est ante me.* Quibus verbis difficultatem propositae quaestionis significat, imo omnimodam insolubilitatem quamdiu quis res vitae

(1) Ps. CXI-9. Et rursus observa quod argumentum minime innititur in hoc, quod verbis istis *in aeternum*, vel *in saeculum saeculi*, significetur ea quam nos vocamus aeternitatem. Satis enim est pro praesenti puncto quaestionis, ut ea importetur duratio quae non possit ad breves huius praesentis vitae terminos coarctari. Eo vel magis quod admissa semel vita futura de qua nunc sermo, interminabilem illam agnoscere necesse est, cum nulla sit excogitabilis causa interitus, ex quo concessum est, animam vel uno momento superstitem esse corpori.

(2) Ps. CXV-15. Numquid forte pretiosus reditus in nihilum, praesertim in conspectu eius qui mortem non fecit, nec delectatur in perditione vivorum? Ideo ergo *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius*, quia per mortem consequuntur statum in quo malitia non potest amplius mutare cor eorum, sed fiunt haereditas Dei, immobili iam ordine adhaerentes Deo, et ab ipso nusquam in posterum separandi.

(3) Ps. XV-9.

praesentis non transgreditur. « lamdiu laboro, inquit, et
 « ante faciem meam laborem quemdam inextricabilem video,
 « ut cognoscam quomodo et iustus sit Deus, et res huma-
 « nas curet, et non sit iniquus, quod peccantes et scelera
 « facientes felicitatem habent in hac terra, pii vero et Deo
 « servientes in tentationibus plerumque et in laboribus fati-
 « gantur. Magna difficultas est hoc scire, sed *donec intrem*
 « *in sanctuarium Dei*. In sanctuario enim Dei quid tibi prae-
 « statur, ut hanc solvas questionem? *Et intelligam*, inquit,
 « *in novissimis eorum*. Ergo, inquit, de sanctuario Dei in-
 « tendo oculum in finem, praesentia transgredior. Totum
 « hoc quod vocatur genus humanum, omnis ista massa mor-
 « talitatis ventura est ad examen, ventura est ad libram ». Et statim haec ipsa impiorum novissima explicans: *Quo-
 modo facti sunt in desolationem! Subito defecerunt, perie-
 runt propter iniquitatem suam. Velut somnium surgentium,
 Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum
 rediges*. Ubi vita praesens comparatur somnio, quod in iu-
 dicio Dei evigilatio consequitur. « Fac hominem in somnis
 « videre se invenisse thesauros; dives est, sed donec evi-
 « gilet. *Velut somnium surgentium*: sic defecerunt, quo-
 « modo somnium evigilantis. Quaeritur igitur, et non est:
 « nihil in manibus, nihil in lecto. Pauper dormierat, dives
 « in somnis factus fuerat. Si non evigilasset, dives esset;
 « evigilavit, invenit aerumnam quam dimiserat dormiens.
 « Et isti inventient miseriam quam sibi comparaverant; cum
 « evigilaverint de hac vita, transit illud quod quasi in somno
 « tenebatur, veluti somnium exurgentis. Et ne diceretur:
 « Quid ergo? parva tibi videtur claritas eorum, parva tibi
 « videtur pompa eorum, parvi tibi videntur tituli, imagines,
 « statuae, laudes, cunei clientium? Domine, ait, *in civitate*
 « *tua imaginem illorum ad nihilum rediges* » (1). Haec sunt
 illa novissima de quibus in alio psalmo dicitur: *Sicut oves*
in inferno positi sunt, mors depascet eos, et dominabuntur

(1) August. Enarrat. in Ps. 72.

eorum iusti in matutino (1), et rursus in alio: *Exsultabunt sancti in gloria, et gladii ancipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in nationibus...*, *ut faciant in eis iudicium conscriptum, gloria haec est omnibus sanctis eius* (2), iuxta illud Sap. III-3: *Tanquam aurum in fornace probavit (iustos) et quasi holocausti hostiam accepit illos, et in tempore erit respectus illorum... Iudicabunt nationes, et dominabuntur populis, et regnabit Dominus illorum in perpetuum.* Et alia multa sunt eiusdem sensus eiusdemque argumenti, velut apud Danielelem caeterosque prophetas, quae tamen transcribere nunc non vacat, quoniam opportunior de iis mentio erit, ubi de inferno, de paradiso, de futura resurrectione.

Itaque traditione maiorum necnon et sacris suis libris eruditi, veteres Synagogae fideles de vita futura loquebantur haud aliter ac nos. « Quoniam filii sanctorum sumus, aiebat « Tobias, et vitam illam exspectamus quam Deus daturus « est his qui fidem suam nunquam mutant ab eo ». Et Eleazarus, 2 Mach. VI-26: « Nam etsi in praesenti tempore suppliciiis hominum eripiar, sed manum Omnipotentis nec vivus « nec defunctus effugiam ». Et cum plagis perimeretur, ingemuit et dixit: « Domine, manifeste tu scis quia cum a « morte possem liberari, duros corporis sustineo dolores; « secundum animam vero propter timorem tuum libenter « haec patior ». Et septem fratres una cum matre invicem se hortabantur mori fortiter, dicentes: « Dominus Deus « aspiciet veritatem, et consolabitur in nobis, quemadmo- « dum in protestatione cantici declaravit Moyses: Et in « servis suis consolabitur ». Et supra modum mater mirabilis, quae pereuntes septem filios sub unius diei tempore conspiciens, bono animo ferebat propter spem quam in Deum habebat, singulos illorum hortabatur voce patria dicens: « Nescio qualiter in utero meo apparuistis... Sed enim « mundi creator, qui formavit hominis nativitatem, et spi-

(1) Ps. XLVIII-15.

(2) Ps. CXLIX-7 et 9.

« ritum vobis iterum cum misericordia reddet et vitam, « sicut nunc vosmetipsos despicitis propter leges eius ». Et Ioan. XI-24, Martha respondens ad Iesum dicentem sibi: resurget frater tuus, fidem in qua fuerat enutrita testabatur his verbis: « Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die ». Unde etiam ex historia constat, sat recentem fuisse sectam Sadducaeorum qui dicebant *non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum*, eamque eodem loco habitam fuisse apud Iudaeos, quo nunc habentur materialistae apud nos (1).

Sic igitur, in utroque Testamento uniformis est, constans, et perpetua asseveratio tum vitae futurae, tum vitae praesentis tanquam praeparationis et viae ad illam. Nunc autem, quod non ultra terminos huiusmet praesentis vitae via continetur, quod ab exitu terrestri nostrae peregrinationis dependeat immobilis status sive beatitudinis sive damnationis, quod denique ut explorata haeresis habenda sit opinio Origenis hodiedum a nonnullis scriptoribus male renovata, paulo diligentius superest declarandum.

§ 2.

Et primo quidem constat haec veritas ex auctoritatibus superius allatis. Constat, inquam, ex Matth. XXV, ubi denuntiatur iudicium ultimum exclusive exercendum circa gesta praesentis vitae, et terminandum duplici sententia vel aeternae remunerationis vel aeterni supplicii. Futurus est igitur immobilis quidam status seu poenae seu beatitudinis, et quidem ab huius vitae exitu de integro pendens. — Idem quoque eruitur ex parabola de Lazaro paupere et divite epulone, in qua uterque asseritur recepisse prout gessit dum hic viveret, et in ea conditione iam inveniri in qua status amplius mutari non possit. Huc enim spectant verba

(1) In hoc quoque Sadducaei pro heterodoxis habebantur, quod nullos sacros libros recipiebant praeter Pentateuchum, ut refert Hieronymus in Matth. c. 22.

quae ponuntur in ore Abrahae: *Inter nos et vos chaos magnum firmatum est, ut hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare* (1). Huc etiam petitio posita in ore epulonis de mittendo aliquo ex mortuis ad fratres suos, ut moneantur illi agere id quod ipse agere iam non poterat, id est, poenitentiam. — Rursus ad idem pertinent gravissimae monitiones Christi, de truncandis omnibus propinquitatibus et necessitudinibus quae scandalum afferre possunt, de abnegando semetipso et tollenda cruce, de necessitate orandi et vigilandi in continua ultimi diei exspectatione, ne quis deprehensus in crapula et ebrietate et curis huius saeculi, aeternum animae suae patiatur detrimentum. Quae omnia manifeste supponunt decisivum esse momentum mortis, nec ultra patere tempus meriti vel demeriti, poenitentiae a malis operibus, vel vice versa defectionis a statu iustitiae, sed tunc villicationi et viae definitivum imponi finem.

Et confirmatur ex Apostolo, 2 Cor. V-10: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum sive malum*. Quidquid enim de nobis disponetur in futuro saeculo, ab hoc iudicio descendet iuxta constantem Scripturae doctrinam. Nunc autem iudicium ipsum non erit nisi circa ea quae egerimus per corpus, id est, dum in hac mortali vita eramus constituti. Unde infra, VI-2, subdit Apostolus: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis*. Et Gal. VI-9: *Ergo dum tempus habemus, operemur bonum*. Et Heb. III-13: *Adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati*. Ubi materiam exhortationis sumit ex verbis psalmi nonagesimi quarti, (hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra), adaptando ly *hodie* ad totum spatium quo haec terrestris vita protenditur. Donec hodie

(1) « Inter hunc igitur divitem et pauperem chaos magnum est, quia « post mortem nequeunt merita mutari ». Ambros. I. 8 in Luc., n. 18.

cognominatur, inquit. Id est, quamdiu concessus vobis decurrit dies, antequam veniat nox illa in qua nemo potest operari, ac per hoc, ab obduratione peccati recedere, ut conversus a malitia in bonitatem, ingredi valeat requiem iustis repromissam. — His gemina sunt quae leguntur Ioan. V, 25-29, ubi distinguuntur duo tempora in quibus auditur vox Filii Dei. Primum tempus est tempus praesentis vitae: *Venit hora, et nunc est*, inquit, *quando mortui audient vocem Filii Dei*, mortui nimirum spirituales, in feretro peccatorum iacentes; ad quos fit vox Filii Dei, ut spiritualiter resurgant. Et ideo dicit: *Et qui audierint, vivent*, quia etsi ad multos fiat evocatio, non tamen omnes audiunt, id est obsequuntur. Alterum vero tempus est tempus consummationis saeculi, de quo subdit: *Venit hora*, sed non quae nunc est, *in qua omnes qui in monumentis sunt*, vita scilicet iam defuncti, *audient vocem Filii Dei*. At cuiusmodi vocem? Non qua pulsetur iam liberum eorum arbitrium, (unde non fit amplius distinctio inter obsequentes aliquos et non obsequentes alios), sed qua trahantur in anima et corpore ad iudicium: *Et procedent*, inquit, *qui bona fecerunt*, utique dum mortali vita fungebantur, *in resurrectionem vitae*, *qui vero mala*, *in resurrectionem iudicii*.

Quapropter veritas ista semper fuit in expressa atque explicita Ecclesiae praedicatione, et quanquam nulla afferri possit sollemnis de ea definitio, adhuc tamen a Patribus tanquam fidei catholicae dogma vel expresse traditur, vel aperte supponitur. Sic Augustinus redarguens Faustum Manichaeum, qui non alia via aiebat posse salvari verba Evangelii Matth. VIII-11, de Abraham, Isaac, et Iacob (1), quam dicendo ipsos, etsi in omni vita sua flagitiosissimos, ad regnum tamen caelorum quod nec crediderant nec speraverant, virtute mysticae passionis Christi fuisse postea reductos: « Frustra sibi sane per hanc obliquitatem pollicetur

(1) « Multi ab oriente et occidente venient, et recumbent cum Abraham, Isaac, et Iacob in regno caelorum ».

« Faustus, aliquid post hanc vitam cuiquam posse praestari,
 « quod sibi praestandum in hac vita non comparavit. Bonum
 « est vobis ut dum hic vivitis, istum relinquatis errorem,
 « et veritatem catholicae fidei cognoscatis atque teneatis.
 « Alioquin, longe aberit quod sibi pollicetur iniustus, cum
 « fieri coeperit quod iniusto minatus est Deus (1) ». Et En-
 chirid. c. 110: « Quocirca hic omne meritum comparatur,
 « quo possit post hanc vitam relevari quispiam vel gravari.
 « Nemo se autem speret, quod hic neglexerit, cum obierit,
 « apud Deum promereri. Non igitur ista quae pro defun-
 « ctis commendandis frequentat Ecclesia, illi apostolicae
 « sunt adversa sententiae qua dictum est: *Omnes enim adsta-*
 « *bimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque se-*
 « *cundum ea quae per corpus gessit, sive bonum sive ma-*
 « *lum*, quia etiam hoc meritum sibi quisque dum in corpore
 « viveret comparavit, ut ei possint ista prodesse. Non enim
 « omnibus prosunt, et quare non omnibus prosunt, nisi pro-
 « pter differentiam vitae quam quisque gessit in corpore? » —
 Item Chrysostomus, Hom. 2 de Lazaro, n. 3: « *In omnibus,*
 « inquit Eccli. VII-40, *memento novissima tua...* Ac rursus
 « Prov. XXIV-27, *para ad exitum*. Si quid rapuisti, redde,
 « et dicito iuxta Zachaeum: Do quadruplum... Si quem ca-
 « lumniatus es, si cui factus es inimicus, reconciliare prius-
 « quam veniatur ad iudicium. Omnia hic dissolve, ut citra
 « molestiam illud videas tribunal. Donec hic fuerimus, spes
 « habemus praeclaras. Simul vero ac discesserimus illuc,
 « non est postea in nobis situm poenitere, neque commissa
 « diluere. Quapropter oportet nos assidue praeparari ad
 « egressum hinc faciendum ». — Et Hieronymus, Comment.
 in c. 11 Ecclesiastae, super illa verba: *Si ceciderit lignum*
ad austrum aut aquilonem, in quocumque loco ceciderit,
ibi erit: « Ubicumque tibi locum praeparaveris, futuramque
 « sedem, sive ad austrum sive ad boream, ibi cum mor-
 « tuus fueris permanebis... Et tu quasi lignum, quamvis

(1) August. I. 33 c. Faust. c. 44.

« longaevus sis, non eris in perpetuum, sed subito ut ven-
 • torum, ita mortis tempestate subversus, ubicumque ce-
 • cideris, ibi iugiter permanebis, sive te rigidum et trucem,
 • sive clementem et misericordem ultimum invenerit tem-
 • pus ». — Et Nazianzenus, Orat. 40 in sanctum baptisma,
 n. 24: « Illuminationem suscipite quamdiu per tempus licet,
 « ne vos a baptismo disiunctos tenebrae comprehendant.
 « Venit nox, quando nemo potest operari, nimirum post
 « discessum ex hac vita. Haec verae illius lucis vox est,
 • quae omnem hominem in mundum venientem illuminat...
 « Veniet repente vitae finis in die quam non exspectas, ac
 « cum adveniet, quasi malus viator, gratiae inopia atque
 « in tantis bonitatis opibus fame laborabis... Miserum est,
 « serum consilium capere, ac tum damni sensu affici, cum
 « nulla iam ratione acceptum incommodum sarciri potest,
 • hoc est, postquam hinc excesserimus, acerbeque conclusa
 « fuerint quae quisque in hac vita gessit, atque et scele-
 « rati homines supplicio, et qui animos purgarint, splen-
 « dore affecti fuerint ». — Imo ipse consonat Origenes, dum
 simplicis fidei dictamen et ecclesiasticae praedicationis du-
 ctum sequens, theoriis Platonicorum non praeoccupatur.
 Nam, Hom. 18 in Ieremiam, n. 1, docet animam in prae-
 senti vita esse instar vasis lutei quod de forma in formam
 transire potest, nimirum de vitio in virtutem, et de vir-
 tute in vitium; animam vero post mortem esse sicut vas
 testaceum quod igne iam obduratum, nequaquam est novae
 formae susceptivum: « Dum sumus in hac vita, inquit,
 • formamur, ut sic dicam, propter hoc luteum vas nostrum
 « fictilium more, et formamur vel ad malitiam vel ad vir-
 • tutem. Verum sic formamur, ut fieri possit et malitiam
 « conteri nostram, ut fiat nova creatura praestantior, et
 « progressus nostros post formationem resolvi in luteum
 « vas. Cum autem transacto hoc saeculo ad vitae finem
 « pervenerimus, et postea igniti... facti fuerimus quodcum-
 • que fuerimus, tunc si conteramur, sive postquam bona vasa
 « in salutem, sive postquam mala vasa facti fuerimus in

« perditionem, non renovamur, neque structura nostra ad
 « meliorem statum reduci potest. Quamobrem cum in hac
 « vita sumus, quasi in manu figuli sumus, et licet cecide-
 « rit vas e manibus eius, reparari et reformari potest ».

Aliter equidem Origenes loquitur in plerisque operibus suis, et ideo primus apud Christianos auctor habetur illius sententiae qua terminus viae mors negatur. Sed omnia quae causam eius spectant, nedum infirment inconcussam certitudinem praesentis dogmatis, illam prorsus confirmant, et demonstrant etiam magis. Certe ipsum Origenem, *maxime propter alternantes sine cessatione beatitudines et misérias, et statutis saeculorum intervallis ab istis ad illas, atque ab illis ad istas itus ac reditus interminabiles, non immerito reprobavit Ecclesia*, inquit Augustinus, l. 21 de Civit. c. 17. Et quidquid sit de authenticitate canonum qui sub nomine Synodi quintae oecumenicae antea pervulgabantur (1), prostat Origenis condemnatio in epistola Anastasii Papae ad Ioannem Ierosolymorum episcopum. In qua quidem asserit Pontifex, voluisse Origenem, *fidem apostolorum et maiorum traditione firmatam, velut deviis anfractibus dissolvere*. Tum de versione latina libri *περι αρχων* a Rufino exarata addit: « Approbo si accusat auctorem, et execran-
 « dum factum populis prodit, ut iustis tandem odiis teneatur,
 « quem iam dudum fama constrinxerat. Si vero interpres
 « tantorum malorum consensum praestat, et legenda prodit
 « in populos, nihil aliud sui opera laboris extruxit, nisi ut
 « propriae veluti mentis arbitrio haec quae sola, quae prima,
 « quae apud catholicos christianos vera fide iam exinde ab
 « apostolis in hoc usque tempus tenentur, inopinatae titulo
 « assertionis everteret. Absit hoc ab Ecclesiae Romanae
 « catholica disciplina. Nunquam profecto eveniet, aliqua ut
 « admittamus ratione quae iure meritoque damnamus...
 « Hactenus sententiae meae forma processerit » (2). Et plura

(1) Hi canones sunt, qui apud Denzinger, n. 187-201, sub asterisco nunc ponuntur.

(2) Migne, Patr. Lat. Tom. 21, col. 629, seq.

de hac re documenta proferentur infra, ubi de aeternitate poenarum. Id unum nunc adiciere placet: omnes scilicet antiquos qui patrocinium Origenis susceperunt, in duas classes distribui. Alii fuerunt dubiae fidei, et non intemperate orthodoxiae, sicut Eusebius Caesariensis ariana labe infectus, in apologia illa quae sub nomine Pamphili martyris edita est (1). Orthodoxi vero nihil unquam aliud pro defensione doctoris alexandrini protulerunt praeter adulterationem scriptorum eius ab haereticis (2). Hanc quidem adulterationem veluti impossibilem fabulam explodit Hieronymus (3), sed ipsa defensionis ratio luculenter ostendit quam longe in omnium catholicorum persuasione, a recta fidei regula dissidebant origeniana sententiae, et in specie opinio illa quae ultra terminos praesentis vitae protrahit facultatem poenitendi, merendi, vel etiam demerendi.

Nota in fine quod Origenes in hac sua opinione firmatus est ex falsa conceptione liberi arbitrii. Putat enim esse de essentia eius, ut vel in bonum vel in malum flecti possit. Cum igitur liberum arbitrium in creaturis rationalibus semper remaneat, concludit nullum esse possibilem terminum mutabilitati earum, sive de bono in malum, sive de malo in bonum, et consequenter introducit perpetuas illas vicissitudines beatitudinum et miseriarum supra memoratas, *dum accessus profectuum defectuumve varios, pro motibus vel conatibus propriis unusquisque pro liberi arbitrii facultate perpetitur* (4). Et re quidem vera, posito semel prin-

(1) Vide Hieronymum l. 2 Apolog. adversus Rufinum c. 6; item l. 3, c. 4; item, epist. ad Pammachium c. 4, etc.

(2) « Sed dicet aliquis corruptos esse Origenis libros. Non resisto, quin potius et malo. Nam id a quibusdam et traditum et scriptum est, non catholicis tantum, verum etiam haereticis. Sed illud est quod nunc debemus advertere, etsi non ipsum, libros tamen sub nomine suo editos magis esse tentationi; qui multis blasphemiarum vulneribus scatentes, non ut alieni, sed quasi sui et leguntur et amantur, ut etsi in errore concipiendo Origenis non fuit sensus, ad errorem tamen persuadendum Origenis auctoritas valere videatur ». Lirinensis, Commonit. c. 17.

(3) Hieronym. epist. ad Avitum.

(4) Origenes, *περι αρχων* l. 1, c. 6, n. 3.

cipio, recta et necessaria consequentia non deest. Nam sicut immobilis beatitudo esse non potest, ubi adhuc possibile peccatum, ita nec status poenarum aeternus, ubi adhuc penes voluntatem est ut rectificet se. Quippe, contra Dei bonitatem esset, si ii qui iam bonam voluntatem haberent, in perpetuum ab eius misericordia repellerentur. Sed principium unde consequentia sumitur, est falsum, quia de essentia liberi arbitrii non est activa indifferentia circa finem ipsum, a quo omnis actuum moralium bonitas vel malitia dependet. Id quidem exemplatum perspicimus in libertate archetypa seu divina. Id quoque iam ex nunc quadantenus adumbratum cernimus apud nos, pro quanto nihil appetere valet voluntas nisi sub ratione boni. Inde enim manuducimur ad intelligendum quomodo contra rationem libertatis non sit obfirmatio in fine, quicumque tandem ille sit, sed solum carentia activae indifferentiae circa media quae sunt ad finem. Non igitur ex hoc quod liberum arbitrium perpetuo in creaturis rationalibus manet, concludendum est cum Origene, viam illarum in omnes produci aeternitates. Sed e converso, ex hoc quod uniuscuiusque via certis definitur limitibus, a quibus incipit status termini undequaue immobilis, concludendum est venire instans in quo liberum arbitrium non amplius versatile est circa ipsum finem supremum, sed irreversibiliter figitur in fine illo ad quem erat prius conversum vel actu vel habitu: ita scilicet ut supra cardinem huius finis, seu bonus seu malus ille sit, tota in aeternum moralis vita necessitate absoluta volvatur. Imo vero concludere oportet, id evenire ex ipsa insita liberi arbitrii natura, statim ac cessant conditiones in quibus per accidens est, quod ad ipsum finem supremum variabilitas eius se extendat. Et quamvis explicatio sit nobis difficilis, res tamen ipsa, etiam in reprobis, valde in promptu est. Neque enim causa obstinationis eorum sumi potest ex parte Dei, cui plane repugnat ut voluntatem determinet ad malum, vel eam obfirmet in fine sibi contrario. Neque iterum ex parte poenae, quae de sui ratione vindicativa est, et non

causativa deordinationis moralis. Neque tandem ex parte aeternitatis damnationis nullum spei relinquentis locum, quia aeternitas damnationis ab aeternitate malitiae pendet, et non vice versa, aeternitas malitiae ab aeternitate damnationis. Quisquis enim de Dei bonitate recte sentit, videbit evidenter quod non ideo reprobis immobiliter mali sunt, quia a Dei misericordia in perpetuum repelluntur, sed e converso, ideo a misericordia Dei manent pro semper exclusi, quia immobiliter mali iam effecti sunt. « Post mortem, » inquit Damascenus, Dial. c. Manichaeos, n. 75, nec conversionis, nec poenitentiae locus est. Non quod Deus poenitentiam non suscipiat, neque enim seipsum negare potest, nec miserationem suam abiicit. Sed conditio animae est, « quae converti nequeat ».

Ratio autem metaphysica videtur esse, quia amor alicuius boni tamquam ultimi finis, *per se loquendo*, est definitivus, utpote affectio suprema, caeteras omnes imperans et sibi subordinans, non habens supra se aliam, per quam possit voluntas ab eo quod maxime diligit ac desiderat, revocari. Quod si contingat voluntatem revera resilire ab eo bono cui tanquam ultimo fini semel inhaesit, imo agere praeter ordinem huius boni, etiam antequam resilierit, id quidem *per accidens*. Et hoc accidens habetur apud nos, quamdiu vita praesens durat, propter eum qui eidem vitae proprius est, cognoscendi modum. Inde enim provenit ut affectio primigenia quae omni nostrae volitioni supponitur, non sit nisi affectio ad bonum universale universalitate abstractionis et indeterminationis, quod indifferenter se habet ad fines oppositos, utputa, tum ad bonum privatum seu egoisticum, tum ad bonum summum a quo omnia participant, i. e. Deum. Quia igitur cardo supra quem nunc volvitur nostra voluntas in actibus suis, fixus manet in tali abstracta generalitate boni, explicatur qui fiat ut anima circa ipsos ultimos fines determinatos semper mutabilis remaneat, semperque sit potens ab uno in alium sese convertere. Nam in vi primordialis affectionis quae abstractivum

cognoscendi modum consequitur, semper habet in sua potestate velle ea quaecumque sub eius latitudine continentur. Sed statim ac anima separatur a corpore, cessat praedictus cognoscendi modus. Cessat ex consequenti inclinatio illa ad bonum generale et indeterminatum, atque in eius locum ipso facto subrogatur affectio ad determinatum seu concretum illum finem ultimum, cui supremum vitae instans animam inhaerentem adinvenit: pro quanto scilicet, sublata illa priore, incipit ista primas obtinere partes, ut super eam, immobilis cardinis instar, omnes in posterum volubiles animi affectus ultimato nitantur. Si Deo ut summe dilecto inhaerebat anima, nihil iam velle poterit nisi in ordine ad Deum. Si sibimetipsi, nihil nisi in ordine ad suum privatum bonum. Frustra autem appellabis ad mutationem status, ad experientiam poenarum futurae vitae, ad agnitionem erroris quae vel invitis hanc confessionem extorquebit: *ergo erravimus a via veritatis, et iustitiae lumen non luxit nobis*. Si quis enim bene consideret, manifestum ei erit quod haec scientia de novo adveniens non importat causam revocantem animam ab inordinato amore sui, sed solum causam inducentem poenitentiam illam serviliter servilem, quae facit dolere de peccato pure et exclusive ut est privativum proprii boni. Et haec est poenitentia mala, nequaquam rectificans voluntatem, nulloque modo corrigens ordinis perversitatem.

Sic igitur explicari videtur fundamentalis veritas quam adeo clare nos docet revelatio: mortem esse hominibus terminum viae, idque non ex arbitraria Dei lege, sed omnino ex natura rei. Nunc considerandus iam venit status qui mortem consequitur, et primo quidem quoad animas a corpore separatas, usque ad tempus universalis resurrectionis in die iudicii.

CAPUT SECUNDUM

DE STATU ANIMARUM POST MORTEM.

Deinde considerandum de iis quae spectant animas a corpore separatas. Et primo, *de iudicio particulari* quo statim post egressum ex hac vita, omnes a Deo singillatim iudicantur, et locum accipiunt suis meritis congruentem. Secundo, *de inferno, de purgatorio, et de paradiso*, quae totidem sunt receptacula diversitati meritorum assignata (1). Tertio *de relationibus defunctorum* ad homines adhuc in terra degentes, et hominum hic viventium ad defunctos, ut sic tota disputatio quinque quaestionibus constet, per ordinem iam nunc pertractandis.

(1) « Receptacula animarum, inquit S. Thomas Suppl. Q. 69, a. 7, distinguuntur secundum diversos status earum. Anima autem coniuncta mortali corpori habet statum merendi, sed exuta a corpore est in statu recipiendi pro meritis bonum vel malum. Sic ergo post mortem, vel est in statu recipiendi finale praemium, vel est in statu quo impeditur ab illo. Si autem est in statu recipiendi finalem retributionem, hoc est dupliciter: vel quantum ad bonum, et sic est *paradisus*; vel quantum ad malum, et sic ratione actualis culpae est *infernus*, ratione autem originis est *limbus puerorum*. Si vero est in statu quo impeditur a finali retributione consequenda, vel hoc est propter defectum personae, et sic est *purgatorium*, in quo detinentur animae ne statim praemium consequantur, propter peccata quae commiserunt. Vel propter defectum naturae, et sic est *limbus patrum*, in quo detinebantur patres a consecutione gloriae propter reatum humanae naturae, qui nondum poterat expiari. Sic igitur quinque receptacula distinguuntur. Sed limbus patrum a tempore propalatae sanctorum viae per mortem Christi, amplius non existit. De limbo autem puerorum sermo est in quaestione de peccato originali, et de poena ei respondente in futura vita, quando nulla adiungitur culpa personalis. Itaque non remanent nisi tria, id est, infernus, purgatorium, et paradisus, in praesenti consideranda.

QUAESTIO II.

DE IUDICIO PARTICULARI.

Tria sunt quae in praesenti brevem requirunt declarationem: An constet de veritate iudicii statim post mortem ab unoquoque subeundi. Quis sit huius iudicii modus. Quid denique per modum executionis sententiae ipsum consequatur.

§ 1.

In primis, si de iudicio illo quod unumquemque manet in ipso exitu vitae, auctoritates Scripturae quaerantur, nulla fortasse poterit afferri formalis et expressa. Et de iudicio quidem quod in fine temporum publice est exercendum circa cuncta quae gesserimus in corpore, innumera prostant notissimaque testimonia. Praeter haec, alia quaedam sunt, velut Heb. IX-27, Eccl. XI-14, etc., quae de particulari iudicio optime possunt intelligi; verumtamen ad hanc acceptionem nec contextus nec vis verborum cogit. Convenientius igitur ad ea Scripturarum documenta recurre, in quibus particularis iudicii veritas, etsi non formaliter, at certe virtualiter vel praesuppositive continetur. Et sane, in Scripturis Sanctis diserte edocemur, animas statim post mortem praemiari a Deo secundum merita, vel puniri. *Facile est coram Deo*, inquit Eccli. XI-28, *in die obitus retribuere unicuique secundum vias suas*. Et Luc. XVI-22: *Factum est ut moreretur mendicus, et portaretur ab angelis in sinum Abrahae; mortuus est et dives, et sepultus est in inferno*. Et Paulus 2 Cor. V-1, signanter asserit retributionem coelestem nequaquam differri usque in saeculi finem, sed ad terrestres huius habitationis dissolutionem (si nihil aliunde luendum supersit), statim recipi. Et Ioannes in Apocalypsi audivit vocem de coelo dicentem sibi: *Beati mortui qui in Domino moriuntur; amodo iam dicit Spiritus ut requiescant a laboribus suis*, id est, iam ex nunc requie potiantur

aeterna, iuxta merita bonorum operum quae *sequuntur illos*. Et infra ait se vidisse animas decollatorum propter testimonium Iesu, in resurrectione prima, id est in beatitudine quae corporum resurrectionem antecedit; additque secundam mortem in his non habere potestatem (1). Per secundam autem mortem, ut ex sequentibus liquet (2), intelligit eam quam impii patientur in novissimo die, quando non iam secundum solam animam sicut prius, verum etiam secundum corpus in inferno sepelientur (3). Ex his igitur aliisque similibus testimoniis certissime ostenditur, retributionem unicuique a Deo fieri statim post mortem. Atqui retributio sine iudicio omnino non est. Oportet itaque ut sit iudicium quo singillatim iudicantur animae in termino viae, id est in ipso instanti separationis a corpore, et hoc vocamus particulare iudicium.

Accedit et traditio perpetua, ac constans de ea re Ecclesiae praedicatio. Unde Augustinus veritatem iudicii particularis ponit inter veritates illas quae nulli christianorum possunt esse vel ignotae vel quomodocumque dubiae seu obscurae. Nam l. 2 de anima et eius origine, c. 4, reprehendens Petrum presbyterum, ut qui libros approbasset cuiusdam Vincentii Victoris sub eo praetextu quod inter errores quibus referti erant, nonnulla vera et scitu necessaria continerent, ostendensque nihil revera veri in iisdem reperiri,

(1) Apocal. XX, 4-6.

(2) Ibid. 12-14.

(3) Est prima mors secundum solam animam. • Anima et mortalis esse
 « intelligitur et immortalis, inquit Gregorius Magnus l. 4. Dialog. c. 45.
 « Mortalis quippe, quia beate vivere amittit; immortalis autem, quia es-
 « sentialiter vivere nunquam desinit, et naturae suae vitam perdere non
 « valet, nec cum in perpetua fuerit morte damnata. Illic enim posita, beata
 « esse perdit, et esse non perdit. Qua ex re cogitur semper, ut et mortem
 « sine morte, et defectum sine defectu, et finem sine fine patiatur, quate-
 « nus ei mors immortalis sit, et defectus indeficiens, et finis infinitus ».
 Est et secunda mors quoad utramque naturae partem, quando mortis im-
 mortalis, et defectus indeficientis, et finis infiniti socium corpus coniun-
 gitur.

nisi quod esset lippis etiam et tonsoribus apud fideles christianos notissimum: « Illud, inquit, quod rectissime et valde
 « salubriter credit (ille Vincentius Victor), iudicari animas
 « cum de corporibus exierint, antequam veniant ad illud
 « iudicium quo eas oportet iam redditis corporibus iudicari,
 « atque in ipsa in qua hic vixerunt carne torqueri sive
 « gloriari: hoc itane tandem ipse nesciebas? Quis adver-
 « sus Evangelium tanta obstinatione mentis obsurduit, ut
 « in illo paupere qui post mortem ablatu est in sinum
 « Abrahae, et in illo divite cuius in inferno cruciatus expo-
 « nitur, ista non audiat, vel audita non credat? »

Nec valet si dicas non bis fieri iudicium in idipsum, ac per hoc, excludendum esse omne iudicium praeter illud solemne quod in secundo adventu Christi, veniente consummatione temporum, agendum annuntiatur. Respondebit enim S. Thomas, Suppl. Q. 88, a. 1 ad 1um: « Dicendum quod qui-
 « libet homo et est singularis quaedam persona, et est pars
 « totius generis humani. Unde et duplex ei iudicium debetur.
 « Unum singulare, quod de eo fiet post mortem, quando re-
 « cipiet iuxta ea quae per corpus gessit, quamvis non tota-
 « liter, quia non quoad corpus, sed quoad animam tantum.
 « Aliud iudicium debet esse de eo secundum quod est pars
 « totius generis humani, sicut aliquis iudicari dicitur secun-
 « dum humanam iustitiam, etiam quando iudicium datur de
 « communitate cuius ipse est pars. Unde et tunc quando fiet
 « universale iudicium totius generis humani per universalem
 « separationem bonorum a malis, etiam quilibet per conse-
 « quens iudicabitur. Nec tamen Deus iudicabit bis in idipsum,
 « quia non duas poenas pro uno peccato inferet, sed poena
 « quae ante iudicium complete inflictata non fuerat, in ultimo
 « iudicio complebitur, postquam impii cruciabuntur quoad
 « corpus et animam simul ». Sed et huic considerationi acce-
 dunt etiam aliae rationes, quae tamen cum alibi exponendae sint, pro nunc omittuntur. Unde statim de modo quo particulare iudicium peragitur, videndum est.

§ 2.

Solent doctores inquirere an iudicium ultimum per locutionem vocalem perficiendum sit, an tantum mentaliter, et in hanc posteriorem partem inclinant plerique, sive quantum ad examen et disquisitionem meritorum, sive quantum ad prolationem sententiae a iudice. Porro in suae opinionis confirmationem afferunt id quod ait Apostolus, Rom. II-15: *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus in die cum iudicabit Deus occulta hominum.* Un de quod legitur Apocal. XX-12: *Libri aperti sunt, et iudicati sunt mortui ex his quae scripta erant in libris secundum opera ipsorum,* non de libris materialibus intelligendum aiunt, sed de conscientiis singulorum. Tunc enim unicuique suus liber ex quo iudicandus sit aperietur, quatenus factorum omnium suorum conscientiam ac plenam actualemque notitiam quisque accipiet, non vocis externae significatione, sed interna manifestatione divina, de qua Augustinus l. 20 de Civ. c. 14: « Quaedam, inquit, vis est intelligenda divina, « qua fiet ut cuique opera sua vel bona vel mala, cuncta « in memoriam revocentur, et mentis intuitu mira celeritate cernantur, ut accuset vel excuset scientia conscientiam, atque ita simul et omnes et singuli iudicentur; quae « nimirum vis divina, libri nomen accepit ». Iam quod de libris dicitur non materialiter, sive ut ibidem loquitur Augustinus, non carnaliter cogitandis, id etiam de examine et disquisitione factorum uniuscuiusque similiter sentiendum. Imo, quod ad posteriorem iudicii partem, id est sententiam iudicis attinet, censent eam quoque non corporalem, sed spiritualem futuram, seu non sono vocis pronuntiandam, sed singulorum mentibus imprimendam virtute eius qui iudex est omnium. Ita S. Thomas in Suppl. Q. 88, a. 2, Estius in IV, D. 47, et alii.

Nunc autem quidquid de iudicio ultimo in hac parte valde rationabiliter tenetur, quamquam homo integer in eo

sit compariturus, id sane in omnimodam vertitur certitudinem quoad iudicium particulare in quo sola a corpore separata sistitur anima. Tunc igitur, in ipso egressu, in momento, in ictu oculi, aperietur conscientiae liber per actua-lem notitiam omnium quae gesta sunt in vita. Tunc ponetur ante mentis oculos transactum saeculum in illuminatione vultus Dei, dum scilicet divina operante virtute, summa totius meriti vel demeriti indeclinabili claritate intellectualiter apparebit. Tunc demum a Deo iudice impri-metur sententia per ingestam cognitionem praemii vel poenae merito vel demerito respondentis, eodem fere pacto quo a Deo legislatore impressa fuerat ipsa lex per synde-resim et habitum primorum principiorum. Tremendum pro-fecto instans, in quo a vanitatibus huius mundi evigilans anima, uno conspectu colliget quidquid meruit, quidquid ipsam manet in domo aeternitatis suae! Utinam locus non sit scripturae propheticae: *Appensus es in statera, et in-ventus es minus habens!*

Et sententia quidem summi iudicis cadit super animam quae in morte consecuta est statum immutabilem. Adverte tamen cum Caietano in tertiam partem, Q. 59, a. 5, quod aliud est animam post mortem sortiri statum immutabilem, et aliud est sortiri statum non impedibilem. « Anima enim
 « per mortem pervenit ad statum immutabilem de bonitate
 « in malitiam, aut e contra, et aut est confirmata in bono,
 « aut obstinata in malo, aut civis coelestis, aut inferni. Et
 « penes hoc attenditur immutabilitas status; cum qua im-
 « mutabilitate stat quod possit impediri ad tempus ne ad
 « suam civitatem perveniat. Et huiusmodi impedimenta per-
 « tinent ad purgatorium, quod non constituit tertium sta-
 « tum animarum, neque facit mutationem aliquam in statu
 « animae, sed impedimentum praestat consummationi status
 « illius. Et simile est ei quod invenitur in motibus natura-
 « libus. Leve enim ascendens sursum, si impediatur in via,
 « non propterea mutat sui motus naturam, nec cessante
 « impedimento, ascendendo novum acquirit principium mo-

« tus, sed remoto prohibente, a primaevo immutato prin-
« cipio ascensum prosequitur. Sic etiam anima immutata
« secundum statum suum, soluto purgatorio tanquam re-
« moto prohibente, ad finem sui immobilis status in quo est
« confirmata per mortem, gratia duce pervenit ». Itaque in
iudicio particulari definitiva quidem fertur sententia vel
vitae vel mortis, sed quia sententia vitae esse potest cum
sententia poenae temporariae, ideo, dum in eodem instanti
sequitur sententiae executio, anima abducitur vel ad coe-
lum, vel ad purgatorium, vel ad infernum. Quid autem im-
portet abductio ista, iure meritoque iam quaeritur.

§ 3.

Dupliciter de coelo et purgatorio et inferno sermo esse potest. Primo quidem sub ratione speciali, secundum quod his nominibus importatur vel beatitudo vel poena seu temporalis seu aeterna. Alio modo sub ratione communi, secundum quod coelum et purgatorium et infernus dicunt locos quosdam corporeos animabus post mortem assignatos. prout fert constans tum Patrum tum theologorum aestimatio, a qua procul dubio non sine magna temeritate quispiam recederet. Cum autem acceptio prior futura sit obiectum trium quaestionum subsequantium, id unum in praesenti discutiendum restat: quo nimirum pacto separatae a corpore animae alicui loco corporeo deputari possint, et in locum illum quem sententia in particulari iudicio lata determinat, de facto transmittantur.

In quo quidem necesse est prae primis meminisse: « Quod in divinis non oportet ad imaginationem deduci, et
« similiter nec in incorporalibus omnibus, quia cum ima-
« ginatio sit sequela sensus, non potest extendi ultra quan-
« titatem quae est qualitatum sensibilium subiectum. Hoc
« autem quidam non attendentes nec imaginationem trans-
« cendere valentes, non potuerunt aliquid intelligere nisi
« per modum rei situalis, et propter hoc quidam antiqui

« dixerunt quod illud quod non est in loco, non est. Et ex
 « simili errore quidam moderni dixerunt quod angeli absque
 « creatura corporali esse non possunt, intelligentes angelos
 « tanquam ea quae imaginaverunt situ aliter distincta » (1).
 Neque in hac parte discriminatur ab angelis anima sepa-
 rata, nam et ipsa transcendit totum genus extensionis ac
 spatii, et secundum se nullibi est, nec habet aut habere
 potest quamlibet localem distantiam vel indistantiam ad
 quemlibet locum corporeum. Nihilominus, per quamdam ad
 locum habitudinem quae semper cogitanda est extra omnem
 ordinem situs et circumscriptionis et contactus quantita-
 tivi, in loco esse potest, *modo spiritualibus substantiis con-*
veniente qui nobis plene manifestus esse non potest, inquit
 S. Thomas Suppl. Q. 69, a. 1; imo, ut adiciere licet, modo
 qui adhuc obscurior nobis est quantum ad animas quam
 quantum ad spiritus angelicos.

Et quoad angelos quidem ea assignatur ratio coniun-
 ctionis cum loco, quae consistit in contactu virtutis: ut sci-
 licet angelus ibi per suam essentiam esse dicatur, ubi est
 corpus cui suam virtutem immediate applicat, actu ope-
 rando in illud; ibi vero per potentiam, ubi etsi actu non
 operetur, adhuc tamen ad operandum habet virtutem expe-
 ditam. Et sic intelligitur quod legitur Apocal. XX-2, de dra-
 cone ligato per annos mille et misso in abyssum, pro quanto
 ligata fuit eius virtus ne extra locum inferni operari valeret.
 Sic etiam intelligitur deprecatio daemonum qui, Luc. VIII-31,
 rogabant Christum *ne imperaret illis ut in abyssum irent*.
 Nam cum daemonibus duplex locus debeatur, unus quidem
 ratione suae culpae, et hic est infernus, alius autem ratione
 exercitationis humanae usque ad diem iudicii, et hic est
 caliginosus aer: magnam sibi poenam reputabant, si forte
 fuisset impedita eorum virtus ne exiret in actum in loco
 ubi hominibus nocere poterant (2). Haec igitur est, sin minus

(1) S. Thom. de Pot. Q. 3, a. 19.

(2) S. Thom. 1^a Part. Q. 54, a. 4.

unica (1), at certe principalis ratio coniungibilitatis cum loco in spiritibus angelicis: contactus nimirum virtutis per operationem in corpus locatum. At de animabus separatis communiter sentiunt quod nequaquam possunt movere corpora, etiam mere localiter, quia virtus motiva animae est determinata ad illud corpus cui unitur ut forma, et non nisi eo mediante, ad caetera (2). Si autem ne localiter quidem corpora movere valent, nulla in eis relinquatur acti-
 vitas in materiam exteriorem, saltem quantum est ex virtute propriae naturae, et non est, opinor, imaginandum quod aliquid ei supernaturaliter a Deo conferatur in separationis statu, eo solum fine ut ad certum locum determinari queant. Quare non videtur habere magnam probabilitatem quod scribit Ferrariensis in 1. 3 c. Gent. c. 68, animas in tantum dici esse in coelo vel inferno, in quantum aliquid ibi operantur, quidquid illud sit.

Et S. Thomas quidem in prima parte, Q. 8, a. 3, triplicem modum essendi in loco assignans, per essentiam, per potentiam, et per praesentiam, de hoc tertio modo ait: « Per
 « praesentiam vero suam dicitur aliquid esse in omnibus
 « quae in conspectu ipsius sunt; sicut omnia quae sunt in
 « aliqua domo dicuntur esse praesentia alicui, qui tamen
 « non est secundum substantiam suam in qualibet parte
 « domus ». Quidni igitur anima separata quae secundum se ab omni loco absolvitur, nullumque locum contactu virtutis contingere naturaliter valet, ad certum nihilominus locum definiri diceretur per certam habitudinem de genere cognitionis? pro quanto scilicet divina ordinatione determinaretur ad cognoscendum in particulari illa sola quae in eo loco sunt, quae in eo contingunt, quae eadem secum relatione ad eum referuntur, ipsum locum iam in prospectu habens velut appropriatum sibi? Forte aliquid plus dicendum est, sed de hoc quod plus est, simpliciter fatebor

(1) Id. Quodl. 1, a. 4.

(2) Vide S. Thomam, 1^a parte, Q. 117, a. 4, cum commentario Caietani.

ignorantiam meam. Et ideo, nihil in hac parte temere vel affirmando vel negando, sed ea tantum asserendo quae ad propositum revera sufficiunt, ut ex post dicendis apparebit, dico animam statim post particulare iudicium proportionaliter adscribi loco vel paradisi vel purgatorii vel inferni, sicut nunc adscribimur loco terrestri *secundum relationes intellectualis vitae*, connaturaliter segregati a conversatione eorum qui hic non degunt, et a cognitione eorum quae hic non aguntur, et a visione eorum quae in hoc rerum ordine et complexu non comprehenduntur. Caeterum haec nunc quasi summatim sint dicta, nam pro ampliori declaratione, ad sequentes quaestiones benevolum lectorem remitto.

QUAEST. III.

DE INFERNO.

Tria in praesenti principaliter quaerenda occurrunt. *Primo*, an poenae inferni sint aeternae. *Secundo*, an etsi sine fine duraturae, aliquando saltem mitigandae. *Tertio*, an dividantur in poenam damni et poenam sensus, et quatenus affirmative, sitne ignis gehennae, ignis verus et corporeus, an improprius et metaphoricus tantum. Circa primum autem sic proceditur.

THESIS II.

Articulus fidei catholicae est, poenas damnatorum in inferno esse aeternas, id est sine fine duraturas, et nec characterem christianitatis, nec fidem in finem usque retentam, nec exercita misericordiae opera quidquam valere ad eximendum eos qui cum reatu peccati mortalis de hac vita decesserint.

Haeresis negans poenarum aeternitatem magna ex parte coincidit cum ea quae superius, Thes. I, § 2, commemorata est, et tota de Platonicorum schola descendit, qui quamvis

impunita nulla vellent esse peccata, tamen omnes omnino poenas existimabant esse purgatorias, sive in hac vita sive in futura.

Et Platonici quidem sese variis muniebant rationibus ex praepostero conceptu poenae plerumque desumptis. Inter christianos vero, erronea opinio favorem potissimum obtinuit sub colorato praetextu misericordiae. Quo fit ut eos quos l. 21 de civ. suscipit confutandos, generali nomine *miseri-cordium* nuncupet Augustinus: « Iam, inquit, *cum mi-
« sericordibus nostris* agendum esse video, qui vel omnibus
« illis hominibus quos iustissimus iudex dignos gehennae
« supplicio iudicabit, vel quibusdam eorum nolunt credere
« poenam sempiternam futuram, sed post certi temporis
« metas pro cuiusque peccati quantitate longioris sive bre-
« vioris, eos inde existimant liberandos ». Et prius observat quod omnium misericordior videri posset Origenes, qui et ipsum diabolum atque angelos eius post graviora pro me-
ritis et diuturniora supplicia, ex illis cruciatibus eruendos atque sociandos sanctis angelis credidit. Verumtamen Ori-
genis misericordia magis in superficie fuit quam in sub-
stantia. Dum enim diabolo concedebat potestatem in ange-
lorum culmina transferri, sanctis vicissim angelis tribuebat posse in daemonum poenas decidere, et nullum finem his vicissitudinibus imponendo, faciebat sanctis veras miseras quibus aliquando poenas luerent, et falsas beatitudines in quibus securum et sine timore certum sempiterni boni gau-
dium nusquam haberent. Aliter itaque sentiebant miseri-
cordes illi cum quibus agebat Augustinus. Concedebant quidem, diaboli et angelorum eius esse sine fine supplicium, at non hominum; caeterum, omnium eorum qui de gehenna vel citius vel tardius liberantur, aeternam aiebant fore fe-
licitatem. Haec iam misericordia potior. Sed si sententia ideo bona et vera quia misericors, tanto utique et melior fuisset et verior, quanto misericordior. Quidni ergo exten-
debatur ad damnatos angelos, saltem post multa atque pro-
lixam quantumlibet saecula liberandos? aut quid est quod

fons huius misericordiae ad universam naturam manabat humanam, et cum ad angelicam ventum esset, statim arecebat? Profecto, si in causa erat misericordia, debebant se ulterius miserando porrigere, et ad liberationem ipsius quoque diaboli pervenire (1).

At re quidem vera, non solo misericordiae affectu *miseri cordes illi* movebantur, et aliam profundiorē, longeque vivaciorem erroris radicem statim tangens Augustinus, addit: « Sunt etiam, quales in colloctionibus nostris ipse
 « sum expertus, *qui moribus improbandi sunt, et agendo*
 « *causam suam...*, dicunt de malis et infidelibus hominibus
 « divinitus quidem verum praedictum esse, quod digni sunt
 « poena, sed cum ad iudicium ventum fuerit, misericordiam
 « esse superaturam... Humana quippe circa solos homines
 « moventur misericordia, *et causam maxime agunt suam,*
 « *per generalem in genus humanum quasi Dei miseratio-*
 « *nem, impunitatem falsam suis perditis moribus polli-*
 « *centes* ». Proinde cum de sua ipsorum causa essent solliciti, non adeo tenaces se ostendebant generalis principii liberationis hominum universorum. Sed erant alii qui liberationem promittebant tantummodo Christi baptis mate
 « ablutis qui participes fiunt corporis eius, quomodolibet
 « vixerint, et in quacumque impietate fuerint » (2). Alii, qui hoc nec omnibus habentibus baptismum Christi et eius corporis sacramentum. « sed solis catholicis, quamvis male
 « viventibus pollicebantur » (3). Alii, qui hoc nec omnibus catholicis, sed iis solis qui pro peccatis suis facere dignas eleemosynas non negligunt, vel qui iniurias fratribus ignoscendo dimittunt: « Putant, eis qui perditae vixerint donec
 « claudant diem vitae huius extremum, qualiacumque et
 « quantacumque fuerint, omnia peccata dimitti, si hoc tantummodo custodire meminerint, ut quando ab eis veniam
 « petunt qui eos peccato qualitercumque laeserunt, ex corde

(1) August. I. 21 de civ. c. 17.

(2) August. ibid. c. 19.

(3) Ibid. c. 20.

« dimittant » (1). Ergo a primo ad ultimum, facile tandem concedebatur malos omnes arsueros illius aeternitate supplicii, modo semper exciperetur ea hominum malorum categoria, ad quam pro suo quisque studio vel conditione se videbat adscribendum. Et sic etiam est, saltem quod attinet ad formalitatem principii, usque in praesentem diem. Plerique enim perditae viventes, et a mala sua vita retrocedere minime intendentes, molestam aeternae damnationis comminationem remove-re volunt. Ideo, vel Evangelii fidem simpliciter respuunt, vel in Evangelio quaerunt unde sibi et aliis fucum faciant, per ea media quae ars critica suis electis cultoribus abundanter ac copiose iam nunc suppeditat.

Sed contra hos omnes est aperta totius Ecclesiae per orbem dispersae praedicatio. Cui accedunt quoque, tum solemnes oecumenicorum conciliorum definitiones, tum expressus symboli fidei articulus. Nam in decreto Concilii Florentini sic habetur: *Diffinimus insuper... illorum animas qui in actuali mortali peccato vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, poenis tamen disparibus puniendas*. Tum de poenis eorum qui cum actuali seu personali mortali peccato decedunt, in Concilio Lateranensi IV cap. Firmiter, specialiter sic statuitur: *Firmiter credimus et simpliciter confitemur quod... omnes (tam reprobis quam electi) cum suis propriis resurgent corporibus quae nunc gestant, ut recipiant secundum opera sua, sive bona fuerint sive mala, illi cum diabolo poenam perpetuam, et isti cum Christo gloriam sempiternam*. Accedit et expressus symboli fidei articulus: *Et qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam, qui vero mala, in ignem aeternum. Haec est fides catholica quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit*.

(1) Ibid. c. 22.

§ 1.

Quod poenarum aeternitas dogma est in Sacris Scripturis perspicue et evidenter propositum.

In primis perspicue et evidenter proponitur in Evangelio, Matth. XXV-41, ubi iudex reprobis dicturus praedicitur: *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum qui paratus est diabolo et angelis eius.* Quod ne de igne tantum, non autem de supplicio quis acciperet, postea subiecit Dominus: *Et ibunt hi in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam.* Ὅσοι εἰς κέλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. Quapropter nihil nobis ulterius declarandum relictum fuit nisi potestas vocis αἰώνιον, quam Vulgata reddit *aeternum*, et catholica Ecclesia semper intellexit, ut quae durationem importet plane interminabilem et omni fine carentem. Porro ad huius rei evidentiam, de significatione vocabuli αἰών, a quo αἰώνιος derivatur, per prius quaerendum est (1). — Αἰών in Evangelio dupliciter accipitur. Primo pro

(1) * Αἰών non simplici notione gaudet, nam modo finitum tempus, modo * indefinitum, modo infinitum sonat. Aristoteles in primo de Coelo factam * putat vocem αἰών ab ἕξει ὄν. quo aeternitatis notio continetur. Hanc origi- * nationem deinde usurparunt Plotinus, Proclus, et alii. At eo tamen vo- * cabulo utrumque tempus exprimi fatetur ibidem Aristoteles. Ab αἰών * prodiit latinum *aevum*. Aevum igitur, ut αἰών, multiplicem habet vim, * modo tempus fine carens, modo terminatum designans. Saepe pro aetate * adhibetur; unde *longaevus, grandaevus, coaevus*. Ab aevo *aevitas*, et * per contractionem *aetas*, cuius idem est intellectus ac aevis. nam modo * tempus aeternum, modo circumscriptum sonat. Ab aevo itidem *aevi- * ternus*, et per syncopen *aeternus*, qua voce tempus etiam finitum ali- * quando exprimitur. Errant multi, qui ab *aeternus* factum putant *sempi- * ternus*. Repugnat modulusyllabae secundae quae corripitur. *Sempiternus* * fit a *semper*, ut ab *heri, hesternus*, a *diu, diurnus*, auctore Prisciano *. Huetius, Origenian. 1. 2, c. 2, Q. 11, n. 26. — Quidquid vero sit de his etymologiis, patet evidenter quod non ex sola materiali acceptione vocum quidquam certi ac definiti erui potest, sed videndum quomodo in evangelio, et generatim apud auctores N. T. accipiatur primo terminus αἰών, tum qui ab eo derivatur, αἰώνιος.

saeculo praesenti, cuius consummatio et finis annuntiatur in glorioso adventu Christi (ὁ αἰὼν οὗτος: Matth. XII-32; XIII-22, 39, 49; XXIV-3; XXVIII-20. Luc. XVI-18; XX-34). Secundo pro saeculo futuro, quod etsi habeat initium, nullum tamen habiturum est finem (ὁ αἰὼν ὁ ἐρχομένος: Matth. XII-32. Marc. X-30. Luc. XVIII-30; XX-35). Insuper, αἰὼν consideratur vel a parte ante, vel a parte post. Si a parte ante, dicit totam durationem quae praecessit a constitutione mundi, velut Luc. I-70: *Qui a saeculo sunt, ἀπ' αἰῶνος, prophetarum eius*; et Ioan. IX-32: *A saeculo, ἐκ τοῦ αἰῶνος, non est auditum quia quis aperuit oculos caeci nati*. Si autem a parte post, tunc significat, vel totam durationem quae usque ad huius mundi finem extenditur, vel durationem aeternam, id est absolute interminatam atque interminabilem, prout sermo est vel de praesenti saeculo, vel de venturo. Exemplum prioris significationis est, Ioan. XIV-16: *Et alium paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, εἰς τὸν αἰῶνα*. Ubi promittit Dominus Spiritum Sanctum apostolis et successoribus eorum in ordine ad magisterium veritatis; quod quidem magisterium cum non sit nisi in praesenti tempore exercendum, constat quod εἰς τὸν αἰῶνα idem nunc valet ac ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος apud Matthaeum. Exemplum vero posterioris significationis est in his et similibus: *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet εἰς τὸν αἰῶνα*, Ioan. IV-13. *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet εἰς τὸν αἰῶνα*, ibid. VI-52. *Ego vitam aeternam do eis, et non peribunt εἰς τὸν αἰῶνα, et non rapiet eas quisquam de manu mea*, ibid. X-28, etc. etc. Hactenus de nomine substantivo αἰὼν, in quo constat semper importari quiddam interminatam, sin minus absolute, at saltem respective, id est intra proprium ordinem propriamque lineam uniuscuiusque aevi. — Nunc ergo de adiectivo αἰώνιος, proportionaliter dicendum est. Semel usurpatum invenitur pro duratione increata seu divina, quae tam initio quam fine caret: *Secundum praeceptum aeterni Dei, τοῦ αἰωνίου Θεοῦ*, inquit apostolus, Rom. XVI-26. Alibi accipitur

pro duratione creata, sed semper interminata, eo nimirum interminationis modo quem creatae durationis conditio fert. Nam creata duratio aliter habetur pro interminata a parte ante, et aliter a parte post. A parte ante, si nulla anteriori duratione praecedatur, sed ab exordio omnium omnino temporum currat. A parte post, si nullam subsequentem durationem patiat aut pati possit, sed sine meta seu limite in sempiternum extendatur. Priori igitur modo (a parte ante) sumitur nomen adiectivum *αἰώνιος* in tribus locis N. T. Primus est Rom. XVI-25: *Secundum revelationem mysterii temporibus aeternis taciti, χρόνοις αἰώνιοις σεσιγημένω*, id est, in omnibus retro temporibus absconditi, et nunc primum patet facti. Duo alii sunt, 2 Tim. I-9, et Tit. I-2: *Ante tempora saecularia (aeterna), πρὸ χρόνων αἰώνων*, id est ante omnia saecula, seu ante initium totius durationis. At altero modo (a parte post) accipitur in aliis locis omnibus, ubi constanter importat permanentiam illam absolute interminabilem quae futuri aevi propria est, et semper intelligitur in oppositione ad ea quae dicuntur *βιωτικά* (1), *κοσμικά* (2), *πρόσκαιρα* (3), sive temporalia. *Non contemplantibus nobis quae videntur, inquit apostolus 2 Cor. IV-18, sed quae non videntur. Quae enim videntur, temporalia sunt; quae autem non videntur, aeterna.* *Τὰ γὰρ βλέπομενα πρόσκαιρά ἐστιν, τὰ δὲ μὴ βλέπομενα αἰώνια.* Hinc vita aeterna, *ζωὴ αἰώνιος*, quae singulis fere Evangelii paginis, ut proprium novi et aeterni testamenti praemium annuntiatur. Hinc aeterna tabernacula, *αἰώνιοι σκηναί*, in qua recipient nos amici facti de mammona iniquitatis. Hinc aeternum regnum Domini nostri et Salvatoris I. C., *αἰώνιος βασιλεία*, in quod nobis 2 Petr. I-11 ministratur introitus, quodque Luc. I-33 expresse dicitur fore sine fine. Hinc quoque *τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον*, hinc *ἀέλασις αἰώνιος*, ignis aeternus, supplicium aeternum, quod

(1) 1 Cor. VI-3.

(2) Tit. II-12.

(3) 2 Cor. IV-18, Heb. XI-35, etc.

plane necesse est tanquam omni termino et fine cariturum accipere. — Et confirmatur evidenter quia eadem sententia, eodem verbo, eodem demum tenore impiis denuntiatur supplicium aeternum, quo iustis vita aeterna. Sed quis unquam vel verosimiliter imaginari potuit quod vita aeterna iustis in Evangelio repromissa aliquando esset finem habitura? Recte ergo Augustinus, contra Origenistas, n. 7: « Quisquis, « inquit, prudenter advertit quod dictum est: *ite in ignem* « *aeternum*, illud esse dictum quod non habet finem, a con- « trario probat eo ipso loco evangelico de vita aeterna quam « iusti accepturi sunt; non enim et ipsa habet finem. Ita « enim conclusit: *Ibunt illi in ambustionem aeternam, iusti* « *autem in vitam aeternam*. In utroque Graecus *αἰώνιον* « habet. Si misericordia nos provocat credere, non futurum « impiorum sine fine supplicium, quid de praemio iustorum « credituri sumus, cum in utraque parte, eodem loco, eadem « sententia, eodem verbo pronuntietur aeternitas? An iterum « etiam iustos ex illa sanctificatione et vita aeterna in pec- « catorum immunditiam atque in mortem relapsuros esse « dicemus? Absit hoc a christianae fidei sanitate. Utrumque « igitur sine fine dictum est aeternum, hoc est *αἰώνιον*: ne « cum diaboli poenas dolemus, de regno Christi dubi- « temus ».

Sed si supplicium aeternum pro supplicio interminabili accipere repugnas, effugia quaerens quibus evangelicam auctoritatem tuis praeiudiciis utcumque accommodes, quale tandem effugium tibi relinquetur in eo quod legitur apud Marcum IX-42? *Et si scandalizaverit te manus tua abscide illam; bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum; bonum est tibi claudum introire in vitam aeternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. Quod si oculus tuus scandalizat te, eiice eum; bonum est*

tibi luscum introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. Sane vero, quaecumque demum poena significata sit nomine vermis atque ignis, si non morietur nec exstinguetur, sine fine praedicta est. Et quasi non suffecisset dixisse semel, ter repetitum est; imo vero, singulis quoque vicibus ter replicata sunt ea quae ad interminabilitatem spectant: ignis inextinguibilis, ignis qui non extinguitur, vermis qui non moritur. « Non eum piguit, » ait Augustinus l. 21 de civ. c. 9, uno loco eadem verba « ter dicere: quem non terreat ista repetitio, et illius poenae « comminatio tam vehemens ore divino? »

Sed et idem dogma inculcatur Matth. III-12: *Permundabit aream suam, et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Idem, 2 Thess. I-8: *In flamma ignis dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, et qui non obediunt evangelio D. N. I. C. Qui poenas dabunt in interitu aeternas a facie Domini, cum venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt.* Idem, Apocal. XIV-11: *Et fumus tormentorum eorum ascendet in saecula saeculorum.* Et infra, XX-9 et seq., ubi sermo est de stagno ignis in quo *bestia et pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in saecula saeculorum* et deinde additur quod in hoc stagnum mittetur omnis qui, iudicio facto, non inventus fuerit in libro vitae scriptus.

Idem quoque apud Danielelem, XII-2: *Et multi de his qui dormiunt in terrae pulvere evigilabunt (1), alii in vitam aeternam, et alii in opprobrium ut videant semper (2). Qui*

(1) Multi, inquit, id est mortui qui multi sunt; omnes enim resurgent. Sic Apostolus Rom. V, multos dicit pro omnibus, et vice versa: *Per unum hominem peccatores constituti sunt multi.* Et paulo post: *In quo omnes peccaverunt.*

(2) Quidam, ubi nos legimus: *ut videant semper*, legunt: *ut vileant semper*, id est, ut in perpetua vilitate et contemptu sint. Sensus tamen non variatur, quia qui resurgunt in opprobrium ut videant semper, ad hoc resurgunt ut sui opprobrii oculati testes in sempiternum existant.

autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, et qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellae in perpetuas aeternitates. Idem demum apud Isaiam, tum in fine totius prophetiae unde desumpta sunt ea quae de immortalitate verbe et inextinguibili igni a Christo supra relata sunt, tum etiam XXXIII-14, ubi ad hypocritas dicitur: *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* Ubi vides duo testamenta in eadem plane collineare sententiam, et tremendam veritatem iis denuntiare terminis, qui nulli glossae, interpretationi, vel emollitioni relinquunt locum.

§ 2.

Quod dogma aeternitatis poenarum semper fuit in aperta et explicita Ecclesiae praedicatione.

Augustinus l. de haeresibus c. 43, Origenistarum errorem referens ait: « Sunt huius Origenis alia dogmata quae catholica Ecclesia omnino non recipit..., maxime de purgatione et liberatione... Quis enim catholicus christianus vel doctus vel indoctus non vehementer exhorreat eam quam dicit purgationem malorum, id est etiam eos qui hanc vitam in flagitiis et facinoribus et sacrilegiis atque impietatibus quamlibet maximis finierunt..., purgatos atque liberatos regno Dei lucique restitui?... De qua vanissima impietate adversus philosophos a quibus ista didicit Origenes, in libris de civitate Dei diligentissime disputavi » (1). Nunc autem quam recte prava haec opinio inter haereses ab Augustino recenseatur, manifeste apparebit percurrenti monumenta praedicationis ecclesiasticae inde ab initio. Ex quibus selecta quaedam testimonia, quantum instituti nostri brevitatis patitur, iam accipe.

Irenaeus l. 2 c. haeres. c. 28, n. 6: « Quoniam quidem

(1) Ubi supra, l. 21 per totum.

« transgressoribus ignis aeternus praeparatus est, et Dominus manifeste dixit, et reliquae demonstrant Scripturae ». Et l. 3, c. 13, n. 3: « Omnis maledictio decurrit in serpentem qui seduxerat eos (protoparentes...) Hoc idem autem et Dominus in Evangelio his qui a sinistris inveniuntur, ait: « *Abite, maledicti, in ignem aeternum quem praeparavit Pater meus diabolo et angelis eius*, significans quoniam « non homini principaliter praeparatus est aeternus ignis, « sed ei qui seduxit..., quem quidem (ignem) iuste percipient etiam hi qui similiter ut illi (angeli apostatae), sine « poenitentia et sine regressu in malitiae perseverant operibus ».

Tertullianus in Apologetico c. 45, ostendens innocentiam vitae apud christianos, non ex timore hominis, sed ex reverentia Dei provenire: « Enimvero, inquit, nos qui sub Deo « omnium speculatore dispungimur, quique aeternam ab eo « poenam providemus, merito soli innocentiae occurrimus, « et pro scientiae plenitudine, et pro latebrarum difficultate, « et pro magnitudine cruciatus, non diuturni, verum sempiterni, eum timentes quem timere debebit et ipse qui « timentes iudicat, Deum, non proconsulem timentes ».

Cyprianus de laude martyrii c. 8 declarat qua ratione non sit corporum nostrorum casus pertimescendus, aut de interimenda carne admittendus dolor: « Quid enim tibi cum » hac luce, cui lux aeterna promissa est? Quid cum hoc « vitae naturaeque commercio, quem coeli amplitudo deposit? Sane teneat cupiditas vivendi, sed quos inexpiabili « malo saeviens ignis aeterna scelerum ultione torquebit. « Teneat cupiditas ista vivendi, sed quibus et mori poena « est, et durare (post mortem) tormentum ». Et l. de mortalitate c. 14: « Mori timeat... qui ad secundam mortem de « hac morte transibit. Mori timeat, quem de saeculo recedentem perennibus poenis aeterna flamma torquebit ». Et l. ad Demetrium c. 24: « Quae tunc erit fidei gloria, quae « poena perfidiae cum iudicii dies venerit?... Cremabit ad « dictos ardens semper gehenna, et vivacibus flammis vorax

« poena, nec erit unde habere tormenta vel requiem possint
 « aliquando vel finem. Servabuntur cum corporibus suis
 « animae infinitis cruciatibus ad dolorem... In aeternam
 « poenam sero credent, qui in vitam aeternam credere no-
 « luerunt ».

Arnobius 1. 2 apologiae adversus Gentes c. 14, his pa-
 ganos increpat verbis: « Audetis ridere nos (christianos),
 « cum gehennas dicimus, et inexstinguibiles quosdam ignes,
 « in quos animas deiici ab earum hostibus inimicisque co-
 « gnovimus? Plato idem vester in eo volumine quod de
 « animae immortalitate composuit, non Acherontem, non
 « Stygem, non Cocytum fluvios nominat, in quibus animas
 « asseverat volvi, mergi, exuri? »

Hilarius in Matth. c. 5, n. 12: « Igitur requies nulla gen-
 « tibus (id est pagano more vita functis), neque mortis, ut
 « volunt, compendio quies dabitur, sed (in resurrectione)
 « corporalis et ipsis aeternitas destinabitur, ut ignis aeterni
 « in ipsis sit aeterna materies, et in universis sempiternis
 « exerceatur ultio sempiterna. Si igitur gentibus idcirco
 « tantum indulgetur aeternitas corporalis, ut mox igni iu-
 « dicii destinentur, quam profanum est, sanctos de gloria
 « aeternitatis ambigere, cum iniquis aeternitatis opus prae-
 « stetur ad poenam ».

Pacianus in Paraenesi ad poenitentiam c. 11-12: « Timete
 « igitur, dilectissimi, iusta iudicia, properat iam tempus
 « extremum... Post animarum tempestiva supplicia, redi-
 « vivis quoque perpetua corporibus poena servatur. Nemo
 « Tityi iecur credat, et Vulturem poetarum. Ipse sibi ma-
 « teriam recrescentium corporum reparat ignis aeternus...
 « Mementote, fratres, quia apud inferos exomologesis non
 « est... Saeculares ecce ignes timemus, et carnificum un-
 « gulas expavescimus, comparate cum his aeternas tor-
 « quentium manus, apicesque flammaram nulla aetate mo-
 « rientium ».

Cyrellus Hierosolymitanus, catech. 13, n. 38: « Si crucem
 « negaveris, manebit te ignis aeternus. Dura dico ne tu dura

« experiare ». Et catech. 15, n. 26: « Tremendum vere iudicium est, et propter ea quae denuntiantur secutura, verus timori locus. Regnum coelorum proponitur, et ignis aeternus praeparatus est ». Et catech. 18, n. 19: « Resurgemus igitur, aeterna quidem omnes, non omnes vero similia habentes corpora. Verum si quis iustus est, coeleste corpus accipiet, ut possit cum angelis digne una versari. Si quis autem peccator est, corpus accipiet aeternum, perpetiendae poenae capax, ut in igne aeternum combustus nunquam absumatur ».

Basilii, Regul. brevior. c. 267: « Cum igitur Deus pronuntiet hos in supplicium aeternum ituros..., hoc quoque unum est ex artificiis diaboli, ut plerique homines velut oblitum tot et talium Domini verborum, quo maiore cum audacia peccent, supplicii sibi finem praescribant. Etenim si aeterni supplicii futurus est aliquando finis, finem utique habitura est etiam vita aeterna. Quod si non possumus illud de vita aeterna intelligere, qua ratione supplicio aeterno adscribitur finis?... Quamobrem illud, *multis et paucis vapulare* (Luc. XII-47), iterum dico, nequaquam porrigi aut compleri ac finiri tempus, sed supplicium diversum esse significat ». Et homil. in Psalm. 28, n. 8: « Ad aliquod peccatum impelli cum te videris, horrendum illud et intolerabile Christi tribunal, quaeso. cogita..., postremo supplicium omnium gravissimum, probrum illud et dedecus sempiternum. Haec time, et hoc timere eruditus, quasi freno quodam a pravis concupiscentiis tuam cohibe animam ».

Ambrosius in Psalm. 118, Serm. 21, n. 8, sanctum esse docet timorem poenarum aeternarum, et in ipsis martyribus quoddam principium invictae constantiae: « Pone ergo, inquit, martyrem inter pericula constitutum... Pone, inquam, circumspectantem omnia plena supplicii, deinde cogitantem mandata divina, illum ignem perpetuum, illud sine fine incendium perfidorum, illam poenae recrudescentis aerumnam; trepidare corde, ne dum praesentibus cedit,

« perpetuis se dedat exitiis; perturbari animo, dum futuri
 « iudicii rhomphaeam illam terribilem quadam conspectus
 « sui acie contuetur. Nonne hanc trepidationem fiduciae viri
 « constantis aequabis? In eundem concurrat effectum con-
 « fidentia cupientis aeterna, et divina trepidantis » (1).

Nazianzenus Orat. 40, n. 36, duplicem ignem distinguit, unum mysticum ad quem mittendum Christus in terram venit, alterum de quo subiungit: « Est alter ignis non pur-
 « gans, sed scelerum vindex: sive Sodomiticus ille, quem
 « sulphure et procella permixtum Deus in peccatores omnes
 « fundit, sive ille qui diabolo eiusque angelis paratus est,
 « sive etiam ille qui ante faciem Domini procedit, et in
 « circuitu inimicos eius inflamat, sive denique ille omni-
 « bus his formidabilior, qui cum insomni illo verme con-
 « iunctus est, nec unquam exstinguitur, verum in scele-
 « ratorum hominum poenam perennis est et sempiternus.
 « Hi enim omnes eam vim habent, ut perdant ac deleant,

(1) Immerito Petavius l. 3 de angelis, c. 7, n. 12, et post eum Huetius in Origenianis, Ambrosium traducunt tanquam in Origenis dogma propendentem, propter ea quae leguntur in sermone praecedenti (Serm. 20 in Psalm. 118, n. 23), *de divite evangelico qui, licet peccator, poenalibus urgetur aerumnis, ut citius possit evadere*. Id nimirum accipiunt velut dictum de divite epulone, qui Luc. XVI, sepultus est in inferno. Sed hoc plane voluntarium est, praesertim cum de hoc epulone signanter dicat Ambrosius in Luc. l. 8, n. 18: « Inter hunc igitur divitem et pauperem (Lazarum) chaos magnum est, quia post mortem nequeunt merita mutari ». Itaque dives ille qui in Evangelio secundum Ambrosium, poenalibus urgetur aerumnis ut possit citius a poenis absolvi, ipse est de quo in alio loco Luc. XII-16: *Hominis cuiusdam divitis uberes fructus ager attulit. Et cogitabat intra se dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos?... Et dicam animae meae: Anima, habes bona posita in dies plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus: stulte, hac nocte animam tuam repetent a te*. Et haec est medicinalis aerumna qua urgetur homo adhuc in via constitutus, non qua liberatur homo in peccato iam defunctus. Haec amara cogitatio divinitus immissa, qua turbatur in sua securitate ille qui mundo truebatur, ut possit poenas aeternas evadere, et purgatorias citius transilire.

« nisi tamen hoc quoque loco quispiam ignem mitiorem,
 « et ut puniente dignum est, malit intelligere » (1).

Chrysostomus, Paraenes. ad Theodorum lapsum, l. 2, n. 3: « Hunc (iudicem) semper cogita, necnon fluvium illum
 « igneum... Qui enim semel igni traditus ab illo fuerit, nul-
 « lum potest supplicii sperare finem. Et absurdae quidem
 « vitae voluptates nihil ab umbris et somniis differunt.
 « Priusquam enim peccata ad finem deducantur, delectatio
 « voluptatis exstinguitur; supplicia vero iis destinata nul-
 « lum habent terminum. Suavitas illa brevissima, cruciatus
 « aeternus ». Et homil. 25 ad Rom. n. 5: « Quod finem non
 « habitura sint, audi illum dicentem: *Vermis eorum non*
 « *morietur, et ignis non exstinguetur, et: Ibunt hi in vi-*
 « *tam aeternam, et isti in supplicium aeternum. Si ergo*

(1) Rursus glossatur Petavius super hac verba Nazianzeni, dicens:
 « Manifestum est, hoc in loco Gregorium Nazianzenum de damnatorum
 « hominum poenis dubitasse, utrum sempiternae futurae sint, an ex Dei
 « benignitate potius aestimandae, uti scilicet aliquando terminentur ». At
 quo iure manifestum hoc asserat Petavius, aestimet prudens lector. Non
 enim mitior ignis, τοῦτο φιλανθρωπότερον. de quo in ultimo inciso, idem
 est cum ignibus quorum praecessit enumeratio, πάντα ταῦτα ἀφανιστικῆς
 δυνάμεως. ut ipsa constructio grammaticalis luculenter ostendit. Sed cum
 igni mystico quem Christus venit mittere in terram, opposuisset Gregorius
 ignes scelerum vindices qui eam vim habent ut perdant ac deleant, his
 demum accensere permittit ignem quoque mitiorem, « qui videlicet non
 « perdat ac deleat, ut Sodomiticus, et qui reprobis destinatus est, sed qui
 « malos in tempore ulciscatur, et a peccatis emundet, de quo Augustinus:
 « Hic ure, hic seca, modo in aeternum parcas ». Ita rectissime annotator
 editionis Benedictinae, apud Migne, P. G. Tom. 36, col. 412. — Adhuc
 magis a vero abludit Petavius, cum carpit ea quae leguntur Orat. 39, n. 19,
 ubi Gregorius redarguens Novatianos qui laboriosum poenitentiae bap-
 tismum negabant, sic concludit: « In altero aevo igni fortasse baptizabuntur,
 « qui postremus est baptismus, nec solum acerbior, sed et diuturnior, etc. ».
 Quasi diceret: Nolunt nunc ullum admittere baptismum post baptismum
 aquae. At fortasse (quod eis maxime optandum est propter eam quam
 supponit conversionis gratiam saltem in extremis), experimento suo discent
 esse extremum baptismum purgatorii, eundemque duriorum et diuturniorem
 qui crassam materiam instar feni depascitur, et omnis vitii levitatem
 absorbit.

« vita aeterna est, supplicium est aeternum ». Et hom. 23 in 1 Cor. n. 4: « Sicut enim huius vitae poenae simul cum « vita solvuntur, sic illic poenae aeternae erunt... Cogitan- « tes igitur benignitatis eius magnitudinem, hic illum nobis « propitium reddamus, et praeoccupemus faciem eius in « confessione, ut ne hinc abeuntes sine defensione extre- « mum subeamus iudicium ». Et supra, idem dogma ex pro- fesso exponit, hom. 9 per totam.

Hieronymus in Matth. XXV-46: « Prudens lector, attende « quod et supplicia aeterna sint, et vita perpetua metum « deinceps non habeat ruinarum ». Et ibid. X-28: « Futura « ergo supplicia et poenae perpetuae, quibus peccatores cru- « ciandi sunt, huius loci vocabulo (gehenna) denotantur ». Et in Isai. cap. ult.: « Et sicut diaboli et omnium negato- « rum atque impiorum qui dixerunt in corde suo: *Non est* « *Deus*, credimus aeterna tormenta, sic peccatorum atque « impiorum et tamen christianorum, quorum opera in igne « probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur « et mixtam clementiae sententiam iudicis » (1).

Cyrellus Alexandrinus in Isai. l. 5, tom. 5: « Sunt qui « volunt verba haec ad tempus consummationis saeculi re- « ferre, quando praevaricantium veluti membra proiicien- « tur, qui relegati sunt ad supplicium et flammam sempi- « ternam. Illic enim vermis supplicio afflictorum vivet per- « petuo, et ignis non extinguetur. Nos autem omnibus his « liberabit Christus, per quem et cum quo sit gloria Deo « et Patri... in omnem saeculorum perpetuitatem ».

Vides ergo quanta sit testium traditionis unanimitas, nec necessarium existimo, Patrum praesertim recentiorum cita-

(1) De sententia Hieronymi circa poenarum aeternitatem pro diabolo et impiis qui dixerunt in corde suo, non est Deus, nemo sanae mentis, quod sciam, unquam dubitavit. Porro omnia loca Hieronymiana quae in contrarium afferri solent, sive ex commentariis super Isaiam l. c., sive ex commentariis super Ezechielem c. 26, sive ex 1 dialogo c. Pelagianos n. 28, aliam spectant quaestionem, in § 3 huius thesisi mox tractandam: utrum scilicet omnibus omnino qui in quocumque mortali peccato decesserint, aeternae illae poenae reserventur.

tiones longius protrahere. Fidenter enim dico, unum esse Gregorium Nyssenum, in cuius scriptis (1) Origeniani erroris naevi aspersi reperiuntur. Haec porro scripta ab haereticis interpolata antiqui tradiderunt. Ait Nicephorus Callistus l. 11 hist. eccles. c. 19: « Habuit autem Basilius fratres
 « quorum unus Gregorius fuit, Ecclesiae Nyssenae lux et
 « ornamentum... Secundus Basilii frater Petrus fuit... Ac-
 « cessit ad hos celebris illa Macrina soror, cui Gregorius
 « libellum de anima dicavit. Ei, sicut accepi, haeretici qui-
 « dam Origenica dogmata iniecerunt » (2). Sed et Photius in bibliotheca c. 233, testatur se legisse librum scriptum a S. Germano Constantinopolitano de vera et legitima retributione quae rependitur hominibus prout vixerint. Quo in libro Germanus contendit scripta Gregorii Nyssae episcopi ab Origenis errore esse immunia: « Contra quos (origeni-
 « stas) Germanus pietatis patronus acutum veritatis gla-
 « dium stringens. victorem superioremque eum constituit,
 « in quem haeretica colluvies insidias strinxerat et posue-
 « rat... Libri autem quos insidiis excipere haeretici moliti
 « sunt, et quos Germanus veritatis propugnator primarius,
 « ab latronum insultu sine noxa servavit, sunt dialogus ad
 « Macrinam sororem de anima, et liber catecheticus, et is
 « qui de perfecta vita narrationem continet ». Hucusque Photius his verbis innuens, quosnam Nysseni libros prae caeteris interpolando in rem suam trahere conati sint haeretici, eisque eripere sua defensione quae nunc amplius non exstat, contendit Germanus (3). Utut vero sit, vel sola interpolationis persuasio apud catholicos obtinens, satis superque ostendit quam indubie sententia poenarum aeternarum veritatem negans, semper habita fuerit ut catholicae fidei contraria, et inter haereses quae in confesso sunt apud omnes plane annumerata.

(1) Scripta ista sunt tria: Oratio catechetica, dialogus ad Macrinam, et de perfecta vita liber.

(2) Migne, P. Gr. Tom. 146, col. 627.

(3) Migne, P. Gr. Tom. 98, col. 34.

§ 3.

Quod poena aeterna eos omnes sine exceptione manet, qui ex hac vita cum mortalis peccati reatu decedunt.

Id ostenditur primo ex supra relato testimonio Marci IX-42, (apud Matthaeum, XVIII-8), ubi Dominus a scandalis mundi cavere nos iubens: Si, inquit, ita est quis tibi coniunctus ut manus, pes, vel oculus, scandalum autem tibi fuerit, id est causa vel occasio peccati, rumpe consuetudinem istam, etiamsi ex ea ruptura parem dolorem sentire debeas, ac si erueretur tibi oculus vel abscinderetur manus. Et ratio statim redditur, quia longe melius est hunc dolorem sustinere, quam ire in ignem inexstinguibilem, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. At quaenam esset, quaeso, consequentiae ratio, si non omne mortale peccatum, cuius causa vel occasio truncari hic praecipitur, hominem faceret addictum gehennae ignis perpetui?

Consideranda quoque est eadem sententia in alia circumstantia a Christo edicta, Matth. V-27: *Audistis quia dictum est antiquis: Non moechaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et proiice abs te; expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si dextra manus tua scandalizat te, abscinde eam et proiice abs te; expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam.* Quo in loco docet Dominus, non solum externum adulterii vel fornicationis actum esse prohibitum, verum etiam affectum et internum desiderium. Tum desumpta similitudine ex arte chirurgorum, qui si videant per unum membrum periclitari totum corpus, ut corpus conservent, membrum excindunt: necesse esse ait resecare omnes affectus vitii carnalis, quan-

tumvis intimos, quantumvis in corde penitus reconditos, ut non totus homo mittatur in gehennam. Atqui si in gehennam mittitur homo propter peccata opere etiam non consummata, etiam ex incentivo passionis commissa, (quae conditio est diminuens peccati gravitatem), quanto magis propter alia graviora. Sequitur ergo, eos omnes in infernum revera descendere, qui cum reatu cuiusvis mortalis peccati praesentem vitam finiunt, post quam, uti iam in superioribus ostensum est, nullus est locus poenitentiae et remissioni culpae.

Hinc Apostolus, I Cor. VI-9: *Nolite errare: Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Ergo rursus, quisquis elapso tempore viae, reus invenitur alicuius e supradictis sceleribus, ita ut fornicarius, adulter, fur, rapax, maledicus, etc., vere nominetur et sit, iste absolute et in perpetuum a regno Dei in futura beatitudine manet exclusus. Sed idem est, excludi a regno Dei, et poenis addici aeternis, iuxta illud: *Ibunt hi in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam.* Ergo a primo ad ultimum, omnem hominem in mortali peccato decedentem poena manet aeterna. Quam quidem conclusionem eruit Augustinus ex alio quoque loco Apostoli Galat. V-19: « Sed iam respondeamus, inquit (1), etiam illis
« qui non solum diabolo et angelis eius, sed ne ipsis quidem
« omnibus hominibus liberationem ab aeterno igne promittunt, verum eis tantum qui Christi baptismate abluti et corporis eius et sanguinis participes facti sunt, quomodo
« libet vixerint, in quacumque haeresi vel impietate fuerint.
« Sed contradicit eis Apostolus dicens: *Manifesta sunt autem
« opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiae,
« contentiones, aemulationes, irae, rixae, dissensiones,*

(1) Augustin. I. 21 de civit. c. 25.

« *sectae, invidiae, homicidia, ebrietates, comessiones, et*
 « *his similia; quae praedico vobis, sicut praedixi, quoniam*
 « *qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Haec pro-
 « fecto apostolica falsa est sententia, si tales post quanta-
 « libet tempora liberati regnum Dei possidebunt. Sed quo-
 « niam falsa non est, profecto regnum Dei non possidebunt.
 « Et si in regni Dei possessione nunquam erunt, aeterno
 « supplicio tenebuntur, quoniam non est locus medius, ubi
 « non sit in supplicio, qui illo non fuerit constitutus in
 « regno ».

Nec contra praedicta esse potest quod legitur Matth. XXV-41: *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum. Esurivi enim et non dedistis mihi manducare, etc.*, quasi pro solis omissis misericordiae operibus, aliqui puniantur aeternaliter. Re enim vera minime id sequitur, sicut non sequitur iustos pro solis illis operibus esse aeternaliter praemiandos. Et recte notavit Maldonatus, Christum unam operum speciem pro toto genere posuisse, quemadmodum in exemplis facere consuevimus, ut inculcaret se neminem temere aut salvaturum esse aut damnaturum, sed solum ex causa iustissima, eaque publice et coram hominibus declarata, sicut in forensibus sententiis fieri solet. Ideo autem hanc potius quam aliam operum speciem proposuit, quia magis idonea videbatur, quae humano modo ostenderet rectitudinem iudicii et sententiae aequitatem. Iustum quippe est, etiam in oculis hominum, ut qui susceperint Christum quando erat pauper et infirmus et nudus, adveniente postea die gloriae eius, ab eo assumantur. Iustum quoque ut qui despexerint eum in diebus malis paupertatis et humiliationis, deinde in regeneratione cum sederit in sede maiestatis suae, a beatitudinis consortio excludantur. Tale ergo exemplum positum est, in quo luculentius appareret secundum regulas quoque humani iudicii, perfecta proportionalitas sive praemii sive poenae cum operibus sive meritoriis sive demeritoriis. Caeterum, in una specie totum genus subintelligitur. Non ergo pro sola omissione operum

miseri cordiae condemnatur homo ad gehennam, nec pro sola positione eorundem liberatur ab ea. Cum enim illi salvandi dicuntur qui Christum esurientem cibaverint, nudum vestierint, in carcere detentum visitaverint, sermo est de iis qui vere *Christo* in persona pauperum famulati fuerint. Huiusmodi autem famulatus nequaquam esse potest cum perseverante voluntate faciendi ea quae prohibet et graviter reprobatur lex Christi. « Ideo autem Dominus et
 « dextris eleemosynas ab eis factas, et sinistris non factas
 « se imputaturum esse praedixit, ut hinc ostenderet quan-
 « tum valeant eleemosynae ad priora delenda, non ad
 « perpetua impune committenda peccata. Tales autem elee-
 « mosynas non dicendi sunt facere qui vitam nolunt a con-
 « suetudine scelerum in melius commutare. Quia et in hoc
 « quod ait: *Quando uni ex minimis meis non fecistis, mihi*
 « *non fecistis*, ostendit eos non facere etiam quando se fa-
 « cere existimant. Si enim christiano esurienti panem tan-
 « quam christiano darent, profecto sibi panem iustitiae,
 « quod ipse Christus est, non negarent: quoniam Deus, non
 « cui detur, sed quo animo detur, attendit. Qui ergo Chri-
 « stum diligit in christiano, hoc animo ei porrigit eleemo-
 « synam quo accedit ad Christum, non quo vult recedere
 « impunitus a Christo. Tanto enim magis quisque deserit
 « Christum, quanto magis diligit quod improbat Christus » (1).
 Et eodem quoque modo ratiocinandum est quoad condonationem iniuriarum, Matth. VI-12. Condonatio enim ista impetrativa est remissionis peccatorum his qui a Deo petunt debitum sibi relaxari, non vero illis qui voluntate in peccato persistunt. Et ideo soli poenitentes per opera misericordiae consequentur veniam ab aeterna poena liberantem.

At nunc occurrit Hieronymus qui in cap. ult. Isaiae, ubi supra, christianos ex hoc quod christiani sunt, seu credentes in Deum, videtur ab aeterna poena eximere. Et

(1) August. I. 21 de civit. c. 27, n. 3.

idem habet 1. 2 apologiae contra Rufinum n. 7: « Quod au-
 « tem imprecari fratribus, hoc est comminatoribus tuis,
 « aeternos ignes cum diabolo, non tam fratres mihi videris
 « premere, quam diabolum sublevare, cum iisdem quibus
 « christiani ignibus puniendus sit ». Idem quoque in dialogo
 contra Pelagianos n. 28, ubi distinguit inter impios et pec-
 catores (1), tum concludit: « Diabolum et satellites eius
 « omnesque impios dicimus perire perpetuo, et christianos
 « si in peccato praeventi fuerint, salvandos esse post poe-
 « nas ». Idem rursus in commentario super Ezechielem c. 26,
 ubi eorum meminit qui in angustia huius saeculi constituti
 deducuntur ad inferos, et operiuntur abyssis fluctibusque
 poenarum, et trahuntur ad inferiora terrae, et his copulan-
 tur qui in veteri solitudine sunt, et deducuntur in lacum
 sive in foveam sempiternam ut ultra non habitentur a Spi-
 ritu Sancto; de quibus scriptum est: impius cum ceciderit
 in profundum malorum, contemnit; nec de caetero erunt
 in terra viventium, sed peribunt et redigentur ad nihilum,
 et Deo esse cessabunt: « Quibus testimoniis utuntur, inquit,
 « qui dicunt *impiorum, et non peccatorum*, poenas esse per-
 « petuas, qui quaesiti a Deo, non sunt inventi, et in aeter-
 « num esse cessarunt, quia suo vitio perdiderunt eum qui
 « dicit: ego sum vita ». Haec Hieronymus, cuius sententia
 fuisse videtur: impios, id est infideles, incredulos, vel etiam
 haereticos, si noluerint ad Dominum reverti quem dereli-
 querunt, aeternis poenis esse addicendos; at fideles in statu
 peccati morientes non esse perituros in sempiternum, sed
 fore salvandos post poenas purgatorias. Ab hoc naevo non-

(1) « Cuius est temeritatis, inquit, iniquos et peccatores impiis iungere,
 « qui a nobis sic definiuntur. Omnis impius iniquus est et peccator, nec
 « reciprocatur, ut possimus dicere, omnis peccator et iniquus etiam im-
 « pius est. Impietas enim proprie ad eos pertinet, qui notitiam Dei non
 « habent, vel cognitam transgressione mutarunt. Peccatum autem et ini-
 « quitas pro qualitate vitiorum, post peccati et iniquitatis vulnera recipit
 « sanitatem ». Et infra: « Sine lege impius est qui in aeternum peribit. In
 « lege peccator credens in Deum, qui per legem iudicabitur, et non peribit ».

nulli inter quos Maffaeius in notis et observationibus ad opera Hieronymiana (1), S. Doctorem defendere conantur. Utrum felici successu, diiudicent doctiores. Sed in omni modo, nulla contra dogma catholicum sequitur conclusio. Etenim distinctio inter impios et peccatores intellecta de his qui in mortali decedunt, in ordine ad poenarum aeternitatem, est apud caeteros Patres penitus inaudita ac peregrina. Insuper nulli omnino rationi innititur, nisi quibusdam male intellectis Scripturae testimoniis, ut evidentissime ostendit Augustinus in libro de fide et operibus (2).

(1) Migne, Patr. Lat. Tom. 23, col. 521.

(2) Pro distinctione inter impium et peccatorem in ordine ad poenas aeternas, Hieronymus in dialogo c. Pelag. n. 28, has rationes affert: « Scri-
 « ptum est: *Multa flagella peccatoris*, et non interitus sempiternus... Quam
 « ob causam et in primo Psalmo canitur: *Quoniam non resurgent impii*
 « *in iudicio*. Iam enim in perditionem sunt praeiudicati. *Neque peccatores*
 « *in concilio iustorum*. Aliud enim est gloriam perdere resurgendi, aliud
 « perire perpetuo. *Veniet*, inquit, *hora in qua omnes qui in sepulcris*
 « *sunt, audient vocem eius, et egredientur qui bona fecerunt in resur-*
 « *rectionem vitae, qui autem mala, in resurrectionem iudicii*. Unde et
 « Apostolus eodem sensu, quia eodem et spiritu, loquitur ad Romanos:
 « *Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt, et qui-*
 « *cumque in lege peccaverunt, per legem iudicabuntur*. Sine lege im-
 « pius est, qui in aeternum peribit. In lege peccator credens in Deum, qui
 « per legem iudicabitur, et non peribit ». — At contra, Augustinus l. de
 fide et operibus c. 23: « Nec mitior ulla conditio promittenda est, sic in
 « Deum credere volentibus, ut permaneant in perditis moribus,... de illis
 « (verbis) ubi Apostolus ait: *Qui sine lege peccaverunt, sine lege peri-*
 « *bunt; qui autem in lege peccaverunt, per legem iudicabuntur*; tan-
 « quam hoc loco aliquid distet inter perire et iudicari, cum alio verbo hoc
 « idem significatum sit. Solent enim Scripturae iudicium etiam pro aeterna
 « damnatione ponere, sicut in Evangelio Dominus loquitur: *Veniet hora*
 « *in qua omnes qui sunt in monumentis audient vocem eius, et proce-*
 « *dent qui bene fecerunt, in resurrectionem vitae, qui autem male ege-*
 « *runt, in resurrectionem iudicii*. Neque hic dictum est: hoc qui credide-
 « runt, illud autem qui non crediderunt, sed: hoc *illi qui bene egerunt*,
 « illud *qui male*. Inseparabilis est quippe bona vita a fide quae per dile-
 « ctionem operatur, imo vero ea ipsa est bona vita. Videmus itaque resur-
 « rectionem iudicii dixisse Dominum pro resurrectione damnationis aeter-
 « nae, etc. ». — Haec si bene consideraveris, vix dubium tibi remanebit

Denique est aperte contraria tum Apostolo ubi supra, tum etiam Evangelio, ubi una sola distinctio admittitur, ovium et haedorum, eorum qui bona egerint, et eorum qui mala.

Caeterum ratio intrinseca alibi exposita, sic breviter proponi potest: Quisquis peccando sese moraliter deordinat deordinatione irreparabili, interminabilem meretur poenam in foro illus cui interior iustitiae ordo subest, hoc est in foro Dei. Atqui per omne mortale peccatum homo sese moraliter deordinat ea deordinatione, quae adhuc quidem reparabilis est per accidens in praesenti vita, sed omnibus modis irreparabilis evadit, adveniente termino viae, quando liberum arbitrium non amplius mobile est circa ultimum finem. Ergo eis omnibus qui cum reatu mortalis peccati decedunt, iustissime infligitur a Deo poena sine fine duratura. Et nota quod immobilitas voluntatis post mortem non est ipsa causa meritoria poenae aeternae, absit; sed solum est conditio sub qua meritum quod ex actu peccati oritur, semper manet et nunquam removetur.

THESIS III.

Inter omnes modos quibus accipi potest poenarum inferni mitigatio, ille certo certius pro erroneo habendus est, quo de lege praesertim universali et fixa statueretur diminutio secundum tractum temporis semper progressiva, quantum ad poenas quae per se, et non per accidens tantum, luuntur in inferno.

§ 1.

Pluribus modis intelligi potest mitigatio poenarum in inferno. Et primo quidem, ita ut dicatur quantitas poenae

quin liber Augustini de fide et operibus conscriptus sit, sin minus in directam confutationem sententiae Hieronymi, at certe in confutationem scriptorum quae ex eodem fonte processerant. De quibus scriptis ait Augustinus ipse l. 2 Retract. c. 38: « Interea missa sunt mihi a quibusdam « fratribus... scripta nonnulla, quae ita distinguerent a bonis operibus christianam fidem, ut sine hac non posse, sille illis autem posse perveniri « suaderetur ad aeternam vitam. Quibus respondens librum scripsi... de « fide et operibus ».

in iudicio Dei non adaequari culpae, sed ex misericordia taxari infra condignum. Hunc modum multi theologi ponunt. Sic S. Thomas in prima parte, Q. 21, a. 4 ad 1um: « In damnatione reprobatorum apparet misericordia non quidem totaliter relaxans, sed aliquantulum allevians, dum punit citra condignum ». Et in Suppl. Q. 99, a. 5 ad 1um, huiusmodi mitigationem ponit specialiter pro his qui aliqua misericordiae opera in vita sua exercuerint: « Illi, inquit, misericordiam consequentur qui misericordiam ordinate impendunt. Non autem ordinate misericordiam impendunt qui seipsos in miserando negligunt, sed magis se impugnant male agendo. Et ideo tales misericordiam penitus absolverem non consequentur, etsi consequentur misericordiam de poenis debitis aliquid relaxantem ». Hic igitur mitigationis modus doctrinae fidei non repugnat. Quid autem de eo absolute sentiendum sit, difficile est dicere, cum ex utraque parte non contemnenda afferantur argumenta et ideo tutius erit id nos Dei solius scientiae derelinquere, cuius misericordiae et iudicia in pondere sunt, solumque dicamus quod humanae convenit fragilitati: *Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me.*

§ 2.

Alio modo intelligi posset poenas diminutum iri, idque iam processu temporis, quod praecedens modus non ponebat: ut si dicantur venialia puniri in inferno poena tantum temporali, itemque mortalia quoad culpam iam dimissa, in iis scilicet qui satisfactione nondum praestita, iterum peccant mortaliter, et pereunt. Et sane, si etiam in inferno non est nisi temporalis poena pro eiusmodi peccatis, statim sequitur diminuendas esse poenas post solutionem debiti quod eis respondebat. Porro iste quoque modus absque ulla censura sustinetur a pluribus theologis, duce Scoto in IV, Dist. 21. Quanquam non videatur admodum probabilis, ut dictum est in tractatu de peccatis, thes. 10 § 2. Vide rationes ibi expositas, quae etsi sola venialia directe respiciant,

possunt etiam residuo reatui mortalium facile applicari. « Si enim, inquit Estius in IV, D. 46, § 3, satisfacere quis « Deo non potest in hac vita dum est in affectu mortalis « peccati, multo minus satisfacere poterit in inferno, cum « eorum qui in inferno sunt, nulla possit esse cum Deo ami- « citia, nec ullum amicitiae desiderium, sine quo tamen « fieri non potest ut quis Deo satisfaciat ». Quidquid vero sit, non haec est poenarum mitigatio quantum ad peccata quae *per se* in inferno puniri debent et puniuntur.

§ 3.

Loquendo igitur de poenis per se in inferno luendis, fuerunt quidam veteres scholastici qui successivam mitigationem possibilem esse dixerunt, propter suffragia fidelium. In quo quidem nitebantur tum apocryphis quibusdam historiis; tum auctoritati Augustini dicentis quod quibus prosunt suffragia, *aut ad hoc prosunt ut sit plena remissio, aut certe ut tolerabilior fiat ipsa damnatio* (1); tum denique auctoritati ipsius Scripturae 2 Mach. XII-40, ubi laudatur Iudas Machabaeus de eo quod miserit duodecim millia dracmas argenti Ierosolymam offerri pro peccatis illorum interfectorum qui sub tunicis suis absconderant donaria idolorum, *a quibus lex prohibebat Iudaeos*, ac per hoc, in mortali peccato defuncti, ad infernum fuerant translati.

Sed omnes istae rationes nullius plane ponderis sunt. Nam de apocryphis historiis nihil certe curandum (2). Auctoritas vero Augustini non est ad rem, cum damnationem hic manifeste sumat pro punitione purgatorii, quae per suffragia quandoque totaliter expiatur, quandoque autem tantum diminuitur (3). Denique ex facto Iudae Machabaei,

(1) August. Enchirid. c. 110.

(2) Nec maioris auctoritatis sunt orationes illae quae in vetustis quarundam particularium ecclesiarum missalibus reperiri dicuntur.

(3) Augustinus l. c. defunctos distribuit in valde bonos, non valde malos, et valde malos, id est in eos qui sunt in beatitudine, in purgatorio, et in inferno. Tum subdit: « Cum ergo sacrificia sive altaris sive quarum- cumque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro

quacumque suppositione facta, nihil concluditur, nam etiamsi concedatur peccatum horum interfectorum fuisse mortale peccatum, adhuc tamen probabiliter aestimari poterat quod

« valde bonis gratiarum actiones sunt; pro non valde malis, propitiationes sunt; pro valde malis, etiamsi nulla sunt adiumenta mortuorum, qualescumque vivorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt, ut sit plena remissio, aut certe ut tolerabilior fiat ipsa damnatio ». Non solum ergo non patrocinator Augustinus sententiae eorum qui dicebant, per Ecclesiae suffragia sublevari animas damnatorum, sed etiam ei positive contradicit: Nulla, inquit, adiumenta mortuorum, sed qualiacumque solatia vivorum.

Nec meliori iure (quidquid dicat Petavius l. 3 de angelis c. 8, n. 17), afferretur auctoritas Chrysostomi in hom. 3 ad Philip. n. 4, ubi ostendit qua ratione quove modo lugendi sint mortui. — Et primo dicit esse aliquem luctum qui ipsi lugenti prodest, si nempe ploretur mortuus quia peccator defunctus est: « Nam qui illum, inquit, hoc modo luget, multo magis ipse studium adhibebit, ne in eadem incidat mala; terrorem tibi posthac peccatum incutiet. Luge infideles, luge eos qui nihil ab infidelibus differunt, qui sine illuminatione, sine signaculo decesserunt; hi vere lamentis digni, hylacrymis; extra regiam sunt una cum iis qui poenae sunt obnoxii, una cum damnatis. Luge eos qui in divitiis sunt mortui, cum ex divitiis nullum animabus suis solatium comparassent; eos quibus abluendi peccata sua potestas facta erat, et noluerunt. Hos quidem nos omnes et publice et privatim lugeamus, sed ita ut a decoro ne recedatur ... etc. ». — At vero, quia de nullo in particulari sciri potest an revera incurrerit aeternam damnationem, praesertim propter ultimi instantis inscrutabile secretum, ideo semper locus relinquitur luctui qui cum suffragiis coniunctus sit. Unde subiicit Chrysostomus: « Hos igitur lugeamus, opem pro viribus feramus... Non frustra haec ab apostolis sunt legibus constituta, ut in venerandis mysteriis memoria eorum fiat, qui decesserunt; noverrant hinc multum ad illos lucri accedere, multum utilitatis. Eo enim tempore quo universus populus stat manibus passis, ac coetus sacerdotalis, et illud horrorem incutiens sacrificium, quomodo Deum non placabimus pro istis orantes? » Ubi vides Chrysostomum appellare ad traditionem apostolicam et consuetudinem universalis Ecclesiae, quae usque nunc pro omni christiano defuncto sacrificium altaris offert aut offerre permittit. Sed sicut immerito concluderes ex hac disciplina, esse nunc in fide Ecclesiae quod suffragia possunt prodesse quibuslibet defunctis, etiam damnatis ad gehennam, ita et sine causa eandem sententiam imponeres Chrysostomo, ex hoc quod adhortatur auditores suos ad orandum pro omnibus, et pro iis quoque de quorum salute nulla positiva spes, quantum est in aestimatione hominum, relinquitur.

ante mortem, maxime cum in ipsa pugna vidissent periculum imminere, de peccato eos poenituisset. Aderat ergo ratio sperandi quod cum pietate dormitionem acceperant, et consequenter cogitandi de suffragiis.

Quare de hac opinione dicit S. Thomas in Suppl. Q. 71, a. 5: « Est praedicta opinio praesumptuosa, utpote sanctorum dictis contraria, et vana, nulla auctoritate fulta (1).

(1) Hic iterum cave a temerariis assertionibus Petavii, ubi supra. Sine causa, ut iam supra ostensum est, adducit Chrysostomum hom. 3 ad Philip., quasi docuerit prodesse etiam damnatis Ecclesiae suffragia. — Nec meliori iure pro eadem opinione profert Damascenum in libro de defunctis, nullum praecisum ac determinatum locum citans. Sed liber ille de defunctis profecto ille est qui alias inscribitur: *De iis qui in fide dormierunt, quomodo missis et eleemosynis et beneficiis quae pro illis fiunt adiuventur* (Patr. gr. Tom. 95, col 247, seq.). Atqui in eo libro docet quidem Damascenus, eos qui pro peccatis suis nondum ad plenum in hac vita satisfecerunt, posse adiuvari per preces propinquorum et amicorum, nusquam vero inter mortuos quibus suffragia prosunt, eos recenset qui decesserunt cum reatu mortalium *quoad culpam*. Vide praesertim ea quae diserte dicit n. 21 et seq. — At praeter omnem fidem est quod dicit Petavius de Augustino: « Damnatorum animas, inquit, sublevari istis vivorum auxiliis, eorumque mitigari supplicia credit ». Et in probationem adducit verba Enchiridii c. 110, ubi ait Augustinus sacrificium altaris esse propitiationem pro non valde malis! Sed quis, quaeso, unquam non valde malos damnatos appellavit? — Adhuc, eodem pruritu incitatus, de ipso Augustino addit idem Petavius: « Et in cap. 112 Enchiridii concedit ut mitigari aliquantum poenas damnatorum arbitremur ». Atqui, utrum hoc *concedat* S. Doctor, prudens lector diiudicet. Agit de aeternitate poenarum contra eos qui illam non credebant, non quidem Scripturis divinis adversando, sed pro suo motu dura quaeque molliendo, et in leniorem flectendo sententiam quae putabant in eis terribiliter esse dicta quam verius, illud Psalmi 76 pro se afferentes: *Aut obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas?* Tum subdit: « Hoc quidem in psalmo legitur sancto, sed de his sine scrupulo intelligitur, qui vasa misericordiae nuncupantur, quia et ipsi non pro meritis suis, sed Deo miserante de miseria liberantur. Aut si hoc ad omnes existimant pertinere, non ideo necesse est ut damnationem opinentur posse finiri eorum de quibus dictum est: « Et ibunt isti in supplicium aeternum... Sed poenas damnatorum certis temporum intervallis existiment, si hoc eis placet, aliquatenus mitigari. « Etiam sic quippe intelligi potest manere in illis ira Dei, hoc est ipsa damnatio... Manebit ergo sine fine mors illa perpetua damnatorum... »

• Et est irrationabilis, tum quia damnati in inferno sunt
 • extra vinculum charitatis secundum quam opera vivorum
 • continuantur defunctis; tum quia totaliter ad vitae ter-
 • minum pervenerunt, recipientes ultimam pro meritis re-
 • tributionem, sicut et sancti qui sunt in patria. Quod enim
 • adhuc restat de poena vel gloria corporis, hoc eis ratio-
 • nem viatoris non praebet, cum gloria essentialiter et
 • radicaliter consistat in anima, et similiter miseria dam-
 • natorum. Et ideo non potest eorum poena diminui, sicut
 • nec gloria sanctorum augeri quantum ad praemium es-
 • sentiale ».

§ 4.

At si praecedens sententia nullo modo sustineri potest, quanto minus illa quorundam modernorum qui imaginantur progressivam diminutionem poenarum in damnatis, lege quadam universali et fixa. Et ut vitent haeresim asserentem futuram damnatorum liberationem, ponunt diminutionis modum ab antiquis Porretanis aliquando excogitatum, dicentes quod ita proceditur in diminutione poenarum sicut proceditur in divisione linearum. Quae cum sint finitae (sicut finitae quoque sunt poenae inferni quoad intensitatem), tamen in infinitum dividi possunt, et nunquam per divisionem consumuntur, dum scilicet subtractio successiva fit, non secundum eandem quantitatem, sed secundum eandem proportionem; velut si primo auferatur pars dimidia totius, et secundo pars dimidia illius dimidia, et iterum dimidium dimidii, et sic deinceps in infinitum. Et similiter dicunt quod post certum tempus diminuitur aliquota pars

• quaelibet homines de varietate poenarum, de dolorum relevatione vel
 • intermissione *pro suis humanis motibus* suspicentur ». In quo quidem manifestum est, Augustinum nequaquam *concedere* ut mitigari poenas arbitremur, sed pure *transmittere* id quod ad suum intentum non faciebat. Caeterum, nullum aliud fundamentum in opinione mitigationis agnoscit, praeter humanum placitum, humanamque cogitationem: *Si hoc eis placet*, inquit. Et iterum: *Pro suis humanis motibus*.

poenae, et post aliam temporis partem, aliqua remanentis pars secundum eandem proportionem, atque ita porro, ita scilicet ut quidam ausus fuerit aliquando opinari, poenas damnatorum ad eum statum tandem posse reduci, in quo simillimae forent dolori qui apud nos ex simplici irritatione dentium innascitur.

Sed haec somnia sunt, praetereaue nihil, nisi quod somnia ista regulae fidei omnino adversentur. Quibus tum temeritatis, tum scandalositatis, tum erroneitatis notae apprime conveniunt.

Dico primo: *nota temeritatis*. Nam omnis propositio quae audacter sese erigit absque fundamento contra receptam in Ecclesia sententiam, hoc nomine temeraria dicenda est, quidquid sit an graviores etiam censuras aliis ex capitibus forte mereatur, ut dictum est in tractatu de virtutibus, thes. 13 § 2. Atqui omnes temeritatis conditiones in praesenti concurrunt: hinc quidem communis Ecclesiae sensus, de quo ambigere possibile profecto non est; inde vero absentia cuiuscumque rationis vel auctoritatis, sed sola pro ratione vel auctoritate voluntas. Nam si testimonia à Petavio allata nihil faciunt pro sententia quae vult posse ex vivorum suffragiis usque ad diem iudicii aliquatenus mitigari supplicia damnatorum, multo minus, et ne apparenter quidem, pro diminutione progressiva atque indefinita quam moderni nostri ex suo arbitrio excogitant, et suo humano affectu in medium proferunt.

Dico secundo: *nota scandalositatis*. Est enim scandalosa propositio, quae praebet occasionem ruinae spiritualis, inclinando ad peccata, vel avocando ab exercitio virtutum. Haec autem sententia, sub specie emolliendi ea quae a doctrina fidei deterrent incredulos, penitus enervat timorem poenarum aeternarum, et conciliat vitio securitatem, et de se nata est pertrahere in spatiosam viam de qua Dominus in Evangelio: quia lata porta, et spatiosa via est quae ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Quanto ergo consultius dicerent cum Chrysostomo, hom. 9 in 1 Cor.

n. 1: « Molesta sunt haec (de poenis inferni), et molestia
 « afficiunt auditorem. Hoc bene novi ex iis quae ipse patior.
 « Cor enim meum turbatur et palpitat, et quo magis video
 « probari id quod de gehenna dicitur, eo magis tremo et ex
 « metu refugio. Sed necesse est haec dicere, ne in gehennam
 « incidamus ».

Dico denique tertio: *nota erroneitatis*. — Primo propter sententiam Christi apud Marcum, IX-42. Si enim eo modo quo isti dicunt, poenae damnatorum cum progressu temporis diminuerentur, vermis eorum semper magis ac magis mortificaretur, et ignis eorum semper magis ac magis versus totalem extinctionem declinaret, quidquid nunc illud sit quod vermis et ignis nomine determinate intelligendum venit. Sed de verme qui semper magis ac magis elanguescit, de igne qui continuo motu semper magis ac magis consopitur, nusquam dici posset, praesertim cum tanta illa emphasi qua utitur Christus: in ignem inexstinguibilem, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. — Secundo propter proportionem quae Matth. XXV-46 ponitur inter aeternum supplicium damnatorum et vitam aeternam iustorum. Nam si aeternitas vitae nullum vitae decrementum recipit in iustis, nullum quoque aeternitas supplicii in damnatis. Unde et in Apocalypsi legitur quod fumus tormentorum eorum ascendet in saecula saeculorum, et Patres ubi supra, memorant ardentem semper gehennam, et voracem vivacibus flammis poenam sine fine ac requie, et exercitiam in universis sempiternis ultionem sempiternam, et alia similia quae hypothesei misericordium nostrorum per omnia contradicunt. — Tertio denique, propter impossibilitatem blandae illius poenae quam isti imaginantur, cum perpetua exclusione a regno Dei de qua Apostolus, 1 Cor. VI-9, et Galat. V-19. Nam, ut dicit Augustinus, Enchir. c. 112, etiamsi poena sola esset, quanta ibi minima cogitari potest: perire a regno Dei, exsulare a civitate Dei, alienari a vita Dei, carere tam magna multitudine dulcedinis Dei quam abscondit timentibus se, tam grandis est poena, ut

ei nulla possint tormenta quae novimus comparari, si illa sit aeterna, ista autem sint quamlibet multis saeculis protrahenda.

THESIS IV.

In inferno, praeter poenam concomitantem, est poena inflictæ duplex, poena scilicet damni consistens in privatione visionis Dei, tum poena sensus cuius instrumentum est ignis verus ac corporeus, miris sed veris modis torquens etiam animas et spiritus angelicos. Atque ex his omnibus poenis consurgit extrema miseria damnatorum, quae tamen non est eadem in omnibus, sed inaequalis secundum meritorum inaequalitatem.

Poenam *concomitantem* dico illam quae ex natura rei pravam voluntatem ita comitatur, ut ipsa per se prava voluntas sit huius poenae causa, non modo meritoria, verum etiam effectiva atque executiva. « Iussisti enim, ait allocuens Deum Augustinus l. 1 Confess. c. 12, et sic est, ut poena sua sibi sit omnis inordinatus animus ». Et sane, sicut delectationis puritas perfectioni operationis naturali lege semper proportionatur, ita anxietas et perturbatio inordinationi eius. Nunc autem voluntas damnatorum est obstinata in malo, et ad finem pravum in quo immobiliter figitur, omnia refert, non valens amplius praeter finem illum operari (1). Cogita ergo, quantus sit vel ex solo hoc capite

(1) « In damnatis potest duplex voluntas considerari, scilicet voluntas deliberativa et voluntas naturalis. Naturalis quidem non est eis ex seipsis, sed ex auctore naturae, qui in natura hanc inclinationem posuit, quae naturalis voluntas dicitur. Unde cum natura in eis remaneat, secundum hoc bona poterit in eis esse voluntas naturalis. Sed voluntas deliberativa est eis ex seipsis, secundum quod est in potestate eorum inclinari per affectum ad hoc vel illud, et talis voluntas est in eis solum mala. Et hoc ideo, quia sunt perfecte aversi a fine ultimo rectae voluntatis, neque aliqua voluntas potest esse bona nisi per ordinem ad finem praedictum. Unde etiam, etsi aliquod bonum velint, non tamen bene volunt illud, ut ex hoc voluntas eorum bona dici possit ». S. Thom. Suppl. Q. 98, a. 1.

horror illius loci, ubi nulla et in nullo moralis rectitudo manet, sed sempiterna et consummata malitia inhabitat.

Verum de poena *inflicta* potissimum hic sermo esse debet, cuius scilicet efficiens causa solus Deus est, large nunc sumendo rationem efficientiae, prout se extendit etiam ad eas privationes quarum aliquis est auctor, non quidem agendo, sed potius non agendo, ut alias dictum fuit in tractatu de peccatis, ad Q. 87. Et quia haec poena est duplex, de utraque per ordinem paucis agendum est.

§ 1.

Poena damni consistit in definitiva exclusione ab aeterna vita, seu gloria beatitudinis. — Hanc poenam Dominus in Evangelio eiectionem appellat *in tenebras exteriores*, Matth. VIII-12, XXII-13. XXV-30. Nam ut scite Maldonatus adnotat, beatitudo regni caelestis plerumque nobis exhibetur sub figura et similitudine convivii, et quidem non diurni, sed vespertini. Ratio est quia antiquus mos erat ut solemnia convivia de nocte fierent, ut apparet ex nomine coenae (*δείπνον*) quo fere semper nominantur, et ex parabola virginum apud Matth. XXV, et etiam ex Paulo qui ad receptam ubique consuetudinem alludens, in 1 Thess. V-7 ait: Qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Cum ergo solemnes coenae, utpote de nocte celebratae, copioso lampadum ornatu, tum ad necessitatem et usum, tum ad pompam et splendorem solerent illustrari, illi qui in coenaculo erant, in magno erant lumine; qui vero extra, versabantur in tenebris. Et sic etiam erit de aeterno gloriae coenaculo. Nam qui in eo admittentur, *non egebunt lumine solis, neque lumine lucernae, quoniam Dominus Deus illuminabit illos, et regnabunt in aeternum*. Qui vero foras eiecti hac beatitudine privabuntur, in densa nocte aeternum manebunt, et hoc modo idem erit, ab hoc convivio excludi, et in tenebras mitti exteriores. — Eadem poena adhuc significatur in sententia iudicii ultimi, Matth. XXV-41, quando dicet Rex his

qui a sinistris erunt: *Discedite a me, maledicti*. Sicut enim iusti iubebuntur venire ut possideant regnum quod eis paratum est a constitutione mundi, id est regnum coelestis beatitudinis, ita iubebuntur mali discedere tanquam ab hoc regno exclusi. Discessus ergo a Christo rege gloriae nihil aliud importat nisi aeternae privationis poenam, quam poenam damni vocant theologi. — Item Apoc. XXI-XXII, describens Ioannes regnum in quo sancti Deo fruuntur, munditiam absolutam aeternae illius civitatis multis prosequitur. Ubique aurum mundum simile vitro mundo, ubique plateae nitidissima luce resplendent, nec sine sacro quodam terrore cogitari potest quanta sit puritas requisita ut quis ambulet per fulgentes vias, et vel appropiet ad muros quorum singuli lapides margaritae sunt. Quare ab hoc paradiso gloriae vox egreditur dicens: *Foris canes, et venefici, et impudici, et homicidae, et idolis servientes, et omnis qui amat et facit mendacium*. In quo iterum asseritur poena damni, seu aeterna exclusio ab ea Ierusalem ubi est haereditas filiorum in visione Dei.

Haec est maxima poena inferni, sive consideretur secundum se, sive consideretur ut dolorem afferens et tormentum. In quo quidem primum omnium animadvertes rationem huius distinctionis in hoc esse, quod non oportet ut omnis poena sit semper coniuncta cum dolore et tormento. Ad poenam enim sufficit ut sit contra voluntatem solum habitualement, eo modo quo contra habitualement voluntatem est privatio boni de qua doleret homo si illam cognosceret, etiamsi forte de ea non doleat quia de facto illam non cognoscit. Et sic se habet poena damni in iis qui cum solo originali decedentes, omnia bona quae naturae debita sunt possident, et de ordinatione hominis ad supernaturalem visionem gloriae nihil sciunt aut scire possunt (1). At non ita in coeteris. Quapropter alio modo consideratur haec poena secundum se, et alio modo secundum quod ex ea positivus

(1) S. Thom. de Malo, Q. 5, a. 2-3.

innascitur dolor. Porro secundum se non admittit gradus, sed est eadem in omnibus, mensuram habens ex magnitudine boni cuius est privatio; cui quidem bono nihil potest comparari, ut constat.

Solum igitur superest consideranda poena ista secundum quod in inferno maximam secum affert tristitiam et desperationem. Sed in ea re omnis sermo deficit, et omnis succumbit cogitatio, quia huius afflictionis gravitatem vix nos inter fascinationes mortalis vitae constituti valemus aestimare. Attende tamen illam *abyssum universae spiritualis creaturae in profundo tenebroso*, de qua alicubi meminit Augustinus (1). Re enim vera, tenebrosa abyssus ipsi sibi est universa mens creata, propter infinitatem quam habet, non actus, sed capacitatis seu potentiae. Vae autem ei, iterumque vae, si in hanc abyssalem vacuitatem defluat, et in ea profundetur. Et in praesenti quidem, eiusmodi tormenti adumbrationem aliquantisper experimur, praesertim cum nobismetipsis relinquimur, et ab exterioribus bonis quae nos maxime pro statu mortalitatis trahunt, sequestramur, ut locus sit dicendi cum Iob: « Cogitationes meae dissipatae
« sunt torquentes cor meum, noctem verterunt in diem, in
« tenebris stravi lectulum meum ». Verumtamen, ad inferiora et materialia nunc conversi, circa spiritualia atque invisibilia parum afficimur; atque idcirco, tanto tolerabilius portamus miseram inquietudinem nostram, quanto magis ab interioribus distrahimur et fascinatione nugacitatis illudi-

(1) « Defluxit angelus, defluxit anima hominis, et indicaverunt abyssum universae spiritualis creaturae in profundo tenebroso, nisi dixisses
« ab initio, fiat lux, et facta esset lux, et inhaereret tibi omnis obediens
« intelligentia caelestis civitatis tuae, et requiesceret in Spiritu tuo qui superfertur incommutabiliter super omne mutabile. Alioquin et ipsum caelum caeli tenebrosa abyssus esset in se; nunc autem lux est in Domino.
« Nam et in ipsa misera inquietudine defluentium spirituum et indicantium
« tenebras suas nudatas veste luminis tui, satis ostendis quam magnam
« creaturam rationalem feceris, cui nullo modo sufficit ad beatam requiem
« quidquid te minus est, ac per hoc, nec ipsa sibi ». August. 1. 13 Confess. c. 8.

mur. Sed in futura vita alius est et essendi et cognoscendi modus, et tam cito cessante unione ad corruptibile corpus, tam cito cessat transvertens sensum inconstantia concupiscentiae. Tunc ergo in tenebrosa sui ipsius abyssonis anima damnata profundatur, et eo magis profundatur, quo maiori sensu afficitur suae potentialitatis, sciens ad quam magnam beatitudinem fuerat preordinata; quo etiam longius a terra quietis in sempiternum repulsam se videt; quo magis de aeterno vacuo et impertransibili chaos in quod decedit, sibi conscia est. Hinc, Matth. VIII-12: *Eiicientur in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium*. Et infra, XXII-13: *Mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium*. Et rursus, XXV-30: *Eiicite in tenebras exteriores, illic erit fletus et stridor dentium*. Et de poena quidem damni hactenus satis.

§ 2.

Sed praeter poenam damni est etiam poena sensus, quae tamen non ideo dicitur sensus, quasi esset necessario in parte sensitiva. Divisio enim in poenam damni et poenam sensus generalissima est, et applicatur etiam spiritibus angelicis animabusque separatis in quibus nulla sensatio esse potest. Sed sicut poena damni consistit essentialiter in subtractione boni, id est beatitudinis, ita poena sensus in positiva inflictione eius quod extrinsecus in instrumentum punitionis adhibetur. Poena enim debet respondere culpae per quam mens non solum avertitur ab ultimo fine, verum etiam indebite convertitur in alia quasi in fines. Et ideo non solum puniendus est ille qui peccat, per hoc quod excludatur a fine, sed etiam per hoc quod ex aliis rebus sentiat nocumentum, iuxta illud Apocal. XVIII-7: *Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum*.

Porro instrumentum poenae sensus dicimus esse ignem verum ac corporeum. In qua quidem assertionem etsi dogma fidei non sit, est tamen sententia adeo recepta in Ecclesia, ut maximae saltem temeritatis notam effugere non possit

quisquis in contrarium opinatur. « Corporeum et materia
 « constantem esse inferorum ignem, theologi hodie omnes,
 « imo et christiani consentiunt », inquit Petavius 1. 3 de
 angelis, c. 5. « Praemittendum est ignem inferni esse cor-
 « poreum; quae sententia est communis omnium scholasti-
 « corum », inquit Vasquez in primam partem, Disp. 243,
 c. 1. « Ignem corporeum hoc loco intelligi non dubitamus,
 « ait Estius in c. 10 ad Heb., sicut et alibi, cum de poena
 « damnatorum Scriptura loquens ignem nominat... Nobis
 « (contra Calvinum) sufficiat quod eam ignis metaphorici
 « interpretationem orthodoxi Patres iam olim in Origene
 « damnarunt ». Qua in re maxime perpendenda sunt verba
 Hieronymi, ubi super locum Apostoli ad Eph. V-6: *Nemo*
vos decipiat inanibus verbis, sic commentatur: « Verba
 « quae decipiunt atque supplantant, inania sunt et vacua.
 « Quae vero aedificant auditores, plena, cumulata, conferta.
 « Quia igitur sunt plerique qui dicunt, non futura pro pec-
 « catis esse supplicia, nec extrinsecus adhibenda tormenta,
 « sed ipsum peccatum et conscientiam delicti esse pro
 « poena, dum vermis in corde non moritur, et in animo
 « ignis accenditur, in similitudinem febris quae non torquet
 « extrinsecus aegrotantem, sed corpora ipsa corripiciens, punit
 « sine cruciatuum forinsecus adhibitione quod possidet. Has
 « itaque persuasiones et decipulas fraudulentas, verba inania
 « appellavit et vacua, quae videntur florem quemdam habere
 « sermonum, et blandiri peccantibus, sed dum fiduciam tri-
 « buunt, magis eos ferunt ad aeterna supplicia » (1). Ponde-
 randa, inquam, sunt haec Hieronymi verba, quia ostendunt
 quam crudelem misericordiam habeant erga homines, et
 quam praevaricatores sui muneris sint, quicumque contra
 communem sensum christianorum aut negant aut in dubium
 revocant realitatem ignis infernalis, auferentes a denuntia-
 tione poenae id quod in ea maxime medicinale est. Non
 quod poena ignis sit gravior quoad se, sed quia illa sola

(1) Hieronymus, 1. 3 Comment. in epist. ad Ephes.

est qua in praesenti vita commoveri solent peccatores, ut recte notavit S. Thomas I. 3 c. Gent. c. 145: « Nullus, inquit, « timet amittere quod non desiderat adipisci. Qui ergo habent voluntatem aversam ab ultimo fine, non timent excludi « ab illo. Non ergo per solam exclusionem ab ultimo fine, « a peccando revocarentur. Oportet igitur peccantibus aliam « poenam adhiberi, quam timeant peccantes ».

Porro veritas ignis infernalis demonstratur ex Scriptura, quae non modo in poeticis Prophetarum descriptionibus, verum etiam in plano et simplici sermone, etiam cum ratio argumenti omnimodam requirit locutionis proprietatem, etiam cum sanctio legis a legislatore ipso edicitur ac promulgatur, poenam ignis uniformiter ac constanter gravissimis verbis asseverat. Sententia in ultimo iudicio proferenda, haec est: *Discedite in ignem aeternum*. Item apud Matthaeum, XIII-42, ubi de seminante et zizaniis, non iam in parabola ipsa, sed in explicatione seu declaratione parabola ad discipulos: *Messis, inquit, consummatio saeculi est. Messores autem angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania et igni comburuntur, sic erit in consummatione saeculi. Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno eius omnia scandala et eos qui faciunt iniquitatem, et mittent eos in caminum ignis*. Rursus apud Marcum, IX-48, post ter commemoratam gehennam ignis ubi vermis non moritur et ignis non exstinguitur, ut ignis poenam altius in mente auditorum infigeret, hac finali clausula sermonem conclusit dicens: *Omnis enim igne salietur, et omnis victima sale salietur*, id est, salietur igne sicut omnis victima salitur sale (1). Ubi de damnatis loquitur tanquam de victimis ad ostensionem iustitiae Dei et vindictam laesae maiestatis immolatis. Et quia, ut Lex praecipiebat Levit. II-13, omnis victima sale condienda erat, dixit etiam salientos esse damnatos; verumtamen futurum illis esse pro sale ignem, cuius

(1) Eadem loquendi forma ac Prov. XXV-3, 23, 25, ubi *et* ponitur pro *sicut*.

perpetuis cruciatibus punirentur. Id tandem insinuat ipsum *gehennae* nomen, toties pro inferno in Evangelio positum. Nam idem est gehenna ac gehennom, seu vallis filiorum Hennom, in qua Iudaei filios suos et filias suas daemoniis olim immolaverant in igne. « Idolum Baal, inquit Hieronymus l. 1 in Matth. c. 10, fuisse iuxta Ierusalem ad radices montis Moria, in quibus Siloe fluit, non semel legimus... » In tantam autem dementiam populus Israel venerat, ut « deserta templi vicinia ibi hostias immolaret, filiosque suos daemoniis incenderent... Et appellabatur locus ille gehennom, id est vallis filiorum Hennom. Hoc Regum volumen (1), et Paralipomenon (2), et Ieremias (3) scribunt plenissime ». Semper ergo in eadem ignis poena omnibus modis inculcanda perseverat Christus. — Illam apostoli quoque simplicibus et planis, minimeque hyperbolicis verbis denuntiant. Apud Iudam vers. 23, idem est rapere errantes de igne, ac retrahere eos ab aeterna damnatione: *Illos vero salvate*, inquit, *de igne rapientes*. Et Petrus in secunda sua epistola, III-7, ait coelos qui nunc sunt et terram esse igni reservatos, idque *in diem iudicii et perditionis impiorum hominum*, ut usum illius ignis praecipuum ostendat, qui erit, iniquos in aeternum punire. Paulus etiam, Heb. X-27, exhortatur ad constantiam in fide, ostendens quod nulla apostatis relinquitur pro peccatis hostia, sed *terribilis quaedam expectatio iudicii, et ignis aemulatio quae consumptura est adversarios*. Tum 2 Thess. I-8 commemorat futuram *revelationem Domini Iesu de coelo cum angelis virtutis eius in flamma ignis dantis vindictam iis qui non*

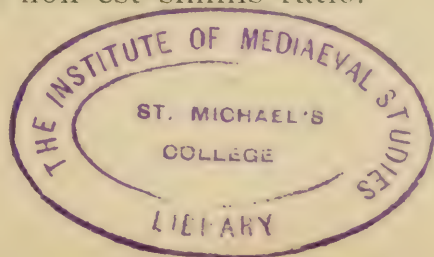
(1) « Contaminavit quoque Tophet, quod est in convalle filii Ennom, ut nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem, Moloch ». 4 Reg. XXIII-10.

(2) « Ipse est (Achaz) qui adolevit incensum in Vallebennom, et lustravit filios suos in igne, iuxta ritum Gentium quas interfecit Dominus adventu filiorum Israel ». 2 Paralip. XXVIII-3.

(3) « Aedificaverunt excelsa Tophet, quae est in valle filii Ennom, ut incenderent filios suos et filias suas igni ». Ierem. VII-31.

noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio, qui dabunt poenas in interitu aeternas a facie Domini et a gloria virtutis eius. Quae omnia quominus tanquam metaphorice dicta accipiantur, vetat vel ipsa continuata, uniformis, ac toties repetita ignis denuntiatio. Vetat vel maxime, quod ignis ille in quem mittentur impii, et in quo salientur; ignis aemulator seu zelans pro gloria Dei contra adversarios; ignis cui reservantur coeli qui nunc sunt et terra, et in quo revelabitur dies Domini: huiusmodi, inquam, ignis nonnisi ineptissima locutione diceretur de aliquo quod non esset ipsis impiis extrinsecum, sed ab intimis eorum oriens, in intimis quoque eorum immaneret, quemadmodum iis placet qui Origenem secuti, ignem interpretantur conscientiam peccatorum et poenitudinem intima cordi urentem.

At dices eandem esse rationem de igne ac de verme, de quo Isai. LXVI-24: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur.* Atqui vermis est metaphorice accipiendus. Ergo et ignis. — Respondeo: *Dist. mai.* Est eadem ratio quoad interminabilitatem cruciatus, *conc.* Quoad proprietatem acceptionis tam vermis quam ignis, *neg.* In hoc enim paritas multipliciter deficere ostenditur. Primo quia de igne constans est et ubique repetita asseveratio; de verme autem non ita. Secundo quia usualis et trita est metaphora, qua vel remorsus conscientiae vel animi moeror vermis nominatur, iuxta illud Prov. XXV-20: *Sicut tineam vestimento, et vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi.* At nescio utrum vel unum exemplum e Scriptura adduci possit, in quo ignis pro causa afflictionis mere interna positus sit. Tertio denique quia vermis affligens et corrodens semper exhibetur ut ab intimis pullulans et ex putri generatus; quod sane ad litteram verificari nequit, nec quantum ad animas separatas, nec quantum ad corpora post resurrectionem. Superest igitur ut usualis figura sermonis ibi agnoscat; nunc autem metaphorica acceptio omnino repugnat iis quae de igne inferni diserte nos Scriptura edocet, ut dictum est supra, et ideo non est similis ratio.

Sed iam instabis dicendo quod de igne quoque est ratio cogens ne proprie accipiatur, quia ut sibi obiicit Augustinus l. 21 de civit. c. 10: « Si non erit ignis incorporealis, sed corporealis, tactu noxius, ut eo possint corpora cruciari, quomodo in eo erit etiam poena spirituum malignorum? Idem quippe ignis erit supplicio hominum attributus et daemone, dicente Christo: *Discedite... in ignem aeternum qui paratus est diabolo et angelis eius* ». Unde sic formatur argumentum: Impossibile est ut corporeus ignis torqueat spiritus incorporeos. Sed ignis inferni ille ipse est qui paratus est spiritibus seu daemonibus ab omni materia separatis. Ergo corporeus et materia constans nequaquam esse potest. — Respondeo: *Dist. mai.* Impossibile est ut corporeus ignis torqueat spiritus incorporeos ex sola virtute suae naturae, *conc. mai.* Ut instrumentum divinae iustitiae, *subdist.* Tanquam inferens passionem vel corpoream vel animale, *conc.* Tanquam ingerens passionem spiritualem, id est afflictionem et tristitiam secundum quod media apprehensione esse potest in appetitu intellectivo, *neg. mai.* In quo quidem aliquo modo iuvare possumus cogitando quantum valeat horribilis visio ad cruciandam et terrendam animam, praesertim si huic visioni contra omnem suam voluntatem anima alligetur, et visio ipsa se habeat per modum continuae cuiusdam obsessionis. Pone ergo spiritus in inferno alligatos aeternae et semper actuali apprehensioni illius ignis quem in suae irae perenne instrumentum succendit Deus, et iam apparebit posse ignem corporeum incorporeas mentes cruciare et affligere. Sive ergo solus ille admittatur modus, sive addantur etiam alii de quibus inter se disputant theologi, semper rationabilis videbitur sententia Augustini ubi supra: « Cur non dicamus, inquit, quamvis miris, tamen veris modis etiam spiritus incorporeos posse poena corporalis ignis affligi, si spiritus hominum, etiam ipsi profecto incorporei, et nunc potuerunt includi corporalibus membris, et nunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? Adhae-

« rebunt ergo spiritus daemonum, imo spiritus daemo-
 « nes, licet incorporei, corporeis ignibus cruciandi: non
 « ut ignes ipsi quibus adhaerebunt, eorum iunctura inspi-
 « rentur..., sed ut dixi, miris et ineffabilibus modis adhae-
 « rendo, accipientes ex ignibus poenam, non dantes ignibus
 « vitam ».

Frustra etiam muniret se aliquis auctoritate quorundam Patrum, puta Ambrosii l. 7 in Luc. n. 14, Theophylacti in cap. 9 Marci, et Damasceni in fine operis de fide orthodoxa. Nam in primis, dici forsitan posset, non eas esse auctoritates quae sibimetipsis semper constant, aut interpretationem non patiantur. Certe cum Damascenus ignem asserit, *non qui instar nostri materia constet, sed qualem Deus novit* (1), non absolute corporeum ignem negat, sed ignem qui sit sicut ille quem novimus et experimur, nimirum pabuli egens, et consumens corpora ex quorum combustione alimentum capit. Et idem ille Ambrosius qui in Lucam ubi supra, dixit: « Ergo neque est ignis aliquis perpetuus flammarum corporalium, neque vermis est corporalis... Ignis est quem generat moestitia delictorum », alibi in enarrationibus super Psalmum 118 passim, et super Psalmum 36, n. 26, aliter omnino sentire videtur. Quidquid vero sit, extra omnem controversiam positum est, quod non omnia quae nonnulli dixerunt Patres in re nondum plane eliquata, causam semper suppeditent libere opinandi, etiam postquam facta est in Ecclesia doctrinae explicatio, et accessit universalis consensus omnium scholarum et probatorum theologorum. Alioquin, usque nunc liberae manerent opiniones quas certo certius orthodoxia iam non patitur, ut est exempli gratia opinio illa quae angelis tribuebat corpora, aut illa alia solemni iudicio confixa, quae differebat in sanctis visionem Dei usque in iudicii diem.

Denique adhuc magis explodenda est ratio eorum qui ex pruritu emolliendi tremendam veritatem poenarum aeter-

(1) L. 4 de fide orth. c. 27.

narum, et construendi infernum a quo humana carnalitas non adeo refugeret, tali utuntur argumento: Si, inquit, poenae illae tam graves existerent sicut vulgo esse existimantur, quomodo tandem fieri posset ut diabolus qui omnium damnatorum caput et princeps, in miseria quoque damnatorum obtinet principalitatem, adhuc occupari posset in decipiendo et tentando homines? Quomodo explicarentur ea quae in exorcismis eveniunt, in quibus videntur quandoque daemones ludere, irridere, et cachinnari? Quomodo Satanus incenso adorationis tantopere delectaretur, et pro retinendo mundi principatu tam desperate concertaret? Certe doloris intensitas omnem aliam operationem impedire atque suspendere solet. Pone hominem in rogo medias inter flammis: numquid forte in tanto tormento positus, adhuc de aliis poterit esse sollicitus, et non totus in suo dolore immergetur? Atque hoc quidem modo ingeniosi isti auctores ratiocinantur. — Sed si qua in eo ratiocinio apparentia est veritatis, nonnisi ex falsa et valde grossa imaginatione qua imaginantur conditionem spirituum eandem cum nostra in hoc praesenti corruptibilitatis statu. Quippe apud nos intensus dolor impedit et suspendit operationes alias, quia in nostra mortali vita omnis omnino operatio, etiam intellectus et voluntatis, requirit conatum corporalem et expensam vitalium fluidorum; quae si in una parte consumantur ac veluti absorbeantur, consequens est ut ad caeteras functiones desint. At ridiculum sane esset conditionem hanc transferre ad spiritus angelicos vel animas separatas, imo et ad integrum hominem postquam in futura resurrectione incorruptibile corpus acceperit. Neque enim erit tunc quoad ipsa corpora idem patiendi modus ac nunc, sed ibi quoque id futurum est quod oculus non vidit et auris non audivit.

Duo igitur interim certissime tenenda. Primo quod non oportet ea quae ad vitam futuram spectant, reducere ad mensuram eorum quae in praesenti experimur. Secundo

quod in aeternum permanet eloquium Veritatis: *Horrendum est incidere in manus Dei viventis, et iterum: Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille.*

QUAEST. IV.

DE PURGATORIO.

Deinde considerandum est de purgatorio. Et primo de existentia purgatorii. Secundo de duratione eius. Tertio de poenis animarum quae in eo detinentur.

THESIS V.

Dogma fidei catholicae est, existere purgatorium, in quo post mortem poenis purgantur qui vere poenitentes in Dei caritate decesserunt antequam dignis poenitentiae fructibus de commissis satisfecerint et omissis.

Propositio integra est Concilii Florentini in definitione fidei seu decreto unionis Graecorum, apud Denzinger n. 588. Ex cuius tenore decreti constat causam poenarum purgatorii assignari omne peccatum pro quo homo in Dei caritate decedens, plenam remissionem non est consecutus. Non ergo imaginaberis sola venialia puniri in purgatorio, sed firmiter tenebis ibi expiari vel maxime mortalia quae ante terminum viae iam fuerunt remissa quoad culpam, nondum tamen, saltem de integro, quoad remanentem illum temporalis poenae reatum de quo agunt theologi in tractatu de Poenitentia (1). Proinde, si quando specialis connexio ponitur inter purgatorium et venialia, hoc ideo est, quia mortali peccato non debetur poena tantum transitoria nisi aliqua suppositione facta, id est si iam ablata sit eius macula per iustificationis gratiam; veniali autem debetur an-

(1) Vide in tertiam partem, Q. 86, a. 4; et de Peccatis, thes. 7 in corollario.

tecedenter et per se. Caeterum, quidquid in hac vita dignis satisfactionibus remissum non est (1), in futura vita usque ad plenam remissionem expurgandum relinquitur. Et hoc sensu asseritur nunc contra haereticos purgatorii existentia, pro qua, non traditionis modo, sed et Scripturae quae in canone est (2), certissima prostant testimonia.

§ I.

Porro primum caput probationis desumitur ex oratione pro mortuis, qualis semper in usu fuit in ecclesiis fidelium, videlicet pro eis mortuis qui praesumuntur decessisse in Dei gratia, et tamen ad refrigerii sedem, utpote adhuc vinculis peccatorum constricti, nondum pervenisse. Si enim eiusmodi suffragia in monumentis revelationis instituta, laudata, omni-que ope commendata inveniuntur, eo ipso pro revelato dogmate habendum est, esse aliquod receptaculum in quo post mortem animae sanctae propter peccata in vita commissa poenis detinentur, donec plene purgatae ad beatorum trans-eant societatem. Atqui revera, in religione revelata tam Veteris quam Novi Testamenti, haec ipsa pro mortuis oratio certissimis auctoritatibus communitur.

Ut autem a Veteri Testamento exordiar, apertissimus necnon et notissimus locus est 2 Mach. XII-39: *Sequenti die venit cum suis Iudas, ut corpora prostratorum tolleret, et cum parentibus poneret in sepulcris paternis. Inven-runt autem sub tunicis interfectorum de donariis idolorum... a quibus lex prohibet Iudaeos. Omnibus ergo manifestum factum est, ob hanc causam eos corruisse. Omnes itaque benedixerunt iustum iudicium Dei, qui occulta fecerat ma-*

(1) Dignis satisfactionibus, inquam. Quae tamen possunt esse etiam ab extrinseco sub certis conditionibus applicatae, prout explicari solet cum de indulgentiis sermo est, vel de reversibilitate satisfactionum generatim.

(2) In bulla Leonis X contra Lutherum damnatur haec propositio, quae est 37^a: *Purgatorium non potest probari ex sacra Scriptura quae sit in canone.*

nifesta. Atque ita ad preces conversi rogaverunt ut id quod factum erat delictum oblivioni traderetur. At fortissimus Iudas hortabatur populum conservare se sine peccato, sub oculis videntes quae facta sunt pro peccatis eorum qui prostrati sunt. Et facta collatione, misit Ierosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene et religiose de resurrectione cogitans... Et quia considerabat quod hi qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare ut a peccatis solvantur. Quo in loco habes omnia quae ad rem praesentem faciunt. Est enim sermo de mortuis qui sancta morte obiisse supponuntur, ut expresse dicitur vers. 45. Et iam superius notatum est, nihil omnino referre an peccatum quod admiserant, mortale fuerit vel veniale tantum, quia pro mortali quoque peccato locus est contritioni et poenitentiae in extremis; quae etiam tanto meliori iure erat in casu praesumenda, quod pro patriis legibus sanctissimaque religione in bello sacro decertantes isti occubuerant (1). Praeterea, factum Iudae Machabaei a Scriptura laudatur tanquam ex vera fide et religiosa voluntate profectum. Denique expressa conclusio est in asserta sanctitate orationis quae fit pro defunctis ut a peccatis solvantur, hoc est a poenis peccatorum; tunc enim ultima peccati solutio est, cum dimissa tota peccati

(1) « Il ne sert de rien de répliquer que l'action de Judas Machabée-
 « était manifestement irrégulière, puisque les morts pour lesquels il fit of-
 « frir des sacrifices étaient des gens morts dans le crime, à qui on avait
 « trouvé des viandes immolées aux idoles, et que Dieu avait punis pour
 « cela. Car Judas Machabée... en tout cas ignorait s'ils ne s'étaient pas
 « repentis de ce péché. Ce grand homme savait que tous ceux que Dieu
 « fait servir d'exemples aux autres, ne sont pas pour cela toujours damnés
 « sans miséricorde. Ainsi il avait raison d'avoir recours aux sacrifices, et
 « son action où personne ne remarque rien d'extraordinaire, non plus que
 « dans la louange que lui donne l'auteur de ce livre, fait voir qu'il était
 « dès lors établi parmi les Juifs, qu'il restait une expiation et des sacrifices
 « pour les morts ». Bossuet, Défense de la tradition sur la communion sous
 une espèce, c. 8.

poena, plenam libertatem ab omnibus peccati sequelis anima consequitur.

Et nota quod factum Iudae Machabaei prodit etiam usum ac consuetudinem in antiqua Synagoga existentem. Nota quod ex eodem facto lucem accipere possunt aliqua alia Scripturae loca quae per se obscura et ambigua non diffitemur, velut cum 1 Reg. XXXI, et 2 Reg. I, pro mortuis luctus et ieiunium indicitur, vel cum Tobias senior inter caetera pietatis praecepta mandat filio suo dicens: *Panem tuum cum esurientibus et egenis comede, et de vestimentis tuis nudos tege. Panem tuum et vinum tuum super sepulturam iusti constitue, et noli ex eo manducare et bibere cum peccatoribus* (1). Ubi allusio fieri videtur ad morem Gentilium qui super tumulos defunctorum cibos et vina conferebant, quasi solatium inde mortuis proveniret. A qua superstitione filium suum avertens Tobias, hortatur ut de pane et vino suo pro iusto defuncto largiatur pauperibus eleemosynam quae animae eius possit prodesse per modum suffragii. Denique non improbabiler censent multi, ad hoc quoque pertinere id quod Paulus in 1 Cor. XV-29 dicit de iis *qui baptizantur pro mortuis*, per allusionem ad morem apud Iudaeos obtinentem assumendi purificationes et poenitentias pro requie mortuorum. Quidquid vero de hoc sit, fidei antiquae Synagogae documentum omni exceptione maius in eo est, quod usque in hodiernum diem ex immemorabili traditione maiorum Iudaei pro suis defunctis orant (2). Quare non multum proficient Protestantes, canonicitatem libri Machabaeorum ex arbitrio reiiciendo. Adhuc enim contra eos facit oratio pro mortuis (cum qua intime connectitur fides purgatorii), prout fuit in communi usu antiqui populi Dei. Et multo magis eos ferit universalis disciplina totius ab initio populi christiani apostolorum institutione formati;

(1) Tob. IV-17.

(2) « La prière pour les morts se trouve dans toutes les synagogues des Juifs, et dans leurs rituels les plus authentiques ». Bossuet, l. c.

cuius quidem disciplinae si omnia testimonia referre opus esset, « nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui « scribendi sunt libros ».

In Constitutionibus apostolicis l. 8, c. 41 sic legitur: « Pro « fratribus nostris qui in Christo requieverunt, oremus, ut « hominum amans Deus, qui animam defuncti suscepit, ei « remittat omne peccatum voluntarium ac non volunta- « rium, et propitius clemensque factus, collocet eum in re- « gione piorum quiescentium in sinu Abrahae, cum omni- « bus qui a saeculo placuerunt Deo, ac eius voluntatem fe- « cerunt; unde aufugit dolor, tristitia et gemitus, etc. ». — Tertullianus de Monogamia c. 10 ait: « Enimvero (vidua « christiana) pro anima eius (mariti) orat, et refrigerium « interim adpostulat ei, et in prima resurrectione consor- « tium, et offert annuis diebus dormitionis eius ». Et idem repetit, Exhort. ad castit. c. 11. — Cyprianus epist. 66, de quodam Victore defuncto ad clerum et plebem Furnis consistentem scribit: « Et ideo Victor, cum contra formam nu- « per in concilio a sacerdotibus datam, Geminium Fausti- « num presbyterum ausus sit (testamento) tutorem consti- « tuere, non est quod pro dormitione eius apud vos fiat « oblatio, aut deprecatio aliqua nomine eius in Ecclesia « frequentetur, ut... caeteris fratribus detur exemplum ne « quis sacerdotes et ministros Dei altari eius et Ecclesiae « vacantes, ad saeculares molestias devocet ». — Arnobius l. 4 c. Gent. 36, paganos christianorum persecutores his redarguit verbis: « Nam nostra quidem scripta cur ignibus « meruerunt dari? cur immaniter conventicula dirui? in « quibus summus oratur Deus, pax cunctis et venia postu- « latur, magistratibus, exercitibus, regibus, familiaribus, ini- « micis, adhuc vitam degentibus, et resolutis corporum vinc- « tione ». — Ambrosius in funebribus orationibus quae sunt apud omnes notissimae, Valentiniano et Theodosio imperatoribus requiem precatur, et oblationes cum orationibus pro iis faciendas admonet. — Hieronymus epist. 66, n. 5, Pammachium laudat quod animae uxoris defunctae elee-

mosynis suffragetur: « Caeteri mariti, inquit, super tumu-
 « los conjugum spargunt violas, rosas, lilia, floresque pur-
 « pureos, et dolorem pectoris his officiis consolantur. Pam-
 « machius noster sanctam favillam ossaque veneranda elee-
 « mosynae balsamis rigat. His pigmentis atque odoribus
 « fovet cineres quiescentes, sciens scriptum: Sicut aqua
 « extinguit ignem, ita eleemosyna peccatum » (1). — Epipha-
 nius, Haeres. 75, c. 3, Aerium refert in numerum haere-
 ticorum, quod inter alia dixerit: *Quae ratio est, post obi-
 tum mortuorum appellare nomina? Nam ut vivus oret, aut
 in pauperes bona sua dispenset, quid ex ea re tandem ad
 mortuum redit?* Tum c. 8-9 hunc errorem confutat, ad Ec-
 clesiae traditionem seu legem potissimum appellando (2). —
 Cyrillus Hierosolymitanus, catech. 23, n. 9, ordinem sacrae
 liturgiae exponens dicit: « Postea recordamur eorum quoque
 « qui obdormierunt: primum... apostolorum, martyrum, ut
 « Deus eorum precibus orationem nostram suscipiat. De-
 « inde et pro defunctis sanctis patribus et episcopis et omni-
 « bus generatim qui inter nos vita functi sunt oramus:
 « maximum hoc credentes adiumentum illis animabus fore,
 « pro quibus oratio defertur, dum sancta et perquam tre-
 « menda coram iacet victima... Christum mactatum pro
 « peccatis nostris offerimus, clementem Deum cum pro illis
 « tum pro nobis demereri et propitiare satagentes ». —
 « Magnus etiam sanctus Basilius in orationibus quae in
 « vigilia Pentecostes genu flexo dici solent, in una earum
 « sic pro mortuis orat: *Exaudi nos humiles supplican-*
 « *tes... et da requiem animabus servorum tuorum prae-*
 « *dormientium, in loco lucido, in loco virenti, in loco refectio-*
 « *nis, unde dolor, gemitus et moestitia longe depulsa sunt, et*
 « *statue spiritus eorum in tabernaculis iustorum pacis atque*
 « *remissionis.* In exsequiis vero mortuorum sic vice defuncti

(1) Huic Hieronymi epistolae gemina est epist. 13 S. Paulini Nolani ad eundem Pammachium.

(2) Epiphanio adiunge Augustinum l. de haeresibus, c. 53, et Damascenum l. de haeresibus, c. 75.

« Salvatorem alloquitur: *Imago sum tuae ineffabilis gloriae, quamvis feram stigmata peccatorum. Figmenti tui Domine, miserere, et pietate tua me purga, patriamque desideratam largire, et iterum paradisi curiae restitue* » (1). — Accedunt expressa testimonia Chrysostomi, Augustini, et Damasceni in praecedenti quaestione iam allata. Accedunt et monumenta liturgiarum omnium tam Orientalium quam Occidentalium quae hic transcribere non vacat.

Haec igitur indubia argumenta sunt institutionis quae ab ipsis Christi apostolis profecta, in totam manavit Ecclesiam; in qua quidem institutione continetur apertissime fides cuiusdam status seu receptaculi, in quo animae fidelium luunt poenas peccatis debitas, antequam admittantur in beatitudinem. Et hoc vocamus purgatorium.

§ 2.

Alterum caput demonstrationis est ex loco Apostoli, 1 Cor. III, 11-15: *Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superaedificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, uniuscuiusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur, et uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superaedificavit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Huius loci tres tantum sunt expositiones posibles, quatenus ignis de quo hic sermo, vel est ignis tribulationis praesentis vitae, vel est ignis puniens peccata in altera vita, et siquidem in altera vita, vel ignis aeternus inferni, vel ignis quidam purgatorius.

Atqui nec de praesenti tribulatione, nec de igne inferni accipi possunt verba Apostoli. — Non de praesenti tribula-

(1) Acta Concilii Florentini, Collat. 22, in deputatorum cedula de purgatorio.

tionem, tum quia dies Domini in quo ignis ille probabit opera, constanter accipitur in Scripturis pro tempore iudicii et retributionis post hanc vitam; tum quia tribulationes praesentes nequaquam manifestam faciunt qualitatem operum, sed communes sunt et bonis et malis, imo vero speciali quodam privilegio melioribus et sanctioribus plerumque reservantur. — Nec etiam de igne inferni. Primo, quia illi qui deputantur igni aeterno nullo modo dici possunt habere in corde Christum loco fundamenti, quandoquidem, ut ratiocinatur Augustinus Enchirid. c. 69, in aedificio prius non est aliquid fundamento, et ideo si Christus in corde tenet fundamenti locum, nihil ei anteponitur, sed mavult homo rebus omnibus magis carere quam Christo. Secundo, quia multo minus de iisdem verum esse potest quod salvi erunt, sic tamen quasi per ignem. Et licet censeat Chrysostomus, idem esse salvum fore per ignem, ac nunquam in igne mori seu nunquam redigi in nihilum, sed semper manere superstitem sustinendo cruciatus aeternos, tamen interpretatio ista adeo violenta est, ut omnem superet credibilitatem. Nusquam enim salus sic accipitur, sive in Scripturis, sive in communi omnium hominum loquendi modo: « Vox illa *salvabitur*, salutem, auxilium, liberationem a malis, et refrigerium, et similia denotat, et bonum quid significare intelligitur, atque ita accipitur, non autem malum... Ecce verbum hoc *salvari* in bonam, non in malam sumitur partem ». Ita Patres Latini in Concilio Florentino, collat. antesynod. de igne purgatorio. Denique, ille tantum dicitur per ignem salvari, qui igne ad tempus purgatur, ut inde integer exeat et veges.

Restat igitur una sola admissibilis interpretatio, de igne puniente in futura vita, eodemque transitorio, propter eos qui fundamento fidei vivae iuxtaposita habebunt lignum, fenum, et stipulam, id est venialium reatus peccatorum (1),

(1) Nota quod in reatibus venialium, propter paritatem rationis oportet quoque intelligere remanentes reatus mortalium iam remissorum quoad formalitatem aversionis seu contrarietatis ad charitatem.

secundum quod in tractatu de peccatis sat fuse declaratum est (1). Ita nimirum ut totius sententiae apostolicae sensus sit: « In futuro saeculo atque in iudicio Dei examinanda opera eorum qui Christum in hac vita pro fundamento retinuerunt. Quae quidem opera si bona inventa fuerint, qualia significantur per aurum, argentum, et lapides pretiosos, non consumerentur ab igne purgationis, sed permanebunt et sustinebunt iudicium Dei, et qui ea fecerint, mercedem pro illis accipient. Sin autem fuerint inventa mala, salvo interim fundamento, id est minuta ac venialia quae fundamentum non evertunt, cuiusmodi significantur per ligna, fenum, stipulam, detrimentum illorum operum patietur qui ea fecerit. Ipse autem salvus erit tanquam per ignem quemdam purgationis et purificationis divinae, qua videlicet expurgatis sordibus et reliquiis peccatorum, ipse tandem perfecte mundus et regno Dei idoneus inveniatur » (2).

Nec obstat quod Apostolus eum denuntiet diem qui alias consummatio saeculi et adventus gloriae D. N. I. C. appellatur, quasi hinc sequeretur nihil ibi esse connexionis cum purgatorio quod nunc est. Nam quantum ad diem illum ultimum qui in igne revelabitur, considerandum quod aliquid habebit ad praesentem vitam pertinens, et aliquid ad futuram. Ad praesentem vitam pertinebit conflagrationis ignis, secundum quod naturali sua virtute mortem afferet omnibus hominibus qui tunc vivi reperientur super terram. Et hoc modo ignis ille non probabit opera; hoc modo indifferenter aget et in bonos et in malos; hoc modo, sicut in incendio quopiam, alios citius forsitan interficiet, alios diutius exercebit, secundum diversam naturalium causarum applicationem contingentemve habitudinem; hoc denique modo, quidquid de illo dicitur, nullum habet respectum ad nos, vel ad alios iam mortuos aut ante mundi finem morituros. At vero, fu-

(1) Vide de natura et ratione peccati personalis, thes. 8.

(2) Estius in IV, Dist. 21, § I.

turi saeculi erit idem ille conflagrationis ignis, quatenus statim post illatam omnibus vivis mortem corporalem, et ante generalem resurrectionem quae renovationem caeli et terrae consequetur (2 Petr. III, 7-13), animas puniet purgabitque tanquam divinae iustitiae instrumentum; et hoc alio modo considerat hunc ignem Apostolus. Cum igitur in ordine ad divinam iustitiam alterius vitae, eadem omnium conditio sit, necesse est ut in igne qui ultimum iudicium antecessurus est, purgaturusque quidquid illo tempore adhuc purgandum remanebit, intelligatur quoque ignis aliquis iam nunc excipiens eos qui decedunt e praesenti vita cum ligno, feno, vel stipula fundamento spirituali superimposita. Quippe Scriptura ista ad omnes indiscriminatim christianos evidenter dirigitur, quanquam, ut alias assolet, omnes transfiguret in persona eorum quos vivos inveniet, et quibus viae finem afferet ultimus mundi dies.

Hinc in Apostoli verbis purgatorium intelligit Cyprianus epist. 10 ad Antonianum, n. 20, ubi a statu martyrum in altera vita distinguit statum lapsorum qui nondum poenitentiam compleverunt: « Aliud est, inquit, statim fidei et virtutis accipere mercedem, aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emundari et purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse ». — Item Hieronymus in Matth. III-12: « In praesenti, spiritu baptizamur, et in futuro, igne. Apostolo quoque huic sensui congruente: Uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit ». Et in Isai. LXVI: « Sicut diaboli... credimus aeterna tormenta, sic... christianorum quorum opera in igne probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur et mixtam clementiae sententiam iudicis ». — Item Basilius I. de Spir. Sancto, c. 15: « Baptismum ignis (Matth. III-11), probationem quae fiet in iudicio dicit, quemadmodum Apostolus ait: Uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit, et rursus: Dies enim declarabit quod in igne patefit ». Cui consonat Nazianzenus, Orat. 39, n. 19, quemdam ignis baptismum in altero aevo commemorans, « qui postremus baptismus est, nec solum

« acerbior, sed et diuturnior, qui crassam materiam instar
 « feni depascitur, ac omnis vitii levitatem absumit ». — Item
 Cyrill. Hieros. Catech. 15, n. 21: « Si quis aurea habeat
 « opera, illustrior fiet; si quis stipulae similem operationem
 « habuerit, ab igne comburetur ». — Item Paulinus, epist. 28
 ad Severum, n. 2: « Oremus, inquit, Dominum, ut doceat
 « nos facere voluntates suas, et spiritus eius bonus deducat
 « nos in viam rectam, ne labor noster inveniatur ligna, fe-
 « num, stipula, sed potius argentum, aurum, lapides pre-
 « tiosi et vivi inveniamur in muris Ierusalem illius caelestis
 « et liberae quae aedificatur ut civitas... Haec est domus
 « illa non manufacta, in qua si habitemus iis operibus quibus
 « cives sanctorum fieri mereamur, non ardebit opus no-
 « trum, et ignis ille sapiens transeuntes nos per examen
 « suum, non severo ardore ambiet puniendos, sed ut com-
 « mendatos suscipiens blando lambet attactu ». — Item Au-
 gustinus Enarrat. in Psalm. 6, n. 3, et in Psalm. 37, n. 3, et in
 Psalm. 80, n. 20, et in Psalm. 103, n. 5, ubi sic dicit: « Si
 « aedificaverit super fundamentum ligna, fenum, stipulam,
 « id est amores saeculares fundamento fidei suae superaedi-
 « ficaverit; tamen si in fundamento sit Christus, ut primum
 « locum habeat in corde, et ei nihil omnino anteponatur...,
 « veniet caminus, incendet ligna, fenum, stipulam; ipse
 « autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Hoc aget
 « caminus. Alios in sinistram separabit, alios in dexteram
 « quodammodo eliquabit ». — Item Gregorius Magnus, in
 primum Psalmum poenitentialem, n. 1: « Quia post mortem
 « carnis alii aeternis deputantur suppliciis, et alii ad vitam
 « per ignem transeunt purgationis, fidelis anima non solum
 « furorem timet, sed etiam iram abhorret, teste beato Augu-
 « stino. Hi omnes qui non posuerunt sibi fundamentum
 « Christum, in furore arguuntur, quia aeterno igne cru-
 « ciantur. Qui autem fundamento superposuerunt lignum,
 « fenum, stipulam, in ira corripiuntur, quia igne purgati,
 « ad beatitudinis requiem deducuntur ».

Accedit demum ad purgatorii dogma firmandum, praeter

rationes theologicas per se obvias, consensus Graecorum cum Latinis, apostolicae traditionis indicium certissimum. Qua in re caute accipiendum est quod scripsit S. Thomas in duobus opusculis de erroribus Graecorum, ubi Graecos ipsos traducere videtur tanquam purgatorium post mortem non admittentes. Vel enim unam aut alteram particularem eorum sectam intendebat, vel certe aequivocis deceptus est documentis. Caeterum, Graecos non modo antiquiores, sed et posteriores ac schismaticos veritatem catholicam in hac re tenuisse, testantur acta Concilii Florentini tam in principio quam in conclusione, ut recte notavit Estius in IV, Dist. 21 § 2. Nam utrobique Graeci simpliciter confessi sunt purgatorium tanquam rem apud suos indubitam, in hoc tantum a Latinis discrepantes, quod non verum ignem, sed obscuritatem seu turbinem seu quid aliud ibi esse dicerent, quodque sententiam Apostoli 1 Cor. III, Chrysostomum secuti, de inferno interpretarentur (1). Nullus ergo dissensus fuit quoad rei substantiam. Ne quid tamen obscuritatis remaneret, solemniter definitum fuit dogma in ipso primum Concilio Florentino, Graecis (ut dictum est) assentientibus, et postea in Tridentino contra novam haeresim Protestantium.

§ 3.

Superest ut satisfiat rationibus haereticorum, quas refert et solvit Estius loco supra citato § 4, ut sequitur.

(1) In collatione antesynodali sic legitur: « Respondentibus Graecis
 « dixit Ephesius: Quaecumque dixistis, et sanctorum testimonia quae re-
 « citastis, Graecorum ecclesia recipit et legit, parumque inter nos hac in
 « re differt. Caeterum responsionem nostram scriptam dabimus. Et date
 « nobis, inquit, scripturam, ut ad singula capita respondeamus, et quo-
 « modo a Graecis intelligatur, et quaenam est differentia... Est igitur haec
 « differentia. Graeci enim poenam, moerorem, et poenae locum asserunt,
 « sed non per ignem. Itali vero poenam purgationemque per ignem ». — Et
 in collatione ultima: « Haec fuere quae de purgatorio prodita sunt, diebus
 « certis ad invicem discussa, et Graeci cum Latinis Patribus in hanc ce-
 « dulam convenere: *Si vere poenitentes in Dei caritate decesserint ante-
 « quam dignis poenitentiae fructibus de commissis satisfecerint et
 « omissis, eorum animas poenis purgatoriis post mortem purgari, etc.* ».

Dicunt primo: *Apocal. XVI-13, audivit Ioannes vocem de coelo dicentem sibi: Scribe: beati mortui qui in Domino moriuntur, amodo iam dicit Spiritus ut requiescant a laboribus suis. Quotquot igitur moriuntur in Domino, statim post mortem a laboribus requiescunt. Sed hoc verum non esset si quibusdam eorum adhuc essent subeundi gravissimi cruciatus purgatorii.* — Respondeo, requiem quidem repromitti statim et sine dilatione, sed secundum merita « operum quae sequuntur illos », ut in auctoritate allata additur. Subintelligitur ergo quaedam apposita conditio: si opera adhuc luenda non supersint. Quanquam et de mortuis qui in purgatorio sunt, quadantenus iam verificetur quod requiescunt, idque propter omnimodam securitatem accipiendae aliquando mercedis aeternae, tum etiam propter cessationem periculosae aleae cum qua contra carnem et diabolum hic decertabant, tum denique propter inamissibilem atque inviolabilem perfectionem charitatis quae eos in ordinis tranquillitate iam constituit. Unde in canone missae dicuntur quiescentes in Christo ac dormientes in somno pacis, et tamen adhuc pro eis locus refrigerii, lucis, et pacis imploratur.

Dicunt secundo: *Si ceciderit lignum ad austrum aut aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit, inquit Ecclesiastes XI-3. Ergo praeter caelum et infernum non est locus medius in quo homo moriens ad tempus recipiatur.* — Respondeo, sensum huius Scripturae esse, quod homo in morte consequitur statum immutabilem de bonitate in malitiam, aut de malitia in bonitatem, estque vel confirmatus in bono quod significatur per austrum, vel obstinatus in malo quod significatur per aquilonem. Porro animae purgatorii revera sunt in statu immutabili bonitatis, tametsi adhuc impediatur ultima eius consummatio quae est per beatitudinem, ut supra ex Caietano in tertiam partem, Q. 59, a. 5, notatum est.

Tertio opponunt varias Patrum sententias in quibus dicitur: Non esse locum satisfactioni post mortem; esse

quidem locum poenae, sed non emendationi; in hac vita tantum praescriptum esse tempus poenitentiae et remissionis. Qualem unumquemque dies mortis invenerit, talem iudicandum esse in die novissimo. Non inveniri in Scripturis locum medium inter regnum caelorum et gehennam. Nos non esse hic sine peccato, sed hinc exituros sine peccato, etc. — Verum haec nihil efficiunt, praetereaque nihil. Priores enim sententiae loquuntur de poenitentia et emendatione qua quis ad Deum convertitur, de remissione mortalium quoad culpam, de spontaneis ac liberis satisfactionibus per quas graviore poenae vitae futurae redimuntur. Altera inculcat cessare meritum vel demeritum post mortem, adeoque gradum gloriae unicuique retribuendum determinari immobiliter in ultimo instanti viae, quidquid sit an retributionem ipsam praecedere debeant, necne, poenae purgatoriae. Locus item medius reiicitur sensu Pelagianorum, qui parvulis non baptizatis concedebant vitam aeternam extra regnum Dei. Denique ubi dicit Augustinus, iustos non esse hic sine peccato, sed hinc exituros sine peccato, significat impossibilitatem qua nunc tenemur vitandi omnia venialia, eamque opponit futurae immunitati a quocumque peccati actu; quae quidem immunitas in purgatorio etiam habetur, ut in tractatu de peccatis videre est, thes. 9 in corollario.

Quarto sic ratiocinantur: *Non est in futura vita temporarius paradisos pro bonis operibus quae egerunt damnati. Ergo nec temporarium purgatorium pro malis operibus quae fecerunt electi.* — Sed neganda est paritas et consequentia. Primo, quia peccatum per seipsum poenam meretur, quin ad hoc opus sit aliqua ordinatione speciali. At bona opera non sunt meritoria nisi praesupposita ordinatione qua a Deo ordinantur ad mercedem in altera vita; cuiusmodi ordinatio non est, neque pro operibus mere naturalibus, neque etiam pro supernaturalibus si mortua fuerint, aut mortificata. Secundo, quia mortale peccatum contrarietatem habet ad omnem retributionem futuri saeculi, et ideo in

anima damnata absolute perimit omnia bona quae egit. At charitas non habet contrarietatem neque ad omnem peccati reatum, neque praesertim ad poenam quae sit praeparatoria ad ingressum gloriae. Unde S. Thomas in IV, D. 21, Q. 1, a. 1: « Ille qui in peccatum mortale incidit, omnia
« bona anteacta mortificat; et quae in peccato mortali ex-
« sistens facit, mortua sunt, quia ipse Deum offendens omnia
« bona meretur amittere quae a Deo habet. Unde ei qui
« in peccato mortali decedit, non manet aliquod praemium
« post hanc vitam, sicut manet aliquando poena ei qui in
« charitate decedit, quae non semper delet omne malum
« quod invenit, sed solum hoc quod est sibi contrarium ».

Ultimo opponunt quod in die extremi iudicii, Matth. XXV-46, omnes statim vel recipientur in regno, vel mittentur in ignem aeternum, nulla exceptione facta pro iis qui vivi reperti fuerint, veniente temporum consummatione. Sed instantia ista solutionem habebit ex dicendis in propositione iam nunc declaranda, quae est ut sequitur.

THESIS VI.

Purgatorium non manet in perpetuum, nec indeterminatum habet suae durationis limitem, sed finem accipiet in resurrectione universali et iudicio extremo, abeuntibus aliis in supplicium aeternum, aliis autem in vitam aeternam.

Haec est perpetua Ecclesiae fides, cuius egregium monumentum est in actis Concilii Florentini, ubi referuntur differentiae inter Graecos et Latinos circa purgatorium. Sic enim legitur in collatione antesynodali: « Itali (id est Latini),
« *et in praesenti saeculo* ignem fatentur, purgationemque
« per ignem; *et in futuro* ignem fatentur, non tamen purga-
« torium, sed aeternum. Atque hoc tempore animas per
« ignem emundari et liberari pro cuiusque peccatis, ita ut
« qui multa commisit delicta, longo purgatus tempore libe-
« retur; qui vero pauca, celerius absolvatur, opem etiam

« ferente, ut dictum est, ecclesia; et omnes per ignem ex-
 « piari. Itaque hunc ignem Itali, et in praesenti ad tempus
 « accipiunt, et in futuro saeculo aeternum, et eum qui nunc
 « agit, purgatorium nominant. At vero Graeci *in futuro*
 « *tantum* opinantur ignem: poenamque animarum tempo-
 « raneam, quod scilicet peccatis obnoxiorum animae in lo-
 « cum abeant tenebricosum, in locum moeroris, in quo ad
 « tempus versentur in moerore et poenis, divino lumine
 « privatae; purgentur vero, hoc est a loco illo obscuro et
 « afflictione liberentur et absolvantur precibus et sacrificiis
 « sacerdotum, ac eleemosynis, non autem igne ». Ubi vides
 concordem Graecorum et Latinorum sententiam, etsi non
 quoad ignem, at certe quoad durationem purgatorii. In quo
 quidem manifestum per se est, quod *praesens* et *futurum*
 saeculum non sumuntur ibi pro praesenti et futura vita,
 sed saeculum praesens idem est ac tempus quod nunc currit
 usque ad ultimum ac generale iudicium, saeculum vero fu-
 turum, idem ac aevum quod in iudicio ipso solemniter dedi-
 cabitur, et nullum habiturum est finem. Purgatorium ergo
 non fore nisi usque ad consummationem omnium in iudicio
 universali, rata fixaque utriusque ecclesiae sententia fuit,
 quoniam ex utraque parte tempus purgatorii dicitur tempus
 praesens, saeculum praesens, per oppositionem ad futurum
 ut supra.

Et re quidem vera, aperte nos edocet Scriptura, fore
 in iudicio ultimam omnium consummationem. Tres quippe
 consummationes commemorantur in Scripturis. Prima fuit
 quando *implevit Deus opus suum quod fecerat, et requievit*
die septimo ab universo opere quod patrarat, et est intel-
 ligenda de consummatione operum naturae. Secunda fuit
 quando moriens Redemptor dixit: *consummatum est*, et
 intelligitur de consummatione operis gratiae, quia gratia
 et veritas per Iesum Christum facta est. Tertia demum ve-
 niet in fine mundi, quando erit coelestis Ierusalem omni
 ex parte perfecta, et totum universum quod ad eam ordi-
 natur ut ad finem, immobili ordine compositum. Et nunc

quidem, quamdiu aevum praesens volvitur, praeciduntur de montibus lapides, coaptantur, conquadantur ut intrent in structuram sempiternam. Nunc singulae partes singillatim praeparantur, et expoliuntur, et perpurgantur, quoniam muri civitatis iaspis et sapphirus et chalcedonius et smaragdus et sardonix et sardius et chrysolithus et beryllus et topazius et hyacinthus et amethystus. Denique non intrabit in eam aliquid coinquinatum. Nunc ergo multi absunt ab illa domo gloriae, ex iis tot et tantis qui in ea sunt cives decreti. E quorum numero, alii nondum fuerunt ad existentiam vocati, alii adhuc super terram versantur quasi in manibus artificis, alii demum accipiunt postremum ignis baptismum in vestibulo vitae aeternae. Tunc autem non ita, quia erit totius structura aedificii undequaque consummata, et domus aeterna dedicabitur, dicente Christo: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi*. Et ibunt hi in vitam aeternam, mali autem in supplicium aeternum. Et non relinquetur locus medius inter gehennam et regnum, quia quidquid transitorium, quidquid viale (1), quidquid ex parte est, teste apostolo, in sempiternum evacuabitur.

Propterea faciem Christi iudicis *praecedet* ignis ille conflagrationis de quo 1 Cor. III-13, et 2 Petr. III, 10-13. Praecedet (2), inquam, ad purgandum omnia quae in mundo pur-

(1) Nota quod animae in purgatorio, etsi simpliciter in statu termini, adhuc tamen sunt in via secundum quid. « Dicendum quod quamvis animae post mortem non sint simpliciter in statu viae, tamen quantum ad aliquid adhuc sunt in via, in quantum scilicet earum progressus adhuc retardatur ab ultima retributione. Et ideo simpliciter earum via est circumsepta, ut non possint ulterius per aliqua opera transmutari secundum statum felicitatis et miseriae. Sed quantum ad hoc non est circumsepta, quin quantum ad hoc quod detinentur ab ultima retributione, possint ab aliis iuari, quia secundum hoc adhuc sunt in via ». Ita S. Thomas, Suppl. Q. 71, a. 2 ad 3um.

(2) « Dicendum quod illa conflagratio quantum ad sui initium iudicium praecedet. Quod ex hoc manifeste colligi potest, quod mortuorum resurrectio iudicium praecedit... Simul autem erit resurrectio communis, et

gatione indigebunt, ut universali hac purgatione peracta, fiat renovatio coeli et terrae, resurrectio mortuorum, ac deinde iudicium generale. Nec omnino quaerendum quomodo evenire poterit ut omnes illi iusti quibus viae terminum afferet dies Domini, tam cito purgentur: tum quia occultum nobis est, quantum futurum sit intervallum inter conflagrationis initium et resurrectionis ac iudicii tempus; tum praesertim quia hoc habet ordo iustitiae, ut quod diuturnitati deest, gravitate seu intensitate poenae compensetur.

Concludendum itaque superest cum Augustino l. 21 de civit. c. 13: «Temporarias poenas alii in hac vita tantum, alii post mortem, alii et nunc et tunc, verumtamen ante iudicium illud severissimum novissimumque patiuntur». Et infra, c. 16: «Quisquis igitur cupit poenas evadere sempiternas, non solum baptizetur, verum etiam iustificetur in Christo, ac sic vere transeat a diabolo ad Christum. Purgatorias autem poenas nullas futuras opinetur, nisi ante illud ultimum tremendumque iudicium».

THESIS VII.

Poena purgatorii est duplex, nimirum poena dilationis gloriae, et poena sensus. Proportionatur in diuturnitate et acerbitate quantitati remanentium reatum, sed correspondentibus huius vitae poenis semper est gravior. Intolerabilis tamen error esset, in Luthero iam dudum damnatus, si quis diceret purgantes animas adhuc peccare, aut de sua salute certas et securas non esse.

«corporum sanctorum glorificatio... Simul autem cum corpora sanctorum glorificabuntur, etiam tota creatura suo modo renovabitur, ut patet per illud quod dicitur Rom. VIII-21, quod *ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei*. Cum ergo conflagratio mundi sit dispositio ad renovationem praedictam, manifeste potest colligi quod ista conflagratio quoad purgationem mundi iudicium praecedet. Sed quoad aliquem actum, qui scilicet est involvere malos, iudicium sequetur». Suppl. Q. 74. a. 7.

§ 1.

Primam purgatorii poenam esse dilationem visionis beatificae, clarum esse puto omnibus qui vel solos intelligunt terminos. Animas enim purgantes non admitti ad Dei visionem, evidentius est quam ut probatione indigeat. Insuper, dilationem ipsius visionis habere rationem poenae, ex quo praesertim propalata est sanctorum via per sanguinem Christi, facile apparebit cuilibet consideranti poenam esse carentiam omnis boni quod natum est haberi, et quando deberet haberi. Quas omnes condiciones in casu concurrere, per se apertum est. — Sed dilatio gloriae non est sola purgatorii poena. Primo quia alias, in antiquo foedere purgatorium non fuisset distinctum a sinu Abrahae seu limbo patrum. Secundo quia in purgatorio expiatur inordinata creaturae fruitio, quae quidem indebita fruitio ea debet poena puniri, quam sensus poenam vocant theologi. Tertio quia hac in re constans est et perquam evidens totius Ecclesiae persuasio, ne dissentientibus quidem Graecis in Florentino, qui fatebantur moerorem, afflictionem, seu tormentum positivum undecumque tandem proveniens.

Solum igitur quaestio superesse potest, an instrumentum poenae ibi sit ignis corporeus, non secus ac in inferno. Et sic non est tanta certitudo, sed sententiam probabilissimam esse dicit Bellarminus l. 2 de purgat. c. 11. Nititur autem haec sententia testimonio Apostoli: *Salvus erit, sic tamen quasi per ignem*, id est, sicut salvus efficitur qui prius per ignem purificationis transire debet: quem quidem ignem, cum ille ipse sit in quo revelabitur dies Domini, corporeum et materia constantem oportet accipere. Nititur praeterea dictis Patrum, praesertim Augustini et Gregorii, necnon et consensui scholasticorum qui non potest nisi temere contemni. — In omni autem modo animadvertes separatam esse causam ignis purgatorii et ignis inferni, et si qua sit incertitudo quoad primum, non nisi immerito

extendi ad secundum. Unde non est ad rem consideratio qua utitur Vasquez in primam partem, Disp. 243, c. 1, ubi cum praemisisset non fuisse adhuc expresse definitum ab Ecclesia quod ignis inferni corporeus sit, addit confirmationis gratia: « Imo cum Graeci in Concilio Florentino assererent ignem purgatorii non esse verum ac corporeum ignem, in sessione ultima in definitione fidei, ubi multa contra ipsos definiuntur, nihil de igne purgatorii dicitur ». Atqui Graeci explicitè confitebantur verum ac corporeum ignem inferni, et ignem purgatorii ideo praecise negabant, quia locum Apostoli quem nos tanquam de purgatorio dictum accipimus, ipsi intelligebant de inferno. Ex hoc igitur quod Concilium, in re inter Graecos et Latinos tunc controversa, ab omni definitione abstinere voluit, nullum argumentum accipere licet, quò veritas ignis infernalis tot Scripturae auctoritatibus inculcata, quacumque tandem ratione aut labefactetur aut diminuatur.

§ 2.

De gravitate autem poenarum purgatorii notissima sunt loca Augustini, Enarr. in Ps. 37, n. 3, et Gregorii Magni in Psalm. 3 poenitentialem, n. 1. Orat Augustinus Deum, optans in hac vita purgari, et talis reddi cui iam emendatorio igne opus non sit, propter eos qui salvi erunt, sic tamen quasi per ignem. « Et quia, inquit, dicitur, *salvus erit*, contemnitur ille ignis. Ita plane, quamvis salvi per ignem, gravior tamen erit ille ignis quam quidquid potest homo pati in hac vita. Et nostis quanta hic passi sunt mali, et possunt pati; tamen tanta passi sunt, quanta potuerunt pati et boni. Quid enim quisque maleficus, latro, adulter, sceleratus, sacrilegus pertulit legibus, quod non pertulit martyr in confessione Christi? Ista ergo quae hic sunt mala, multo faciliora sunt ». Augustino consonat Gregorius dicens: « Scio futurum esse ut post huius vitae exitum alii flammis expientur purgatoriis, alii sententiam aeternae

« subeant damnationis. Sed quia illum transitorium ignem
 « omni tribulatione praesenti aestimo intolerabiliorem, non
 « solum in furore aeternae damnationis opto non argui,
 « sed etiam in ira transeuntis timeo correptione purgari ».

Porro, utriusque assertionem sensu duriori retinuisse videtur S. Thomas in IV, D. 21, Q. 1. a. 1, sic dicens: « In
 « purgatorio erit duplex poena: una damni, in quantum
 « scilicet retardantur a divina visione: alia sensus, secun-
 « dum quod ab igne corporali punientur. Et quantum ad
 « utrumque, *poena purgatorii minima excedit maximam*
 « *poenam huius vitae*. Quanto enim aliquid magis deside-
 « ratur, tanto eius absentia est molestior. Et quia affectus
 « quo desideratur summum bonum post hanc vitam, in
 « animabus sanctis est intensissimus, quia non retardatur
 « affectus mole corporis, et etiam quia terminus fruendi
 « summo bono iam advenisset, nisi aliquid impediret: ideo
 « de retardatione maxime dolent. Similiter etiam cum dolor
 « non sit laesio, sed laesionis sensus, tanto aliquid magis
 « dolet de aliquo laesivo, quanto magis est sensitivum. Unde
 « laesiones quae fiunt in locis maxime sensibilibus, sunt
 « maximum dolorem causantes. Et quia totus sensus cor-
 « poris est ab anima, ideo si in ipsam animam aliquid lae-
 « sivum agat, de necessitate oportet quod maxime affliga-
 « tur... Et ideo oportet quod poena purgatorii, quantum ad
 « poenam damni et sensus, excedat omnem poenam huius
 « vitae ». Sed haec difficultatem non minimam habent. —
 Nan primo, quantum ad poenam damni in purgatorio, om-
 nino valere videntur ea quae post S. Bonaventuram ait
 Bellarminus l. 2 de Purg. c. 14, observans quod etsi absentia
 summi boni ex se generet in amante summam tristitiam,
 tamen mitigatur haec tristitia, et levatur magna ex parte
 propter certam spem illius boni acquirendi. Ista enim cer-
 tissima spes affert incredibile gaudium, et quo magis ap-
 propinquat finis illius exsilio, tanto magis gaudium crescit.
 Unde etiam alibi notatum est quod dilatio gloriae in pur-
 gatorio non habet simpliciter rationem poenae damni, quan-

doquidem anima ibi possidet gloriam in radice inammissibilis gratiae, et in exspectatione quam scit absolute certam atque infrustrabilem (1). — Quod autem attinet ad poenam sensus, considerandum occurrit quod haec poena in anima separata non nisi analogice dicitur cum sensibilibus poenis quas nunc experimur, et quod ignis affligens non agit ex virtute suae naturae, sed tantum ut instrumentum divinae iustitiae quae attemperat plagarum modos secundum mensuram delictorum. Et ideo a S. Paulino ubi supra, vocatur *ignis ille sapiens*. Licet igitur sit terribilis quaedam iudicii exspectatio, ac vera quaedam infernalis ignis aemulatio pro animabus illis quae in purgatorio poenas mortalium peccatorum, praesertim numero et pondere maxime praevalentium, luere debent, incredibile tamen videretur, propter paucos reatus venialium pati debere aliquem supplicia graviora omnibus poenis huius mundi; quod utique consequens esset si minima purgatorii poena excederet maximam poenam praesentis vitae.

Melius ergo, ut videtur, S. Bonaventura in IV, D. 20, Part. 1, a. 1, q. 2: « Dicendum, inquit, quod poena purgatoria gravior est omni temporali poena quam modo sustinet anima carni coniuncta... Sane tamen hoc intelligendum, ut generaliter poena illa sit maior ista secundum regulam Philosophi: *si optimum in uno genere est melius optimo in alio genere, et hoc simpliciter illo melius*. Similiter intelligendum est hic, quod illa (poena) sit maior, non quia minima sit maior maxima in hoc genere, sed quia maxima in illo genere maior sit maxima in hoc genere ». Et hoc est quod in thesi significare placuit dicendo, poenas purgatorii correspondentibus huius vitae poenis semper esse graviores: pro quanto scilicet satisfactiones praesentes multo sunt leviores illis poenis quae pro iisdem reatibus in futuro taxantur. Et in hoc sensu ratio assertionis satis evidens est, quia futurum saeculum est saeculum iudicii, retributionis, et vindictae pro malis commissis;

(1) De peccatis, Q. 87.

saeculum autem praesens est misericordi-ae et remissionis. Item poena hic voluntarie ac libere suscepta multo plus purgat quam poena post mortem de necessitate sustinenda. Denique huc pertinet parabola evangelica, Luc. XII-58: *Cum vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad iudicem, et iudex tradat te exactori, et exactor mittat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde donec etiam novissimum minutum reddas.* Quo in loco via est vita praesens; princeps est Deus ad quem imus; iudex est Christus cui Pater omne iudicium dedit; adversarius vero sunt lex divina et propria conscientia, quae testes erunt contra nos in iudicio. Monemur ergo componere nunc cum eis, quando facile impetramus remissionem poenae peccatis nostris debitae, et non exspectare saeculum futurum in quo severissime agetur (1).

§ 3.

Ergo in purgatorio sunt dolores indicibiles, et sensu explicato, aerumnae graviore quam illae sint praesentis vitae. Ibi sagittae potentis acutae cum carbonibus desolatoriis. Ibi de profundis abyssi gemitus dicentium: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est!* Et rursus: *Fuerunt mihi lacrimae meae panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: ubi est Deus tuus.* Et iterum: *Tribulationem et dolorem inveni... Circumdederunt me mala quorum non est numerus, et cor meum dereliquit me.* Et rursus: *Sitivit anima mea ad Deum fortem, vivum; quando veniam et apparebo ante faciem Domini?* Verumtamen, uti supra pluries praemissum est, ibi quoque spes omni iam ex parte certissima. Ibi et charitas confirmata, eaque non modo inamissibilis, verum etiam cunctos animae motus atque affectus indeclinabili necessitate sub suo continens imperio. Unde in bulla Leonis X *Exsurge Domine*, damnatae inve-

(1) Vide Bellarminum l. 1 de Purg. c. 7.

niuntur duae sequentes propositiones Lutheri: « Animae
 « in purgatorio non sunt securae de earum salute, saltem
 « omnes ». Et: « Animae in purgatorio peccant sine intermis-
 « sione, quamdiu quaerunt requiem et horrent poenas » (1).

Et impeccabilitas quidem purgantium animarum colligitur ex dictis ab initio de morte termino viae. Cecidit enim arbor, et non ad boream cecidit, sed ad austrum, quod in bonam partem in Scripturis accipitur. Ideo liberum arbitrium in vero fine ultimo Deo est immobiliter firmatum, et exhinc sequitur impossibilitas peccandi mortaliter. Insuper, subtrahitur ex natura rei in altera vita, omnis causa et radix quae apud nos possibles facit actus irreferebiles ad supremum illum finem cui habituali affectu mens coniungitur; et hinc sequitur ulterius impossibilitas peccandi venialiter (2). Proinde, sicut in inferno nulla et in nullo moralis rectitudo, sic e converso in purgatorio nulla et in nullo moralis deordinatio. Ad quorum confirmationem valet quoque id quod docet Augustinus l. de praedest. Ss. c. 14, ubi relatis prius Cypriani testimoniis: « His, inquit, « atque huiusmodi doctor ille sentiis in catholicae fidei « luce clarissima, satis aperteque testatur, usque ad huius « corporis depositionem peccandi pericula tentationesque « metuendas; deinceps nulla talia quemquam (iustorum) « esse passurum. Quod etsi non testaretur, quando de hac « re christianus qualiscumque dubitaret? »

Est igitur pro omnibus animabus purgantibus, utpote quae certamen et cursum suum consummarunt, ab omni in posterum periculo labendi securae, immobiliter constituta merces vitae aeternae. At quaestio superesse posset utrum de hac sua conditione certam habeant cognitionem. Fuerunt enim quidam veteres qui considerantes poenas purgatorii esse alias aliis graviores, poenam omnium maximam po-

(1) Enchirid. n. 772-663.

(2) Vide quae diximus in disquisitione de peccatis, Coroll. thes. 9, § 1 in nota. Vide etiam Bellarminum l. 2 de Purgat. c. 3, ubi Lutheri rationes solvit.

suerunt incertitudinem salutis qua iusto Dei iudicio animae nonnullae affliguntur: quatenus scilicet, etsi revera certo salvandae, interim tamen in tantis tenebris versantur, et poenis suis adeo absorbentur, ut non intelligant se purgari, sed aeternae damnationi addictas se putent, aut saltem reformident. Et hanc opinionem initio suae defectionis, quando purgatorii fidem nondum totaliter abiecerat, Lutherus secutus est, aggravando eam novis erroribus, ut in propositionibus eius videre est.

Sed opinio ista omnino non stat. Nam si animae illae omnes certitudinem suae salutis non haberent, id esset propter unam e tribus sequentibus causis: vel quia nondum essent iudicatae, vel quia eas latuisset sententia iudicis, vel quia propter magnitudinem dolorum, omnis in eis cognitio foret obscurata, et in sensu poenae veluti absorpta. Atqui nihil horum habet locum. Non primum, ut constat ex dictis de iudicio particulari. Non secundum, quia sententia Dei circa unumquemque est ipsamet decreti eius manifestatio, qua cuique sua retributio innotescit. Non denique tertium, quia quod in hoc mundo ex intensione dolorum impediuntur homines a iudicio recto, provenit ex laesione organi corporei vel aliqua causa analogae, quae procul dubio in animabus separatis nequaquam esse potest (1). — Praeterea animae illae illuminatae sunt lumine fidei, et consciunt se Deo inhaerere per charitatem, se in suis poenis toto corde consentire iustitiae Dei, se in ordine moralis rectitudinis esse radicatae et firmatas. Sciunt quoque quod haec omnia post hanc vitam in solis salvandis esse possunt. Sciunt quod in inferno vermis est qui non moritur, et quod ibi anima, nedum melioretur, desperatione, blasphemia, et odio sempiterno consumitur. Qua igitur ratione adhuc possibilis esset incertitudo de salute, et a fortiori existimatio de statu damnationis? — Hinc concludit S. Bonaventura in IV, D. 20, Part. 1, a. 1; q. 4, certitudinem aeternae gloriae in purga-

(1) Cf. Bellarm. de Purg. l. 1, c. 4.

torio mediam esse inter certitudinem viae et patriae: « In
 « patria enim est certitudo tentationis, evacuans expectatio-
 « nem et timorem. In via vero est certitudo expectationis
 « immixta timori, quia quilibet potest labi dum est viator.
 « In purgatorio est medio modo, scilicet certitudo expectatio-
 « nis eorum quae nondum obtinuit; sed est evacuatio timo-
 « ris propter confirmationem liberi arbitrii, qua deinceps
 « scit se peccare non posse. Et sic patet quod est maior
 « certitudo, dum evacuatur timor de lapsu; et illa evacua-
 « tio non est per animae maiorem perfectionem, sed per
 « status mutationem ».

Ultimo tandem animadvertes, nihil contra hactenus dicta concludi posse ex liturgia defunctorum, puta ex offertorio missae: *Domine Iesu Christe, rex gloriae, libera animas omnium fidelium defunctorum de poenis inferni et de profundo lacu, libera eas de ore leonis, ne absorbeat eas tartarus*, etc.; neque ex aliis precibus, ubi in persona defuncti sic orat Ecclesia: *Dum veneris iudicare, noli me condemnare*, vel: *Ne recorderis peccata mea, Domine, dum veneris iudicare saeculum per ignem*, et rursum: *Libera me, Domine, de morte aeterna in die illa tremenda, quando caeli movendi sunt et terra*: quasi nimirum animae fidelium nondum evasissent periculum damnationis, et sors earum adhuc esset in ancipiti. Etenim, praeterquam quod nomine inferni, tartari, etc., significatur etiam purgatorium, ut norunt omnes, sciendum est Ecclesiam sic orare pro defunctis, ut simul consulat eruditioni viventium. Et ideo, modo nobis repraesentat tremendum instans mortis a quo pendet aeternitas, modo iudicium illud extremum in quo iudicii particularis sententia solemniter confirmabitur. Nam sicut celebrat nativitatem, passionem, et resurrectionem Salvatoris, non secus ac si nunc Christus nasceretur, pateretur, et resurgeret, sic etiam defunctos commemorat quasi adhuc essent in termino illo viae in quo sors aeterna deceditur, vel e contra quasi terminus iste transferretur usque ad diem irae, diem calamitatis et miseriae, quae solvet saeculum in favilla, teste Da-

vid cum Sibylla. Caeterum, dum pro defunctis in Christo, pro dormientibus in somno pacis, pro iis qui nos praecesserunt cum signo fidei, petit liberationem a condemnatione et morte aeterna, semper implorat pro eis ingressum vitae aeternae per liberationem a solo purgatorio, quamvis per figuram sermonis transferat cogitationem nostram ad instans extremi iudicii, quando inter gehennam et regnum nihil erit medium. Et in summa, sensus omnium orationum elucet in clausula illa finali qua concludi solent supplicationes pro mortuis: *Requiem aeternam dona eis, Domine, et lux perpetua luceat eis!*

QUAESTIO V.

DE PARADISO.

Deinde considerandum est de paradiso secundum quod competit animabus separatis usque ad resurrectionis diem. Et circa hoc quaeruntur duo. Primo, an animae sanctorum iam nunc potiantur visione Dei. Secundo, quae et quanta sit earum beatitudo, sive quoad substantiam, sive quoad accidentalia. Et quoad primum conclusio est ut sequitur.

THESIS VIII.

Secundum fidem a **Benedicto XII** primum definitam, et a **Concilio Florentino** in decreto unionis Graecorum iterum confirmatam, credendum est quod a tempore consummati **Novi Testamenti** per mortem Christi, iustorum animae quibus nihil luendum tunc supererat vel nunc superest, statim admissae sunt et admittuntur ad claram visionem ipsius Dei unius et trini sicuti est, suntque ante iudicium universale ex tali visione vere beatae, habentes vitam et requiem aeternam.

§ 1.

De animabus iustorum ante iudicium universale non concors fuit veterum Patrum sententia. Illi enim omnes qui

auctoritate Papiæ decepti, fabulam illam admiserunt mille annorum regni Christi Domini cum sanctis resuscitatis in reaedificata urbe Ierusalem, communiter quoque senserunt visionem beatificam differri usque ad extremi iudicii tempus post completos praedictos mille annos. Huius sententiae inter Latinos fuerunt Tertullianus, Victorinus, Lactantius, ut refert Hieronymus in prologo l. 18 in Isaiam; inter Graecos vero, maxime Irenaeus, qui animarum sanctarum tres veluti stationes distinguit. Primam in loco quodam invisibili ubi eas detineri existimat donec veniat resurrectio prima, in qua secundum opinionem istam soli iusti habebunt partem (1). Alteram post resurrectionem praedictam, in terrena Ierusalem instaurata et renovata, ubi sub imperio et gubernatione Christi, in summa quiete ac secundarum rerum affluentia degentes, crescentesque ex visione humanitatis Domini, per ipsum assuescent capere gloriam Dei Patris (2). Tertiam demum, post iudicium, in regno caelorum in quo ipsius divinitatis conspectu aeternaliter fruuntur (3).

Huic certe sententiae, quae particularis quorumdam persuasio erat, alii penitus contradicebant, prout videre est apud Irenaeum ipsum l. 5, c. 31, et apud Iustinum in dia-

(1) « Cum Dominus in medio umbrae mortis abierit, ubi animae mortuorum erant, post deinde corporaliter resurrexit, et post resurrectionem assumptus est, manifestum est quia et discipulorum eius animae abibunt in invisibilem locum definitum eis a Deo, et ibi usque ad resurrectionem commorabuntur. Post recipientes corpora, et perfecte resurgentes, hoc est corporaliter, quemadmodum et Dominus resurrexit, sic venient ad conspectum Dei ». Iren. l. 5, c. 31.

(2) Ibid. cc. 32-35.

(3) « Et quemadmodum presbyteri dicunt, tunc (post iudicium) qui digni fuerint coelorum conversatione, illuc transibunt, id est in coelos...; ubique autem Deus videbitur, et quemadmodum digni, erunt videntes eum ». Ibid. c. 36, n. 1. Tum n. 3: « Diligenter ergo Ioannes praevидit primum iustorum resurrectionem, et in regno terrae haereditatem... Et in omnibus iis idem Deus Pater ostenditur, qui haereditatem terrae promisit patribus, qui eduxit illam in resurrectione iustorum, et promissiones adimplet in Filii sui regnum, postea praestans illa paternaliter quae neque oculus vidit, neque... etc. ».

logo cum Tryphone n. 80, et apud alios infra afferendos. Verumtamen tantorum virorum auctoritas causa fuit cuiusdam fluctuationis quae insequentibus saeculis, quoad dilationem gloriae usque in iudicii diem, nonnulla vestigia reliquit. Cum autem in medio aevo sub Ioanne XXII, propter privatam huius Pontificis opinionem, acriter de hac re disputatum esset, omni demum controversiae finem attulit decretalis Benedicti XII, qui Ioanni proximus successerat:

« Sane dudum tempore Ioannis XXII praedecessoris nostri,
 « inter nonnullos etiam theologicae facultatis magistros,
 « super visione animarum iustorum hominum post mortem
 « suam, in quibus nihil erat purgabile cum de hoc saeculo
 « decesserunt, vel si fuerat, iam purgatum fuerat ex toto, an
 « divinam essentiam videant ante corporum suorum resumptionem et iudicium generale... orta materia quaestionis,
 « ipsorum aliqui negativam, aliqui affirmativam ostendere
 « nitebantur... Cumque idem praedecessor noster ad quem
 « praedictorum determinatio pertinebat, ad decisionem concertationum huiusmodi se pararet in suo consistorio publico, tam fratribus suis S. R. E. cardinalibus, quam praefatis et magistris in theologia iniungendo districtius et mandando ut super materia de visione praedicta, quando requirerentur ab eo, deliberate unusquisque diceret quod sentiret, tamen morte praeventus, sicut Domino placuit, perficere illud nequit (1). Defuncto itaque praedecessore praefato, nos divina dignatione ad apicem summi apostolatus assumpti... definimus: Quod animae sanctorum omnium... (in quibus nihil purgabile fuit quando decesserunt, nec erit quando decedent etiam in futurum, vel si tunc fuerit aliquid purgabile in eisdem, cum post mortem suam fuerint purgatae)... etiam ante resurrectionem suorum corporum et iudicium generale, *post ascensionem Salvatoris D. N. I. C., fuerunt, sunt et erunt in coelo..., ac post Domini Iesu Christi passionem et mortem viderunt et vident*

(1) Hinc vides quae fides iis adhibenda sit, qui dixerunt Ioannem XXII aliquid in hac parte definivisse, seu ex cathedra docuisse.

« *divinam essentiam visione intuitiva...* Quodque postquam
 « inchoata fuerit vel erit talis intuitiva ac facialis visio et
 « fruitio..., sine aliqua intercessione seu evacuatione, conti-
 « nuata exstitit et continuabitur usque ad finale iudicium,
 « et ex tunc usque in sempiternum ». Haec quidem definitio
 fidei, quam summus deinceps inter catholicos consensus
 subsecutus est. Sed saeculo XVI errorem renovarunt Pro-
 testantes, post Lutherum et Calvinum asserentes solum
 Christum ingressum esse sanctuarium coeli, reliquos vero
 omnes residere in atrio, ibique cum felici laetitia fruitio-
 nem promissae gloriae exspectare. Iam ergo videndum est,
 quibus Scripturarum testimoniis dogma catholicum fir-
 metur.

§ 2.

In primis ad rem faciunt omnia loca in quibus dicitur
 Christus ad inferos primum descendens, et in coelum deinde
 ascendens, liberasse animas patrum, secundum quod futu-
 rum praedixerat Zacharias IX-11: *Tu quoque in sanguine*
testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est
aqua. — Et primus locus est in verbis Christi ad latronem:
Hodie mecum eris in paradiso. Nam paradisos tripliciter
 accipitur: pro loco voluptatis in quo Adam innocens po-
 situs est, pro loco caelesti qui est destinata sedes beato-
 rum, denique pro paradiso spirituali in quo esse dicuntur
 quicumque divina gloria perfruuntur. Et de isto paradiso
 intelligendum est quod Dominus latroni dixit, pro quanto
 scilicet in ipso loco inferni fuit paradisos statim post con-
 summatam redemptionem, dum descendente anima Christi
 ad inferos, omnes animae quae in limbo patrum erant, luce
 gloriae illustrate sunt, et ad beatificam visionem admissae.
 — Alius locus est Ephes. IV-8, ubi ostenditur Christus *ascen-*
dens in altum, captivam duxisse captivatem, quatenus sci-
 licet « eos qui fuerant a diabolo captivati, secum duxit
 « in coelum quasi in locum peregrinum humanae naturae,
 « bona captione captivos, utpote per victoriam acquisi-

« tos » (1). Quis autem in hac gloriosa eductione solam et nudam mutationem loci intelliget, cuiusmodi fuisset si in animabus quas ut trophaeum victoriae secum trahebat Redemptor, adhuc permansisset poena dilationis gloriae quae propria et potissima erat inferorum poena? — Hinc Apostolus, Heb. IX-8: *Hoc significante Spiritu Sancto, nondum propalatum esse Sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum.* Quibus verbis significavit differentiam inter tempus Veteris et Novi Testamenti, pro quanto per Christum assistentem pontificem futurorum bonorum, sanguine effuso in cruce, aperta fuit via ad vera sancta sanctorum, id est ad visionem Dei seu vitam aeternam, in quam, etiam iustissimi quique durante statu tabernaculi veteris, non poterant introire.

Eandem quoque veritatem demonstrant verba apostoli, 2 Cor. V. I-8, ubi postquam commemorasset naturale desiderium quod habemus non deponendi corpus, subdit: *Audentes igitur semper, scientes quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino, per fidem enim ambulamus, et non per speciem: audemus autem et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et praesentes esse ad Dominum.* Videlicet: Ut simus praesentes ad Dominum, et non amplius per fidem ambulemus, sed facie ad faciem Deum videamus, (quemadmodum enim ex collatione praesentis loci cum 1 Cor. XIII-12 facile constat, idem est apud apostolum videre διὰ εἰδους, seu quoad propriam naturam quam specificam vocant, et videre facie ad faciem, πρόσωπον πρὸς πρόσωτον), optamus et desideramus separari a corpore, desiderio utique gratiae quo naturae inclinatio superatur. At frustra sane haec dicerentur, si ad visionem Dei non perveniretur nisi in iudicio universali post corporum resurrectionem. Sic enim, non in separatione a corpore, sed in corporis resumptione consequeremur eximium illud bonum, neque ad eius consecutionem quidquam com-

(1) S. Thom, 3^a Part. Q. 57, a 6.

pendii nobis nunc afferret dissolutio terrestris domus huius nostrae habitationis. Statim igitur ac anima sancta a corpore separatur, patet accessus ad visionem in qua beatitudinis essentia consistit (1). — Quod idem iterum confirmant verba eiusdem apostoli, Philip. I-23: *Desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo*. Et esse, inquit, cum Christo, eo utique modo quem Christus ipse in ultima coena, Ioan. XVII-24, expresserat dicens: *Volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum*, per consortium gloriae in regno Patris. Et esse cum Christo, in eadem nimirum beatitudine animae, sicut post resurrectionem sancti omnes erunt cum eo in eadem beatitudine tam animae quam corporis, iuxta illud 1 Thess. IV-16: *et sic semper cum Domino erimus*. Sperabat igitur apostolus, statim post dissolutionem corporis se perventurum ad vitam aeternam quae in clara visione Dei consistit. — Hinc tandem, Heb. XII-22 dicitur: *Accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Ierusalem coelestem, et multorum angelorum frequentiam, et ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in caelis..., et spiritus iustorum perfectorum*. Ubi, inquit Estius, describitur ecclesia non post resurrectionem triumphatura, sed nunc triumphans in caelis, et eodem ordine censentur in illo regno spiritus iustorum cum angelis, qui ipso Christo attestante, semper vident faciem Patris. Participant ergo utique eandem beatitudinem.

Quapropter, semper haec fuit persuasio in Ecclesia Dei, quod vigente iam Testamento Novo, beatae sunt animae quibus luendum nihil superest; beatae, inquam, non modo in spe, sed omnino in re, actu iam obtinentes illud in quo beatitudo consistit essentialiter, id est visionem Dei. Pulchre Nazianzenus, Orat. 8 in laudem sororis suae Gorgoniae, n. 23: « Equidem non dubito quin iis quae oculis cernuntur, multo praestantiora sint ea quibus nunc fru- ris, nempe angelorum chorea, coelestis ordo, gloriae con-

(1) Cf. S. Thom. 1-2, Q. 4, a. 5 in corp., et Estium in IV, Dist. 45, § 2.

« templatio, tum supremæ Trinitatis purior et perfectior
 « illuminatio, non iam vinctam mentem ac per sensus dif-
 « fusam suffugientis, sed totam sese toti menti contemplan-
 « dam et tenendam præbentis, totoque divinitatis lumine
 « animis nostris affulgentis. Omnino, inquam, his fruaris
 « quorum, etiam dum adhuc in terra esses, ob sinceram ad
 « ea mentis erectionem, rivulos habebas ». Et Orat. 43 in
 laudem Basilii Magni, n. 82: « Habes hæc a nobis, Basili,
 « hoc est a lingua quondam tibi suavissima, atque honore
 « et ætate æquali... Tu vero, e coelo, nos, quaeso, ins-
 « pice..., nosque posteaquam ex hac vita migraverimus,
 « illic tabernaculis tuis excipe, ut simul viventes, et sanc-
 « tam ac beatam Trinitatem cuius nunc exiguam speciem
 « et imaginem accepimus, purius pleniusque cernentes,
 « desideriiis nostris finem statuamus, ac bellorum eorum
 « quæ intulimus vel pertulimus, hoc præmium referamus ». Quibus similia habent Hieronymus epist. 23 de exitu Leæ, Augustinus 1. 9 Confess. c. 3 de amico suo Nebridio, et alii. — Semper quoque in Ecclesia Dei, vita præsens dicta est via qua ad patriam pergimus, et quidem ad patriam a cuius ingressu nihil nos retardat nisi vel mansio in hoc corpore corruptibili, vel luenda adhuc propriorum poena peccatorum. « Considerandum est, inquit Cyprianus 1. de
 « mortal. n. 26, nos tanquam hospites et peregrinos hic in-
 « terim degere. Amplectamur diem qui assignat singulos
 « domicilio suo, qui nos isthinc ereptos et laqueis sæcula-
 « ribus exsolutos paradiso restituit et regno. Quis non pe-
 « regre constitutus properaret in patriam regredi?... Pa-
 « triam nostram paradisum computamus... Quid non pro-
 « peramus et currimus, ut patriam nostram videre, ut
 « parentes salutare possimus? » Hæc Cyprianus, loquendi modum universali usu christianorum consecratum adhibens. Sed quid tandem patriæ nomine significatum existimabis? quid nisi Ierusalem coelestem in visione Dei? Audi Augustinum, Enarr. in Ps. 119, n. 6, super illa verba: *Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est*: « Nondum veni

« in patriam illam, ubi cum nullo malo victurus sum; non-
 « dum veni ad illam societatem angelorum, ubi scandala
 « non timebo... Ibi omnes iusti et sancti, qui fruuntur Verbo
 « Dei sine lectione, sine litteris; quod enim nobis per pa-
 « ginas scriptum est, per faciem Dei illi cernunt. Qualis
 « patria! Magna patria, et miseri sunt peregrini ab illa pa-
 « tria!» Non ergo iuxta Patres, in iudicii diem differtur
 gloria coelestis. — Accedit quod apud eosdem passim di-
 cuntur animae sanctorum esse in coelo (1); qui locus iuxta
 Evangelium proprie deputatur visioni beatae. Accedit de-
 mum quod ab initio, diem mortis martyrum et confessorum,
 natalem diem Ecclesia vocare consuevit, idque non alia de
 causa, nisi quia per mortem translati sunt a vita praesenti
 quae est quaedam prolixitas mortis, in veram vitam quae
 est vita aeterna.

§ 3.

Superest ut praecipuis rationibus quae in contrarium
 afferuntur, fiat satis. — Et prima est quia in parabola de
 operariis in vineam conductis, Matth. XX-8, paterfamilias
 praecipit omnibus operariis simul ad vesperam reddi mer-
 cedem. Vespera autem finem mundi significat, et merces
 nulla alia est quam merces vitae aeternae. — Respondeo:
 nullam esse conclusionem. Non enim omnes circumstantiae
 in parabolis, significandi gratia apponuntur. Sed oportet
 considerare scopum, qui in praesenti nullus alius est quam
 retundendi arrogantiam Iudaeorum sese supra Gentiles ex-
 tollentium, quasi Gentiles utpote tardius vocati, in inferiori
 gradu reponendi essent quoad retributionem in regno cae-
 lorum. Sicut ergo intentio parabolae nequaquam in hoc est,
 ut aequalis merces credatur retribuenda pro meritis inae-
 qualibus, sed solum ut ostendatur non ideo minor futura
 in Gentilibus, praecise quia isti cum antiquo illo Hebraeo-

(1) Athanasius in vita S. Antonii, n. 94. Basilius, homilia in 40 mar-
 tyres, n. 8. Hieronymus c. Vigilantium, etc. etc.

rum populo primitias vocationis non habuerunt: sic neque in hoc, ut circa tempus retributionis aliquid determinetur. Accidit ergo circumstantia simultaneae remunerationis ad diei vesperam, et non magis necesse est ipsam in applicationem venire, quam illam aliam de murmuratione adversus patremfamilias (1). Quanquam nulla adhuc esset consequentia, etiamsi ibi quoque figuram inesse velles, quia revera in fine mundi omnibus iustis simul reddetur merces beatitudinis consummatae, qua scilicet totus homo in corpore et anima beatus fiet, et per sententiam toti mundo notificatam glorificabitur, dicente Christo: *Venite benedicti..., percipite regnum*. Cum quo tamen stat, non ad hoc usque tempus differri animabus separatis visionem Dei.

Et haec ultima responsio valet pro locis omnibus in quibus bonorum operum merces reiicitur in diem resurrectionis iustorum (Luc. XIV-14), in diem Domini (Rom. II, 5-6), in diem illum (2 Tim. I-12), in diem quo veniet Dominus (1 Cor. IV-5), etc. Valet quoque pro auctoritate apostoli, Heb. XI-40, ubi commemoratis prius gestis sanctorum V. T., subdit: *Et hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquod providente ut non sine nobis consummarentur*. Nam vox illa *consummari*, suapte vi ultimum perfectionis solet designare, adeoque recte accipitur pro remuneratione completa et ultimata quae habebitur in resurrectione. Et tamen, si repromissionem interpretari velles solam beatitudinis substantiam in visione intuitiva, iterum nihil sequeretur. Sensus enim esset, iustos antiquos non accepisse illam statim a morte

(1) Simile est in parabola divitis epulonis, in qua edocemur quod post mortem unicuique retribuitur secundum ea quae gessit in corpore, quod tunc merita non possunt amplius mutari, quod inter infernum et paradikum impertransibile chaos positum est, quod denique ad vitandum irreparabile illud aeternae damnationis malum, sufficere nobis debet ordinarium Ecclesiae magisterium seu ministerium, quin expectandae sint extraordinariae monitiones vel mortuorum apparitiones. Caetera vero accidunt, velut circumstantia devotae orationis epulonis damnati ad patrem Abraham, circumstantia sollicitae curae pro salute fratrum, et si quae aliae eiusmodi.

sicut sancti eam nunc accipiunt, sed debuisse expectare tempus nostrum, id est tempus Novi Testamenti; nam hoc etiam modo verum est quod non sine nobis consummantur.

Quod autem ad Patres attinet, concedendum nonnullos ex vetustioribus in oppositam sententiam abiisse, idque propter rationes superius dictas, quas constat esse extraneas fonti traditionis. Aliqui vero alii immerito obiiciuntur; quorum sensus apparebit ex iam dicendis in propositione quae sequitur.

THESIS IX.

Beatitudo statim consummatur quoad sui substantiam, sed crescit usque ad ultimum diem quantum ad accidentale gaudium communionis sanctorum in concordissima illa societate coelestis Ierusalem, donèc tandem ultimo compleatur per gloriosam corporum resurrectionem, et manifestationem iudicii generalis de qua dicit apostolus: « Illuminabit abscon-
« dita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc
« laus erit unicuique a Deo ».

Supponitur in praesenti trita illa distinctio inter substantiam beatitudinis et accidentalia eius. Sciendum tamen est quod accidentalia beatitudinis dupliciter sumi possunt: vel pro iis quae ab essentia sunt non modo distincta, verum etiam separabilia; vel pro iis quae distincta quidem sunt, tametsi essentiam necessario et semper comitentur. Hic autem a substantia beatitudinis contradistinguuntur solum illa quae ab ea possunt separari ut per modum unius nunc accipiantur tum visio Dei, tum concomitans amor et fruitio (1).

§ 1.

Loquendo igitur de substantia beatitudinis, id est de visione Dei et concomitante amore et frutione, opinio quo-

(1) Vide S. Thom. 1-2, Q. 3, a. 4.

rumdam fuit, eam esse non posse tam perfectam ante, quam post resurrectionem corporum, quia naturalis appetitus quo anima separata fertur in corpus ut ei rursus uniatur, remoratur eam quominus tota intensione totoque conatu feratur in Deum. Unde dicebant id esse discriminis inter angelos et animas, quod angeli nullo impedimento retardantur, animae vero sanctorum usque ad resurrectionis tempus aequaliter distrahuntur a visione Dei. Ita sensisse videtur Augustinus l. 12 de Genes. ad litt. c. 35, et l. 1 *Retract.* c. 14 (1). Ita quoque post Augustinum Bernardus, *Serm.* 3 de omnibus sanctis, n. 2, ubi distinctione prius facta inter tres sanctarum animarum status, (primum in corpore corruptibili, secundum sine corpore, tertium in beatitudine consummata; primum in tabernaculis, secundum in atriis, tertium in domo Dei), sic prosequitur: « Sed unde hoc tibi, « o misera caro, o foeda, o fetida, unde tibi hoc? Animae « sanctae, quas propria Deus insignivit imagine, te desi- « derant..., et ipsarum sine te compleri laetitia, perfici « gloria, consummari beatitudo non potest. Adeo siquidem « viget in eis desiderium hoc naturale, ut necdum tota earum « affectio libere pergat in Deum, sed contrahatur quodam

(1) Verba Augustini l. c. de Genes. ad litt., haec sunt: « Si quem « movet, quid opus sit spiritibus defunctorum corpora sua in resurrectione « recipere, si potest, eis etiam sine corporibus summa illa beatitudo prae- « beri..., minime dubitandum est, ... hominis mentem post mortem, ipsa « carne deposita ..., non sic videre posse incommutabilem substantiam, ut « sancti angeli vident, sive alia latentiore causa, sive ideo quia inest ei « naturalis quidam appetitus corpus administrandi: quo appetitu retardatur « quodammodo ne tota intentione pergat in illud summum caelum, quam- « diu non subest corpus cuius administratione appetitus ille conquiescat ». Et l. 1 *Retract.* c. 14: « De sanctis omnibus iam defunctis, utrum ipsi « saltem dicendi sint iam in illa possessione consistere, merito quaeritur ... « Adhuc expectant etiam ipsi redemptionem corporis sui... Sed utrum ad « contemplandum cordis oculis veritatem, sicut dictum est, facie ad fa- « ciem, nihil ex hoc minus habeant, non hic locus est disputando in- « quire ». Ubi vides Augustinum non dubitare an nunc fruuntur animae san- « ctorum visione Dei, sed an ita perfecte sicut fruuntur post resurrectionem.

« modo, et rugam faciat, dum inclinantur desiderio tui » (1). Haec Bernardus opinans requiri corpus, ut perfecta sit ipsa beatifica visio. beatificusque amor. Sed et eandem deinde opinionem amplexi sunt nonnulli doctores scholastici, duce Magistro, l. 4 Sent. D. 49, n. 5. Nam S. Bonaventura in IV, D. 49, Part. 2, a. 1, q. 1 ait: « Concedendum est quod glorificatio corporis facit ad maius gaudium... etiam quantum ad intensionem, non augendo habitum, sed removendo impedimentum. Unde non facit ad augmentum praemii essentialis principaliter, sed ex consequenti ». Item S. Thomas, Suppl. Q. 93, a. 1: « Anima separata naturaliter appetit corporis coniunctionem, *et propter hunc appetitum... eius operatio qua in Deum fertur est minus intensa. Et hoc est quod dicit Augustinus, etc.* ».

Aliter tamen sentit ipse S. Thomas in 1-2, Q. 4, a. 5, ubi censetur retractasse id quod iunior in commentario super Sententias tradiderat. Conclusio enim eius est, quod « cum in visione divinae essentiae perfecta hominis beatitudo consistat, non dependet beatitudo perfecta hominis a corpore ». Tum in responsione ad 5um expresse docet quod, *corpore resumpto, beatitudo crescit, non intensive, sed extensive*, pro quanto scilicet, ut ad 4um praemiserat, « appetit anima sic frui Deo, quod etiam ipsa fruitio derivetur ad corpus per redundantiam sicut est possibile; et ideo, quamdiu ipsa fruitur Deo sine corpore, appetitus eius sic quiescit in eo, quod tamen adhuc ad participationem eius vellet suum corpus pertingere ». Non ergo, iuxta Angelicum, id faciet resurrectio, ut intensior sit in anima visio et fruitio Dei, sed solum ut bonum huius fruitionis extendatur prout est possibile, redundando etiam in corpus quo in sua natura anima perficitur. Et sic sentiunt nunc theologi communiter, nec sane immerito. Nam

(1) Eodem ergo modo quo Augustinus, intelligi debet Bernardus in iis locis in quibus videri posset differre visionem beatificam usque in iudicii diem. De qua re vide omnino notam Mabillonii apud Migne, P. L. Tom. 183, col. 465.

primo, si anima retardaretur a visione Dei in appetendo corpus, retardaretur etiam magis quando debet postea occupari in resumpto corpore administrando. Praeterea, sequeretur propter paritatem rationis, angelos a summa sua beatitudine aequaliter decidere, quamdiu in exteriora mittuntur ministeria. Adhuc, nullo pacto conciliari potuisset in Christo status comprehensoris cum summo illo dolore cui alter similis non fuit, quandoquidem ubi de animae impedimento sermo est, multo fortius impedimentum erit dolor positivus quam simplex appetitus nondum quietatus. Denique hic redeunt omnes rationes alias expositae ubi de visione intuitiva, quae si intensive crescere posset, hoc esset vel ex parte obiecti, vel ex parte luminis gloriae, vel ex parte potentiae. Atqui ex nulla. Non ex parte obiecti, quia obiectum est divina essentia quae semper eadem immediate et secundum se menti applicatur. Non ex parte luminis gloriae, quia lumen gloriae proportionatur gratiae quae post hanc vitam non crescit. Neque demum ex parte potentiae, quia potentia est intellectus, et quidem intellectus prout in tali operatione omnibus modis transcendens habitudinem ad corpus.

Sic igitur, a primo instanti anima adipiscitur totam substantiam beatitudinis, et vere introducitur in vitam aeternam. Aeternam autem dico, accipiendo nunc aeternitatem secundum duas notas ab aeternitate divina participatas, quae sunt interminabilitas et intransmutabilitas. Propterea maximopere cavebis a grossa illa imaginatione qua conciperetur duratio praedictae vitae aeternae instar durationis temporis infiniti, immobilitatemque eius per modum immobilitatis quae apud nos quandoque invenitur. Est enim duplex immobilitas: privativa una, transcendens altera. Sicut duplex quoque est indivisibilitas: una privativa, propria illius quod in ordine divisibilium clauditur, (quomodo indivisibile est punctum, in ipsa linea extensionis existens); altera transcendens, propria illius quod est extra totum genus continui seu extensi, (quomodo indivisibilis est anima, in-

divisibilis angelus, indivisibilis substantia ratione sui). Sicut etiam duplex est incoloratum: incoloratum privative, quod cum sit de genere colorabilium, colorem tamen non habet, et hoc modo incoloratum idem est ac nigrum; tum incoloratum transcendentaliter, quod non est de genere eorum quae colorem suscipiunt, et hoc modo incolorata est anima, incoloratus sonus, atque ita porro. Simili itaque ratione, duplicem cogitabis immobilitatem. Una est quae convenit enti mobili, quod cum sit in potentia ad motum, motu illo ad quem est in potentia, privatur. Et talis immobilitas tempore mensuratur, novitque longitudinem dierum, noctium, mensium, annorum, necnon et saeculorum. Sed ab eiusmodi immobilitate tam distat immobilitas altera, quam distat indivisibilitas puncti ab indivisibilitate spiritus, et incoloratio animae ab incoloratione nigri. Nunc autem, secundum operationem visionis intuitivae in lumine gloriae, et amoris beatifici in splendoribus ipsius visionis, nequaquam nata est moveri mens, sed supra omnem mobilium ordinem, Deo aeterno aeternali modo adhaeret. Et ideo, in duratione ineffabiliter transcendente omnes imaginationes, phantasias, experientias, imo et cogitationes nostras, est visio illa Dei et omnium quae videntur in Deo; est et concomitans ille ardor vivaxque flamma perpetuae charitatis.

§ 2.

Sed praeter substantiam, alia sunt cogitanda in beatitudine caelesti, quae successione quadam vel obtinentur, vel etiam augentur.

In his est gaudium de societate sanctorum. Nam, ut Bernardus ait, Serm. 5 de OO. SS. n. 6, si hic quoque ubi nihil perfectionis, nihil quietis, quadantenus verificatur dictum Psalmistae: *ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum*, (quidquid enim, sive interius sive exterius molestum occurrit, ipso utique tam germanorum consortio fratrum, cum quibus est nobis cor unum et anima una in

Deum, tolerabilius invenitur): « quam dulcior erit, quam
 « delectabilior, quam beatior unio, ubi nulla suspicio esse
 « poterit, nulla dissensionis occasio, ubi omnes perfecta
 « charitas indissolubili foedere colligabit! » Quam utique
 beatior! Ubi non erit meum et tuum, frigidum illud verbum,
 et quidquid est malorum in vitam nostram invehens. Ubi
 non solum nullus malus inter bonos, sed nec quidquam
 mali in bonis remanebit admixtum. Ubi cuncti in sublimi
 visione Dei constituti, indeclinabiliter iustabuntur supremæ
 normæ omnis convenientiæ, omnis ordinis, et omnis recti-
 tudinis. Ubi nemo laedetur, irascetur nemo, nemo invidet,
 cupiditas nulla exardescet, nullum desiderium honoris pul-
 sabit, aut potestatis ambitio, sed erit immortalitatis mu-
 nere vita iucunda! « *Collauda, inquit (1), Ierusalem, Do-*
 « *minum*. Quid enim factura es, o Ierusalem? Transiet
 « certe et labor et gemitus. Quid factura es? An in illis
 « operibus, quamvis bonis et de misericordia venientibus,
 « exerceri te adhuc oportet? Considera numerum tuum,
 « considera undique societatem tuam; vide utrum aliquis
 « esuriat, cui porrigas panem; vide si aliquis sitiatur, cui des
 « calicem aquæ frigidæ; vide utrum aliquis modo apud te
 « peregrinus est, quem hospitio recipias; vide utrum ali-
 « quis sit aeger, quem visites; vide utrum aliquis litiget,
 « quem concordet; vide utrum aliquis moriatur, quem se-
 « pelias. Quid ergo factura es? *Collauda, Ierusalem, Do-*
 « *minum*; ecce hoc est negotium tuum. Sicut solet in ti-
 « tulis scribi: Utere felix: *Collauda, Ierusalem, Dominum* ».
 O Ierusalem quæ aedificaris ut civitas! O de qua scriptum
 est quod participatio tua est in idipsum, pro quanto scilicet
 omnes cives tui, etsi supra numerum arenæ maris multi-
 plicati, etsi gratia dispares, meritis inæquales, et in diver-
 sissimis mansionum gradibus collocati, inter sese tamen
 intime communicant, et in unam compactam atque con-
 cordissimam assurgunt societatem! Haec est beata com-

(1) Augustinus, Enarrat. in Ps. 147, n. 6.

munio sanctorum quae in Evangelio annuntiatur cum dicitur quod Iesus moriturus erat ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum (1), et alibi, quod congregabunt electos eius a quatuor ventis, a summis caelorum usque ad terminos eorum (2), et alibi: « Tu, Pater, in me, et « ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint » (3). Sed gaudium hoc de societate sanctorum nondum est consummatum, quia nondum est completus numerus electorum in superna felicitate locandus. Imo quotidie crescit, quia quotidie novae animae intrant civitatem gloriae, apponunturque ad populum suum, usquedum veniente die novissimo, plenissime adimpleatur illud: *Lauda, Ierusalem, Dominum; lauda Deum tuum, Sion, quoniam confortavit seras portarum tuarum.* « Vectium confirmatio non est portarum apertarum, sed « clausarum. Conclusam Ierusalem dicit laudare Dominum... « Nemo exeat, nemo intret... Tantummodo esto in numero • virginum quae portarunt oleum secum... Caeterae fatuae « excludentur. Nam hoc habes in Evangelio: Claudetur « ostium, et stabunt et clamabunt: aperi nobis, et non aperiatur: *Quoniam confirmavit vectes portarum tuarum.* « Secura sta, secura lauda, sine fine lauda. Fortiter clausae « sunt portae tuae; non exit amicus, non intrat inimicus » (4).

Ergo usque nunc continuo augetur accidentale gaudium communionis sanctorum. Ultimum vero beatitudinis complementum expectatur in resurrectione mortuorum. Sed de resurrectione proprius ac specialis habebitur articulus statim post absolutam praesentem disputationem de animabus separatis, in qua solum dicendum superest de relationibus intercedentibus inter ipsas et nos adhuc in corpore manentes. Quae quidem quaestio nunc est compendiose exponenda, ut sequitur.

(1) Ioan. XI-52.

(2) Matth. XXIV-31.

(3) Ioan. XVII-21.

(4) August. Enarr. in Ps. 147, n. 9-13.

QUAEST. VI.

DE HABITUDINE DEFUNCTORUM AD VIVOS ET VIVORUM AD DEFUNCTOS.

Nota in primis, consulto hic adhiberi nomen *defunctorum*, potius quam *mortuorum*, ut scilicet sub talis generalitate vocabuli (quo nihil aliud designatur nisi status eorum qui vita quae apud nos est iam functi sunt), venire possint etiam animae cum Christo in coelo regnantes; iis enim, utpote vita vera atque aeterna iam fruentibus, minime conveniret mortuorum appellatio. Nunc autem conditionem *defunctorum* revera participant illi omnes quos exutos corpore futurum saeculum exceptit, sive in coelo sint, sive in purgatorio, sive in inferno. Et secundum hanc denominationis amplitudinem praesens quaestio currit, in qua ad duo capita consideratio tota reducitur. **Primo**, de habitudine defunctorum ad vivos, tam quoad cognitionem eorum quae apud nos aguntur, quam quoad auxilium quo nos iuvare possunt. **Secundo**, de habitudine vivorum ad defunctos, sive ut religioso cultu prosequendos, sive ut suffragiis sublevandos.

§ 1.

De habitudine defunctorum ad vivos quoad cognitionem eorum quae apud nos aguntur.

Qua in re distinguere oportet cognitionem quam secundum solum naturae ordinem animae separatae per seipsas habent, tum cognitionem quam contingenter ab aliis accipere possunt, tum denique cognitionem gloriae quae solis beatis est propria.

Porro secundum naturalem cognitionem nesciunt animae separatae ea quae hic aguntur. « Et huius ratio est quia
 • anima separata cognoscit singularia per hoc quod quodam
 • modo determinata est ad illa, vel per vestigium alicuius
 • praecedentis cognitionis seu affectionis, vel per ordinatio-

« nem divinam. Animae autem mortuorum secundum ordi-
 « nationem divinam et secundum modum essendi segregatae
 « sunt a conversatione viventium, et coniunctae conversa-
 « tioni spiritualium substantiarum quae sunt a corpore sepa-
 « rate; unde ea quae apud nos aguntur ignorant... Et hanc
 « rationem assignat Gregorius 1. 12 Moralium c. 14 dicens:
 « *Mortui, vita in carne viventium post eos qualiter dispo-*
 « *natur, nesciunt, quia vita spiritus longe est a vita car-*
 « *nis*, et sicut corporea atque incorporea diversa sunt ge-
 « nere, ita sunt distincta cognitione. Et hoc etiam Augustinus
 « videtur tangere, 1. de cura pro mortuis c. 13, dicens quod
 « *animae mortuorum rebus viventium non intersunt* » (1).—
 Cum hoc tamen stat, quod facta viventium quae per seipsos
 mortui naturaliter non cognoscunt, per alios cognoscere
 possint, videlicet vel per animas eorum qui hinc ad eos
 accedunt, vel per angelos seu daemones, vel etiam Spiritu
 Dei revelante (2). — In omni autem modo, animarum beata-
 rum exsors et specialis plane ratio est, eo quod supra con-
 ditionem naturae elevantur per lumen gloriae. Nulli enim
 intellectui beato deest quin cognoscat in Verbo omnia quae
 ad se spectant, ut dicit Angelicus in tertia Parte, Q. 10, a. 2.
 Unde sequitur. beatos cognoscere *in Verbo* vota et orationes
 hominum qui ad eorum auxilium confugiunt, imo et omnia
 ad quae legitimum eorum desiderium sese potest extendere.
 Nec obstat quod Augustinus in 1. de cura pro mortuis c. 13,
 de hoc dubitare videatur, ea scilicet ratione nixus, quod a
 matre sua in tristitiis non visitabatur sicut quando ipsa vi-
 vebat, cum tamen admitti non posset, ipsam factam esse vita
 feliciore crudelem (3). Bene enim respondet S. Thomas:

(1) S. Thom. Prima Parte, Q. 89, a. 8.

(2) Ibid. ad 1.um

(3) « Si rebus viventium interessent animae mortuorum... me ipsum pia
 « mater nulla nocte desereret, quae terra marique secuta est ut mecum
 « viveret. Absit enim ut facta sit vita feliciore crudelis, usque adeo ut
 « quando aliquid angit cor meum, nec tristem filium consoletur, quem di-
 « lexit unice, quem nunquam voluit moestum videre ». August. 1. de cura
 pro mortuis gerenda, c. 13.

« Magis videtur secundum sententiam Gregorii, quod animae sanctorum Deum videntes, omnia praesentia quae hic aguntur cognoscant. Sunt enim angelis aequales, de quibus etiam Augustinus asserit quod ea quae apud vivos aguntur, non ignorant. Sed quia sanctorum animae sunt perfectissime iustitiae divinae coniunctae, nec tristantur, nec rebus viventium se ingerunt nisi secundum quod iustitiae divinae dispositio exigit » (1).

Haec de habitu dine qua defuncti se habent ad vivos quoad cognitionem. Utrum vero ita se habeant ad illos, ut eis possint aliquatenus auxiliari, restat inquirendum.

De habitu dine defunctorum ad vivos quoad auxilia quibus eos iuvare possunt. In quo quidem manifestum est opus esse distinctione: distinctione, inquam, inter damnatos et sanctos, et iterum inter sanctos qui vel in purgatorio sunt, vel in paradiso.

Nunc igitur, quod attinet ad damnatos, liquido constat nihil nos ab eis adiuvari posse, cum non sint in statu intercedendi apud Deum, et obtinendi aliquid ab eo sive pro se sive pro aliis, et aliunde in malo obstinati, nullius affectus charitatis capaces existant. Et hic obiter nota, non esse contra ultimam hanc assertionem id quod Luc. XVI-27, legitur de divite epulone, qui in inferno positus volebat mitti Lazarum ad quinque fratres suos, ut testaretur illis ne et ipsi venirent in locum tormentorum. Quidquid enim aliqui pro sua particulari opinione senserint, omnino dicendum videtur, nihil plus ibi esse quam parabolam. Porro, ut iam notatum est, plura in parabolis sunt solum ad constructionem facti sub quo doctrina vel moralis monitio intimanda intenditur. Et sic est in hoc loco, ubi non introducitur petitio epulonis solliciti de salute fratrum, nisi ut poni possit in ore Abrahae haec ad nos directa admonitio: *Habent Moysen et Prophetas, audiant illos.* Et iterum: *Si Moysen et Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurre-*

(1) S. Thom. ubi supra.

xerit, credent. Quatenus scilicet satis nobis esse debet authenticum Ecclesiae magisterium et regimen, et frustra expectaremus extraordinarias revelationes seu apparitiones, si nobis ordinaria et communia media non sufficiunt, multoque magis si negliguntur, vel etiam contemnuntur.

Cum igitur de damnatis nulla in praesenti quaestio esse possit, nulla quoque, sed sensu inverso, possibilis dubitatio est de animabus beatis in paradiso. Has enim beatas animas suffragio suo nos iuvare apud Deum, catholica doctrina est, et non in sola Traditione fundata, verum etiam in Scripturis tum Veteris tum Novi Testamenti. Nam 2 Mach. XV-14, refertur visio Iudae Machabaei qui vidit *Oniam... manus pro-tendentem orare pro populo Iudaeorum*, aliumque virum aetate et gloria mirabilem, quem designans Onias dixit: *Hic est fratrum amator et populi Israel; hic est qui multum orat pro populo et universa sancta civitate, Ieremias propheta Dei.* Cuius etiam oratio protinus ostenditur exaudita, in hoc quod subditur: *Extendisse Ieremiam dextram, et dedisse Iudae gladium aureum, dicentem: Accipe sanctum gladium munus a Deo, in quo deicies adversarios populi mei Israel.* Et ista quidem ad ea tempora referuntur, in quibus animae Patrum adhuc in limbis detinebantur, et nondum fruebantur visione Dei. Quanto ergo magis vera erunt, ex quo aperta fuit sanctorum via, et sancti in patria nunc degentes, Deo sunt propinquissimi! Unde Scripturae N. T. aperte nos edocent communionem Ecclesiae triumphantis cum militante sub uno capite Christo, Heb. XII-23, Eph. II-19, et IV-16. Communio autem ista necessario exigit ut membra pro invicem sollicita sint, seque invicem iuvent, ut apostolus docet Rom. XII-4, et I Cor. XII per totum. Sed nec in aliquo alio sollicitudo triumphantium in coelis pro nobis in terra peregrinantibus consistere potest, quam in intercessionibus apud Deum, et ideo, Apocal. V-8, sermo est de phialis aureis plenis odorum, quae sunt orationes sanctorum. Verum plenissima demonstratio hic sumitur ex divina Tradi-

tione, cuius monumenta caeteroquin sat nota, transcribere nunc non vacat (1).

Remaneret ergo dubium de animabus purgatorii. Quoniam, dicit fortasse quispiam, si animae illae seipsas iuvare non possunt, multo minus iuvare poterunt alios. Sed absit ut in hanc opinionem quae communi fidelium sensui plane repugnat, abeamus. Re enim vera, ratio superius desumpta ex communione sanctorum omnino universalis est, et vinculum charitatis quo Ecclesia patiens cum Ecclesia militante iungitur, etiam comprehendit. Itaque sic nos et animae illae mutuam praestamus operam, dum nos pro illis, illae pro nobis orant, quomodo viventes oramus pro invicem ut salvemur. Nec ab illo charitatis officio animas purgantes impedire potest poenarum acerbitas, quia ut iam notatum est, ratio propter quam in hac vita intentio mentis per doloris intensitatem impeditur, locum amplius non habet post corruptibilis huius corporis depositionem. Rursus nulla deduceretur consequentia ex hoc quod ea quae hic aguntur, ignorant. Nam praeterquam quod de iis quae per seipsas cognoscere non valent, per suos angelos fieri possint certiores: « dicendum quod animae mortuorum possunt habere curam « de rebus viventium, etiamsi ignorent eorum statum, sicut « nos habemus de mortuis, eis suffragia impendendo, quamvis « eorum statum ignoremus » (2). Denique non est cur ratione dubitandi superius posita movearis, quia dato etiam quod purgantes animae nihil possent pro aliis in eo ordine in quo sunt impotentes pro semetipsis, videlicet in ordine impetrandi a Deo remissionem poenae temporalis, adhuc nulla, et ne apparens quidem causa esset, propter quam non valeret earum intercessio quoad omnia bona propria viatoribus in quantum huiusmodi, quorum respectu indigentes amplius non sunt, nos autem quam maxime.

(1) Vide Bellarminum, de Ecclesia triumphante l. 1, c. 18.

(2) S. Thom. in prima Parte. Q. 89, a. 8 ad 1.um

§ 2.

De habitudine vivorum ad defunctos, sive ut religioso cultu prosequendos, sive ut suffragiis sublevandos.

De cultu sanctorum principia posita sunt in tractatu de Verbo incarnato, ubi de adoratione Christi. Sane vero, super quamlibet specialem excellentiam fundatur debitum specialis quoque cultus seu reverentiae. In hoc autem specialiter excellunt animae sanctae quae ex hoc saeculo transierunt, quod immobiliter coniunguntur Deo auctori gratiae et gloriae. Et huic excellentiae quae eis est exclusive propria, respondet cultus religiosus quo eas prosequimur, honorando, invocando, et quolibet modo nostram submissionem protestando. Caeterum, quod cultus ille qui defertur sanctis, alius omnino rationis sit a supremo latriae cultu qui soli Deo debetur, evidenter videbit quisquis calumniis Protestantium totus non praeoccupatur, et voluntaria obcaecatione circa Ecclesiae doctrinam ac disciplinam totus non caligat. Item, quod implorata sanctorum intercessio, nedum in aliquo deroget mediationi Christi, eam potius commendat quam plurimum, alibi quoque ostensum est, cum de sacrificio Eucharistiae et de missis in honorem sanctorum ageretur. Vide ibi dicta.

Similiter de suffragiis quibus animae purgatorii a nobis viatoribus sublevari possunt, sat multa antiquae traditionis testimonia in superioribus allata sunt. Sed et principia generalia fuerunt exposita in tractatu de sacramentis, ubi de excommunicatione et de indulgentiis, et iterum ubi de sacrificio missae, nec in praesentiarum aliquid specialiter addendum occurrit.

Quod autem attinet ad sepulturam per quam defunctis ultima in hoc mundo mansio paratur, dicendum est cum S. Thoma, Suppl. Q. 71, a. 11, quod exsequiarum cultus adinventus est et propter vivos et propter mortuos. Propter vivos quidem, ad solatium. Propter mortuos vero, ut vivi

insipientes defunctorum sepulcra, eorum memoriam retineant, et pro eis orent. « Unde et monumentum a memoria « nomen accepit; dicitur enim *monumentum* quasi *monens* « *mentem*, ut dicit Augustinus in l. de cura pro mortuis « agenda, c. 4 ». Insuper, in eodem cultu adstruitur resurrectionis fides. Qua de causa videmus antiquos iustos specialiter curasse de possessione sepulcri (Genes. XXIII-9), et de sua sepultura mandasse filiis suis (Genes. XLIX-29, et L-21), volentes sepeliri in terra promissionis, ubi credebant nasciturum, moriturum, et resurrecturum Christum, qui futurus erat *primitiae dormientium*. At nos terra dormitionis nunc manet figurata per agrum illum figuli, quem pretio sanguinis emerunt principes sacerdotum in sepulturam peregrinorum, Matth. XXVII-7. Vere enim ager est sanguinis simul et ager figuli. Ager quidem sanguinis quia ibi requiescunt christiani in spe iam propalata per crucem et sanguinem Christi. Ager vero figuli, quia ibi figulus creatorque omnium qui olim de limo terrae plasmavit hominem, iacentia corpora nostra reformabit configurata corpori Filii dilectionis suae. Et hoc quidem quando venerit resurrectionis dies; de qua resurrectione, caeteris praetermissis, iam nunc agendum est.

CAPUT TERTIUM

QUAESTIO VII.

DE RESURRECTIONE MORTUORUM.

« Tristis factus es de sepulto charissimo tuo, quia non
« statim audisti vocem eius. Vivebat, mortuus est; sentiebat,
« iam non sentit; non interest gaudiis et laetitiae vivorum!
« Numquid plangeres semen, quando arares? Si ergo esset
« quisquam ita rerum imperitus, qui quando effertur semen
« in agrum, et in terram mittitur, et fracta gleba sepelitur;
« si ergo esset quisquam ignarus rerum etiam prope futura-
« rum, qui plangeret triticum, quia meminisset aestatis, et
« cogitaret apud se dicens: *Hoc frumentum quod modo se-*
« *pultum est, quanto labore messum, apportatum, tritura-*
« *tum, purgatum, servabatur in horreo, videbamus eius*
« *decorem, et gratulabamur; modo ablatum est ab oculis*
« *nostris; terram exaratam video, frumentum vero nec in*
« *horreo, nec hic cerno...*, quomodo irrideretur a quibuslibet
« indoctis, sed in illa re non indoctis, imperitis quidem alia-
« rum rerum, peritis autem illius rei quam plangeret ille
« deformiter imperitus! Et quid ei dicerent illi qui scirent,
« si forte propterea ipse plangebat, quia nihil horum sciebat?
« *Noli esse tristis. Hoc quod sepelivimus certe iam non est*
« *in horreo, non est in manibus nostris. Veniemus ad*
« *agrum hunc, et delectabit te videre speciem segetis, ubi*
« *nunc plangis nuditatem arationis.* Ille qui noverat quid
« esset de frumento venturum, et in ipsa aratione gauderet.
« Ille vero incredulus vel potius insipiens, et ut verius dicam,

« inexpertus, plangeret forsitan primo, sed experto credens
 « consolatus abscederet, et futuram messem cum experto
 « speraret. Sed solent videri per annos singulos messes;
 « generis autem humani una ultima in fine saeculi messis
 « assurget. Ostendi nunc oculis non potest, sed de uno prin-
 « cipali grano (Christo) datum est experimentum... Quan-
 « quam et omnis creatura loquitur resurrectionem, si surdi
 « non sumus; unde coniiicere debemus quid in fine semel de
 « genere humano facturus est Deus, cum tot similia quo-
 « tidie videamus... Unde abeunt, unde redeunt frondes ar-
 « boribus? in quae secreta discedunt, de quibus secretis
 « adveniunt?... Attendunt haec qui agrum colunt. Et qui
 « non colunt, quia in urbe semper vivunt, de hortis certe
 « vicinis urbi cognoscant contemptibilia quaeque purga-
 « menta civitatis quibus studiis serventur, a quibus etiam
 « pretio comparentur, quo portentur. Certe iam contem-
 « ptibilia, exinanita omni utilitate ab inexpertis possent
 « putari. Et quis dignatur stercus intueri? Quod intueri
 « homo horret, servare curat. Illud ergo quod consumptum
 « iam et abiectum videbatur, redit in pinguedinem terrae,
 « pinguedo in succum, succus in radicem; et quod de terra
 « in radicem transit, invisibilibus accessibus migrat in robur,
 « distribuitur per ramos, a ramis in germina, a germine
 « in fructus et folia. Ecce quod horrebas in putredine ster-
 « coris, in arboris fecunditate et viriditate miraris ». Et hu-
 cusque quidem Augustinus (1), exemplis quibusdam osten-
 dens quid erit in illa resurrectione mortuorum quam firma
 fide credimus, et spe certissima in fine temporum futuram
 exspectamus.

De qua cum sermo nunc nobis esse debeat, omnis nostra
 consideratio convenienter reducetur ad quatuor illa capita
 quae assignat S. Thomas in Suppl. Q. 75-86. **Primo** de facto
 futurae resurrectionis. **Secundo** de tempore et modo. **Tertio**
 de termino a quo. **Quarto** demum de termino ad quem, tam

(1) Serm. 361, n. 9-11.

quoad identitatem corporum resurgentium cum corporibus quae erant prius, quam quoad diversitatem conditionis eorumdem sive in electis sive etiam in damnatis. Ex his enim quatuor per ordinem iam declarandis, totius pendet intelligentia quaestionis. — Prae primis igitur, fundamenti loco sit sequens propositio.

THESIS X.

Futura est secundum Scripturas in consummatione temporum generalis omnium ad vitam indestructibilem resurrectio, per quam pro statu finali totius universi perfectio humanae speciei restaurabitur, et homo integer in anima et corpore, priorum factorum aut praemium reportabit aut poenam.

§ 1.

De resurrectione mortuorum duo principalia in Evangelio occurrunt testimonia. Unum, Ioan. V-28: *Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei. Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitae, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii.* Alterum, Marc. XII-26, cum parallelis apud Matthaeum et Lucam, ubi respondens Christus Sadducaeis, ait: *De mortuis autem quod resurgant, non legistis in libro Moysi, super rubum quomodo dixerit illi Deus inquitens: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Iacob? Non est Deus mortuorum, sed vivorum. Vos ergo multum erratis.* Quo quidem in loco, aperta sane est futurae resurrectionis asseveratio, et tantummodo dubium occurrit de bonitate rationis qua utitur Dominus, ut hanc veritatem demonstret. Nam praeterquam quod in V. T. multa alia erant testimonia minime ambigua, et non implicite tantum, verum etiam expressis verbis errorem Sadducaeorum excludentia, (velut Iob XIX-25, Dan. XII-2, Isai. XXVI-19), argumentum forsitan videri posset non concludere. Ad hoc

enim ut non esset mortuorum Deus, sed viventium, sufficiebat immortalitas animae in Abraham et Isaac et Iacob. Aut si opus erat et resurrectione corporis, quomodo tunc non Deus mortuorum, Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Iacob, cum isti tres ipso tempore quo in rubo Moyses divinam vocem audiebat, certo certius dormirent in pulvere sepulcri? — Sed dicendum, argumentum Christi fuisse ad hominem, et hac ratione efficacissimum. Sadducaeï namque nullos alios libros admittebant praeter libros Moysis, et praeterea, eatenus praecise resurrectionem corporum reiiciebant, quatenus animae immortalitatem inficiabantur (1). « Supra diximus Sadducaeos, nec angelum, « nec spiritum, nec resurrectionem corporum confitentes, « animarum quoque interitum praedicasse. Hi quinque tantum libros Moysis recipiebant, prophetarum vaticinia « respuentes. Stultum ergo erat inde proferre testimonia, « cuius auctoritatem non sequebantur. Porro ad aeternitatem animarum probandam, de Moyse ponit exemplum: « *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Iacob.* « Statimque infert: *Non est mortuorum Deus, sed viventium*, ut cum probaverit animas permanere post mortem, « (neque enim poterat fieri ut eorum esset Deus, qui nequaquam subsisterent), consequenter introduceretur et « corporum resurrectio, quae cum animabus bona malave « gesserunt » (2). — Quanquam si subtilius res inspiciatur, non ad hominem tantum, verum etiam absolute demonstretur resurrectio. « Dicendum, inquit S. Thomas Suppl. « Q. 75, a. 1 ad 2um, quod anima Abraham non est proprie « loquendo, ipse Abraham, sed est pars eius, et sic de aliis. « Unde vita animae Abrahae non sufficeret ad hoc quod « Abraham sit vivens, vel quod Deus Abraham sit Deus « viventis, sed exigitur vita totius coniuncti, scilicet animae « et corporis. Quae quidem vita, quamvis non esset actu, « quando verba proponebantur, erat tamen in ordine utrius-

(1) Vide omnino Act. XXIII, 6-8.

(2) Hieronym. in Matth. XXII-31.

« que partis ad resurrectionem ». Accedit demum quod quidquid est futurum quoad nos, praesens est apud Deum, cui iam vivit omne id quod aliquando evocandum est vel revocandum ad vitam. Et ideo signanter addit Dominus apud Lucam, XX-38: *Non est mortuorum, sed viventium; omnes enim vivunt ei.*

Sed et de eadem mortuorum resurrectione, tum in libro Actuum (1), tum in Pauli epistolis (2), frequentissima prostant testimonia, eaque sane notiora quam ut indigeant singillatim recenseri. Imo tam manifeste tamque instanter praedicabatur ab apostolis hoc dogma, gentili philosophiae per omnia contrarium, ut primaevi haeretici, ne statim per expressam apertamque eius negationem deprehenderentur, ad sensus allegoricos illud trahere studerent: *Ex quibus*, inquit Paulus 2 Tim. II-18, *est Hymenaeus et Philetus qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse iam factam*, factam scilicet in animarum renovatione ac regeneratione a morte peccati ad vitam iustitiae. Contra quam perversam interpretationem, in symbolo apostolorum habetur: *Credo... carnis resurrectionem, vitam aeternam, amen.*

Quod autem omnium hominum, tam bonorum quam malorum, futura sit haec resurrectio, ostenditur primo ex Act. XXIV-15, ubi accusatus Paulus coram Felice praeside, ait: *Spem habens in Deum, quam et hi ipsi (Pharisaei me accusantes) exspectant, resurrectionem futuram iustorum et iniquorum. In hoc et ipse studeo sine offendiculo conscientiam habere ad Deum et ad homines semper.* Ostenditur praeterea, quia etsi soleat apostolus in epistolis suis agere de sola resurrectione iustorum (3), quae et beata spes

(1) Act. XVII, XXIII, XXIV, XXVI.

(2) Rom. VI-5 — 1 Cor. XV per totum — Philipp. III-11 — 1 Thess. IV-15 — 2 Tim. II-18 — Heb. VI-35, etc.

(3) Nisi forte excipiatur locus ille 1 Cor. XV-54, ubi secundum vulgatam legimus: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Et sensus esset, omnes quidem homines tam bonos quam malos resurrecturos esse, sed non omnes immutandos in statum beatæ ac gloriosæ immortalitatis. Verum haec lectio est dubia, ut postea dicetur.

ab eo appellatur, et animandis Christi fidelibus ad omnem patientiam tolerantiamque laborum erat maxime idonea: in suis tamen praedicationibus illam aliam quae malis propria erit, omni ope intimabat, simul cum iudicio futuro et necessitate agenda poenitentiae. Huc certe spectat quod Act. XVII-32 legitur post sermonem in Areopago a Paulo habitum: *Cum audissent autem resurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam vero dixerunt: Audiemus te de hoc iterum.* Et ibid. XXIV-25: *Disputante autem (Paulo) de iustitia, et castitate, et de iudicio futuro, tremefactus Felix respondit: Quod nunc attinet, vade; tempore autem opportuno accersam te.* Denique, adhuc expressiora ea sunt quae dicit Christus in Evangelio, ubi supra: *Omnes, inquit, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei,* his verbis universalitatem mortuorum absolute comprehendens.

Sed nec quoad indestructibilitatem vitae ulla erit differentia inter resurgentes. Nam in primis, Dan. XII-2, dicitur quod *qui dormiunt in terrae pulvere evigilabunt, alii in vitam aeternam, et alii in opprobrium ut videant* (alias vileant) *semper.* Praeterea, si iudicandi in die novissimo, illi ipsi sunt quos de monumentis educet vox Filii hominis, ergo super hominem integrum in anima et corpore cadet sententia iudicis: *Venite benedicti, recedite maledicti. Ibunt hi in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam.* Accedit denique et evidens ratio, dato quod omnium futura sit resurrectio pro statu finali ac definitivo. Neque enim esset omnino causa resurgendi, si resurgentes resurgerent iterum morituri, sicut statim videbit quisquis non somniabit cum Origene alternantes sine cessatione resurrectiones et mortes.

§ 2.

Et testimonia quidem hactenus allata eos potissimum spectant qui bona egerunt vel mala, id est, qui adulti ex hac vita decedunt; ad quorum doctrinam et eruditionem

scripta sunt quaecumque scripta sunt. Potissimum dixi, at non exclusive. Nam de infantibus qui obierunt cum sacramento, nulla profecto quaestio esse potest, cum et ipsi sint de dormientibus in Christo, quibus iuxta apostolum 1 Thess. IV-13, debetur ex consequenti resurrectio gloriae. Quoad caeteros vero, praeterquam quod dubium non est quin includantur in universalitate locutionis evangelicae, *omnes qui in monumentis sunt*: valet quoque sensus totius traditionis quae semper intellexit legem futurae resurrectionis sese ad omnes sine ulla exceptione homines extendere.

Si ergo loquamur de futura resurrectione quoad substantiam, apparet causam eius esse, quia placuit divinae sapientiae humanam speciem in futura vita redintegrare. Hinc enim fit ut nullum ipsius speciei individuum excipiat. Et hoc attendens S. Thomas dixit resurrectionem fore naturalem ex parte termini, pro quanto scilicet terminabitur ad vitam naturae, sicut illuminatio caeci ad visum naturalem (1). Quanquam futura sit supernaturalis ex parte principii, cum nullum sit principium activum resurrectionis in natura, neque respectu coniunctionis animae ad corpus, neque respectu dispositionis quae est necessitas ad talem coniunctionem; nam dispositio eiusmodi non potest a natura induci nisi determinato modo, videlicet per viam generationis ex semine. Et ideo concludit Angelicus quod resurrectio simpliciter loquendo dicenda est miraculosa, naturalis autem nonnisi secundum quid (2).

(1) Suppl. Quaest. 75, a. 3.

(2) Nec obstant argumenta rationis quae l. 4 c. Gent. c. 79 et alibi passim affert, quasi ad demonstrandam resurrectionem. Nam, ut ipsemet observat, Suppl. Q. 75, a. 3 ad 2um: « Ex rebus naturalibus non cognoscitur
« aliquid non naturale ratione *demonstrante*. Sed ratione *persuadente*
« potest cognosci aliquid supra naturam, quia eorum quae supra naturam
« sunt, ea quae sunt in natura aliquam similitudinem repraesentant, sicut
« unio animae et corporis repraesentat animae unionem ad Deum per gloriam
« fruitionis. Et simili modo exempla quae Apostolus et Gregorius inducunt,
« fidei resurrectionis persuasive adminiculantur ». Ponit ergo dis-

At nunc, si loquamur de resurrectione gloriosa qua tali, evidens est ipsam fore omni ex parte supernaturalem, quia per omnia proportionabitur supernaturali animae beatitudini. Quid autem addat ipsa gloriosa resurrectio supra illam quae toti generi humano communis erit, nondum est declarandum, sed dicetur in sequentibus.

THESIS XI.

Resurrectio omnium uno eodemque tempore fiet, et ideo explodi debet commentum illud resurrectionis primae cum consequente regno mille annorum quod adstruebant Chilia-stae, quocumque tandem modo explicetur, sive ad sensum antiquorum haeticorum, sive etiam ad sensum eorum Patrum, quorum opinionem a saeculo quarto iam peritus reiectam nonnulli moderni post Protestantes sat temerarie renovare conati sunt.

Millenariis praecipuum fundamentum fuit locus Ioannis in Apocalypsi, XX-4: *Vidi... animas decollatorum propter testimonium Iesu..., et vixerunt et regnaverunt cum Christo mille annis. Caeteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni. Haec est resurrectio prima. Beatus qui habet partem in resurrectione prima; in his secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes Dei et Christi, et regnabunt cum illo mille annis. Et cum consummati fuerint mille anni, solvetur Satan de carcere suo, et exhibit et seducet gentes... et congregabit eos in praelium, quorum est numerus sicut arena maris. Et ascenderunt... et circuierunt castra sanctorum et civitatem*

crimen inter rationem demonstrantem et rationem persuadentem. Porro in ordine rationum persuadentium includit procul dubio rationes omnes quae ostendunt convenientias, harmonias, seu congruitates, tametsi non sufficiant ad veritatem ipsam adstruendam. Cum ergo ait l. 4 c. Gentes ubi supra, quod ad ostendendam resurrectionem carnis futuram evidens ratio suffragatur, oportet intelligere rationem evidentem in ordine rationis *persuadentis*, non autem *demonstrantis*.

dilectam. Et descendit ignis de coelo a Deo et devoravit eos... Et vidi mortuos, magnos et pusillos, stantes in conspectu throni, et libri aperti sunt..., et iudicati sunt mortui ex his quae scripta erant in libris secundum opera ipsorum. Et dedit mare mortuos qui in eo erant... Et infernus et mors missi sunt in stagnum ignis. Haec est mors secunda. Quae omnia materialiter ad litteram accipientes Millenarii, primo quidem adstruebant ultimum Christi adventum et gloriosam resurrectionem sanctorum futuram mille annis ante finem mundi, eamque ad regnum terrenum in gloriosa civitate Ierusalem e suis ruinis instaurata. Opinabantur deinde, fore ut post completos illos mille annos, soluto Satana de carcere suo, sancti resuscitati obsiderentur in sua civitate ab innumerabili gentium Gog et Magog exercitu, sed nequaquam superarentur, propter ignem de coelo consumentem omnes adversarios. Denique post ultimam hanc victoriam civitatis Dei in hoc mundo, ponebant consummationem saeculi, secundam resurrectionem (eorum scilicet mortuorum qui in prima partem non habuerant), ac demum iudicium universale, quo tandem peracto, totum universum immobili in perpetuum ordine componeretur.

Sed Millenarii alii haeretici fuerunt, alii vero non. Haereticorum dux et coryphaeus, teste Eusebio l. 3, c. 28, fuit Cerinthus, regnum mille annorum in nuptiarum festis, et carnalium voluptatum illecebris, et omni genere libidinum reponens. Quam impietatem semper exhorruere Ecclesiae Patres. At Papias, Ioannis auditor, ut scribit Irenaeus, et Polycarpi contubernalis, sic temperavit reformavitque deliria Cerinthi, ut turpem beatitudinem converteret in spirituales delicias, qualibus affici iustos ac puros homines decet. Et quamvis hic Papias vir esset mediocri admodum ingenio, qui male intellectis apostolorum narrationibus, terrenum illud Christi regnum commentus est, sectatores tamen suae sententiae habuit insignes quosdam ecclesiasticos scriptores, plus aequo reveritos auctoritatem hominis ab apostolo Ioanne instituti: Irenaeum dico, Iustinum, Tertul-

lianum, et alios nonnullos (1). Verum haec eorum opinio, ipso iam saeculo secundo a compluribus explosa (2), in magno tandem lumine saeculi quarti omnino evanuit (3), donec novos rursus assertores in Protestantibus inveniret (4). Hi enim pro certo habentes Ecclesiam Romanam esse meretricem illam de qua Apocal. XVII-3: *mulierem sedentem super bestiam coccineam plenam nominibus blasphemiae, Babylonem magnam, matrem fornicationum et abominationum terrae, mulierem ebriam de sanguine sanctorum et de sanguine martyrum Iesu*: consequenter dixerunt necesse esse referre ad tempora subsequenda destructionem eius, quaecumque de felici Ecclesiae statu apud Isaiam, Ieremiam, Ezechielem, caeterosque prophetas occurrunt. Et quia in Apocalypsi proponitur regnum mille annorum prae-cise post iudicium de meretrice magna quae corrumpit terram in prostitutione sua, idcirco subsidium idoneum suae doctrinae, seu verius delirii, invenire putaverunt in sententia antiquorum Millenariorum, quam fecerunt suam, et omni

(1) Cf. Migne, Patr. Graec. Tom. 7. col. 380; tum Patr. Lat. Tom. I, col. 200.

(2) Huius rei testis est ipse Iustinus, qui in dialogo cum Tryphone, n. 80, haec habet: « Tibi igitur et antea confessus sum, me et multos alios « haec sentire, ita ut omnino perspectum habeamus sic futurum. *At multos rursus, eosque ex illo Christianorum genere quod piam et puram « sequitur sententiam, id non agnoscere tibi significavi* ».

(3) « Papias, très ancien auteur, mais d'un très petit esprit, ayant pris « trop grossièrement certains discours des apôtres, que leurs disciples lui « avaient rapportés, introduisit dans l'Eglise ce règne de Jésus-Christ dont « il a été parlé, durant mille ans dans une terrestre Jérusalem magnifique- « ment rebâtie, où la gloire de Dieu éclaterait d'une manière admirable, « où Jésus-Christ règnerait visiblement avec ses martyrs résuscités, où à « la fin néanmoins les saints seraient attaqués et leurs ennemis consumés « par le feu du ciel, après quoi se ferait la résurrection générale et le « jugement dernier. Cette opinion disparut dans la grande lumière du qua- « trième siècle, en sorte qu'on n'en voit presque plus aucun vestige ». Bossuet, l'Apocalypse avec une explication, c. 20.

(4) Cf. Bossuet ubi supra, et de excidio Babylonis art. 35.

ope propugnare studuerunt (1). Tandem extra Protestantismum, hisce nostris temporibus eadem Millenarismi opinio a quibusdam catholicis interpretibus satis temerarie renovata est. Quibus fortasse ipsa sua fabulosa indole placuit; placuit et propter apparentem facilitatem explicandi prophetias, quas si eis credas, non sufficienter impletas invenires in Ecclesia quae nunc est.

Sed contra est quod opinio ista, primo quidem omni fundamento caret. Secundo incredilibus et ineptis fabulis est referta. Tertio aperte contradicit iis quae de ultimo Christi adventu Scripturae nos edocent. Quarto demum nequaquam conciliabilis est cum certissimis revelationis documentis circa tempus et modum futurae mortuorum resurrectionis.

Primo, inquam, omni fundamento caret. Nam, ut Epiphanius ait, Haeres. 77, n. 36: « De hoc millenario tempore
« alicubi, hoc est in Ioannis Apocalypsi, mentionem fieri...
« religiosi homines non ignorant. Verum ita complures,
« iidemque pii ac spiritualium rerum periti in illius lectione
« versantur, ut quae in ipso spiritualem sensum continent
« accipientes, vera illa quidem, sed altiori quadam intelli-
« gentia explicata fateantur ». Et re quidem vera, symbolicus totius libri character nimis evidens apertusque est,

(1) Circa abusum Apocalypseos apud Protestantes, haec rectissime observat Bossuet, *Avertissement aux Protestants*, n. 1: « Si la profanation des Ecritures est toujours un attentat plein de sacrilège, la profanation des prophéties est d'autant plus criminelle, que leur obscurité sainte devait être plus respectée. C'est néanmoins aux prophéties que les ministres se sont attachés plus qu'à tous les autres livres de l'Écriture, pour y trouver tout ce qu'ils ont voulu. L'obscurité de ces saints livres, et surtout de l'Apocalypse, leur a été une occasion de les tourner à leur fantaisie. Au lieu d'approcher avec frayeur des ténèbres sacrées dont souvent il plait à Dieu d'envelopper ses oracles, jusqu'à ce que le temps de les découvrir soit arrivé, ces hommes hardis ont cru qu'ils pouvaient se jouer impunément de ce style mystérieux. Leur haine a été leur guide dans cette entreprise. Ils voulaient à quelque prix que ce fût, rendre l'Église romaine odieuse. Ils en ont fait la prostituée de l'Apocalypse, et comme s'ils avaient démontré ce qu'ils ont avancé sans fondement, il n'y a rien qu'ils n'aient osé sur ce principe ».

ut nemini non appareat quam futile sit accipere mille annos pro praefixo numero annorum, regnum martyrum cum Christo pro regno terreno et palpabili, civitatem in qua regnabunt pro civitate materiali, et sic deinceps de aliis, praesertim cum in ipso contextu prophetiae, regnum et vita attribuantur *animabus decollatorum propter testimonium Iesu et propter verbum Dei*, id est animabus separatis et seiunctis a corpore. Et nos quidem ultro fatebimur, hic non agi de sola coelesti gloria seu regno sanctorum, quia alias imperium illud sempiternum diceretur, et non restringeretur ad mille annos, hoc est ad limitatum tempus. Sed cum dicitur beatas animas mille annis cum Christo regnaturas in resurrectione prima, intelligendum est de earum gloria in Ecclesia militante usque in saeculi finem, ante resurrectionem ultimam. Et haec posthuma gloria sanctorum, « quibus praeclari honores et festa constituta
« sunt, a quibus daemones propelluntur et morbi curantur;
« quorum apparitiones et praedictiones; quorum vel sola
« corpora idem possunt quod animae sanctae, sive tangan-
« tur, sive honorentur; quorum vel solae sanguinis guttae,
« atque exigua passionis signa idem possunt quod cor-
« pora » (1): haec, inquam, eorum gloria coruscans miraculis, aliisque signis inclarescens, rectissime *resurrectionis primae* nomine decoratur, quia per eam extra numerum eorum qui dormiunt in suis sepulcris fiunt, et iam ex nunc secundum terrestres reliquias anticipata quadam immortalitatis dote ornantur (2). Unde omnibus modis, nullum in verbis Ioannis: *vixerunt et regnaverunt cum Christo mille annis...*, haec est *resurrectio prima*, pro opinione Millennariorum vel apparens fundamentum.

At secundo, opinio illa omni genere ineptarum fabularum scatet. Quis, quaeso, credet gloriosam Ierusalem quam gloriosus Christus cum sanctis resuscitatis corporaliter inha-

(1) Greg. Nazianz. Orat. 4, n. 69.

(2) Cf. Damasc. l. 4 de fide orth. c. 15. August. de civit. I. 1, c. 4, et l. 22. per totum, etc. etc.

bitabit, eamque in medio terrae positam ad littus Mediterranei maris, dum reliquae omnes orbis partes mortalibus hominibus sicut nunc incolentur? Patebit forte accessus ad eam, vel non patebit? Si patebit, qualis concursus! Si non patebit, quale miraculum! Quis praesertim concipiet exercitum gentium obsidentem hanc *civitatem dilectam*, pugnantemque contra sanctos invulnerabiles, impassibiles, immortales, et omnibus humanae infirmitatis miseriis exemptos? (1). Quale tandem illud est, quod debeat ignis de coelo descendere ad devorandum hostes qui simul omnes, vel in solo aspectu gloriosorum civium prosterni possent, sicut cum ad apparitionem Filii hominis in gloria sua, Apocal. I-17, cecidit Ioannes ad pedes eius tanquam mortuus? Omitto interim alia multa non minus absurda, quae videbis si lubet, apud Irenaeum l. 5, c. 33 (2).

(1) « S'il fallait prendre ici au pied de la lettre une ville où J. Chr. viendrait régner avec ses martyrs résuscités et glorieux en corps et en âme, on ne saurait plus ce que voudraient dire ces nations qui viendraient assiéger la ville où il y aurait un peuple immortel, et un Dieu qui règnerait visiblement au milieu d'eux... Les ministres même ont si bien senti l'absurdité de faire attaquer par des nations assemblées un peuple résuscité et une ville où J. Chr. règnerait avec une si claire manifestation de sa gloire, qu'ils ont été contraints d'abandonner en ce point la lettre qui les a trompés ». Bossuet, l. c.

(2) Ibi videbis quod secundum presbyteros qui millenarismi opinionem introduxerunt, in hoc felici mille annorum regno: « Vineae nascentur, singulae decem millia palmitum habentes, et in una palmite dena millia flagellorum, et in unoquoque flagello dena millia botruum, et in unoquoque botro dena millia acinorum, et unumquodque acinum expressum dabit viginti quinque metretas vini. Et cum eorum apprehenderit aliquis sanctorum botrum, alius clamabit: Botrus ego melior sum, me sume, per me Dominum benedic. Similiter et granum tritici decem millia spicarum generaturum, et unamquamque spicam habituram decem millia granorum... Haec autem et Papias Ioannis auditor, vetus homo, per scripturam perhibet in quarto librorum suorum... Et adiecit dicens: Haec credibilia sunt credentibus... Haec ergo tempora prophetans Isaias ait: *Et compascetur lupus cum agno, et leo et bos manducabunt paleas...* Hoc autem significat magnitudinem et pinguedinem fructuum. Si enim leo animal paleis vescitur, quale ipsum triticum erit, cuius palea ad escam

Tertio eadem opinio contradicit iis quae de ultimo adventu Christi diserte traduntur in Scripturis. Ubique enim gloriosus ille adventus ad iudicii diem differendus significatur. *Quem* (Iesum Christum) *oportet quidem coelum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quae locutus est Deus per os sanctorum suorum a saeculo prophetarum,* inquit Petrus, Act. II-21. Sed quodnam est, quaeso, tempus restitutionis omnium praedictum a Prophetis, nisi universalis iudicii tempus in quo unicuique reddetur secundum opera sua? tempus regenerationis, quando sederit Filius hominis in sede maiestatis suae, assessoresque erunt apostoli super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel? Si autem Iesus Christus expresse asseritur mansurus in coelo usquedum veniant tempora illa, ergo non redibit in gloria mille annis ante mundi finem, ut volunt Millenarii. Similiter in Evangelio, pro eodem semper accipiuntur secundus Christi adventus et consummatio saeculi: *Quod signum adventus tui et consummationis saeculi?* inquirunt discipuli, Matth. XXIV-3. Neque id quidem ex falsis praediis quibus alias tenebantur, quoniam Christus interrogationi respondens, hanc eorum persuasionem in hac parte omnibus modis confirmat, sicut videre est in descriptione quam subiicit, 29-31. Unde in Symbolo, fidei nostrae proponitur ut qui ascendit ad coelos, et e coelis venturus non est nisi ad iudicandum vivos et mortuos.

Quarto demum, opinio ista duo diversa tempora resurrectionis distinguit, cum tamen Scripturae cogant nos agnoscere unum tempus, quod erit pro sanctis etiam omnibus, novissimus ille dies de quo Iob XIX-25: *In novissimo die*

« congrua erit leonum? » Iren. I. c. n. 3-4. Hinc iure meritoque censuit Augustinus I. 20 de civit. c. 7: « De duabus resurrectionibus Ioannes Evangelista eo modo locutus est, ut earum prima a quibusdam nostris non intellecta, insuper etiam in quasdam ridiculas fabulas verteretur ». Hieronymus quoque ubique irridet *mille annorum fabulam, et auream atque gemmatam in terris Ierusalem*, vix distinguens inter Cerinthi et Papiæ opinionem.

de terra surrecturus sum, et rursus circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum. Nam Dominus in Evangelio ait, Ioan. VI-39: *Haec est voluntas eius qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die. Haec est autem voluntas Patris qui misit me, ut omnis qui videt Filium et credit in eum, habeat vitam aeternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Et nota universalitatem subiecti: omne quod dedit mihi, omnis qui videt Filium. Quae etiam universalitas aequivalenter occurrit vers. 44 et 55, ubi iterum iterumque eadem veritas de resurrectione futura in fine mundi, et non antea, ut Millenariis placet, geminata repetitione inculcatur. Sed et Paulus quoque, 1 Cor. XV-51, omnium mortuorum resurrectionem refert ad sonitum novissimae tubae; quae tuba procul dubio ea est de qua Matth. XXIV-31, cum saeculi consummatio, mundique finis describitur. Atque in his aliisque apertis Scripturarum testimoniis fundatur constans illa ac firma in Ecclesia persuasio, quam omnium catechismorum doctrina commonstrat.

Nec contra praesentem doctrinam de simultanea omnium resurrectione in novissimo die, quidquam faceret probabilis sententia quae vult ut ad vitam gloriosam atque immortalem resurrexerint sancti illi, de quibus sermo est Matth. XXVII-52, cum prodigia quae mortem Christi consecuta sunt recensentur: *Et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt, et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis.* Hac enim stante opinione, agnoscendum esset speciale privilegium aliquibus concessum ut resurrectionis Christi comites simul existerent et testes (1). — Adhuc nulla conclusio est ex verbis Apostoli, 1 Thess. IV-15: *Et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi; deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera.*

(1) Vide S. Thom. Suppl. Q. 77, a. 1 ad 3um.

Quaecumque enim interpretatione admissa, ne apparens quidem pro opinione Millenariorum sumitur argumentum, quoniam qui *resurgent primi*, non mille annis ante caeteros dicuntur resurrecturi, sed sin minus eodem ipsissimo instanti, at saltem eodem tempore, videlicet descendente Domino de coelo, in iussu, et in voce archangeli, et in tuba Dei, ut in hoc ipso loco expresse habetur. Caeterum, quae nam probabilior sit istius loci interpretatio, sequens propositio declarabit.

THESIS XII.

Mortem fore pro omnibus terminum a quo ultimae resurrectionis, longe probabilior sententia est, nec videtur admittenda opinio dicentium futurós aliquos qui immortalitate supervestientur, quin prius cedant legi ab initio latae contra posteritatem Adae: *pulvis es et in pulverem reverteris*.

Quaestio ista movetur propter eos quos vivos reperiet ultimus mundi dies. Sentiunt enim Patres nonnulli, hos non esse morituros, sed sine morte de vita mortali ad immortalem esse transituros, et de statu corruptibilitatis in statum incorruptibilitatis immutandos. Ita Chrysostomus, Hom. 42 in 1 Cor. n. 2, et alii plures ex Graecis. Ita quoque Hieronymus, epist. 59 ad Marcellam, n. 3, quanquam alibi in partem oppositam magis propendere videatur. Augustinus vero, l. 2 Retract. c. 33 dubitative loquitur: « Aut, inquit, non morientur, aut de vita ista in mortem, et de morte in aeternam vitam celerrima commutatione tanquam in ictu oculi transeundo, mortem non sentient ».

Rationes dubitandi desumuntur primo ex 1 Cor. xv-51, quia ubi Vulgata habet: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*, graeci codices ferunt: *Non omnes quidem dormiemus, omnes tamen immutabimur*. Et hanc lectionem satis confirmat id quod statim subiungitur: *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba, canet enim*

tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Quasi diceret: Qui ante mortui fuerint, resurgent ad beatam incorruptionem. Nos vero qui vivi reperiemur (in eorum enim persona quos vivos deprehendet iudicii dies, loqui solet apostolus), proprie quidem loquendo non resurgemus, quoniam resurrectio proprie dicta non nisi mortuorum est; verumtamen in eundem statum immutabimur ac illi qui resurgent, eo quod in nobis quoque, etsi non morituris, oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.

Est praeterea locus 1 Thess. IV-15 paulo supra relatus: *Et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi*, (id e primum), *deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis*, etc. Ubi sensus esse videtur: mortuos dormientes in Christo primum resurrecturos, tum deinde eos iustos qui vivi reperti fuerint, simul cum resuscitatis a morte, assumendos in gloriosam societatem Christi, rapiendosque obviam ei in aera.

Occurrit denique tertio auctoritas symboli: *Inde venturus est iudicare vivos et mortuos* (1). Hoc enim non potest intelligi quantum ad instans ipsius iudicii, quia tunc omnes erunt vivi. Ergo oportet quod referatur haec distinctio ad tempus praecedens, et ita non omnes ante iudicium morientur.

Sed contra est quod rationabiliter dicit S. Thomas, Suppl. Q. 79, a. 1: « Securior est haec et communior opinio, « quod omnes morientur, et a morte resurgent, et hoc propter tria. Primo quia magis concordat divinae iustitiae, « quae humanam naturam pro peccato primi parentis damnavit, ut omnes qui per actum naturae ab eo originem « ducerent, infectionem peccati originalis contraherent, et « per consequens mortis debitores essent. Secundo quia « magis concordat divinae Scripturae, quae omnium futuram

(1) Item Act. X-42: *Ipse est qui constitutus est a Deo iudex vivorum et mortuorum.* Et 1 Petr. IV-5: *Reddent rationem ei qui paratus est iudicare vivos et mortuos.*

« resurrectionem praedicat; resurrectio autem proprie non
 « est nisi eius quod cecidit et dissolutum est. Tertio quia
 « magis concordat ordini naturae, in quo invenimus quod
 « id quod corruptum et vitiatum est, in suam novitatem
 « non reducit nisi corruptione mediante; unde cum na-
 « tura humana in defectum necessitatis moriendi devenerit,
 « non erit reditus ad immortalitatem nisi mediante morte ».
 Accedit demum quod si Christus mortuus est, si ipsa Beata
 Virgo non transiit sine morte ad beatam immortalitatem,
 multo minus immunes erunt quicumque propter contractum
 originale peccatum legi mortis subiecti sunt, dicente apo-
 stolo Rom. X-12: *Per unum hominem peccatum in hunc
 mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes
 homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.*

Ad 1um ergo dicendum quod etiam admissa legitimitate
 lectionis: *Omnes quidem non dormiemus, sed omnes im-
 mutabimur*, adhuc non sequitur, eos homines qui residui
 erunt in adventu Domini, a lege mortis esse eximendos.
 Dormituri enim ab Apostolo nunc dicuntur illi omnes et
 soli qui futuri sunt *in statu mortuorum*, quiescentes ac
 vere pausantes in morte quasi in ultimo termino motus
 quo fuerint e vivis sublati. Huius autem conditionis non
 erunt illi quos vivos deprehendet ultima mundi dies. Cum
 enim mortem eis allatura sit ipsa causa praeparatoria
 universalis renovationis, et veluti primus clangor tubae
 quae in dormitoriis suis mortuos expergefacciet, ideo mors
 eis non erit pro termino motus, sed magis pro initio pa-
 lingensis.

Sensus igitur esset: *Ecce mysterium vobis dico: Omnes
 quidem non dormiemus*, illa scilicet dormitione qua pausa-
 tur et quiescitur in morte. *Sed omnes immutabimur*, ea
 immutatione de qua supra dictum est: « Seminatur in cor-
 « ruptione, surget in incorruptione. Seminatur in infirmitate,
 « surget in virtute. Seminatur in ignobilitate, surget in
 « gloria ». De iis enim solis nunc loquitur Paulus qui fu-
 turi sunt de numero electorum. *In momento, in ictu oculi,*

in novissima tuba, canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Hoc est: Et nos quoque quos extrema dies inveniet vivos, eiusdem incorruptionis efficiemur participes, sed in ea resurrectione quae non tam resurrectionis quam simplicis immutationis rationem sit habitura, eo quod non erit a mortuis secundum communem statum et conditionem mortuorum.

Ad 2um dicendum quod Apostolus scribens ad Thessalonicenses, corrigit errorem quorundam qui opinabantur meliorem fore conditionem eorum quos residuos reperiet dies adventus Christi, quam aliorum ante defunctorum. Contristabantur enim super defunctos istos, aut quasi nullo modo resurrecturos, aut quasi non habituros partem in gloria diei Domini. Utramque igitur opinionem destruit Apostolus. Primam ubi ait: *Si enim credimus quod Iesus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo.* Alteram vero, ubi consequenter adiungit: *Nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, non praeveniemus eos qui dormierunt.* Et ad huius rei declarationem docet quod descendente Domino de coelo, primum fiet resurrectio dormientium, deinde vero simultaneus eorum et aliorum electorum raptus obviam Christo in aera. Non ergo consequens est quod residui in adventum Domini non sint revera morituri, quia si in textu apostoli contradistinguuntur a resurgentibus mortuis, ratio eadem est ac supra, in responsione ad 1um, praeterquam quod nulla de illis quaestio movebatur nisi quoad ordinem prioritatis in coniunctione ad Christum. Quam solam prioritatem remove intendit Apostolus, cum sermonem concludit dicens: *Simul rapiemur cum illis obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus. Itaque consolamini invicem in verbis istis:*

Ad 3um denique dicendum quod impossibile est ut distinctio inter vivos et mortuos quos Christus venturus est iudicare, referatur ad ipsum instans iudici, ut omnes concedunt. Oportet igitur ut referatur ad aliquod tempus ante-

cedens. Gratis autem et sine fundamento diceretur referri ad tempus quod erit omnino immediate ante iudicandi actum, sed satis est ut cadat super tempus incipientis apparatus iudicii, videlicet cum incipiet dies Domini *in igne revelari*, ut habetur 2 Cor. III-13. « Dicendum, inquit S. Thomas ubi supra, ad 1um, quod distinctio illa mortuorum et « vivorum non est referenda ad ipsum iudicii tempus, ne « que ad totum tempus praeteritum, quia omnes iudicandi « aliquo tempore fuerunt vivi, et aliquo tempore mortui, sed « ad illud tempus determinatum quod immediate iudicium « praecedet, quando scilicet iudicii signa incipient appa- « rere ».

Haec quidem de termino *a quo* futurae resurrectionis. Succedit iam paulo difficilior quaestio de termino *ad quem*.

THESIS XIII.

Regula fidei aperte tradit corpora resurgentium fore eadem ac prius, tum specie tum numero, sed undenam numerica identitas repetenda sit, diserte non determinat. Videretur autem satis illa repeti ex identitate animae, cui quaecumque materia accedat secundum successionem temporis, semper idem manet [homo, idemque numero corpus simpliciter.

§ 1.

Omnes heterodoxae circa resurrectionem opiniones ab Origene descenderunt. Dixit Origenes in pluribus locis, et maxime in libro Resurrectionis quarto, et in expositione primi Psalmi, et in Stromatibus, ut refert Hieronymus, duplicem errorem versari in Ecclesia: nostrorum et haereticorum. Haereticorum quidem, id est Marcionis, Valentini et Manichaei, qui resurrectionem penitus de medio tollebant. Nostrorum vero, id est idiotarum rustica simplicitate deceptorum, qui in resurrectione soliditatem carnis, sanguinis liquorem, venarum perplexionem, et ossium duritiem

Hic igitur error est, apud Origenis asseclas diu deinceps perseverans, quem magno consensu confutavere Patres, speciatim vero Epiphanius in *Haeres.* 64, Hieronymus ubi supra, Augustinus l. 22 de civit., postea Gregorius Magnus in l. 14 *Moralium*, narrans quomodo ipsemet a Pelagio Papa legatus Constantinopolim missus, revocasset ab errore Eutychem patriarcham qui scripserat contra veram ac tractabilem corporum resurrectionem: « Quia non sicut Eutychem Constantinopolitane urbis episcopus scripsit, corpus nostrum in illa resurrectionis gloria erit impalpabile, ventis aereque subtilius... Qui cum eidem Eutychio in Constantinopolitana urbe positus, evangelicae veritatis testimonium protulisset (Luc. XXIV-39), ait: Idcirco Dominus hoc fecit, ut dubitationem resurrectionis suae de discipulorum cordibus amoveret. Cui inquam: Mira est res valde quam adstruis, ut inde nobis dubietas surgat, unde discipulorum corda a dubietate sanata sunt... Tunc itaque de hac re in longa contentione deducti, gravissima a nobis coepimus simulatione resilire, etc. ». At tandem Gregorii rationibus convictus Eutychem, cum iam esset morti proximus, pellem manus suae tenebat dicens: Confiteor quia omnes in hac carne resurgemus (1).

Idem denique error est, qui in definitionibus Conciliorum et professionibus fidei ubique excluditur. *Confitemur vera fide*, inquit Patres Concilii Toletani XI, *resurrectionem carnis omnium mortuorum; nec in aerea vel qualibet alia carne, ut quidam delirant, surrecturos nos credimus, sed in ista qua vivimus, consistimus, et movemur.* Et Concilium Lateranense IV, cap. Firmiter: *Qui omnes* (tam reprobi quam electi) *cum suis propriis resurgent corporibus quae nunc gestant.* Et in professione fidei Waldensibus imposita: *Corde credimus et ore confitemur huius carnis quam gestamus, et non alterius resurrectionem.* Et in canonibus qui hactenus Concilio quinto attribuebantur: *Si quis dixerit*

(1) L. 14 *Moral.*, n. 72-74.

Domini corpus post resurrectionem fuisse aethereum et figura sphaerica, et quod talia etiam reliquorum post resurrectionem futura sunt corpora, anathema sit, etc. etc.

Elegantissime autem Hieronymus catholicam veritatem praefato errori oppositam defendit et demonstrat ex prophetia Iob, XIX-23, sequentibus verbis: « Tonet Iob tormen-
« torum victor, et testa radens putridae carnis saniem; mi-
« serias suas resurrectionis spe et veritate soletur... Quid
« hac prophetia manifestius? Nullus tam aperte post Chri-
« stum, quam iste ante Christum de resurrectione loquitur.
« Vult verba sua in perpetuum durare, et ut nulla possint
« vetustate deleri, exarari ea vult in plumbi lamina, et sculpi
« in silice. Sperat resurrectionem, imo novit et vidit quod vi-
« vit Christus redemptor eius, et in novissimo die de terra re-
« surrecturus sit. Illud vero quod infert: *Et rursus circum-*
« *dabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum*, puto quod
« non loquatur quasi amator carnum quas putridas fetentes-
« que cernebat, sed ex fiducia resurgendi contemnit prae-
« sentia solatio futurorum. Rursus ait: *Circumdabor pelle*
« *mea*. Ubi hic corpus aethereum? ubi aereum, et spiritui et
« aerae simile? Certe ubi pellis et caro, ubi ossa et nervi, et
« sanguis et venae, ibi carnis structura, ibi sexus proprietas.
« *Et in carne*, inquit, *mea videbo Deum*. Quando omnis caro
« videbit salutare Dei, et Iesum Deum, tunc et ego videbo Re-
« demptorem et Salvatorem et Deum meum. Videbo autem
« in ista carne quae me nunc cruciat, quae nunc prae dolore
« distillat. Idcirco Deum in carne conspiciam, quia omnes in-
« firmitates meas sua resurrectione sanavit. Nonne tibi vide-
« tur iam tunc Job contra Origenem scribere, et pro carnis ve-
« ritate, in qua tormenta sustinuit, alterum contra haereticos
« habere certamen? Dolet enim, si tanta sit frustra perpes-
« sus, et alia spiritualiter resurgente, ista carnaliter cru-
« ciata sit. Unde inculcat et exaggerat... dicens: *Quem vi-*
« *surus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non*
« *alius*. Is si non sexu suo resurrecturus est, si non eisdem
« membris quae iacuere in stercore, si non eosdem oculos

« aperiatur ad videndum Deum, quibus tunc videbat vermi-
 « culos, ubi erit ergo Iob? Tollis ea in quibus subsistit Iob,
 « et donas mihi inane vocabulum resurgentis, quomodo si
 « navem post naufragium restitutam velis, ac neges singula
 « de quibus navis construitur » (1). His rationibus deinde
 accedunt evangelica documenta de] resurrectione Christi,
 quae fuit typus et exemplar resurrectionis nostrae. Accedit
 et ipsum resurrectionis nomen, quo nihil aliud importatur
 nisi secunda eius quod cecidit erectio. Ipsum ergo corpus
 quod corrumpitur et dissolvitur, idemmet resurget incor-
 ruptum, ut concludit Damascenus l. 4, c. 27.

Ad rationes vero Origenis dicendum quod consequentiae
 non sunt in praemissis. Non enim sequitur: Erit idem specie
 et numero corpus; ergo iisdem quibus nunc qualitatibus
 subiectum; ergo nullis ornatum dotibus quae statum incor-
 ruptibilitatis constituent. Sicut proportione servata, non se-
 quitur: Corpus Adam in paradiso innocentiae fuit ab omni
 concupiscentia immune; ergo aliud fuit tum specie tum
 numero corpus post peccatum.

Simili quoque modo non sequitur: Resurget homo cum
 omnibus membris quae nunc habet, quaeque ad naturae hu-
 manae veritatem pertinent; ergo omnium ac singulorum
 usus erit in resurrectione, et falso dixit Christus quod neque
 nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in coelo.
 Sapienter enim respondebit Angelicus quod membra pos-
 sunt dupliciter considerari in comparatione ad animam,
 vel secundum habitudinem materiae ad formam, vel secun-
 dum habitudinem instrumenti ad agentem. — Si sumantur
 primo modo, finis eorum non est operatio, sed magis per-
 fectum esse speciei, quod etiam in resurrectione requiretur.
 « Est enim comparatio animae ad corpus, sicut artis ad
 « artificiatum. Quidquid autem explicite in artificiato osten-
 « ditur, hoc totum implicite et originaliter in ipsa arte con-
 « tinetur. Similiter etiam quidquid in partibus corporis ap-

(1) Hieronymus, l. contra Ioannem Hierosolymitanum, n. 30.

« paret, totum originaliter et quodammodo implicite in
 « anima continetur. Sicut ergo artis opus non esset perfec-
 « tum, si artificiato aliquid deesset eorum quae ars con-
 « tinet, ita nec homo posset esse perfectus, nisi totum quod
 « in anima implicite continetur, exterius in corpore expli-
 « caretur; nec etiam corpus animae ad plenum proportio-
 « naliter responderet. Cum ergo oporteat in resurrectione
 « corpus hominis esse animae totaliter correspondens, quia
 « non resurget nisi secundum ordinem quem habet ad ani-
 « mam rationalem, oportet etiam hominem perfectum resur-
 « gere, utpote qui ad ultimam perfectionem consequendam
 « reparatur. Oportet ergo quod omnia membra quae nunc
 « sunt in corpore hominis, in resurrectione reparentur » (1). —
 Si autem accipiantur membra secundum habitudinem in-
 strumentum ad agentem, sic ordinantur quidem in operatio-
 nem sicut in finem. « Nec tamen sequitur quod quando de-
 « ficit operatio, frustra sit instrumentum, quia instrumen-
 « tum non solum servit ad exsequendam operationem agen-
 « tis, sed etiam ad ostendendam virtutem ipsius. Unde oportet
 « ut virtus potentiarum animae in instrumentis corpo-
 « reis demonstraretur, etsi nunquam in actum prodeant, ut
 « ex hoc commendetur Dei sapientia » (2).

§ 2.

Hactenus quidem veritas *resurrectionis*, (id est instaurationis integri hominis, eiusdem tum specie tum numero cum eo qui fuerat prius), quam oportet fideliter firmiterque et corde credere et ore confiteri. At nunc de scientifica huius dogmatis expositione inquiritur, et iam nihil invenitur determinatum in regulis fidei, sed opinionibus datur locus, quae et multiplices in hac parte prodierunt, sicut videre est apud S. Thomam in Suppl. Q. 80, a. 4. Res enim est valde obscura, quia obscurum nobis generatim est omne

(1) S. Thomas, Suppl. Q. 80, a. 1, in corp.

(2) S. Thom. ubi supra, ad 1um.

id quod ad individuationem pertinet; obscurius id quod pertinet ad individualitatem corporis humani, in quo, *quamdiu vivit, non semper sunt eadem partes secundum materiam, sed solum secundum speciem; secundum vero materiam partes fluunt et refluxunt* (1); obscurissimum denique id quod pertinet ad individualitatem restituendam, postquam fuit semel per mortem destructa. In hac igitur re obscurissima si nobis quoque quod verius visum est proponere licet, benevolo lectori eas quae sequuntur subiicimus animadversiones.

Certe si humanum corpus substantia esset seorsum ab anima, in esse corporeo aliunde constitutum; si idem specie et numero permanere posset tam in statu separationis quam in statu coniunctionis; si denique atomis constaret sive moleculis, ad sensum eorum quibus recentiorum physicorum hypotheses seu coniecturae in hac parte placuerunt: tunc profecto consequens foret impossibilem esse identitatem resurgentium, nisi iisdem in individuo atomis restitutis, iisdem moleculis, iisdem denique signatis partibus ex quibus constabat exanime cadaver, cum primum ab anima dissociatum ac veluti distractum fuit. Tunc quoque locum haberent infinitae illae quaestiones, eademque molestissimae, quibus dogma resurrectionis solet impugnari: quaestiones de anthropophagis, praesertim qui ex anthropophagis nati, solas humanas carnes per totam vitam manducarunt; quaestiones de hominibus devoratis ab animalibus, quorum deinde carnibus homines caeteri vescuntur: quaestiones de cadaveribus quae terrae mandata, convertuntur in humum, tum in herbas, in legumina, in frumenta, vel quoslibet fructus humanae nutritioni idoneos; quaestiones demum in quibus pene deficeret dies, propter incessabilem illam materiae circulationem, per quam ex quolibet quidlibet fit, et rursus quidlibet transit in quodlibet. Proinde si de atomis seu moleculis *suam individualita-*

(1) L. 4 c. Gentes, c. 81.

tem simul cum propria substantialitate sub qualibet forma servantibus sermo sit, tunc iure meritoque quaeritur quomodo in iisdem corporibus resurgent illi qui ex alieno toti constabant. Aut si isti, quomodo alii a quibus commodatam et veluti mutuam habebant substantiam. Nisi forte malueris dicere, non fore unde creditores a debitoribus discernantur, et veri membrorum proprietarii ab iniustis eorundem usurpatoribus; ideoque multos pro uno eodemque corpore vel membro competitores aequo iure in novissimo die accessuros.

Sed nunc, praesupposita vera doctrina de composito humano, de materia pura potentia, et de anima rationali per quam homo non solum est homo, sed animal, et vivum, et corpus, et substantia, et ens (1): si forte ad simpliciter dictam resurgentis identitatem requiri diceretur reassumptio huius signatae materiae quae nunc sub hac forma et his dimensionibus est, potius quam alius cuiuscumque sub hac alia forma hisque aliis dimensionibus hic et nunc etiam existentis, fateor me non amplius intelligere connexionem doctrinae, nec cohaerentiam perspicere quae esse debet inter conclusiones et principia. Re enim vera. sicut ex diversis formis in eadem materia sibi invicem succedentibus diversa resultant individua, ita quoque, dum uni eidemque formae alia atque alia materia subiicitur, unum atque idem permanet individuum. Alioquin, qui prius erat puer, et nunc factus est vir, non esset idem numero homo, quod absit omnino. Praeterea, cadaver differt a corpore prius vivo tam quoad esse essentiae quam quoad esse existentiae; materia eius transcendentaliter iam refertur ad novam formam sub qua facit novum novae speciei individuum. Denique si quaeras undenam materia cadaveris realem aliquam relationem servet ad priorem personam, sitque nunc Titii vel Socratis secundum rem, magis quam individuorum in quibus erat antequam Titius

(1) S. Thom. de Spir. Creatur. a. 3.

ad existentiam veniret, vel a quibus in Titium transiit sive per generationem sive per accessionem nutritionis: puto te nusquam inventurum.

Et nota bene sermonem nunc esse de aliqua relatione reali adhuc perdurante, quae sola esse potest ad rem in praesenti, si tamen non somnias maiorem requiri identitatem inter Titium resurgentem et Titium in ultimo mortalis vitae constitutum, quam quae fuit inter Titium nascentem, adolescentem, senescentem, et morientem. Alia autem est relatio rationis fundata in hoc quod cadaver *continuat materialiter et ad sensum* suppositum prius existens. Quae quidem rationis relatio facit ut communi omnium hominum consuetudine et usu, hoc numero cadaver semper habeatur ut corpus Titii, et pro tali in officiis sepulturae honoretur. Praebet quoque fundamentum cultus reliquiarum, qui totus relativus est, et totus transit ad personam seu principalem illam personae partem quae identica permansit, id est ad animam. Veneramur enim reliquias sicut veneramur imagines. Item pro reliquiis computamus non solum corpora vel corporum partes, sed et vestes et autographa et quaecumque ad usum defunctorum erant. Quod si aliquae reliquiae prae aliis uti insigniores aestimantur, hoc ideo est quia secundum illam quae sensui apparet continuationem, propius ac vicinius suppositum attingebant. Denique in inanimatis cineribus resurrecturos sanctos colimus, eadem fere mente eodemque animo quo mortuis interdum adhibemus honorem luminum et incensi in tumulis etiam vacuis, in quibus quadam fictione iuris includi supponuntur. Sed sicut omnes praedictae rationis relationes nequaquam efficere possunt ut corpora mortuorum non sint vere *individua nova omnino condistincta et condivisa ab individuis quae erant prius*, ita nec possunt efficere ut ad simpliciter dictam identitatem resurgentium in novissimo die, necessaria sit assumptio materiae nunc signatae in hoc potius quam in alio quocumque sive individuo sive individuorum aggregato.

Considerandum itaque quod ubi est eadem forma, idem est ens et idem esse, adeo ut nihil ultra requiratur ad unitatem individualem simpliciter. Hinc enim est quod puer et vir non sunt duo individua, sed unum atque idem, non obstantibus omnibus mutationibus factis in materia. Nam dum puer fit vir, saepius deperditur tota eius materia, et alia substituitur, et est vere alia in ratione materiae, sed trahitur ad unitatem suppositi per hoc quod semper uni formae subiicitur. Cum igitur Deus possit facere in instanti id quod natura facit cum motu, potest quoque facere ut vere resurgat mortuus, ne unam quidem habens partem materiae quam habebat ante mortem. Potest etiam facere ut loco parvuli resurgat adultus, et ille idem adultus quoad corpus et materiam, qui tunc exstisset si certo annorum numero vixisset infans defunctus. Et ideo a primo ad ultimum, sat manifestum esse videtur quod ad resurgentium corporum identitatem sufficiet identitas formae seu animae, quin oporteat nos, ut dogma resurrectionis sartum tectumque permaneat, de identitate quoque materiae qua moriens homo constabat, et qua reconstituetur surgens a mortuis, nunc esse sollicitos.

§ 3.

Sed erit fortasse qui dicat: *Materia signata quantitate est individuationis principium. Ubi cumque est aliud et aliud individuationis principium, aliud quoque et aliud individuum sit necesse est. Ergo si materia resurgentium non est omnino eadem cum materia qua morientes constabant, neque etiam idem numero erit corpus cum eo quod fuerat prius.*

Respondeo: *Dist. mai.* Materia signata quantitate est individuationis principium, quatenus principium est distinctionis qua individuum corporeum numerice distinguitur pro unoquoque nunc temporis, ab omnibus aliis individuis quae tunc sunt simul cum eo in universo corporeo, *conc. mai.* Quatenus principium est indivisionis qua individuum cor-

poreum, pro successivis temporis differentiis, permanet in se indivisum, sibi que identicum, *neg. mai.* Et concessa minore intellecta de principio individuationis formaliter accepto prout et in quantum exercet individuandi officium, negatur plane conclusio, quae si esset vera, consequens iam esset, nullam esse posse apud nos permanentem individualitatem in corpore humano et aliis viventibus, in quibus *non semper sunt eadem partes secundum materiam, sed solum secundum speciem; secundum vero materiam partes fluunt et refluunt*, ut dicit S. Thomas loco superius citato.

Sciendum igitur est, materiam esse principium individuationis, pro quanto ex ea oritur divisibilitas, et consequenter multiplicabilitas individuorum in eadem specie. Et ideo individuum corporeum semper dividitur et distinguitur ab aliis individuis simul cum ipso existentibus, ratione huius signatae materiae in qua nunc est constitutum. Sed sicut minime sequitur, ergo in eadem signata materia idem semper individuum erit, (nam veniente alia forma substantiali, succedet aliud ens et aliud individuum): ita e converso non sequitur, ergo remota hac signata materia, et alia loco eius substituta, eo ipso fit individuum aliud ab eo quod erat prius. Si enim permanet eadem forma, permanebit idem numero ens, idem numero corpus simpliciter, quod adhuc distinguetur a caeteris individuis corporeis pro tunc existentibus, per materiam signatam quae pro tunc quoque in ipso erit. Nulla igitur est aut esse potest ex hac parte argumenti consequentia.

Instabis tamen et dices: *Esto quod in resurrectione identitas animae satis esset ad identitatem corporis simpliciter. Sed adhuc intelligitur identitas perfectior, tam secundum materiam quam secundum formam. Atqui haec est identitas absoluta et totalis, sese extendens etiam ad materiam, quam modus loquendi Scripturae et Patrum ubique insinuare videtur.*

Respondeo, Scripturam nihil aliud nos docere nisi resurrectionem mortuorum, id est reconstitutionem hominis

secundum corpus, et quidem eiusdem numero hominis qui fuerat prius, sicut ipsum per se indicat resurrectionis nomen. Et ad huiusmodi reconstitutionis veritatem satis est identitas entitativa et simpliciter dicta hactenus declarata. Quod si Patres et Concilia multum insistunt in hoc, quod resurrectio erit in ea ipsa carne quam nunc gestamus, in qua nunc vivimus, in qua nunc consistimus et movemur, non huc spectant locutiones illae, ut adstruant necessitatem identitatis etiam pure materialis, quae ex sese satis indifferens esse videtur. Sed apponuntur ad excludendum errorem eorum qui post Origenem dicebant corpora resurgentium fore corpora aerea, spiritui et aerae similia, quae nec tactui subiacerent, nec oculis cererentur, nec membrorum varietate constarent, adeoque corpora non carnea, non humana, sed alterius speciei, alteriusque substantiae. De quo quidem fidem abunde faciunt testimonia antiquae traditionis superius § 1 relata.

Accedit quod locutiones Patrum et Conciliorum eam ponunt identitatem, quae erit totius corporis resurgentis, et non cuiusdam eius partis tantum. Si ergo haec identitas necessario intelligi debet de identitate quae sit etiam secundum signatam materiam, oportebit quoque ut restituatur in omni resurgente tota et sola materia quae antea in corpore mortali erat, ne scilicet resurgat (*iuxta praedictum identitatis modum*) corpus partim idem et partim non idem. Quo semel posito, iam quaeritur quomodo in ea carne quam gestarunt, resurgere poterunt illi qui aut necdum nati, aut recentes ab uteris matrum sunt mortui, et tamen mensuram hominis perfecti in futura resurrectione procul dubio consequentur. — Insuper, si restituitur materia quae fuit in corpore senis, resurgens corpus non erit identicum cum corpore iuvenis; et vice versa, si ea quae fuit in corpore iuvenis, non erit identicum cum corpore senis. Atqui regula fidei docet nos resurrecturos in ea carne quam nunc gestamus, nullo discrimine facto inter varias vitae nostrae mortalis aetates. Signum igitur est quod identitatem prae-

dicat praescindentem ab identitate pure materiali, et consentaneam naturae corporis humani, quod anima immortalis informatum, semper est corpus simpliciter idem, quidquid sit de mutationibus quae in eo secundum materiam accidunt vel accidere possunt.

Dices iterum: *Resurrectio Christi fuit exemplar resurrectionis nostrae, iuxta doctrinam Apostoli et consentientem totius Traditionis sensum. Sed in resurrectione Christi omnino debitum fuit ut anima reuniretur eidem materiae signatae a qua in morte fuerat separata. Ergo hoc idem in resurrectione nostra contingat necesse est.*

Respondeo: *Dist. mai.* Resurrectio Christi fuit exemplar resurrectionis nostrae quoad terminum ad quem, *conc. mai.* Quoad terminum a quo, *subdist.* Iis tamen conditionibus exceptis quae pendent a peculiari et propria conditione in qua fuit corpus Christi mortuum, iterum *conc. mai.* Alio modo, *neg.* Et concessa minore, negatur conclusio, in qua valde notandum discrimen inter Christum et nos penitus negligitur. In Christo enim corpus seiunctum ab anima semper fuit idem supposito, et materia eius signata permansit hypostatice unita Verbo. Huic ergo signatae materiae, et non alii, resurrectio debebatur. Sed in morte caeterorum hominum materia efficitur alterius suppositi, et iam non magis est personae defunctae, quam omnis illa alia materia quae per totum corruptibilis vitae spatium quotidiano fluxu fuit deperdita. Unde, quoad necessitatem re assumptionis in futura resurrectione, omnino non est eadem ratio, ut constat.

Adhuc tamen instabis: *Ecclesia honorem adhibet corporibus defunctorum, et iubet ea conservari, penitusque reprobatur incinerationis morem. Consecrat quoque coemeteria tanquam loca pia in quibus iacent mortui exspectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi. Denique vult ut non contristemur sicut et caeteri qui spem non habent, sed sepulcra eorum quos amissos lugemus, fidei cultu frequentemus, velut quae*

exuvias contineant aliquando de terra surrecturas. Non igitur dubitat quin ipsa materia quae in defunctorum cadaveribus est, sit in novissimo die animae reunienda.

Respondeo in primis, non esse consequens ex hactenus dictis, quod materia cadaverum non reassumetur de facto in ultima resurrectione. Sed solum sequitur, minime opus esse ut singulus quisque resurgat in ea signata materia quam moriens deposuit, ac proinde, difficultates quae fiunt ex hoc quod materia eadem vel fuerit vel esse potuerit multis individuis secundum successionem temporis communis, posse omnino negligi, utpote dogma resurrectionis in regula fidei propositum nequicquam attingentes.

Sed insuper dico, rationes allatas intentum non demonstrare. Honorat quidem Ecclesia corpora defunctorum, sed in huius honoris delatione attendit personas hominum quiescentium in Christo, quibus certa spes est reassumendi corpora in beata immortalitate, quicquid sit an corpora reassumenda constare debeant ea ipsa materia signata quae nunc in cadaveribus est. Reprobat quoque cadaverum incinerationem. Non quod, uti evidentissime patet, incineratio prae simplici inhumatione quidquam in se continere possit, quod re vera contrarietur futurae resurrectioni vel quoad substantiam vel quoad modum. Sed quia incinerationis mos ex paganismo renovatus est in odium ritus christiani; quia removet salubrem mortuorum memoriam simul cum admonitione vitae futurae; quia praesertim a suis auctoribus fuit adinventus ut persuaderent nihil de homine remanere post obitum, nullam esse exspectandam ruinae instaurationem, sed totum ultimo ac definitive redire in massam communem unde primum fuerat extractum. Uno demum verbo, omnia quae ad cultum defunctorum ordinavit Ecclesia, vel ad suffragia purgantium animarum pertinent, vel ad eruditionem viventium, quibus per omnem modum inculcanda erat fides ac spes resurrectionis beatæ. Sed sicut in delatione honorum sepulturae non intenditur absolute haec numero persona quae forte de reprobis est,

ita et a fortiori non intenditur haec signata materia, quia invariata semper manet significatio cultus et formalitas, sive in hac eadem resurgant mortui, sive in alia.

§ 4.

Ultimo tandem quaeri posset an futurum sit ut corpora in resurrectione suis notis individuantiis, suisque characteristicis lineamentis seu propriis habitudinibus insignantur. Et ratio dubitandi est quia cum omnes animae humanae aequales sint, individuales differentiae non proveniunt nisi ex diversis materiae dispositionibus in naturali generatione praeinductis. Quia ergo in resurrectione materia nuda reunietur praeexistentibus animabus, nullo habito respectu praecedentium dispositionum quae ad miraculosam reconstitutionem corporum nihil amplius facere possunt, sequitur omnia ad uniformitatem redigenda, et typos seu characteres individuales prorsus esse abolendos.

Respondeo negando principium super quo tota ratiocinatio superstruitur, videlicet: omnes animas humanas esse aequales, et perfectionis uniformis. Nam re melius considerata, veritas omnino habere videtur, tot esse individuales characteres animarum secundum se, quot sunt et corporum, quanquam individualis animae perfectio eatenus ex dispositione corporis cui in naturali generatione fuit infusa, dependeat, quatenus creata est a Deo haec anima, huic corpori sic vel sic disposito proportionaliter correspondens. « Sciendum quod sicut sunt unius speciei omnia corpora
« humana, et tamen ista unitas specifica latitudinem diversorum graduum individualium admittit, dum unus est
« bene complexionatus..., sic et cum unitate specifica animarum stat diversitas graduum individualium ipsarum,
« ut sicut unum corpus est alio substantialiter perfectius
« individualiter, nobiliorisque complexionis, ita una anima
« sit altera individualiter nobilior, ac per hoc sit unus
« homo altero prestantiori ingenio. Formae enim indivi-

« duae creantur commensuratae substantialiter corporibus,
 « ita quod per commensurationem ad hoc corpus haec
 « anima ab illa individualiter distinguitur. Unde sicut unum
 « corpus est altero nobilius complexionatum, ita unam
 « animam altera nobiliorem esse oportet. Nec tamen unus
 « homo propter hoc est magis homo altero, licet sit per-
 « fectior homo, quoniam hoc vocabulo *magis* non utimur
 « nisi in formis in quibus accidit mutatio inter magis et
 « minus; quod non accidit in anima intellectiva, quoniam una-
 « quaeque eam perfectionem substantialiter, quam a prin-
 « cipio accepit, immutabiliter conservat » (1). Sic igitur, anima
 individuationem habet per ordinem suum ad materiam
 prout hoc vel illo modo dispositam, cum corpori infunditur
 et in locum omnium praecedentium formarum introducitur.
 Manifestum est autem quod individualitas et proprius cha-
 racter individualitatis semper manet in anima, etiam post-
 quam fuerit a corpore separata. Manifestum quoque quod
 cum anima sit per essentiam suam corporis actus seu
 forma, semper comparatur ad corpus sicut ars ad artifi-
 ciatum, quemadmodum supra notatum est ex S. Thoma in
 Suppl. Q. 80, a. 1. In ultima ergo resurrectione, dum ma-
 teria in quocumque individuo vel individuorum aggregato
 praeinventa, divina operante virtute animae reunietur, idem
 semper numero corpus resurget, iisdem propriis signatum
 characteribus, tametsi futurum sit ut corrigantur omnia
 vitia, omnes errores naturae, omnes deformitates a recti-
 tudine typi individualis deviantes (2), omnes denique de-

(1) Ferrariensis in 1 c. Gent. c. 3. — Cf. S. Thomam in prima Parte, Q. 85, a. 7, et in II, Dist. 22, Q. 2, a. 3.

(2) Ad rem S. Thomas, Suppl. Q. 81, a. 3, quaerens utrum omnes in eadem statura resurgent: « In resurrectione non solum attendendum est quid competat *naturae speciei*, sed quid competat *naturae individui*. « Natura autem speciei habet aliquam quantitatem quam nec excedit, nec ab ea deficit absque errore; quae tamen quantitas habet aliquos gradus latitudinis, et non est accipienda secundum unam mensuram determinatam. Unumquodque autem individuum in specie humana assequitur infra terminos huius latitudinis aliquem gradum quantitatis quae competit na-

fectus qui plenitudinem evolutionis in hoc praesenti mortalitatis statu vel antecedunt vel sequuntur (1).

THESIS XIV.

Omnibus hominibus commune futurum est ut eam immortalitatem consequantur, quae in impossibilitate iterum moriendi consistet, adeoque pro semper excludet omnem usum tam nutritivae quam generativae virtutis, simul cum animalibus delectationibus annexis. At proprium corporibus gloriosis erit ut quatuor principalibus dotibus ornentur, impassibilitate scilicet, subtilitate, agilitate, et claritate, in quibus Christo resurgenti a mortuis perfecte configurabuntur.

§ 1.

Duplex est immortalitas, ut late exponit Augustinus l. 6 operis imperfecti contra Julianum, c. 30. Una quae fuit hominis in statu innocentiae, et constabat, non tam proprie dicta incorruptibilitate, quam potentia persistendi in actuali incorruptione, propter vim quamdam supernaturaliter divinitus animae datam, qua anima poterat repellere vel vincere omnes corruptionis causas (quibus caeteroquin corpus erat per se obnoxium), quamdiu ipsa Deo subiecta remansisset. Unde haec immortalitas solum conferebat *posse non mori*. Alia vero est tollens ipsam radicem corruptionis, dum anima eo modo informat materiam, totaliter ei dominando, eamque sibi subiiciendo, ut ex ipsa in-

« turae individui. Et ad hanc perducitur in termino augmenti, si non fuerit
 « aliquis error in opere naturae, per quem sit aliquid additum vel sub-
 « tractum praedictae quantitati... Et ideo non omnes resurgent in eadem
 « quantitate, sed quilibet resurget in illa quantitate in qua fuisset in ter-
 « mino augmenti, si natura non errasset vel defecisset. Quod autem su-
 « perest vel deficit in homine, resecabit vel supplebit divina potentia ».

(1) Hinc idem S. Thomas art. praeced. docet quod reducetur humana natura ad statum ultimae perfectionis, qui est in iuvenili aetate, ad quam terminatur motus augmenti, et a qua incipit motus decrementi.

formandi ratione sequatur impossibilitas cuiuscumque dissolutionis compositi. Proinde immortalitas ista non iam confert *posse non mori*, sed quod longe diversum est, *non posse mori*.

Porro hic modus immortalitatis sine dubio tribuendus est beatis in futura resurrectione, iuxta illud Luc. XX.35: *Illi vero qui digni habebuntur saeculo illo et resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores; neque enim ultra mori poterunt; aequales enim angelis sunt, et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis*. Solum igitur esse posset quaestio de damnatis. Et in Supplemento quidem, Q. 86, a. 2, revocat S. Thomas immortalitatem damnatorum ad causam extrinsecam, quatenus post resurrectionem non erit amplius a quo possit alterari sive corrumpi corpus. Et affert rationem desumptam ex placitis antiquorum physicorum reponentium primum alterationis principium in motu coeli, quem opinatur tunc esse penitus cessaturum. Quidquid vero de hoc sit, minime dubitandum videtur quin et damnati quoque futuri sint ab intrinseco immortales, quoniam modus iste in resurrectione ultima connaturaliter exigitur. Re enim vera, ut supra notatum est, vel nulla esse debet resurrectio in novissimo die, vel si erit, ex hoc ipso quod erit, et in quibuscumque erit, ad vitam quae nequeat amplius amitti, eam esse oportebit. Debitum igitur est ut omnes indiscriminatim resurgentes immortales fiant ex ipsa vi status ad quem perducentur, novique modi quo ad corpus anima reunietur. Caeterum huiusmodi immortalitas non erit in bonum damnatorum, sed magis in poenam, nec coniungetur cum dotibus quae ad iucundam indestructibilis vitae possessionem faciunt. Et quia in Scripturis incorruptibilitas semper in bonam partem accipi solet, non mirum si speciali modo iis solis attribuatur qui consortes erunt resurrectionis iustorum.

Cessante autem in perpetuum fine ad quem ordinatur generatio et nutritio, (nam in statu resurrectionis humanum genus iam habebit totam multitudinem individuorum

a Deo praefinitam, et quilibet homo resurget in debita quantitate, quin ultra possit accidere consumptio cui per alimenti restaurationem oporteat obviare), cessabunt quoque ex ipsa vi novi status novique modi essendi, omnes actus tam generativae quam nutritivae virtutis, simul cum omni concupiscentia qua in praesenti vita ad eos incitamus (1). Nec tamen sequitur frustra fore membra quae nunc his operationibus deserviunt, ut ostensum est in superiori propositione, sed solum sequitur animam et corpus diverso ordine comparari secundum primam hominis generationem et resurrectionem eiusdem. Nam secundum generationem primam anima infunditur materiae prius praeparatae per virtutem seminis, et ad corporis conditiones quodammodo trahitur. In resurrectione autem erit e converso, quia corpus coaptabitur animae praeexistenti, et ideo non iam conditiones animae conditionibus corporis, sed magis conditiones corporis conditionibus animae attemperabuntur.

Et de his quidem quae communia erunt, formaliter loquendo, tam electis quam reprobis, hactenus satis. Superest

(1) Hinc Augustinus Serm. 255, n. 7: « Quando dicitur quia caetera
 « subtrahuntur, et solus Deus erit quo delectemur, quasi angustatur anima
 « quae consuevit multis delectari, et dicit sibi anima carnalis, carni ad-
 « dicta, carnalibus cupidatibus implicata, visco malarum cupiditatum in-
 « volutas pennas habens ne volet ad Deum, dicit sibi: Quid mihi erit, ubi
 « non manducabo, ubi non bibam? quale mihi gaudium erit? Hoc gaudium
 « tuum de aegritudine est, non de sanitate. Certe ipsa caro tua in hoc
 « tempore aliquando aegrotat, aliquando sana est. Intendite, ut aliquid di-
 « cam unde capiatis, exemplum rei quam non possum dicere. Sunt quae-
 « dam aegrotantium desideria; ardent desiderio alicuius fontis, aut alicuius
 « poni, et sic ardent ut existiment quia si sani fuerint, frui debeant ipsis
 « desideriiis suis. Venit sanitas, et perit cupiditas. Quod desiderabat, fa-
 « stidit, quia hoc in illo febris quaerebat. Et qualis est ista sanitas in qua
 « convalescit aegrotus? Sanitas ista qua dicimur sani, quid est? Sed tamen
 « hinc capite exemplum. Quia cum multa sint aegrotantium desideria,
 « quae ista sanitas tollit, quomodo illa tollit ista sanitas, sic omnia tollit
 « immortalitas, quia sanitas nostra immortalitas est. Recolite Apostolum,
 « et videte quid erit: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem,
 « et mortale hoc induere immortalitatem* ».

ut dotes illas quibus ornanda sunt corpora gloriosa, quoad eius fieri poterit, paucis declaremus.

§ 2.

Prima dos est impassibilitas, per quam corpus non poterit amplius pati quod ei molestum sit, sed penitus auferetur potentialitas ad passiones corruptivas et afflictivas. Quo in genere distinguere oportet pro futuro illo statu resurrectionis a mortuis, inter passionem quae est per modum naturae, id est secundum laesionem vel alterationem corporis seu organorum eius, et passionem quae est per modum sensus, id est secundum irritationem potentiae sensitivae ex sola disproportionem sentientis ad sentitum (1). Et si quidem sermo sit de passione quae est per modum naturae, ab ea erunt immunia corpora etiam damnatorum, propter statum immortalitatis de quo supra. At beatis propria erit impassibilitas removens quemlibet doloris modum et quodlibet afflictivae passionis genus. Et de hac dote communiter intelligunt dictum Apostoli, 1 Cor. XV-42: *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione*: videlicet in incorruptione perfecta et consummata, per plenam exemptionem ab omni subiectione ad contrarium agens.

Secunda dos est subtilitas, quae tamen nequaquam in hoc consistere dicenda est, quod corpora gloriosa ex indita sibi virtute alia corpora valeant penetrare. Etenim necessitas distinctionis plurium corporum in situ causatur ex natura quantitatis dimensionis quam dos subtilitatis nec aufert nec mutat. Quo fit ut nonnisi ex miraculo corpus Christi gloriosum intraverit ad discipulos ianuis clausis, sicut etiam ex miraculo in statu suae mortalitatis e clauso exiverat utero Virginis (2). Subtilitas ergo corporis gloriosi ad aliud referri videtur, videlicet ad perfectam constitutionem corporis sub anima, sive quantum ad ipsius animae

(1) Cf. S. Thom. Suppl. Q. 87, a. 3 ad 3um.

(2) S. Thom. Suppl. Q. 83, a. 2.

transparentiam, sive quantum ad delicatissimam rationem omnium operationum et delectationum corporearum (3). Illa enim subtilia dicimus in quibus parum videtur esse de materia. Unde translatum est subtilitatis nomen ad ea quae optime subsistunt formae, et sive in essendo sive in operando ei subiiciuntur perfectissimo modo. De hac dote Apostolus ubi supra, 44: *Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale.*

Tertia dos est agilitas, per quam corpus omnino spiritui ad motum obediet. Et hanc dotem tangit Apostolus loco citato cum dicit: *Seminatur in infirmitate, surget in virtute.* « Infirmitatem enim experimur in corpore, quia in
« validum invenitur ad satisfaciendum desiderio animae in
« motibus et actionibus quas anima imperat. Quae infir-
« mitas totaliter tunc tolletur, virtute redundante ex anima
« Deo coniuncta » (1). Et ex huiusmodi agilitate fiet ut totus mundus corporeus futurus sit vere in possessione iustorum. Propter hominem enim omnia haec visibilia creata sunt, tametsi in angustissimo illo ac vix perceptibili terrarum

(3) Quoad delectationes corporeas in beatis post resurrectionem, haec notat Ferrariensis in 4 c. Gent. c. 86: « Considerandum quod aliter lo-
« quendum est de delectationibus tactus..., et aliter de delectationibus
« aliorum sensuum. Delectationes enim tactus maxime materiales sunt, eo
« quod tangibile delectationem tactus causans, nobis realiter coniungitur.
« Et sunt etiam maxime bestiales, nam bruta non delectantur aliis sensibus
« nisi in ordine ad tactum, et ipsas tactus delectationes maxime prose-
« quuntur. Delectationes autem aliorum sensuum spiritualiores sunt, quia
« ipsi sensus spiritualius sua obiecta recipiunt. Non enim coniunguntur nobis
« eorum obiecta secundum esse materiale, sed tantum secundum suas in-
« tentiones. Unde licet huiusmodi delectationes corporales sint, in quantum
« sunt motus appetitus sensitivi consequentis apprehensionem sensus quae
« per corpus exercetur, appropinquant tamen ad spirituales delectationes,
« et quodammodo in earum genus cadunt, in quantum consequuntur unio-
« nem spiritualem obiecti sensibilis cum sentiente, non autem unionem
« realem et naturalem. Ideo non est inconveniens si delectationes tactus
« praedictae in beatis non inveniantur, qui spiritualem vitam vivent, inve-
« niantur autem in eis aliorum sensuum delectationes ».

(1) 4 c. Gent. c. 86.

orbe ipse homo nunc positus existat. Tunc autem immensitas universi erit sub dominio eius. Tunc iusti in infinitis spatiis *tanquam scintillae in arundineto discurrent*. Tunc locus erit dicto Psalmistae: *Quoniam videbo coelos tuos opera digitorum tuorum, lunam et stellas quae tu fundasti!*

Quarta demum dos est claritas, quia sicut anima divina visione fruens quadam spirituali claritate replebitur, ita ipsum corpus suo modo claritatis gloria induetur, ut fulgeant iusti sicut sol in regno Patris eorum. Et de hac dote dicit Apostolus: *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria*.

Caeterum de illo futuro gloriae statu quid aut quantum in hac mortalitate adhuc positi dicere valemus? Tutissimum itaque erit ab omni ulteriori determinatione abstinere, usquedum veniat beata experientia quam futuram speramus de misericordia Christi.

QUAESTIO VIII.

DE IUDICIO GENERALI ET FINE MUNDI.

Superest ultimo dicendum de iudicio generali. Cuius quidem iudicii rationes notiores sunt quam ut indigeant multis exponi, sed et satis elucent ipsis nominibus quibus in Scripturis insignitur novissimus dies. Dicitur in primis *dies revelationis iusti iudicii Dei* (Rom. II-5), quatenus in eo palam apparebunt altissimae illae viae Providentiae in tanta nunc caligine obvolutae, et manifestabitur coram hominibus universis summa Dei sapientia, bonitas, et iustitia in omni opere administrationis rerum humanarum, sicut scriptum est: « Ut iustificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris ». Dicitur quoque *dies Domini*, et *adventus gloriae magni Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi* (1 Cor. III-13, Tit. II-13, etc.), quia cum nunc currat hominis dies, nunc hora et potestas tenebrarum quibus permittitur praevalere adversus Dominum et adversus Christum eius, tunc

tandem ipsius Christi dies erit ; cuius nutu et imperio solvetur theatrum huius mundi ; cuius gloria per totum universum velut in aeterno quodam solstitio iam resplendet ; de quo denique vere accipitur illud : « Et ridebit in die novissimo ! » Iterum iudicii dies vocatur *regeneratio* (Matth. XIX-28), quia tunc habebitur omnium instaurationis et novus natalis totius creaturae, dum a fundamentis qui antea vigeat ordo immutabitur. Vocatur quoque *tempus messis* (Matth. XIII-39), *aestas* (Marc. XIII-28), *consummatio saeculi* (Matth. XXIV-3), quia sicut tempore messis et calente aestate omnes fruges ad maturitatem perducuntur, sic in die illa, omnia opera hominum ad talem maturitatem erunt perducta, ut de eis adaequatum iudicium secundum omnes respectus et habitudines ferendum occurrat, et singulus quisque collecturus sit plenitudinem fructuum quos seminavit per opera vitae. Dicitur tandem idem iudicii dies *redemptio nostra* (Luc. XXI-28), quia quamvis multis futurus sit in poenam et damnationem, primario tamen erit ad bonorum gloriam et definitivam ab omni malo liberationem. Tunc enim vel maxime implebitur in Christo figura Melchisedech, primum quidem qui interpretatur rex iustitiae, deinde autem et rex Salem, quod est rex pacis ; et ideo rex pacis in toto mundo, quia rex iustitiae, constituens unumquemque loco debito dispositione immobili ; cuius aeterna lege in meritis praemiorum atque poenarum, creaturae cunctae ordinabuntur.

Et de modo quidem quo peragetur generale iudicium, quantum nostra fragilitas nosse sinit, iam dictum est in Q. 2. De loco autem id unum constat : in terris fore celebrandum ; ut ibi exitum habeat via totius generis humani, ubi habuit initium, progressum, et finem, et ibi quoque Christus iudex glorificatus assideat, ubi sub homine iudice olim despectus, humiliatus, et reprobatus fuit. Caeterum non est cur in materiali valle Iosaphat quae est prope Ierusalem inter montem Oliveti et montem Moria, congregandos existimemus omnes homines iudicandos. Non enim

apud Prophetam certus locus materialiter designatur cum dicitur: « Et congregabo eos in vallem Iosaphat, etc. »; sed quia Iosaphat interpretatur *Dominus iudex*, ideo theatrum in quo ad iudicium cogentur omnes gentes, metaphorice vallis Iosaphat appellatur.

Una ergo relinquitur quaestio discutienda, videlicet de iudicio in sua connexionione cum fine mundi. Et dicendum primo de modo, causa et ordine; secundo de tempore ultimae catastrophes, secuturaeque renovationis totius universi.

§ I.

Prae primis observandum quod etiamsi solam scientiam naturalem seu physicam consuleremus, certissima iam conclusio esset, mundum hunc praesentem et initium habuisse, et finem pariter esse habiturum (1). Sed sicut in humanis duplex accidit mortis modus, naturalis scilicet et violentus, ita et pro mundo nostro duplex finis possibilis ostenditur.

(1) « Notre globe n'a pas toujours été dans l'état où nous le voyons. « La géologie et la géogénie ont reconstitué son histoire, laquelle se relie « à la cosmogonie générale. Primitivement petit soleil, issu de la même « nébuleuse que le grand soleil qui aujourd'hui l'éclaire, l'échauffe et la « vivifie, la terre, lumineuse et resplendissante, s'est refroidie dans un « délai comparativement court, en raison même de l'exiguité proportion- « nelle de ses dimensions. Durant de longs siècles elle a roulé dans les « cieux, étoile éteinte, mais trop brûlante encore pour que la vie pût pren- « dre pied à sa surface; puis à la suite des innombrables précipitations at- « mosphériques qui peu à peu rafraichirent la croute solide toute pénétrée « encore de la chaleur du foyer intérieur, la vie commença à s'implanter « sur elle sous la forme des premiers végétaux, ensuite des premiers « animaux. Voilà ce que révèle la science de nos jours. La vie a donc eu « un commencement sur notre sphéroïde... Pareillement elle y aura une « fin... car dans vingt ou trente millions d'années au plus, notre soleil « encrouté et refroidi aura cessé d'envoyer à la terre la somme de chaleur « nécessaire pour la vivifier. Bien avant même ce refroidissement de l'astre « qui nous éclaire, notre globe aura cessé d'être habitable pour l'homme et « les grands mammifères, du fait de l'arasement des continents et des îles « au niveau de l'océan, résultant de l'érosion sur leurs rives, de la mer et « surtout des cours d'eau » Kirwan, *Comment peut finir l'univers*, ch. 1.

Certe, praecisione facta ab omni interventu causae per quam regularis ac consuetus ordo cosmicus casu quodam aliquando perturbaretur, finis non adveniret nisi post annorum millia millium ex lenta extinctione solis et progressivo defectu conditionum ad vitam organicam in terra. Et modus iste quem solent astronomi describere, similitudinem haberet cum morte hominis qui senectute conficitur (1).

(1) « Le soleil actuel perd continuellement de sa chaleur; sa masse se condense et se contracte; sa fluidité actuelle doit aller en diminuant. Il arrivera un moment où la circulation qui alimente la photosphère et qui régularise sa radiation en y faisant participer l'énorme masse pres- que entière, sera gênée et commencera à se ralentir. Alors la radiation de lumière et de chaleur diminuera, la vie végétale et animale se resserrera de plus en plus vers l'équateur terrestre. Quand cette circulation aura cessé, la brillante photosphère sera remplacée par une croute opaque et obscure qui supprimera immédiatement toute radiation lumineuse. Réduit désormais aux faibles radiations stellaires, notre globe sera envahi par le froid et les ténèbres de l'espace. Les mouvements continuels de l'atmosphère feront place à un calme complet. La circulation aérotellurique de l'eau qui vivifie tout aura disparu; les derniers nuages auront répandu sur la terre leurs dernières pluies; les ruisseaux, les rivières cesseront de ramener à la mer les eaux que la radiation solaire lui enlevait incessamment. La mer elle-même entièrement gelée cessera d'obéir aux mouvements des marées. La terre n'aura plus d'autre lumière propre que celle des étoiles filantes qui continueront à pénétrer dans l'atmosphère et à s'y enflammer. Peut-être les alternatives qu'on observe dans les étoiles au commencement de leur phase d'extinction, se produiront-elles aussi dans le soleil. Peut-être un développement accidentel de chaleur, dû à quelque affaissement de la croute solaire, rendra-t-il un instant à cet astre sa splendeur première. Mais il ne tardera pas à s'affaiblir et à s'éteindre de nouveau, comme les étoiles fameuses du Cygne, du Serpenteaire, et dernièrement encore, de la Couronne Boréale... Il faut donc renoncer à ces brillantes fantaisies par lesquelles on cherche à se faire illusion, à considérer l'univers comme l'immense théâtre où se développe spontanément un progrès sans fin. Au contraire, la vie doit disparaître ici-bas, et les œuvres matérielles les plus gigantesques de l'humanité elle-même s'effaceront peu à peu sous l'action des quelques forces physiques qui lui survivront pendant un temps. Il n'en restera rien, pas même des ruines ». Faye, *l'Origine du monde*. Et bene quidem, si solum sermo sit de eo quod futurum esset in ea quae nunc consideratur hypothesi.

Verumtamen semper manet, etiam e conspectu solius scientiae naturalis, possibilitas cuiusdam accidentalis ac subitaneae catastrophes, eaque multiplici ex causa repetita. Ex causa quidem ordinis tellurici, utputa ex eruptione ignis subterranei. Ex causa praesertim ordinis cosmici, utputa ex collisione seu occurso terrae vel etiam solis cum uno e sideribus illis quae per immensas caeli plagas quaquaversum moventur (1).

Proinde, si solis argumentis scientiae naturalis innitemur, nihil nobis certum, nihil fixum esset quoad modum quo

(1) « Personne n'ignore que notre soleil n'occupe pas un point fixe
 « dans l'espace. Comme toutes les étoiles il est animé d'un mouvement
 « propre, dans lequel il entraîne tout son cortège de planètes, de satel-
 « lites et d'astéroïdes... Il suit de là que depuis l'origine, les planètes, la
 « terre comprise, n'ont jamais dans leurs révolutions autour du soleil, re-
 « passé par le même chemin. Elles décrivent sous les apparences de cour-
 « bes fermées, une série de tours de spire, écartés les uns des autres de
 « tout le chemin parcouru, durant chaque révolution de la planète, par le
 « soleil dans son mouvement de translation. Bien des rencontres, pendant
 « ce voyage à travers les immensités de l'espace et de la durée, sont pos-
 « sibles entre notre globe et tel ou tel objet sidéral circulant avec une
 « vitesse plus ou moins grande ou de sens différent. Chacune de ces ren-
 « contres pourrait amener la fin de notre planète sous une forme ou sous
 « une autre. Par exemple, le choc contre un globe de masse égale ou su-
 « périeure, fût-il obscur, produirait un dégagement de chaleur suffisant
 « pour la volatiliser. Si ce globe était un soleil incandescent, il la consu-
 « merait avant même le contact. La rencontre d'un essaim d'uranolithes,
 « ou d'une grande comète à noyau solide ou composée de gaz délétères,
 « ou d'une nébuleuse formée de particules embrasées, ou d'un amas cos-
 « mique quelconque, suffirait à déterminer sur notre terre des commo-
 « tions violentes capables soit de l'anéantir, soit d'y détruire la vie en
 « révolutionnant complètement sa constitution physique... On peut aussi
 « supposer la rencontre de la terre avec une comète du genre de celle
 « de 1811. On sait que la tête de cet astre extraordinaire ne mesurait pas
 « moins de 1.800.000 kilomètres de diamètre, et que sa queue occupait une
 « longueur de 176.000.000, près de cinq fois le rayon de l'orbite terrestre...
 « Tout flamberait, tout se consumerait; il y aurait fin de monde terrestre
 « par le feu... D'ailleurs un tel incendie cosmique ne serait pas sans
 « exemple dans les profondeurs intersidérales, etc. ». Kirvan, *Comment
 peut finir l'univers*, ch. 1.

desiturus est mundus. Nunc autem certiolem habemus propheticum sermonem cui benefacimus attendentes tanquam lucernae lucenti in caliginoso loco; et duo sunt quae clare omnino ac perspicue in deposito revelationis continentur. Primum est quod finis mundi erit subitaneus ac repentinus: *Sicut in diebus Noe, ita erit et adventus Filii hominis. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes, usque ad eum diem quo intravit Noe in arcam, et non cognoverunt donec venit diluvium, et tulit omnes, ita erit et adventus Filii hominis*, inquit Christus Dominus, Matth. XXIV-37. Et Paulus, 1 Thess. V-2: *Dies Domini sicut fur in nocte ita veniet. Dum enim dixerint: pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habenti, et non effugient*. Et 2 Petr. III-10: *Adveniet autem dies Domini ut fur, in quo caeli magno impetu transient, elementa vero calore solventur, terra autem et quae in ipsa sunt opera exurentur. Cum igitur haec omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus et pietatibus, exspectantes et properantes in adventum diei Domini, per quem coeli ardentes solventur et elementa ignis ardore tabescent*.

Solum quaeri posset utrum ultima haec conflagratio de facto eventura sit per solam operationem omnipotentiae divinae absque causis secundis, utrum vero mediantibus ipsismet agentibus naturalibus sub Dei directione ac providentia. Nec forte probabilitate caret posterior hypothesis, praesertim hypothesis cuiusdam sideralis collisionis, in qua sat verosimilis ratio redderetur, secundum statum scientiae hodiernum, variorum phaenomenorum quae in

Evangelio et caeteris Scripturis pro fine temporum describuntur (1). Adhuc tamen conformior Scripturae videtur sententia S. Thomae qui finem mundi prout de facto futurus est, collocat inter ea « quae soli subiacent divinae potestati, in quibus nulla creatura ei cooperatur » (2). Ait enim Christus Dominus, Act. 1-7: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta quae Pater posuit in sua potestate: quasi diceret, quae soli potestati eius reservata sunt.* Prae-

(1) « Les étoiles temporaires qui surgissent tout-à-coup dans les profondeurs du firmament, augmentent rapidement d'éclat, puis décroissent et finissent par disparaître, nous donnent le spectacle d'incendies sidéraux qu'il n'est point interdit de comparer à ce que pourrait être l'incendie de notre séjour terrestre d'après les prédictions de St. Pierre. Que notre globe vienne à rencontrer par le noyau quelque comète comparable à celle de 1811, et dans les conditions indiquées plus haut, que va-t-il se passer? Ce sera d'abord, par l'attraction exercée sur les particules les plus tenues, une averse de ces météores comme on n'en aura jamais vu, *stellae cadent de coelo*. Puis une ébullition bruyante avec évaporation en nuages épais des eaux de la mer, des lacs et des fleuves, *prae confusione sonitus maris et fluctuum*, interceptant plus ou moins complètement la lumière du soleil et de la lune, *sol obscurabitur et luna non dabit lumen suum*. La température continuant à s'élever par suite du frottement incessant et énergique de notre globe contre la matière cométaire ou nébulaire, il finirait par prendre feu lui-même dans son atmosphère et sur ses continents desséchés, calcinés. Ce serait alors le jour dans lequel les cieux passeront avec une grande impétuosité, *magno impetu*, les éléments seront dissous par la chaleur, et la terre sera brûlée avec tout ce qu'elle contient; où les cieux embrasés, *coeli ardentes*, seront dissous et les éléments consumés par l'ardeur du feu. Des effets analogues résulteraient encore, soit du choc de la terre contre quelque bolide gigantesque d'une masse comparable à la sienne, soit de la chute d'un corps de semblable importance dans le soleil lui-même, soit du rapprochement extrême de ce dernier avec quelqu'un de ses pareils. Et dans ces diverses hypothèses, le mouvement de notre sphéroïde sur son orbite, comme celui des autres planètes sur leurs trajectoires respectives, serait plus ou moins profondément modifié... Les forces cosmiques, *virtutes coelorum*, seront ébranlées, *commovebuntur*. Le ciel s'est replié comme un livre qui s'enroule; les montagnes et les îles ont été secouées sur leurs bases ». Kirwan, ubi supra, c. 3.

(2) S. Thom. Suppl. Q. 88, a. 3.

terea, si mundi finis per aliquam naturalem causam esset obventurus, difficilius intelligitur quomodo omnem naturalem praevisionem transcenderet, non tantum hominum in terra, sed et angelorum in caelo, secundum illud Matth. XXIV-36: *De die autem illo et hora nemo scit, neque angeli caelorum, nisi solus Pater.* Aut quomodo cum ea subitaneitate adveniret, quam ubique locutiones Scripturae inculcant: sicut fur in nocte, tanquam laqueus superveniens, et cum dicent: ubi est promissio aut adventus eius? ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creaturae, etc. Sed haec satis obscura sunt, et non est cur de causa proxima ultimae catastrophes multum disputetur, cum id nobis tandem scire sufficiat, quod quacumque suppositione facta, eo modo semper revera accidet quo fuit praenuntiata.

Potior itaque esset ratio inquirendi de ordine quo sese excipient omnia ea quae in novissimo die complenda proponuntur. Ordo autem videtur fore huiusmodi. Primo erit conflagratio in qua dies Domini revelabitur; conflagratio praevia adventui iudicis, testante psalmista ubi ait: *ignis ante ipsum praecedet*; conflagratio mundum destruens, hominibus in terra residuis finem viae afferens, iustosque quibus luendum aliquid supererit purgans. Postea sequetur generalis resurrectio, apparitio signi Filii hominis in caelo, et descensus ipsius Christi, quem in maiestate et virtute multa venientem aspicient homines universi. Aspicient, inquam, oculis corporeis, non iam in carne mortali existentes, non iam ad poenitentiam mobiles, sed omnes a mortuis redivivi, omnes in ultimo statu termini constituti, et pro iis quae gesserint sive bona sive mala retributionem a iudice recepturi. Tunc ergo mysticae aquilae, aquilae sublimes congregabuntur ubi fuerit corpus, dum iuxta Apostolum, cuncti electi rapientur obviam Christo in aera; plangent autem ex adverso omnes tribus terrae, id est, qui hoc nomine in Evangelio designantur reprobi. Et statim fiet iudicium. Quo quidem peracto, abeuntibusque

malis in locum suum, consummabitur renovatio illa caeli et terrae quam futuram praenuntiat Petrus ubi supra: *Novos vero caelos, inquit, et novam terram secundum promissa ipsius exspectamus.* Cui concordat Isaias LXV-17: *Ecce ego creo caelos novos et terram novam, et non erunt in memoria priora.* Concordat et Ioannes in Apocalypsi XXI-1: *Vidi caelum novum et terram novam; primum enim caelum et prima terra abiit.* Concordat denique et Paulus, Rom. VIII, ubi introducit omnem creaturam ingemiscentem et parturientem, exspectantemque revelationem gloriae filiorum Dei, quando et ipsa liberabitur a servitute corruptionis. « Dicendum quod omnia corporalia propter
 « hominem facta esse creduntur, unde et omnia dicuntur
 « ei subiecta. Serviunt autem homini dupliciter: uno modo
 « ad sustentationem corporalis vitae, alio modo ad profe-
 « ctum cognitionis divinae, in quantum homo per ea quae
 « facta sunt, invisibilia Dei conspicit, ut dicitur Rom. I. Pri-
 « mo ergo ministerio creaturarum homo glorificatus nullo
 « modo indigebit... Secundo etiam ministerio non indigebit
 « homo quantum ad cognitionem intellectivam, quia tali
 « cognitione Deum sancti videbunt immediate per essen-
 « tiam. Sed ad hanc visionem essentiae oculus carnis attin-
 « gere non poterit, et ideo, ut ei etiam solatium congruens
 « de visione divinitatis praebeatur, inspiciet divinitatem in
 « suis effectibus corporalibus, in quibus manifesta indicia
 « divinae maiestatis apparebunt, et praecipue in carne
 « Christi, et post hoc in corporibus beatorum, et deinceps
 « in omnibus aliis corporibus. Et ideo oportebit ut etiam
 « illa corpora maiorem influentiam a divina bonitate su-
 « scipiant quam nunc; non tamen speciem variantem, sed
 « addentem cuiusdam gloriae perfectionem; et haec erit
 « mundi innovatio. Unde simul mundus innovabitur, et homo
 « glorificabitur » (1).

Haec igitur de fine mundi quantum ad modum, causam,

(1) S. Thom. Suppl. Q. 91, a. 1

et ordinem generaliter dicta sufficiant. Neque enim expedit ad particularia descendere, quia cum ad ea devenitur, aut puris coniecturis datur locus, aut iis quaestionibus quibus, antequam novissimus dies experimentaliter innotescat, nulla omnino solutio est. Nunc autem de tempore in evangelio et caeteris scripturis N. T. pro glorioso adventu Christi assignato gravior causa dicendi occurrit, propter intolerandum errorem quem neocritici, rationalistarum vestigia prementes, in hoc puncto iam passim evulgant.

§ 2.

Quorumdam itaque neocriticorum assertio nunc est, quod Dominus noster Iesus Christus annuntiavit in evangelio finem mundi tanquam proxime imminentem. Et hanc assertionem ex qua logice sequeretur Iesum fuisse falsum prophetam, adeoque vanam esse fidem nostram, sumunt ex rationalistis qui in quibusdam evangelicis textibus suam opinionem fundant et construunt (1). A Christo autem error

(1) Alfredus Loisy in opere *l'Évangile et L'Église*, pro fundamento assumit quod Iesus persuasum habebat finem temporum et consummationem saeculi in glorioso regno caelorum iamiam instare, imo in tantum habebat persuasum, ut huic ideae fixae omnia evangelii praecepta accommodaverit. Hinc enim res omnes temporales contemnendas esse ducebat; hinc a suis discipulis exigebat, non modo ut parati animo essent ad abdicandum bona sua, ubi forte id requireret supremum salutis interesse, sed omnino ut statim actu omnia relinquerent, ipsumque sequerentur, etc. etc. Porro eiusmodi blasphemiam praeformatam de integro habes apud Renan, *Vie de Jésus* c. 17 per totum: « Les déclarations (de Jésus) sur la proximité de la catastrophe ne laissent lieu à aucune équivoque. La génération présente, disait-il, ne passera par sans que tout cela s'accomplisse » (Matt. XXIV-34). Plusieurs de ceux qui sont ici présents ne goûteront « pas la mort sans avoir vu le Fils de l'homme venir dans sa royauté » (Matt. XVI-28). Il reproche à ceux qui ne croient pas en lui, de ne pas « savoir lire les pronostics du règne futur. Quand vous voyez le rouge du soir, disait-il, vous prévoyez qu'il fera beau; quand vous voyez le rouge du matin, vous annoncez la tempête. Comment vous qui jugez la face du ciel, ne savez-vous pas reconnaître les signes du temps? (Matt. XV, 2-4). Par une illusion commune à tous les grands réformateurs, Jésus se figu-

in apostolos dimanasset, apud quos frequens esset mentio *parousiae*, seu ultimi ac gloriosi adventus Iesu Christi, velut statim, id est tempore coevae generationis, omnino eventurae. Et rursus varios textus adducunt ex epistolis Pauli, Petri, Ioannis, et Iacobi (1). Porro omnia ista regulae fidei catholicae ita aperte et evidenter contradicunt, ut supervacanea sit omnis demonstratio. Re enim vera, si haereticum est attribuere Christo aliquam ignorantiam, etiam in natura humana in qua fuit plenus gratiae et veritatis, quanto magis positivum errorem. Insuper, Spiritu Sancto inspirati locuti sunt apostoli in scripturis quas nobis reliquerunt; et inspiratio tam necessario respuit errorem omnem, quam necessarium est ipsum Deum nullius prorsus falsitatis auctorem existere. Denique, quid quaeso certius in doctrina Patrum, quid clarius in fide omnium christianorum, quid luculentius in praedicatione totius Ecclesiae inde ab initio, quam quod Christus sit infallibilis veritas, quod apostoli eius infallibiles exstiterint praecones veritatis, quod prophetiae tam veteris quam novi Testamenti omnes ac singulae adeo verae esse debent, ut si vel aliqua tantum ex parte fallaces invenirentur, eo ipso positivum suppeditarent

« rait le but beaucoup plus proche qu'il n'était; il ne tenait pas compte
 « de la lenteur des mouvements de l'humanité; il s'imaginait réaliser en
 « un jour ce qui, dix-huit cents ans plus tard, ne devait pas encore être
 « achevé. Ces déclarations si formelles préoccupèrent la famille chrétienne
 « pendant près de soixante-dix ans, etc. etc. ».

(1) « Si la première génération chrétienne a une croyance profonde et
 « constante, c'est que le monde est sur le point de finir (Act. II, 17; 1
 « Cor. XV, 23-24, 52; 1 Thess. III-13, IV-14; 2 Thess. II-8; 1 Tim. VI-14;
 « 2 Tim. IV-1; Iacob. V-3, 8; 2 Petr. III entier; Apoc. I-1, II-5, etc.), et
 « que la grande révélation du Christ va bientôt avoir lieu. Cette vive pro-
 « clamation: *Le temps est proche!* qui ouvre et ferme l'Apocalypse, cet
 « appel sans cesse répété: *Que celui qui a des oreilles entende!* sont les
 « cris d'espérance et de ralliement de tout l'âge apostolique. Une expres-
 « sion syriaque *Maran atha, Notre Seigneur arrive!* devint une sorte de
 « mot de passe que les croyants se disaient entre eux pour se fortifier dans
 « leur foi et leurs espérances. L'Apocalypse écrite en l'an 68 de notre ère
 « fixe le terme à trois ans et demi, XI-2, XII-4 ». Renan, ubi supra.

argumentum falsitatis nostrae religionis? Hinc oleum perderet et operam quisquis argumenta a longe quaereret, ut demonstraret audacem illam neocriticorum opinionem esse revera multis ex titulis haeticam. Non ergo in id insistendum, sed solum solvere oportet rationes quas in medium adducunt, et hoc quidem perficiemus declaratione duarum sequentium propositionum.

Propositio prima: Quod omnes textus Evangelii qui afferuntur pro praenuntiato a Christo fine mundi tamquam proxime et sine mora eventuro, fuerunt male a rationalistis et neocriticis intellecti.

I. — Principalis textus ille est in quo post multa praemissa de ruina templi et glorioso suo adventu in nubibus coeli cum virtute et maiestate magna, Matth. XXIV-34, Dominus ait: *Amen dico vobis quia non praeteribit generatio haec, donec omnia haec fiant. Coelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt.* Ubi difficultatem faciunt verba *generatio haec*, quae sensu obvio et naturali accepta designant generationem tunc praesentem, in oppositione ad generationes futuras, adeoque generationem coevam Iesu, quae cum primo aerae christianae saeculo finem accepit.

Equidem non desunt interpretes qui insistentes in aliquo possibili sensu vocis graecae γενεά (nam γενεά accipi etiam potest pro stirpe, genere, progenitura), omnes prorsus usque in mundi finem seu hominum seu Iudaeorum generationes hac locutione ἡ γενεά αὐτῆς. comprehendi opinantur, ita ut sensus sententiae esset: Non praeteribit genus humanum vel stirps Iudaica, donec omnia a me nunc praedicta fiant. Sed supra omnem fidem est eiusmodi interpretatio, quia si referas ad genus humanum, sensus esset: Non veniet finis usquedum finis a me praedictus veniat, quod est ridiculum, et in mera tautologia positum. Si autem ad stirpem iudaicam, sensus foret: Non delebitur populus Iudaeorum, quoad usque fiat saeculi consummatio. Et tunc, adderetur quidem prophetia de perenni huius populi duratione, sed quod attinet ad quaestionem a discipulis positam de tempore seu

epocha eventuum, responsio iterum ad hoc reduceretur: Veniet consummatio quando veniet.

Sunt ergo alii qui his rationibus convicti, concedunt quod locutio *generatio haec* revera designat generationem Christo coevam, iuxta sensum verborum obvium et maxime naturalem. Difficultatem autem evacuare putant dicendo: ea omnia quae praecedunt in textu evangelico respicere excidium Ierusalem suppresque eventus, minime vero finem mundi et gloriosum Christi adventum ad extremum tremendumque iudicium. Sed cuilibet vel leviter attendenti adhuc magis incredibile id videbitur, et contra violentam interpretationem totus a vers. 29 contextus clamat: « Statim
« autem, inquit, post tribulationem dierum illorum, sol obscu-
« rabitur et luna non dabit lumen suum, et stellae cadent
« de coelo, et virtutes coelorum commovebuntur. Et tunc
« parebit signum Filii hominis in coelo, et tunc plan-
« gent omnes tribus terrae, et videbunt Filium hominis
« venientem in nubibus caeli cum virtute multa et maie-
« state. Et mittet angelos suos cum tuba et voce magna,
» et congregabunt electos eius a quatuor ventis, a summis
« coelorum usque ad terminos eorum. Ab arbore autem
« fici discite parabolam... Amen dico vobis quia non prae-
« teribit generatio haec, etc. ». Ecquis enim sibi unquam persuadebit, agi hic de adventu Christi in fide populorum, de conversione orbis per praedicationem evangelii, de accessione electarum gentium ad Ecclesiam, ut volunt auctores singularis huius ac vere incredibilis sententiae? Quid tunc quaeso, obscuratio solis et lunae, quid stellae cadentes de caelo, quid planctus omnium tribuum terrae? Praeterquam quod nihil magis inusitatum est in N. T., quam ut angeli accipiantur pro apostolis, tuba pro praedicatione doctrinae, Filius hominis veniens cum potestate et maestate multa in nubibus caeli, pro Filio hominis subdente sibi corda per fidem et suasionem veritatis. Et ideo, tali explicatione data, nescio an non iure dicerent adversarii, nos torquere documenta simul cum proprio intellectu, ad

inveniendum in eis id quod in eis non est, sed ad necessitatem causae in eis debet inveniri.

Inde ergo triumphare sibi videbuntur neocritici. Quamquam revera pudere eos deberet, si modo omnem sensum christianum ex animo nondum penitus abiecerunt, ibi praecise falsam opinionem adscribere Christo, ubi Christus adhibet solemnem ac iuramento similem formulam assertionum suarum: *Amen dico vobis*. Et rursus: *Coelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt*. Nam si talis ac tam solemnis prophetia fallit, quid adhuc revelatam veritatem quaerimus in christianismo? Invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversus Deum quod miserit Christum, quem utique non misit si falsa inveniuntur ea quae ab eo praedicta sunt sub tanta asseveratione infallibilitatis. Sed mirum si in re tam obvia nullam aliam explicationem, nisi ex erronea Christi persuasione repetitam, inveniri posse arbitrati sunt. Et inde tandem tota de integro oritur difficultas, quod verba dominica: *non praeteribit generatio haec*, connectunt cum praecedentibus, ac si essent instar conclusionis in qua pausare oporteret. At contra, contextus ratio et continuatio sermonis id evidenter exigit, ut praefata verba accipiantur tanquam in capite novae declarationis posita, et connectantur cum sequentibus hoc modo: « Non praeteribit generatio *haec* « donec omnia *haec* fiant. Coelum et terra transibunt, verba « autem mea non praeteribunt. De die autem *illo* et hora « nemo scit, neque angeli coelorum, nisi solus Pater ». Et sic evanescit difficultas.

Ad quorum evidentiam considerandum est quod quaestio discipulorum fuerat de duobus: primo de tempore praenuntiatae eversionis templi ac gloriosi adventus Christi, secundo de signis utrique huic eventui praevisis. Id quidem apud tres evangelistas. Apud Matthaeum: *Dic nobis quando haec erunt, et quod signum adventus tui et consummationis saeculi*. Apud Marcum: *Dic nobis quando ista fient, et quod signum erit quando haec omnia incipient*

consummari. Apud Lucam: *Quando haec erunt, et quod signum cum fieri incipient*. Porro Christus ordine inverso respondet propositae quaestioni. Primo de signis prognosticis, (Matth. XXIV, 4-33; Marc. XIII, 5-29; Luc. XXI, 8-31). Deinde de tempore seu epocha, (Matth. XXIV-34, seq.; Marc. XIII-30, seq.; Luc. XXI-32, seq.).

Primo, inquam, de signis prognosticis. Et quia clades Ierusalem futura erat delineatio quaedam cladis novissimae totius mundi, sive quoad atrocitatem ruinae (1), sive quoad causam eius meritoriam (2), sive quoad symptomata praecursoria (3), nil mirum si utraque simul sub una veluti prospectiva more prophetico coniungitur (4). Interest tamen inter Lucam et duos alios evangelistas, quod apud Lucam magis perspicua est distinctio eventuum. Nam post enumerata signa desolationis Ierusalem tam remota quam proxima (vers. 8-22), diserte vers. 23-24 dicitur: *Vae autem praegnantibus et nutrienterram, tibus in illis diebus. Erit enim pressura magna super*

(1) Fuit Ierosolymitana illa vastatio, quasi figura quaedam et imago vastationis ac finis mundi, inquit Maldonatus in c. 24 Matthaei. Et Augustinus, epist. 199, n. 30: « Iosephus qui iudaicam scripsit historiam, talia mala dicit illi populo tunc accidisse, ut vix credibilia videantur ».

(2) Excidium Ierosolymae fuit in vindictam crucifixi a Iudaeis Christi, Luc. XXIII-28, seq. - Clades novissima erit in vindictam repudiati a mundo apostata eiusdem Christi, 2 Thess. I-II.

(3) Praecipua symptomata utriusque catastrophe communia, sunt: ingens persecutio fidelium, pseudochristi et qui per excellentiam antichristus vocatur, abominatio posita in loco sancto, terrores et signa de coelo, etc.

(4) Nota illud, *more prophetico*, qui ab historico longe diversus est. Tantum enim distat inter narrationem historicam et praedictionem propheticam, quantum distat inter visionem hominis qui ambulans in via videt cuncta e planitie campi, unum post aliud, et visionem hominis qui in eminenti loco positus extra ordinem transeuntium, omnia simul prospicit et intuetur. Quapropter narratio historica modum habet ipsarum rerum quae motu temporis abripiuntur, sed praedictio prophetica impressum retinet modum aeternitatis divinae in cuius speculo praesentialiter se habent omnia. Ideo fert modus propheticus ut sub eadem prospectiva et in eodem veluti campo visionis constituat eventus speciali inter se similitudinis seu analogiae nexu devinctos, longis licet temporum intervallis separatos. Et hunc modum tenet Christus in praesenti, quamdiu scilicet de assignatione epochae, (quae ad alteram responsionis partem reservabatur), sermo non est.

et ira populo huic. Et cadent in ore gladii, et captivi ducentur in omnes gentes, et Ierusalem calcabitur a gentibus donec impleantur tempora nationum. Tempora autem nationum procul dubio sunt tempora praefixa nationibus in salutem; tempora in quibus iuxta Apostolum ad Rom. XI, oportet plenitudinem gentium intrare Ecclesiam, ut postea omnis Israel salvus fiat; tempora proinde media inter tempus excidii Ierosolymae et tempus ultimi iudicii, de cuius signis in versiculis sequentibus iam subditur: *Et erunt signa in sole et luna et stellis, in terris pressura gentium prae confusione sonitus maris et fluctuum, arescentibus hominibus prae timore et exspectatione quae supervenient universo orbi, nam virtutes coelorum movebuntur. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potestate magna et maiestate. His autem fieri incipientibus, respicite et levate capita vestra, etc.* Ergo apud Lucam descriptio cladis novissimae continuatur quidem cum descriptione excidii Ierusalem; adhuc tamen obvia et in promptu est delimitatio eorum quae ad consummationem saeculi exclusive pertinent. Porro, parallela fere via procedit Mattheus usque ad vers. 14: *Et praedicabitur hoc evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus et tunc veniet consummatio:* qui versiculus respondet supradicto versiculo Lucae de temporibus nationum, et locum pariter relinquit cuilibet longitudini saeculorum ante ultimum mundi diem. Sed ecce Mattheus, et cum eo Marcus, aliquid iam apponunt quod a Luca omissum est: signum scilicet *abominationis desolationis quae dicta est a Daniele propheta, stantis in loco sancto.* Et hoc in causa fuit cur apud illos duos incipiant permisceri praenuntiationes de utraque catastrophe, et maior difficultas sit distinguendi id quod ad unam, id quod ad alteram, id quod ad ambas simul est referendum. Abominatio enim desolationis stans in loco sancto praedicatur Dan. IX-27. pro excidio urbis sub Tito (1), et iterum Dan. XI-11, pro fine

(1) « Civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo...

« Et erit in templo abominatio desolationis, et usque ad consummationem
« et finem perseverabit desolatio ».

mundi sub antichristo (1). Hinc ergo explicatur qui fiat ut ab iis potissimum verbis: *Cum ergo videritis abominationem desolationis*, etc., videantur confundi ea quae ruinam civitatis et templi respiciunt, cum iis quae finem mundi: non tamen ita ut attendita consideratio nequeat discernere singula, et suis quaeque componere locis. Nam cum dicitur vers. 16: *Tunc qui in Iudaea sunt, fugiant ad montes*, etc., constat quod *tunc* refertur ad solum tempus abominationis visae in templo, Dan. IX-27, quando scilicet, ut narrat Iosephus, nefanda flagitia et horrenda scelera in templo commissa templum ipsum locum abominationum effecerunt. Monitio quippe dirigitur ad eos qui in Iudaea sunt, et historia etiam testatur quod huic monitioni obtemperantes christiani ab horroribus obsidionis immunes revera fuerunt, eo quod tempestive in tuto se contulerant, in montanis, in urbe Pella. Sed cum paulo post dicitur, vers. 21: *Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet*, istud *tunc* refertur etiam ad tempus abominationis praedictae a Daniele pro fine mundi, XII-11; de quo apud Prophetam, XII-1: *Et veniet tempus quale non fuit ab eo ex quo gentes esse coeperunt usque ad tempus illud*. Quanquam tribulationem illam maximam quae in fine temporum erit, intueatur Christus in tribulatione proxima populi iudaici tanquam in sua prolusione seu delineatione, et utramque simul prosequatur, sermonem ita conformando ut ad utriusque descriptionem aptus evadat. Denique, cum vers. 29 subditur: *Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur*, etc., constat

(1) « In tempore illo consurget Michael princeps magnus qui stat pro filiis populi tui, et veniet tempus quale non fuit ab eo ex quo gentes esse coeperunt usque ad tempus illud... Et a tempore cum ablatum fuerit iuge sacrificium, et posita fuerit abominatio in desolationem dies mille ducenti nonaginta ». De qua abominatione Paulus 2 Thess. II-4, ubi sermo est de futura revelatione hominis peccati, filii perditionis, « qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus ».

quod de sola iam catastrophe ultima sermo est, et reincipit deinceps parallelismus cum Luca dicente: *Et erunt signa in sole et luna et stellis, etc.*

Sed non vacat in praesenti ad ampliorem singulorum discussionem descendere. Nam pro nunc id unum refert, quod scilicet omnia ista sunt in prima responsionis parte, quae est de signis prognosticis, et quod haec eadem pars per parabolam fici apud tres evangelistas pariter|concluditur: *Ab arbore autem fici discite parabolam. Cum iam ramus eius tener fuerit, et folia nata, scitis quia prope est aestas. Ita et vos cum videritis haec omnia, scitote quia prope est in ianuis.*

Sed hactenus de tempore quo *haec erunt*, quo *ista fient*, ut ferebat prima discipulorum interrogatio, nihil. Neque enim ex hoc quod ad discipulos dirigebatur sermo, (audituri estis praelia; videte ne *turbemini*; tunc si quis vobis dixerit; cum *videritis* abominationem desolationis; ita et vos cum videritis haec omnia, etc. etc.), consequens ullo modo erat, discipulos ipsos adhuc in mortali vita degentes, visuros esse prophetiae adimpletionem, ac per hoc, praenuntiatas clades esse mox venturas, id est, coeva generatione adhuc superstite. Norunt quippe christiani omnes quod in persona praesentium discipulorum, totam Ecclesiam suam usque in consummationem saeculi futuram solebat alloqui Christus. Et ideo, quidquid fuerat dictum de signis prognosticis poterat referri ad quamlibet futuri temporis differentiam, salva de integro praedictionum veritate. Nunc ergo a capite resumitur sermo, et iam de epocha eventuum suos edoctrus nedum excidium Ierosolymae confundat cum excidio orbis, unum ab altero expressis verbis condistinguit, et uni assignat diem proximum, alteri vero diem magis remotum et in impervio Dei secreto repositum: *Amen dico vobis, inquit, quia non praeteribit generatio haec donec omnia haec fiant. Coelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt. De die autem illo et hora nemo scit, neque angeli coelorum, nisi solus Pater. Sicut autem in diebus Noe, ita*

erit et adventus Filii hominis... Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit... Tunc simile erit regnum coelorum decem virginibus, quae accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso et sponsae... Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam. Sicut enim homo peregre proficiscens vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua... Cum autem venerit Filius hominis in maiestate sua, et omnes angeli eius cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suae, et congregabuntur ante eum omnes gentes, etc. (1). Ubi nota oppositionem quae est inter omnia haec, πάντα ταῦτα, et diem illam, ἡμέραν ἐκείνην. Nota etiam quod si dies illa est dies iudicii, ut tota sermonis consequentia evidentissime ostendit, reliquum est ut omnia haec nihil aliud sint quam quae spectant ruinam templi et civitatis. Nota praesertim quod tam in latino quam in graeco, haec (ταῦτα) et illa (ἐκείνη) signant duo tempora distincta, vicinum unum, longinquum alterum, ita ut a primo ad ultimum, sententiae Christi legitima expositio sit: De duobus locutus sum, de excidio Ierusalem et de excidio orbis. Et quoad primum, assigno tempus, non praeteribit generatio haec. Quod alterum vero, tempus est ignotum omni creaturae, et ignotum manere debet, ut continuae vigilantiae sit locus, nemo scit, nisi solus Pater (2).

(1) Matth. XXIV-34, usque ad XXV-46.

(2) « En vérité, en vérité je vous le dis: Cette génération-ci ne finira point, jusqu'à ce que toutes ces choses-ci soient accomplies; le ciel et la terre passeront, mais mes paroles ne passeront point. Mais pour ce jour et cette heure-là, ni les anges mêmes qui sont dans le ciel ne la savent, ni personne que mon Père. Voilà deux temps bien marqués. Haec et illa, en grec comme en latin, marquent deux temps opposés, l'un plus proche, l'autre plus éloigné. Cette génération-ci verra toutes ces choses-ci accomplies: generatio haec, omnia haec, omnia ista. Mais pour ce jour-là, pour cette heure-là, de die autem illo et hora, personne ne la sait. Comme s'il disait: Je vous ai parlé de deux choses, de la ruine de Jérusalem, et de celle de tout l'univers au jugement. Ce qui doit arriver dans la génération où nous sommes, et dont les hommes qui vivent doivent être les témoins, je vous en marque

Ergo, praecisione etiam facta a rationibus pure theologicis, et solis inhaerendo exegeticis criteriis, falsum est quod a neocriticis asseritur: finem mundi fuisse a Christo praenuntiatum tanquam statim et sine mora eventurum. Imo veritas in hoc est, quod de industria et expresso consilio celata sit ab eo hora, ut nesciretur determinatum tempus. Quanquam in annexis parabolis non desunt incisa quibus adumbrate et tectis verbis significatur horam non esse ita vicinam, sicut plures e primis christianis sibi imaginaturi erant. Nam in parabola virginum dicitur: *Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes et dormierunt.* Et in parabola talentorum: *Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum.* Unde Chrysostomus, hom. 79 in Matth. n. 1: « Non parvum temporis rursus spatium interiectum ostendit, ut discipulos regnum ipsius mox futurum exspectantes ab ea opinione deduce-
« ret ». Sed de his hactenus satis.

II. — Aliud nunc fundamentum neocritici post rationalistas assumunt e textu qui pariter apud tres synopticos invenitur: *Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opera eius. Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem donec videant Filium hominis venientem in regno suo.* Haec quidem apud Matthaeum, XVI-28. Apud Marcum vero, VIII-39, habetur: *Qui me confusus fuerit et verba mea in generatione ista adultera et pecca-*

« le temps, et cette génération ne passera pas qu'il ne s'accomplisse.
« Voilà pour l'événement auquel nous touchons. Mais pour ce jour-
« là, ce jour où je viendrai juger le monde, personne n'en sait rien,
« et je ne dois pas vous le découvrir. Il est donc marqué clairement que
« la chute de Jérusalem était proche, et l'Eglise le devait savoir. Mais
« pour ce jour-là, pour ce dernier jour où tout l'univers sera en trouble,
« et où le Fils de l'homme viendra en personne on n'en sait rien, on ne
« sait, ni s'il est loin, ni s'il est près, et le secret en est impénétrable,
« et aux anges qui sont dans le ciel, et à l'Eglise même, quoiqu'elle soit
« enseignée par le Fils de Dieu ». Bossuet, Méditations sur l'Evangile, dernière semaine du Sauveur, 76ème jour.

trice, et Filius hominis confundetur eum cum venerit in gloria Patris sui cum angelis sanctis. Et dicebat illis: Amen dico vobis quia sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei veniens in virtute. Et rursus apud Lucam IX-27: Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua, et Patris, et sanctorum angelorum. Dico autem vobis vere, sunt aliqui hic stantes qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei. Ex quibus eandem ac supra deducunt conclusionem, videlicet: Christum diserte praedixisse parousiam seu adventum gloriae eventurum, priusquam coeva generatio finem acciperet. Nunc autem e converso, eadem quoque pro confutatione occurrunt observationes.

Prima est, quod hic etiam adhibet Christus solemnem formulam assertionum suarum: *Amen dico vobis*, et iterum: *Dico vobis vere*. Hinc, si ibi errat et fallitur, ergo hallucinatione laborat, quia profecto hallucinati hominis est, res miras, supernaturales, omnem humanum ordinem transcendentes, tam asseveranter futuras annuntiare ex sola subiectiva persuasionem, seu ut nunc dicunt, autosuggestionem. Si autem hallucinatione laborat, ergo nec verus Christus est, nec promissus Messias, nec a fortiori Filius Dei, ac per hoc falsa est eius religio, et plane commentitia. Videant critici nostri utrum conclusionem recipiant, quidquid interim sit de eo quod libere dici posse arbitrantur circa defectum scientiae in anima Christi.

Altera est observatio, quod iterum intervenit eadem causa erroris, non Christi, sed novorum exegetarum. Sistunt enim in verbis praecitatis, nihil curantes de his quae immediate consequuntur apud omnes tres evangelistas. Atqui Matthaeus sic habet: *Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem donec videant Filium hominis venientem in regno suo. Et post dies sex assumit Iesus Petrum et Iacobum et Ioannem fratrem eius, et ducit illos in montem excelsum seorsum, et transfigu-*

*ratus est ante eos. Idem iisdem fere terminis Marcus. Lucas vero: Dico autem vobis vere, sunt aliqui hic stantes qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei. Factum est autem post haec verba fere dies octo, et assumpsit Petrum et Iacobum et Ioannem, et ascendit in montem ut oraret, etc. Ubi nota incisum istud, factum est post haec verba, quo adhuc evidentius exprimitur connexio quae est inter promissionem praecedentem et factum transfigurationis. Et sane, datum est in transfiguratione specimen quoddam illius gloriae cum qua in fine temporum venturus est Christus ut reddat unicuique secundum opera eius. Ideo resplenduit facies eius sicut sol, ideo factus est vestitus eius albus et refulgens, ideo apparuerunt cum eo Moyses et Elias, Moyses quidem veteris initiator foederis, Elias vero ultimi praecursor adventus, tanquam omnem successionem saeculorum quae regi Christo currunt, in sua persona figurantes. Ut ergo credibiliorem faceret attestationem qua se dixerat venturum in gloria Patris sui cum angelis suis in extremo iudicio, iam ex nunc exemplum aliquod huius suae gloriae quibusdam adstantibus daturum se promittit, et isti *quidam*, isti *hic stantes qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei veniens in virtute*, seu *Filium hominis in regia claritate*, ipsi sunt Petrus et Iacobus et Ioannes qui in monte sancto *evigilantes viderunt maiestatem eius, et duos viros qui stabant cum eo*. Haec est communis interpretatio Patrum, eaque plana, obvia, litterae consentanea, et sacro contextui per omnia inhaerens.*

III. — Vide ergo quam inane sit criticorum fundamentum. Nam caeteri quos adducunt textus, non sunt ullo modo ad rem, velut illud Matth. IV-17: *Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum coelorum*, vel, Luc. X-9: *Appropinquavit in vos regnum Dei*, et alia plurima his similia. In huiusmodi enim, ne verosimiliter quidem agitur de parousia seu ultimo adventu in fine mundi, sed de regno Messianico super terram, quod est Ecclesia praesentis temporis. Equidem critici rationalistae affirmant quod *re-*

gnum Dei seu regnum coelorum non habet in evangelio nisi unam acceptionem, et quod sumitur exclusive pro regno venturi saeculi. Atque hinc, inter alia enormia deducunt quod Christus historicus nusquam cogitavit de instituenda religione in terris, quod Ecclesia fuit supra Iesum potius quam a Iesu fundata, quod post Iesum introductae sunt modificationes necessariae ad accommodandum conditionibus mundi perdurantis, id quod ab eo dictum non fuerat nisi pro mundo brevi desituro, etc. etc. Sed si demonstrationem quaeras fundamentalis affirmationis, in vanum certe laborabis: sic vult critica, sic critica iubet, sic pro ratione critica nunc tandem praevalens contra traditionalem omnium christianorum saeculorum intelligentiam. Caeterum quaestio ista est alterius loci, et sedem habet inter alias de Ecclesia disputationes. Confer igitur, si lubet, quae ibi dicta sunt in Quaestione prima, de institutione visibilis Ecclesiae Christi. Nunc enim id unum videndum superest, utrum error qui a criticis tam blasphematorie imponitur Christo, apostolis saltem in scriptis quae nobis reliquerunt, iure attribuat.

Propositio secunda: Quod absque fundamento erronea persuasio de imminente iam iudicio et parousia Christi, in scriptis apostolicis passim respersa asseritur: imo etiam contra diserta et expressa quae in iisdem inveniuntur testimonia.

I. — Tria sunt loca in quibus de tempore parousiae seu ultimi Christi adventus, ex professo et data opera agitur, et in eorum singulis calumnia illa a neocriticis inventa penitus destruitur.

Primus locus est 1 Thess. V-1, ubi postquam Thessalonicenses revocasset Apostolus ab immoderata tristitia qua mortuos lugebant, eosque consolatus esset certissima spe resurrectionis in novissimo die, sic pergit: *De temporibus autem et momentis, fratres, non indigetis ut scribamus vobis.* Quasi diceret: Necessarium vobis erat ut ad confirmandam fidem et spem vestram, et ad lugentium consolatio-

nem, scriberem de futuro Christi adventu et de mortuorum resurrectione. Ut autem vobis significem tempora temporumque articulos et momenta quibus ea sint implenda, non opus habetis, nec attinet ea scribere, quia Dominus ea latere voluit. *Ipsi enim diligenter scitis quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet.* Hoc est: Ipsi vos a me dudum edocti, plane nostis quod dies illa dominici adventus ita superveniet orbi inexpectatus, sicut fur nocte supervenit hominibus secure dormientibus. *Cum enim dixerint, pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus.* Et omnibus quidem dies illa veniet ut fur nocturnus, quia ab omnibus, saltem quoad tempus praecisum ignorabitur, sed solos malos opprimet imparatos. Unde et iis solis interitum afferet, nam boni, quamvis diem adventus Domini ignorent, ad eum tamen semper parati sunt et praemuniti. *Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa, quando-cumque eam venire contingat, tanquam fur comprehendat* (1). Ubi vides Apostolum, nedum affirmet vicinum et iam imminentem Domini diem, unice stare monito illi quod ascendens in coelum Christus suis reliquerat dicens, Act. 1-7: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta quae Pater posuit in sua potestate*, quatenus fideles unice sollicitos esse iubet de praeparando se ad iudicium Dei, quin ad curiosa ac supervacanea, aut certe ad ea quorum cognitio mortalibus est denegata, desiderium extenderent.

Secundus locus est 2 Thess. II-1. Cum enim de adventante iam iam iudicio rumores passim temere spargerentur, errorem diserte et instanter refutat Apostolus, iisque verbis quae nullum relinquunt aequivocationi locum: *Rogamus autem vos, fratres, per adventum D. N. I. C. et nostrae congregationis in ipsum, ut non cito moveamini a vestro sensu*, hoc est, a sententia seu doctrina quam a nobis acceptam mente tenetis, scilicet de tempore diei Domini. *Neque terreamini, neque per spiritum tanquam divinum et*

(1) Estius in cap. 5 primae ad Thess.

propheticum, *neque per sermonem* tanquam a nobis profectum, *neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini. Ne quis vos seducat ullo modo*, id est decipiat persuadendo Christum statim esse venturum. *Quoniam nisi venerit discessio* (ἀποστασία) *primum*, id est generalis defectio a fide christiana, *et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus et quod colitur*, scilicet antichristus, dies illa non veniet. *Num retinetis quod cum adhuc essem apud vos, haec dicebam vobis?* Quare non debetis commoveri rumoribus aliquorum dicentium instare diem illum (1). Unde rursus vides, Apostolum minime esse in ea erronea persuasione quam ei imponunt critici rationalistae, multoque minus, huiusmet persuasionis auctorem aliis esse, sed imo eam in suis neophytis expresse corrigere, et hac quidem ex ratione, quod eventus non parvi temporis aut momenti quae nondum acciderant, ultimi adventus diem debebant praecedere.

Tertius locus est 2 Petr. III-8. Dum enim quidam maxime terrebantur tanquam de instante consummatione saeculi, quidam alii e contra vicinam illam adeo sperabant, et de procrastinatione sic affligebantur, ut aliorum terrores, aliorum vero impatientiam compescere necesse haberint apostoli. Et Petrus quidem ad confirmandam fidem ac reprimendam curiositatem fidelium, ne vel dubitarent de adventu Domini promisso, vel certum tempus quo venturus-sit exquirerent: *Unum vero hoc, inquit, non lateat vos, charissimi, quia unus dies apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut unus dies.* Sentit enim, nullum tempus debere longum videri comparatione aeternitatis seculurae, cum in oculis atque aestimatione Dei aeterni et immutabilis, unus dies et mille anni non differant. *Non tardat Dominus promissionem suam sicut quidam existimant, sed patienter agit propter vos, nolens aliquos pe-*

(1) Estius in cap. 2 sêcundae ad Thess.

rire, sed omnes ad poenitentiam reverti, ut scilicet electi qui adhuc restant colligendi colligantur, et ad poenitentiam aggregentur. Adveniet autem dies Domini ut fur, in quo coeli magno impetu transient... Cum igitur haec omnia dissolvenda sint, quales vos oportet esse in sanctis conversationibus et pietatibus, exspectantes, et properantes in adventum diei Domini, dum quisque vestrum sedulo piis operibus incumbens, ostendat se Domini adventum diligere ac desiderare, more servorum qui redditum dominorum absentium quos amant desiderant, interim officio diligenter intenti. Propter quod, charissimi, haec exspectantes (novos coelos et novam terram in quibus iustitia habitat), satagite immaculati et inviolati ei inveniri in pace. Id est: Ne auscultetis ad verba dicentium: ubi est promissio adventus eius? sed quae promissa sunt spe firma praestolantes, toti in hoc incumbite, ut tales a Domino ad iudicandum venturo reperiamini, quales oportet esse eos qui bona ab eo recipiant, irreprehensibiles scilicet, immaculatos, et puros. Et Domini nostri longanimitatem qua suum differt adventum, salutem arbitremini, hoc est, reputetis ad vestram spectare salutem, quia differendo iudicium, vos exspectat ad poenitentiam salutarem, ne vos cum reprobis damnemini (1). Ubi iterum iterumque vides, nullam determinatam temporis mensuram vel approximative praefigi, quia unum duntaxat, auctore Petro, utile nobis et necessarium cognitu est, videlicet: quod cum omnes absque exceptione visuri sint diem Domini qui paratus est iudicare vivos et mortuos (1 Petr. IV-5), consequens est ut omnes absque exceptione, etiam antea morituri, debeant properare in diem illum et exspectare illum exercendo bona opera, purificando corda sua, et ab amore transituri saeculi affectus suos retrahendo. Caeterum, ad proximitatem supremi eventus quod spectat, spatium mille annorum computandum esse sicut brevitatem diei unius, et dilationem ipsam, si forte in oculis hu-

(1) Estius in caput tertium secundae Petri epistolae.

manis longa esse videatur, ad miserentis Dei consilium esse referendam. Ita certe Petrus per omnia Paulo consonans, et tradens nobis normam intelligendi ea quae passim in scriptis apostolicis de parousia seu futuro Christi adventu occurrunt, quaeque neocritici nunc depravant et adulterant, sicut et caeteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem (1).

II. — Iam igitur, non multi negotii erit ostendere quod textus omnes quos isti afferunt pro re sua, frustra ab eis afferuntur. Nihil in primis ex 1 Ioan. II-18: *Filioli, novissima hora est*, et aliis similibus testimoniis, Act. II-17, 1 Cor. X-11, Heb. IX-26, etc. « Dicendum, inquit S. Thomas « in Suppl. Q. 88, a. 3 ad 3um, quod ex hoc quod dicitur, « *novissima hora est*, vel ex similibus locutionibus quae « in Scriptura leguntur, non potest aliqua determinata quantitas temporis sciri. Non enim est dictum ad significandum aliquam brevem horam temporis, sed ad significandum novissimum statum mundi, qui est quasi novissima aetas; quae quanto temporis spatio duret, non est definitum: cum etiam nec senio, quod est ultima aetas hominis, sit aliquis certus terminus definitus. Unde etiam « Apostolus, 2 Thess. II, excludit falsum intellectum quem « quidam ex suis verbis conceperant, ut crederent diem « Domini iam instare ».

Rursus nihil ex hoc quod Paulus ita loqui videatur quasi futurus de numero eorum quos adhuc vivos reperiret Domini dies, dicens in prima persona, 1 Thess. IV-14: *Nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, non praeveniemus, eos qui dormierunt*. Immerito enim et prorsus

(1) Locus Petri ita concluditur: « Et Domini nostri longanimitatem saltem arbitremini, sicut et charissimus frater noster Paulus scripsit vobis, sicut et in omnibus epistolis, loquens in eis de his, (*id est de adventu Christi et fine mundi*); in quibus sunt quaedam difficilia intellectu, quae indocti et instabiles depravant, sicut et caeteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Vos igitur, fratres, praescientes custodite, ne insipientium errore traducti excidatis a propria firmitate ».

absque causa inde concluderes, Apostolum persuasum habuisse, se et alios coetaneos suos non esse morituros antequam veniret dies iudicii. Nam notetur primo quod Paulus ipsemet illegitimam conclusionem reiicit et destruit in posteriori epistola, ad hoc directe ab eo scripta, ut removeret opinionem quam ex verbis suis male intellectis nonnulli conceperant. De quo vide supra, 2 Thess. II-2. Notetur secundo quod idem ipse Paulus e numero eorum qui vivent et residui erunt in adventu dominico, sese alibi aperte excludit, dicens 2 Tim. IV-6: *Ego enim iam delibor, id est immolor, martyrio consummor, et tempus resolutionis meae instat*; eodem modo ac Petrus: *Certus quod velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod et D. N. I. C. significavit mihi. Dabo autem operam et frequenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis*. Notetur denique tertio quod epistolae apostolicae non pro his solis qui tunc vivebant scribebantur, sed pro cunctis in finem fidelibus, quos utique in coevis Thessalonicensibus, vel Corinthiis, vel Philippensibus, per Paulum erudiebat Spiritus Sanctus. Sicut ergo in Timotheo episcopo totum corpus pastorum per futuras Ecclesiae aetates Paulo praeceptori coram obversabatur, ita in Thessalonicensibus de resurrectione mortuorum et adventu Christi instruendis, obversabantur omnes omnino fideles qui eiusdem resurrectionis et adventus futuri erant participes. Et quid iam mirum si distinguens (ut supra, thes. 12) inter eos quos iam mortuos, et eos quos adhuc vivos ultima dies deprehendet, ipsemet Paulus tunc in vivis agens, sese simul cum aliis tunc pariter apud vivos degentibus, in partem vivorum naturali quadam figura sermonis transponat, et dicat: *Nos qui vidimus, qui residui simus?* Unde Rosenmuller quæ nostris criticis non adeo suspectus esse potest: « Loquitur « in persona eorum qui tunc vivi reperientur, idque propter « incertitudinem temporis futuri iudicii, vel quia conveniens « erat ut vivens in persona viventium loqueretur ».

At dices: Nonne ad eos qui tunc temporis de fine vel

tanquam instante terrebantur, vel tanquam dilato contristabantur, dirigebantur monitiones apostolicae? Nonne ipsi erant quibus commendabatur ut continuo vigilarent, ne eos dies illa tanquam fur comprehenderet (1 Thess. V-4); ut essent in sanctis conversationibus et pietatibus, expectantes et properantes in adventum diei Domini (2 Petr. III-12); ut servarent mandatum sine macula, irreprehensibile, usque in adventum D. N. I. C. (1 Tim. VI-14); ut essent patientes, et confirmarent corda sua, scientes quoniam iudex ante ianuam iam assistit (Iacob. V-8); ut se invicem consolarentur, et tanto magis quanto viderent appropinquantem diem (Heb. X-25), et sic in aliis locis quamplurimis? Quid autem aliud haec sonant, nisi quod apostolis testibus, denuntiatus dies, etiamsi erat occultus, non dubitabatur esse vicinus? — Respondeo, monitiones eiusmodi plane praescindere a proximitate vel longinquitate diei iudicii, et quacumque hypothesi facta, eiusdem semper fuisse quoad omnes, et valoris et veritatis et efficaciae. Nec a longe quaerenda ratio est, cum sit perquam obvia et evidens. In quo enim quemque invenerit suus novissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi novissimus dies, et qualis in die isto quisque moritur, talis in die illo iudicabitur, inquit Augustinus epist. 199 de fine saeculi ad Hesychium. « Ad hoc pertinet « quod in Evangelio secundum Marcum ita scriptum est: « *Vigilate ergo, quia nescitis quando Dominus domus veniat, sero, an media nocte, an galli cantu, an mane, « ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes. Quod « autem vobis dico omnibus dico, vigilate.* Quibus enim omnibus dicit, nisi electis et dilectis suis ad corpus eius pertinentibus, quod est Ecclesia? Non solum ergo illis dixit, « quibus tunc audientibus loquebatur, sed etiam illis qui « fuerunt post illos ante nos, et ad nos ipsos, et qui erunt « post nos usque ad eius novissimum adventum. Numquid « autem omnes inventurus est dies illa in hac vita, aut quisquam dicturus est quod ad defunctos etiam pertineat quod « ait: *vigilate, ne cum repente venerit, inveniat vos dor-*

« *mientes?* Cur itaque omnibus dicit quod ad eos solos per-
 « tineat qui tunc erunt, nisi quia eo modo ad omnes per-
 « tinet, quomodo dixi? Tunc enim unicuique veniet dies ille,
 « cum venerit ei dies ut talis hinc exeat, qualis iudicandus
 « est illo die. Ac per hoc, vigilare debet omnis christianus,
 « ne imparatum inveniat eum Domini adventus. Imparatum
 « autem inveniet ille dies, quem imparatum invenerit suae
 « vitae huius ultimus dies ». Ita rectissime loco citato Au-
 gustinus, qui in una sola pagina plus criterii, rationis, et
 verae scientiae biblicae monstrat, quam neocritici omnes
 simul, in omnibus simul operibus suis; quoniam eis ple-
 rumque id unum pro merito est, quod obiectiones ab an-
 tiquo tractatas et plenissime iamdudum solutas e pulvere
 resumant, easque iam non pro obiectionibus, sed pro ar-
 gumento et doctrina, quasi de novitate prurientes aures de-
 mulcendo, suis lectoribus apponant.

Et confirmatur, quia etsi dicatur tempus breve esse,
 noctem huius vitae praecessisse, diem vero aeternitatis ap-
 propinquare, iudicem ante ianuam assistere, etc., nihil tamen
 magis peregrinum a mente apostolorum quam proximitas
 ultimae catastrophes. Numquid, quaeso, innuunt non esse
 amplius seminandum, emendum, vendendum, generandum,
 militandum, administrandum, quasi humana societas in eo
 tunc fuisset ut finiret? Imo, ubique tradunt quomodo of-
 ficia vitae tam civilis quam domesticae sancte sint obser-
 vanda, Coloss. III-IV. Quomodo parentes pro filiis thesau-
 rizare debent, 2 Cor. XII-14. Quomodo orare oportet pro
 regibus et omnibus qui in sublimitate sunt constituti, ut quie-
 tam et tranquillam vitam agamus, 1 Tim. II-2. Quid debeant
 servi dominis, et domini servis, mulieres viris, et viri mulie-
 ribus. Ubique demum ea praecipuntur quae faciunt ad so-
 cietatem recte et christiane ordinandam, et nedum insi-
 nuetur in ianuis esse saeculi consummationem, omnia potius
 inculcant humanae civitatis palingenesim et restorationem
 in Christo.

Nec tandem melior conclusio erit ex iis quae leguntur

in Apocalypsi: *Quae oportet fieri cito* (I-1). *Ecce venio cito* (III-21). *Et ecce venio velociter* (XXII-6). *Ecce venio cito, et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua* (XXII-12). *Dicit qui testimonium perhibet istorum; etiam, venio cito. Amen veni Domine Iesu* (XXII-20), etc. Non erit, inquam, conclusio melior. Primo quidem quia, cum in Apocalypsi omnia fata Ecclesiae per totum saeculorum decursum prophetice describantur, eatenus iam intelligi potest quod scriptum est: *quae oportet fieri cito*, quatenus cito post editam prophetiam debuit esse initium completionis. Secundo quia verba illa: *venio cito, venio velociter*, eandem normam interpretationis habent ac illa 1 Petr. IV-7: *Omnium autem finis appropinquavit*, ita scilicet ut a mente non excidat quod *unus dies apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus*. Tertio quia, ut paulo ante praemisimus, unicuique animae fidei in die mortis venit Dominus Iesus, et sic omnibus modis venit cito, venit velociter, quandoquidem mors utique non tardat. Quarto demum, quia etiam in vulgari omnium hominum loquendi ratione, illud dicitur cito et velociter eventurum, quod venturum est post spatium temporis, non tam absolute quam relative breve. Sicut dicimus cito venturum finem anni cum ad mensem Novembrem, et finem hebdomadae cum ad feriam sextam, et finem vitae cum ad senectutem pervenitur. Sicut etiam astronomi dicunt solem mox secundum naturales causas extinctum iri; mox, id est post annorum millia millium, quae tamen comparatione periodorum geologicarum pro brevi temporis spatio aestimantur. Si quid ergo ex locutionibus supradictis verosimiliter concludi posset, non id sane quod neocritici impudenter asserunt, falsam et ementitam ipsis sacris libris prophetiam adscribendo; sed aliquid aliud multo diversum: tempora scilicet Novi Testamenti comparatione antecedentium breviora fore, mundum non habiturum esse prodigiosam illam durationem quam quidam imaginantur, et ultimam catastrophem non ita longe longeque distare.

Ad quam coniecturam etsi verba supradicta, *cito, velo-*

citer, et alia eiusmodi, nos aliquantulum inducere possent, multo tamen magis generalis illa regnorum et populorum a fide et Ecclesia defectio, quae ab Apostolo in signum appropinquantis finis praedicta est, quamque hodie magnis pro dolor, incrementis fieri quotidie conspiciamus. *Nisi*, inquit, *venerit discessio primum*. Et numquid non venit? numquid non omnia praesagire faciunt horam supremae luctae cum serpente antiquo? Audi rationalistam quemdam, praesentem rerum statum describentem, et de ea quae futura est religione disserentem: « Multi sunt qui loquuntur et « scribunt de lucta civilizatrice, sed pauci qui intellexerunt « luctam eiusmodi esse ultimum ac desperatum conatum « ideae christianae priusquam dispareat, et civilizationem « modernam paratam esse ad omnia media adhibenda, po- « tius quam cedat de iis quae tanto labore obtinuit. Civili- « zatio enim moderna et christianismus in contradictione « sunt, et ideo unum alteri cedat necesse est. Progressus « modernus non potest agnoscere nisi deum mundo imma- « nentem, oppositum Deo transcendentali revelationis chri- « stianae, nec aliam moralitatem praeter solam illam veram, « cuius fons est voluntas humana sese per seipsam deter- « minans, sibi que ipsi lex existens » (1). Audi praesertim Pontificem Pium X in Encyclica *E supremi*: « Haec pro- « fecto qui reputet, is plane metuat necesse est ne malorum « quae supremo tempore sunt exspectanda, sit perversitas « haec animorum libamentum quoddam ac veluti exordium; « neve *filius perditionis* de quo Apostolus loquitur; iam in « hisce terris versetur. Tanta scilicet audacia, eo furore reli- « gionis pietas ubique impetitur, revelatae fidei documenta « oppugnantur, quaeque hominis cum Deo officia intercedunt « tollere delere prorsus praefracte contenditur! E contra, « quae secundum Apostolum eundem, propria est antichristi « nota, homo ipse temeritate summa in Dei locum invasit, « extollens se *supra omne quod dicitur Deus*, usque adeo

(1) Hartman, la religion de l'avenir.

« ut, quamvis notitiam Dei extinguere penitus in se nequeat,
• eius tamen maiestate reiecta, aspectabilem hunc mundum
« sibi ipse veluti templum dedicaverit a caeteris adorandus.
« *In templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus* ».

Qui ergo habet aurem audiendi audiat: Ecce venio cito,
et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum
opera sua. Amen, veni Domine Iesu.

INDEX

PROOEMIUM	pag. 5
QUAEST. I. — De morte termino viae.	
Praenotanda	11
THESIS 1. — Hominibus vita praesens est via ad futuram, eamque immobilem ac perenniter duraturam, in qua unusquisque recipiet a Domino prout gessit in corpore, sive bonum sive malum. Et huic viae definitivus terminus imponitur per mortem, post quam nullus relinquitur locus, nec ad poenitendum, nec ad merendum, nec ad demerendum, nec denique ad immutandum quavis ratione statum peccati vel gratiae in quo animam ultimum instans deprehenderit	14
QUAEST. II. — De iudicio particulari.	
De veritate iudicii statim post mortem subeundi	48
De modo huius iudicii	51
De his quae ipsum consequuntur	53
QUAEST. III. — De inferno.	
THESIS 2. — Articulus fidei catholicae est, poenas damnatorum in inferno esse aeternas, id est sine fine duraturas, et nec characterem christianitatis, nec fidem in finem usque retentam, nec exercita misericordiae opera quidquam valere ad eximendum eos qui cum reatu peccati mortalis de hac vita decesserint	56
THESIS 3. — Inter omnes modos quibus accipi potest poenarum inferni mitigatio, ille certo certius pro erroneo habendus est, quo de lege praesertim universali et fixa, statueretur diminutio secundum tractum temporis semper progressiva, quantum ad poenas quae per se, et non per accidens tantum, luuntur in inferno	79
THESIS 4. — In inferno, praeter poenam concomitantem, est poena inflictata duplex, poena scilicet damni consistens in privatione visionis Dei, tum poena sensus cuius instrumentum est ignis verus ac corporeus, miris sed veris modis torquens etiam animas et spiritus angelicos. Atque ex his omni-	

bus poenis consurgit extrema miseria damnatorum, quae tamen non est eadem in omnibus, sed naequalis secundum meritorum inaequalitatem . 87

QUAEST. IV. — De purgatorio.

THESIS 5. — Dogma fidei catholicae est, existere purgatorium, in quo post mortem poenis purgantur qui vere poenitentes in Dei caritate decesserunt, antequam dignis poenitentiae fructibus de commissis satisfecerint et omissis. 99

THESIS 6. — Purgatorium non manet in perpetuum, nec indeterminatum habet suae durationis limitem, sed finem accipiet in resurrectione universali et iudicio extremo, abeuntibus aliis in supplicium aeternum, aliis autem in vitam aeternam. . 113

THESIS 7. — Poena purgatorii est duplex, nimirum poena dilationis gloriae, et poena sensus. Proportionatur in diuturnitate et acerbitate quantitati remanentium reatum, sed correspondentibus huius vitae poenis semper est gravior. Intolerabilis tamen error esset, in Luthero iam dudum damnatus, si quis diceret purgantes animas adhuc peccare, aut de sua salute certas et securas non esse . 116

QUAEST. V. — De paradiso.

THESIS 8. — Secundum fidem a Benedicto XII primum definitam, et a Concilio Florentino in decreto unionis Graecorum iterum confirmatam, credendum est quod a tempore consummati Novi Testamenti per mortem Christi, iustorum animae quibus nihil luendum tunc supererat vel nunc superest, statim admissae sunt et admittuntur ad claram visionem ipsius Dei unius et trini sicuti est, suntque ante iudicium universale ex tali visione vere beatae, habentes vitam et requiem aeternam. 125

THESIS 9. — Beatitudo statim consummatur quoad sui substantiam, sed crescit usque ad ultimum diem quantum ad accidentale gaudium communionis sanctorum in concordissima illa societate coelestis Jerusalem, donec tandem ultimo compleatur per gloriosam corporum resurrectionem, et manifestationem iudicii generalis de qua dicit Apostolus: « Illuminabit abscondita tenebrarum, « et manifestabit consilia cordium, et tunc laus « erit unicuique a Deo » 134

QUAEST. VI. — **De habitudine defunctorum ad vivos et vivorum ad defunctos.**

De habitudine defunctorum ad vivos, tam quoad cognitionem eorum quae apud nos aguntur, quam quoad auxilium quo nos iuvare possunt 141

De habitudine vivorum ad defunctos, sive ut religioso cultu prosequendos, sive ut suffragiis sublevandos. 146

QUAEST. VII. — **De resurrectione mortuorum.**

THESIS 10. — Futura est secundum Scripturas in consummatione temporum generalis omnium hominum ad vitam indestructibilem resurrectio, per quam pro statu finali totius universi perfectio humanae speciei restaurabitur, et homo integer in anima et corpore, priorum factorum aut praemium reportabit aut poenam 151

THESIS 11. — Resurrectio omnium uno eodemque tempore fiet, et ideo explodi debet commentum illud resurrectionis primae cum consequente regno mille annorum quod adstruebant Chiliastae, quocumque tandem modo explicetur, sive ad sensum antiquorum haereticorum, sive etiam ad sensum eorum Patrum quorum opinionem a saeculo quarto iam penitus reiectam nonnulli moderni post Protestantibus sat temerarie renovare conati sunt . . . 156

THESIS 12. — Mortem fore pro omnibus terminum a quo ultimae resurrectionis, longe probabilior sententia est, nec videtur admittenda opinio dicentium futuros aliquos qui immortalitate supervestientur, quin prius cedant legi ab initio latae contra posteritatem Adae: pulvis es et in pulverem reverteris 164

THESIS 13. — Regula fidei aperte tradit corpora resurgentium fore eadem ac prius, tum specie tum numero, sed undenam numerica identitas repetenda sit, non determinat. Videretur autem satis illa repeti ex identitate animae, cui quaecumque materia accedat secundum successionem temporis, semper idem manet homo, idemque corpus simpliciter 168

THESIS 14. — Omnibus hominibus commune futurum est ut eam immortalitatem consequantur, quae in impossibilitate iterum moriendi consistet, adeoque pro semper excludet omnem usum tam

nutritivae quam generativae virtutis, simul cum animalibus delectationibus annexis. At proprium corporibus gloriosis erit ut quatuor principalibus dotibus ornentur, impassibilitate scilicet, subtilitate, agilitate, et claritate, in quibus Christo resurgenti a mortuis perfecte configurabuntur . 184

QUAEST. VIII. — **De iudicio generali et fine mundi.**

De fine mundi quoad causam, modum, et ordinem. 191

De fine mundi quoad circumstantiam temporis contra novos exegetas 198

1. Quod omnes textus Evangelii qui afferuntur pro praenuntiato a Christo fine mundi tanquam proxime et sine mora eventuro, fuerunt male a rationalistis et neocriticis intellecti. 200

2. Quod absque fundamento erronea persuasio de imminente iam iudicio et parousia Christi, in scriptis apostolicis passim respersa assertitur; imo etiam, contra diserta et expressa quae in iisdem inveniuntur testimonia 211

Approbatio operis.

Cum opus, cui titulus est *Quaestiones de novissimis*, (tertia editio aucta et emendata) a P. LUDOVICO BILLOT nostrae Societatis Sacerdote compositum aliqui eiusdem Societatis revisores, quibus id commissum fuit, recognoverint et in lucem edi posse probaverint, facultatem concedimus ut typis mandetur, si ita iis ad quos pertinet, videbitur.

In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas et sigillo Societatis nostrae munitas dedimus.

Romae, die 1 Novembris 1908.

L. S.

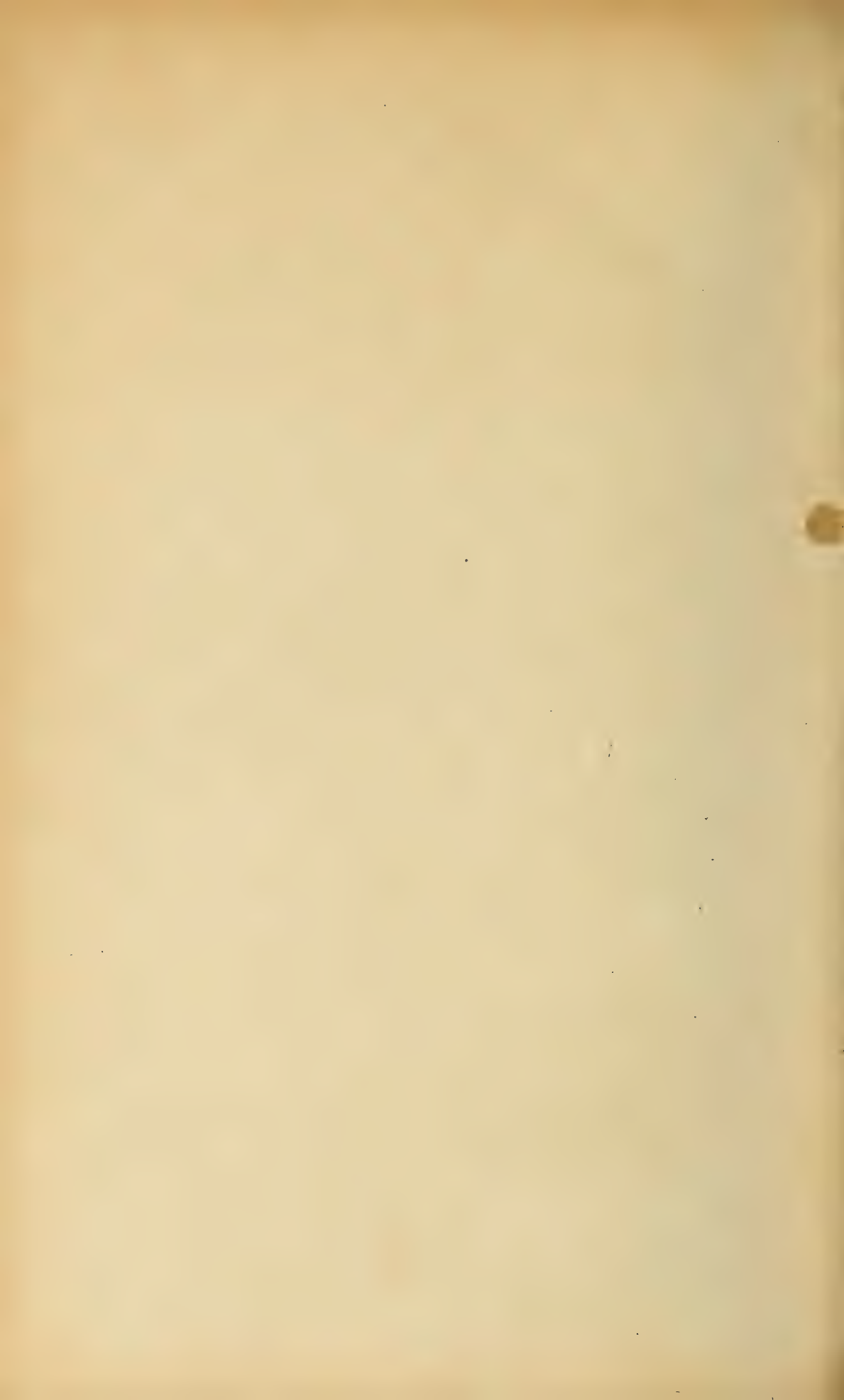
ALOISIUS CATERINI S. J.
Praepositus Provinciae Romanae.

IMPRIMATUR

Fr. Albertus Lepidi O. P. S. P. A. Magister

IMPRIMATUR

Iosephus Ceppetelli Patr. Const. Vicesg.

originali peccato
simis # 11506

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
59 QUEEN'S PARK CRESCENT
TORONTO - 5, CANADA

11506.

